

Dr. Gyekiczky Tamás

PERFÜGGŐSÉG

Egy jogintézmény a közösségi és tagállami jogban.

(Jog-összehasonlító tanulmány)

Kézirat

*(Minden típusú felhasználása szigorúan a szerző külön
engedélyéhez kötött)*

Szentendre

2009

I. Perfűggőség: egy intézmény újragondolása

I. A közösségi jog perfüggőségi szabályai – a német eljárásjog és jogirodalom tükrében.

1. Problémafelvetés

A bíróságok közötti együttműködés azóta tárgya a polgári perjognak, mióta bíróság és polgári perjog egyáltalán léteznek. A bíróságok a modern alkotmányos rendszerekben a politikai és a törvényhozó hatalomtól függetlenek ugyan, azonban egy szervezeti rendszer részeként látják el társadalmi feladatukat: az igazságszolgáltatást. A bírósági szervezeten belüli alá és fölérendeltség a történelemben korán kialakult, a per-, és jogorvoslati fórumok igénye, a peres ügyek jellege szerinti különböző szintű és rendű bíróságok megszervezése tagolttá, egyúttal hierarchikussá formálták a rendszert. Az eljárásjogi normák, az alkotmányos intézmények patikamérlegen mért jogosítványokkal biztosítják a bíróságok közötti együttműködést, gondoljunk a felsőbb és alsóbb bíróságok hatáskörének szabályaira – ezzel összefüggésben a hatáskör elvonás tilalmára, vagy az áttétel kötelezettségére. A bíróságok hatásköri és illetékességi összeütközésének esetében az eljárásjogok gondoskodnak a törvényes bírói fórumról.

A bíróságok közötti együttműködést a jog nemcsak a szervezeti rendszeren belül, a szervezeti egységek, vagy szintek kapcsolatában szabályozza. A szabályozási igényt és a szabályozás normáit betelepíti a peres eljárások szívébe, az egyedi perek folyamatába. Így – a római jog korától kezdve –, ha valahol megindult egy eljárás azt máshol megindítani nem volt szabad, ám ha mégis megindult, azt azonnal fel kell számolni. Az európai jogcsaládok közös elve szerint, amennyiben egy bíróság autoritásának teljességében eldöntött egy peres ügyet, azt senki – még a jogutódok sem – tárgyalhatják újra. A perfüggőség és a jogerő intézményeinek működése biztosítja a jogpolitikailag kívánatos célokat, mivel az újraperesítés tilalmához az állami főhatalomnak ugyanolyan érdeke fűződik, mint a jogbiztonságot támogató társadalomnak.

A párhuzamos eljárások kikapcsolása, a kompetencia zavarok elhárítása, a legitim bírói fórum rögzítése nemzetállami keretek között sem egyszerű feladat. Pedig a nemzetállami keretben a bíróságok közötti hierarchikus rend, esetleg egy felső – vagy legfelsőbb – bírói szervezeti egység kijelölése megfelelő módon hárítja el a párhuzamos eljárások, és az egymásnak ellentmondó ítéletek veszélyét. Miképpen koordinálható azonban az Európai Unió, vagy tágabban az Európai Közösségek bírói rendszere, ez az a kérdés, amely hosszú idő foglalkoztatja a közösségi törvényhozókat

éppúgy, mint a közösségi jog szakértőit. Számos megoldás született, számos intézmény és még több jogi norma szabályozza a perkoordinációt.¹ Valójában az Európai Unió polgári eljárásjoga szintén a tagállami bíróságok közötti koordináció igényéből nőtt ki, amit a jogpolitikai dokumentumok mellett elárul az a jogi-rendszertani sajátosság, hogy a jogterület legfontosabb jogszabályai az igazságügyi együttműködés címszó alatt találhatók a közösségi jog rendszerében.

A nemzeti – tagállami jogrenddel ellentétben a közösségnek nincs olyan legfelső, vagy felsőbb bírói fóruma, amely elhárítaná a kompetencia összeütközéseket, s nem lehet áttenni a keresetleveleket az egyik tagállamból a másikba sem. A nemzeti – tagállami jogintézmények történetileg respektálható és megfelelően működő intézményeit a koordinációs szabályozás kikapcsolta. E sajátosságnak köszönhetően a koordináció súlypontja áttevődött az eljárások mélyére, a perintézmények legbelső körére. A peralapítás, a perindítás, a bíróság perbeli legitimációjának, a peres fél tagállami, ezen keresztül a bírósági autoritáshoz való kötődésének szabályai végzik el a kooperáció feladatát.

A perfüggőség közösségi szabályainak paradoxona a közösségi előírások és a tagállami-nemzeti jogintézmények közötti viszonyban rejtőzik. A perfüggőség közösségi szabályai autonóm jogértelmezéssel és rendeletei normatartalommal jöttek létre, ám a perfüggőség intézményi bázisa a tagállami, nemzeti jogok rendszerében kiépült perkoordináció. A perfüggőség a germán, angol-szász és a latin jogcsaládokban ismert, komoly hagyományokkal rendelkező jogi normarendszer volt és maradt. A közösségi jog e szabályok **mellé** telepítette a maga perfüggőségi szabályait úgy, hogy a nemzeti – nyelvi elnevezésében – fordításában -- semmilyen megkülönböztető jellegzetességet nem követelt meg. Az intézmények tartalmát vizsgálva természetesen már nem moshatóak egybe az egységes, közösségi normatartalmak és a nemzeti-tagállami jogrendszer előírásai.

A kialakult helyzetet elemezve szembetűnő, hogy a közösségi jogban értelmezendő intézmény hatóköre nem fogja át a nemzeti – tagállami jogok perfüggőségi intézményének minden elemét. A német jogban a perfüggőség olyan ex lege eljárásjogi és anyagi jogi hatásokat indukál, melyeket a közösségi jog egyáltalán nem ismer (Pl. a perfüggőség beállta után a felperes keresettel való rendelkezési joga

¹ Különösen: OSZTOVITS, András *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései*. KJK - KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2005. BLUTMAN, László *Az előzetes döntéshozatal* KJK - KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2003. McGUIRRE, Mary-Rose, *Verfahrensordination und Verjaehrungsunterbrechung im Europäischen Prozessrecht* MOHR, SIEBECK, Tübingen, 2004.

korlátozott.). Ugyanez mondható el a koordináció másik intézményéről, az eljárás felfüggesztéséről. Az eljárás felfüggesztésekor ráadásul a nemzeti-tagállami jog szerint állnak be az felfüggesztés joghatási, melyek tagállamonként jelentősen eltérnek egymástól.

A következőkben e röviden vázolt paradoxonok felfejtésére vállalkozunk. Azzal a meggyőződéssel tesszük, hogy minden probléma, kétely, érvelés és ellenvélemény ellenére a Tanács 44/2001 EK. Rendelet perfüggőségi szabályai ellátják koordinációs feladatukat. E helyütt a német polgári eljárásjog és jogtudomány szempontjait mutatjuk be a magyar (francia, esetleg angol) tapasztalatok feldolgozása későbbre vár.²

2. A Tanács 44/2001 EK. Rendelet szabályai a párhuzamos eljárások megakadályozásáról³

2.1. Nyelvi – fogalmi értelmezések

A Rendelet 27. cikkének hivatalos magyar fordítása a következő:

(1) Amennyiben azonos jogalaptól⁴ származó azonos felek között folyamatban lévő eljárásokat különböző tagállamok bíróságai előtt indították, a később felhívott bíróság az elsőként felhívott bíróság joghatósága megállapításáig hivatalból felfüggeszti az eljárást.

(2) Amennyiben az elsőként felhívott bíróság joghatóságát állapítják meg, a később felhívott bíróság ennek javára megállapítja saját joghatóságának hiányát.

A szöveg szerint a perindításnak két tagállamban kell megtörténnie. A magyar és a német Kommentárok felhívják arra a figyelmet, hogy a Rendelet 4. cikke értelmében a 27. cikket akkor is alkalmazni kell, ha az eljárások olyan felek között folynak, akik nem a Közösség területén rendelkeznek lakóhellyel, illetve székhellyel. Az Európai Bíróság 1991.-ben hozott ítélete szerint a perfüggőségi szabályoknak a lehető legtágabb értelmezést kell tulajdonítani, csak ezzel fedhető le minden esete.

² Köszönettel tartozunk az Alexander von Humboldt Stiftung-nak, és a Bielefeldi Egyetem Jogtudományi Karának, személy szerint Prof. Ansgar Staudingernek. Az AvHS-nek kutatásunkhoz nyújtott németországi ösztöndíjért Prof. Staudingernek pedig nélkülözhetetlen szellemi támogatásáért.

³ A továbbiakban mint **Rendelet** szerepel írásunkban.

⁴ A Wopera Zsuzsa által szerkesztett kommentár az „azonos igényből származó” kifejezést használja. A hivatalos magyar fordítás a *jogalap* szót alkalmazza. A német szöveg az *Anspruch* = *igény* fogalom használatával él. Az *azonos igény*, miképpen az *azonos jogalap* sem, nem fedi le a magyar perjog *azonos kereseti kérelem* kifejezését, de más perelméleti problémákat is felvet. WOPERA, Zsuzsa (szerk.) *Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában* COMPLEX Kiadó, Jogi és Tartalomszolgáltató Kft. Complex - Wolter Kluwer csoport. Budapest, 2006.

A Rendelet 27. cikkét a hivatalos elnevezés alapján egybehangzóan perfüggőségi szabályként kezeli a jogirodalom. A perfüggőség beállításának első feltétele, hogy a jogvitában érdekelték közül legalább az egyik peres félnek a Rendelet alá tartozó ügyekben valamilyen módon kapcsolódnia kell az Európai Közösséghez. A Rendelet 4. cikkének értelmezése ugyanis nem terjeszthető ki olyan ügyekre, amelyeket -- érintettség hiányában -- nem az európai unió polgári eljárásjoga, hanem a nemzetközi polgári eljárásjog szabályai szerint kell elintézni.⁵

A perfüggőség második feltétele a perekben előterjesztett *azonos jogalap*. A harmadik, hogy *azonos felek* legyenek érintve a párhuzamos perekben. A pereknek *elindítottaknak* de *nem megindítottaknak* kell lenniük, mindenképpen túl kell jutniuk a per előkészítésének szakaszán. A Rendelet vonatkozó cikkének szó szerinti értelmezése szerint két *felhívott* bíróságnak kell lenni, azaz a két bíróság megkeresése a szakasz alkalmazása szempontjából bejezett tény. A bíróságok továbbá az adott tagállamok joga szerinti legitim *állami* bíróságok – ez következik a Rendelet 1. cikk (2) bekezdés c.) pontjának választott bíróságokat kizáró rendelkezéséből.

Arra a nagyon fontos kérdésre, mikor kell felhívottnak tekinteni a bíróságot, a Rendelet 30. cikke adja meg a választ.⁶ A Rendelet a per(ek) elindításának *időpontját*, a perfüggőség beállításának kezdetét határozza meg.

A Rendelet a perfüggőség következményeként, a később felhívott bíróság kötelezettségeiként, egyértelműen az *eljárás felfüggesztését* rendeli el. Az eljárás felfüggesztésére a második bíróság *hivatalból* köteles, de mindaddig köteles az eljárást függőben tartani, amíg *az elsőként felhívott bíróság megállapítja joghatóságát*. Az elsőként megállapított bíróság pozitív joghatósági megállapítása után *saját joghatóságának hiányát* kell megállapítania.

A Rendelet több kérdésről *hallgat*. Nem szól például arról, hogy az első bíróság pozitív joghatósági döntése jogerős bírói megállapításhoz köthető-e, avagy arról sem, hogy az első bíróság negatív joghatósági döntését követően miképpen folytatódik az eljárás. Minderről azonban nem kell külön rendelkeznie, s nemcsak azért, mert e

⁵ Mexikói felperes c. Kanadai alperes ügyét, akik életükben nem voltak az EU területén, érdekeltségük, üzleti ügyeik nincsenek a Közösségen belül, nem akarnak a Közösségen belül pereskedni, ekkor jogvitájukat egyértelműen a nemzetközi polgári eljárásjog vonatkozó szabályai szerint kell intézni.

⁶a bíróság felhívottnak tekintendő (1) az eljárást megindító irat, illetve azzal egyenértékű irat bírósághoz történő benyújtásának időpontjában, feltéve hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az alperes részére történő kézbesítés érdekében számára előírt intézkedések megtételét, vagy

(2) ha az iratot a bírósághoz történő benyújtást megelőzően kell kézbesíteni, abban az időpontban, amikor azt a kézbesítésre hatáskörrel rendelkező intézmény megkapja, feltéve, hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az iratnak a bírósághoz történő benyújtása érdekében a számára előírt intézkedések megtételét. Hivatalos magyar fordítás az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium honlapján.

kérdések nem tartoznak szabályozási tárgykörébe, hanem azért sem, mert az egyes tagállamok saját eljárásjoga, valamint az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata mindezt megfelelően rendezi.⁷

A rendelet felidézett szövege a német jogban eltér a magyar fordítástól⁸, és a 30 cikk szövegezése sem azonos a magyarral.⁹

Az eltérések oka részben az, hogy a német szöveg a német eljárásjog „klasszikus” fogalmaival dolgozik. Ezért a két párhuzamos bíróságnál egyaránt megkövetelt „*anhängig gemacht*” kifejezés nem felel meg a magyar *eljárást megindítottak* fogalom tartalmának¹⁰. Az „*anhängig gemacht*” fogalma a német eljárásjogban egy bíróság és az ügy közötti *kötöttséget* takarja, ami majd beleolvad a később beálló perfüggőségbe. Nem pusztán a kereset előterjesztéséről vagy a bíróság megkereséséről van ugyanakkor szó, hanem egy dinamikus állapotról, amikor a bíróság már kötve van az ügghöz (és viszont), de még nem beszélhetünk a keresetindításhoz fűződő eljárásjogi vagy anyagi joghatásokról. A kereset-indítás más eljárási helyzet, a keresetindítás jogszerűségéhez a ZPO szerint szükséges a keresetlevélnek az alperes részére történő (szabályos) kézbesítése.

A német szöveg *desselben Anspruchs* kifejezése sem egyezik meg a magyar *azonos jogalap* kifejezéssel. A *desselben Anspruchs* kifejezés már a Brüsszeli Szerződés német szövegében szerepelt, s számos jogirodalmi értelmezés a szerződés fogalomhasználatának kritikájához kapcsolódott. A nemzeti jogi értelmezést aztán a Rendelet autonóm fogalom értelmezéssel végleg „rövidre zárta”.

A német szövegben a bíróságnak a *Zuständigkeit-t* meglétét kell megállapítania.¹¹ A német eljárásjogban a *Zuständigkeit* olyan átfogó fogalom, amelynek több vonatkozási pontja van.¹² *Zuständigkeit*-ről objektív és szubjektív értelemben beszélhetünk. Objektív értelemben akkor, ha egy igazságszolgáltatási szerv – különösen a bíróságok – ügyköréről¹³ van szó. Szubjektív értelemben használjuk a *Zuständigkeit* fogalmát, ha nevesíteni akarjuk, hogy a bíróság hol gyakorolja jogait és

⁷Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy nemzeti – tagállami jogok különböző eljárásjogi határozatokat (Prozeßurteil, Beschluss a német jog szerint, Végzés Magyarországon) intézményesítettek, különböző formában és módon biztosítottak megállapító határozatuk elleni jogorvoslatot.

⁸RAUSCHER, Thomas *Europaisches Zivilprozessrecht. Kommentar. 2. Auflage.* SELLIER European Law Publishers. 2006. 480. old.

⁹Uo. 515. old.

¹⁰Amelynek főnévi alakját (Anhängigkeiten) a magyar szótárak *perfüggőségnek* fordítanak.

¹¹ROSENBERG, Leo – SCHWAB, Karl Heinz – GOTTWALD, Peter *Zivilprozessrecht.* VERLAG C.H. Beck, München, 2004. 173. old. 29. §.

¹²ROSENBERG, Leo – SCHWAB, Karl Heinz – GOTTWALD, Peter *Id. mű.* 173. old..

¹³A magyar eljárásjogban a joghatóság „tágabb” fogalma. KENGYEL, Miklós *Magyar polgári eljárásjog* OSIRIS Kiadó, Budapest, 2006. 115. old.

kötelezettségeit, illetőleg milyen ügyekben teszi ezt, vagy ki akarjuk jelölni azt a helyet, ahol a peres felek a bíróság tevékenységének alávetik magukat.

Különbséget teszünk helyi (örtliche Zuständigkeit = illetékesség), tárgyi (sachliche Zuständigkeit = hatáskör) és funkcionális (funktionelle Zuständigkeit) *Zuständigkeit* között. A magyar joghatóság fogalmának az *internationale Zuständigkeit* felel meg.

Nem bonyolítva a fogalmi – nyelvi különbségeket, megállapíthatjuk, a német fordítás a *Zuständigkeit* korlátozás (jelző) nélküli vizsgálatát írja elő. A Rendelet szövegén a német joggyakorlat és jogirodalom¹⁴ pontosított azzal, hogy a Rendelet hatálya alá tartozó ügyekben a bírónak az *internationale Zuständigkeit*, azaz a joghatóság vizsgálatára kell összpontosítania. A fogalom ezen értelmezésének helyességét a rendelet autonóm értelmezése, céljának, hatókörének és hatályának vizsgálata megerősíti.¹⁵ A fogalmi – nyelvi értelmezés akkor válik izgalmassá, ha a bíróság a joghatóság hiányát állapítja meg. Mindezek a problémák azonban az adott nemzeti – tagállami eljárási rendszerben sikeresen kezelhetőek.¹⁶

2.2. A Rendelet 27. cikkének tartalma

2.2.a. Az érintett bíróságok jogi jellemzői

Elsőként tisztázzuk, milyen *bíróság* előtt kell az eljárásoknak megindítottaknak lenniük. A Kommentárok nem nagyon foglalkoznak e kérdéssel, és maga a Rendelet is „nagyvonalú”¹⁷. Érintettük, a *választott bíróságok* eljárása nem tartozik a Rendelet hatálya alá, az ott megindított eljárások esetében nem alkalmazható a perfüggőségi rendelkezés. Nem áll be a perfüggőség az *egyházi bíróságok* esetében sem, mivel azok nem állami bíróságok.¹⁸

Az alkalmazhatóság vizsgálatánál célszerű a bíróságok *eljárásának jogi jellegéből* kiindulni. Az állami bíróságok közül a közigazgatási és az

¹⁴Kropholler Kommentárában egyértelműen az „*internationale Zuständigkeit*” fogalmat használja a bíróság vizsgálódási kötelezettségét illetően. KROPHOLLER, Jan *Europaisches Zivilprozessrecht* VERLAG RECHT und WIRTSCHAFT GmbH. Frankfurt am Main. 2005.

¹⁵ A Rendelet nem más, mint a polgári és kereskedelmi ügyekben alkalmazandó közösségi jogforrás, szabályozási területe pedig a tagállamok bíróságai közötti koordináció. E célkitűzés autonóm értelmezése alapján megállapítható: bíróságnak a joghatóságát, az *internationale Zuständigkeit* vizsgálatát kell elvégeznie.

¹⁶ Így, ha a bíróság joghatóságának kérdésére igenlő a válasz, de a bíróság hatásköre vagy illetékessége hiányzik, a nemzeti jog szerinti áttétel alkalmazható, ha a rendelet éppen nem jelölt ki illetékes bíróságot.

¹⁷ KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória *Európai Polgári Eljárásjog* OSIRIS Kiadó, Budapest, 2006. 67. old.

¹⁸ GEIMER, Reinhold – SCHÜTZE, Rolf *Europaisches Zivilverfahrensrecht Kommentar*. C.H.BECK. München, 2004.

alkotmánybíróságok *kivételesen*, csak polgári ügynek minősülő jogvita esetén tartoznának a Rendelet hatálya alá. A *büntetőbíróságok* akkor, amennyiben eljárásuk során polgári igényről döntenek.¹⁹ A *munkaügyi bíróságok*, amennyiben a Rendelet hatálya alá tartozó ügyben járnak el.

Ugyancsak az adott *ügy jogi jellegéből* kell kiindulnunk a *nem-peres eljárások* bírói fórumainak kérdésében. A Rendelet 1. cikke számos nem-peres eljárást kivesz a rendelet hatálya alól az ezen ügyekben eljáró (bírói) fórumokra nem vonatkoznak a Rendelet perfüggőségi szabályai. A Rendelet elsősorban *kontradikciós* eljárásokat szabályozza, tehát az ellenérdekű felet nem ismerő nem-peres eljárásokban szabályai alkalmazhatatlanok.²⁰ A Rendelet kiterjesztő értelmezése alapján előírásait a *bíróság jellegére való tekintet nélkül* alkalmazni kell. A kiterjesztő értelmezés bázisa a Preambulumban foglalt jogpolitikai cél.

A perfüggőség szabályainak alkalmazásakor tehát a „klasszikus” bírói fórum éppúgy szóba jöhet, mint a bírósági tisztviselő, vagy bírósági szervezet (ha a Rendelet által meghatározott ügyekben járnak el, és a Rendelet alkalmazhatóságának többi feltétele is adott.)

2.2.b. A fél azonosság kérdései

A Brüsszeli Szerződés értelmezése során az Európai Bíróság több eseti döntésében kifejtette, a perfüggőség feltételeinek meghatározását – köztük a *fél azonosság kritériumát* – autonóm módon, a nemzeti jogoktól eltérően kell értelmezni.

Perelméletileg beszélnünk kell szinguláris és társas peralakzatokról. Az egy alperes – egy felperes perben állás azt jelenti, hogy egy felperes több tagállam bírósága előtt nyújt be ugyanazon alperes ellen keresetlevelet, ám jelentheti azt is, hogy az egyik bírósági eljárás felperese a másik eljárásban alperes lesz. Az un. „keresztbepерlések” nem ritkák a nemzetközi polgári peres eljárásokban.

A társas peralakzatoknál kissé bonyolultabb a helyzet. Egyfelől több típusú pertársaság lehet a felperesi, mint az alperesi pozícióban, másfelől a társas peralakzatoknál szintén elképzelhetőek keresztbepерlések. Társas peralakzatoknál – keresztbepерléseknél -- megváltozhat a résztvevő peres felek köre, részben azonos pertársaságok alakulhatnak ki, részben vagy egészen eltérő perpozícióban. Különleges

¹⁹ Sontag c. Waidman C-172/ 91. ügyben hozott 1993. április 21.-én hozott EB ítélet.

²⁰ Ezek az un. „perrokon eljárások” KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória *Id. mű.* 68. old. vö FARKAS, József *Bírósági és Közjegyzői nem-peres eljárások*. Im: SZILBEREKI, Jenő (szerk) *Polgári Eljárásjog. Egységes Jegyzet*. TANKÖNYVKIADÓ. Budapest, 1978.

helyzet áll elő akkor, amikor a perben különböző státuszú egyéb – a fél jogállásával többé-kevésbé felruházott – szereplők jelennek meg, a beavatkozó vagy a perbehívott. Jogi személyek keresztbepertlésénél előfordul, hogy a leányvállalat az egyik perben a felperes, az anya cég a másik perben alperes.

A Rendelet 6. cikke megoldást ad az alperesi pertársaságok néhány esetére.²¹ E szabály alapján kialakíthatóak olyan alperesi pertársaságok, ahol az alperesek nem egy tagállamban laknak, és / de az alperesek elleni keresetek szorosan összefüggenek. A 6. cikk 1. pont esetében a perfüggőségi szabályt preventív módon váltotta ki a Rendelet, mivel az együttes perlések során így nem alakulhat ki az alperesi perek közötti perfüggőség.

Az Európai Bíróság ítéletei a perbeli érintettség, illetve a per, a peres ítélet és a felek közötti kapcsolatból indulnak ki. A Bíróság a *Drouot / CMI ügyben* megállapította, jóllehet a peres felek személye nem azonos a két perben, mégis a peres felek között olyan szoros a kapcsolat, hogy az egyik perben hozott ítélet jogereje a másik eljárás peres feleire is kiterjed, így minden kétség nélkül kimondható a félazonosság fennállása.²²

Másik híres és sokat idézett döntésében (*Tatry-ügy*) a Bíróság korábbi döntésével összhangban a tényleges érintettségből indult ki. Álláspontja szerint meg kell állapítani a személyükben eltérő peres felek közötti azonosságot akkor, ha a peres eljárásokban a peres felek mindkét helyen érintettek. Ebben az esetben a másodíknak felhívott bíróságon meg kell szüntetni a folyó pert (az értelmező ítélet még a Brüsszeli Szerződés korszakában született). A perekben nem-érintett felek között a pert tovább kell folytatni. Ugyanez a helyzet akkor, ha egy cég olyan leányvállalatát perlik, amelyben 100%-ban az anya-cég a tulajdonos. Stefan Leible²³ szerint – kiindulva a Bíróság értelmezéséből – a peres felek azonosságáról a 27. cikk alkalmazásánál akkor beszélhetünk, ha mindkét peres eljárásban az **érintettek** köre azonos.²⁴ Látni fogjuk, Leible értelmezésébe a felek részbeni érintettsége nem fér bele.

²¹ „Valamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy perelhető továbbá... amennyiben több személy együttes perlése esetén az adott személy az alperesek egyike, bármely alperes lakóhelyének bírósága előtt, feltéve, hogy a keresetek között olyan szoros kapcsolat áll fenn, hogy az elkülönített eljárásokban hozott, egymásnak ellentmondó határozatok elkerülése érdekében célszerű azokat együttesen tárgyalni és róluk együtt határozni.”

²² WOPERA Zsuzsa *Id. mű.* 141. old.

²³ LEIBLE, Stefan *Rechtshängigkeit und im Zusammenhang stehende Verfahren.* In: RAUSCHER, Thomas *Id. mű* 490. old.

²⁴ LEIBLE, Stefan, uo. Ugyanezen a véleményen van Geimer / Schütze. GEIMER, Reinhold – SCHÜTZE, Rolf. 20. oldaljegyzet.

Az Európai Bíróság joggyakorlatát a német bíróságok kiterjesztő módon értelmezték. Így a Kölni Legfelsőbb Tartományi Bíróság Polgári Szenátusa 2003.-ban egy engedményezési ügyben akkor is elismerte az engedménnyel szemben külföldön benyújtott kereset elsőbbségét, és ezzel a perfüggőség beállítását, ha ugyanazt a keresetet Németországban az engedményezővel szemben nyújtották be.²⁵ Döntésében kijelentette, hogy a Rendelet 27. cikkét (valamint a Brüsszeli Szerződés 21. cikkét) engedményezési jogvitákban még akkor is alkalmazni kell, ha a felek személye a perekben nem azonos, tekintet nélkül arra, hogy a peres bíróság államának joga szerint a felekre kiterjed-e a meghozandó ítélet jogereje.²⁶

Az Európai Bíróság „érintettségi” elven alapuló ítélkezési gyakorlata – kritikusan szemlélve -- alkalmas a formális összefüggések mellőzésére. A közösségi – és tagállami -- bírósági gyakorlat az érintettségi elmélet talaján a közösségi jogi intézményrendszert – így Leible -- egy *konstitutív intézmény-szerkezet* felé toltta el. Leible kritikája szerint már a peres felek részleges azonosságának kimondása sem felelt meg a fél-azonosság kritériumának. Napjainkban pedig az EB döntésére hivatkozni – ami ráadásul a Rendelet hatályba lépése előtt született -- nem más, mint kimondani azt, hogy a 27. cikk alkalmazásánál nincs szükség a teljes körben megállapítható fél-azonosságra. Ez a jogértelmezés magát a Rendelet rontja le, holott a rendelet jogforrási jellege miatt szabályainak gyengítő értelmezése tilos. Geimer – több szerzővel együtt – a problémát általánosítva azt a kérdést veti fel, vajon a Brüsszeli Szerződés értelmezése során kialakult joggyakorlat egyáltalán folytatható-e a Rendelet hatályba lépése után.

A viták ellenére a közösségi jog lehetőséget teremtett a társas peralakzatok közösségen belüli kezelésére. A részleges fél azonosság utat nyitott a perbevonásra, vagy egy harmadik fél perlésére (amennyiben a nemzeti jog a kereset kiterjesztését e konstrukciókban megengedi), s ráadásul mindez a peres felek azonossági követelményének sem mond ellent.²⁷ A kommentárok felhívják azonban arra a figyelmet, hogy az egymással csak részben összefüggő eljárások nem feltétlenül a Rendelet 27. cikke szerint kezelendők, a 28. cikk alkalmazása szintén megoldást nyújthat a személyekben összefüggő peralakzatok kezelésére.

²⁵ OLGR Köln, 2003.09.08. IPRax 2004. 521 – 524. old.

²⁶ Megjegyezzük a bíróság nemcsak a felek kapcsolódását, hanem a keresetek összefüggését is vizsgálta.

²⁷ A Rendelet 6. cikkének második pontja a harmadik személy perlésére önálló szabályt alkotott. “... harmadik félként szavatossággal vagy jótállással kapcsolatos vagy bármely más, harmadik fél perbevonásával folyó perben az eredeti eljárás bírósága előtt, kivéve, ha ezeket az eljárásokat kizárólag azzal a céllal indították, hogy a harmadik felet kivonják az ügyében egyébként joghatósággal rendelkező bíróság eljárása alól...”

2.2.c. Az igény azonossága

A perfüggőség beállításának másik feltétele, a *jogvitákban előterjesztett igények azonossága*.²⁸ Az igény azonosságot *közösségi jogilag autonóm módon kell értelmezni*. Egyetértünk Kengyel Miklóssal és Harsági Viktóriával, hogy e „feladatot nemcsak a nemzeti jogrendszerek közötti különbség, hanem az egyes szövegváltozatokban megmutatkozó eltérés is megnehezíti.”²⁹

Az igény-azonosság kérdéskörében meg kell vizsgálni, milyen feltételek esetében tekinthetők a párhuzamosan megindított eljárásokban előterjesztett felperesi igények *azonosnak*?

Az Európai Bíróság *Gubisch / Palumbo ügyben*³⁰ hozott ítélete szerint, mivel a két perben előterjesztett kereset *lényegében ugyanazt a szerződést érinti* -- jóllehet az egyik egy negatív megállapítás iránti kereset, szemben a másikkal, ami teljesítésre irányul --, megállapítható az igények *azonossága*. A negatív megállapítási keresetet fel lehet úgy fogni, mint a teljesítésre irányuló keresettel szembeni védekezést, csak ezt önálló formában egy másik tagállamban nyújtották be. Mindkét jogvitának *ugyanaz a tárgya*, mivel a kereseteket nem szabad megszorító módon értelmezni. A perfüggőség nemcsak a teljesen azonos keresetek esetében áll be, hanem akkor is, ha a keresetek jogtárgyi azonossága vagy lényegi összefüggése (Kernpunkttheorie)³¹ kimutatható. Összefoglalva: az előterjesztett keresetek azonos ténybeli alapja, az azonos jogszabályi hivatkozások (tárgyi és alanyi jogazonosság³²), és az azonos jogvédelmi igények alapján lehet azonos kereseti igényről beszélni.

A Bíróság *Tatry – ügyben*³³ hozott döntésével megerősítette értelmezését. Hozzátette, a kereseteket nem mechanikusan, vagy egymástól elszigetelten kell vizsgálni, hanem egymással összefüggésükben, egymáshoz való viszonyukban. A keresetek egymáshoz való viszonya alapján, jóllehet a felek az érintett perekben más - más perpozícióban vannak, az egymást kizáró kérelmek szintén minősíthetők azonos kereseti igénynek.³⁴

A Bíróság döntéseinek értelmezésére a német jogirodalom újra és újra visszatért. Nincs vita abban, miszerint a fogalmat a közösségi jogban **autonóm** módon kell

²⁸ A KENGYEL – HARSÁGI Kommentár miután jogalapot említ, igény-azonosságot elemmez.

²⁹ KENGYEL, Miklós – HARSÁGI Viktória *Id. mű.* 327. old.

³⁰ Gubisch Maschinenfabrik KG contra Guliano Palumbo 144/86. sz. Ügyben 1987. december 8.-án hozott ítélet.

³¹ LEIBLE, Stefan *Id. mű.* 492. old.

³² WOPERA, Zsuzsa *Id. mű.* 141. old.

³³ Tatry contra Maciej Rataj 406 / 92. sz. Ügyben 1994 december 6.-án hozott ítélet.

³⁴ WOPERA, Zsuzsa *Id. mű.* 142. old.

értelmezni, ám az autonóm értelmezést feltáró, azt a tagállami-nemzeti jog szempontjaival kiegészítő eljárásjogi fogalomrendszerek eltérnek egymástól.

Stefan Leible szerint akkor van szó azonos igényekről, ha a keresetek (*Klage*) azonos jogalapon nyugszanak és a tárgyuk is azonos. Azonos jogalap alatt a kereseti tényállások és a keresetben felhívott jog azonossága értendő. A kereset tárgya alatt a keresettel elérni kívánt célt kell érteni. A keresetek azonossága akkor mondható ki, ha mindkét kereset azonos tényálláson nyugszik, a keresetek azonos jogot kívánnak érvényesíteni, és mindkét kereset ugyanazt a (jogvédelmi) célt akarja elérni.³⁵ Hozzáteszi, az azonosság megállapításához elegendő, ha a keresetek egyezése az azonos kereseti *tárgyak* főbb pontjaira (Kernpunkte) terjed ki. Leible e kitételrel valójában a *keresetek céljának részleges egyezésére* szorította vissza a perfüggőség beállítását.

Leible különösen nehezményezi az EB azon döntését, amikor az a teljesítési és a negatív megállapítási keresetet azonosnak ítélte.³⁶ A német joggyakorlat kiterjesztő értelmezésére a kötelmi jog területéről hoz példákat. Az EB döntésének szellemében a Németországi Legfelsőbb Bíróság (BGH) megállapította a keresetek azonosságát – egyúttal a perfüggőség beállítását akkor, amikor az egyik fél az egyik tagállami bíróság előtt a szerződés érvénytelenségének megállapítására, a másik fél a másik tagállam bírósága előtt a már teljesített részszolgáltatás visszatérítése iránt nyújtott be keresetet.³⁷ A BGH ítélete szerint abban az esetben szintén beáll a perfüggőség, ha az egyik fél az egyik tagállamban a szerződés teljesítését, a másik fél pedig a másik tagállamban a szerződés hibás teljesítés miatti felbontásával egyidejűleg az általa már teljesített szolgáltatás visszatérítését követelte.³⁸

A 27. cikk alkalmazása kizárt, ha a felperes az egyik tagállamban a szerződés azonnali felbontása miatt kártérítést követel, a másik tagállami bíróságnál pedig a felmondás előtti időpontban esedékes szolgáltatás teljesítését követeli.

Leible figyelmeztet arra, hogy a később előterjesztett teljesítés iránti keresetnek a korábban előterjesztett negatív megállapítási keresettel történő „blokkolása” lehetőséget ad un. *Torpedo-keresetek* előterjesztésére. Számuk az utóbbi időben jelentősen nőtt, különösen a szabadalmi jogok megsértésének területén. Mindazok, akiket a szabadalmi jogok megsértése miatt indított kereset fenyeget, negatív

³⁵Ez az értelmezés megfelel a magyar kommentárokból kiolvasható értelmezésnek, amellyel szintén – akarva vagy akaratlanul – a német eljárásjog keresetelméleti hagyományait követik.

³⁶A német jogtudomány heves kritikája mögött egy anyagi jogi kérdés, az elévülés problematikája áll. A BGB 204. § (1) bek. 1. pontja szerint ugyanis az elévülést a negatív megállapítási kereset nem szakítja meg.

³⁷BGH IPRax 1996, 192. old.

³⁸OLG Hamburg, 2003. 243. o.

megállapítási kereseteket adhatnak be egy tagállami, de joghatósággal nem rendelkező bíróságon, annak megállapítását kérve, hogy nem sértették meg a szabadalmi jog jogosultjának jogát. Amennyiben ezt egy olyan bíróságon adják be, ahol évekig eltart a joghatóság megállapítása, évekig blokkolhatják a szabadalmi jog tulajdonosának a szabadalmi jog megsértése miatti keresetét. Különösen kedvelt „Torpedo-országok” Olaszország és Belgium.³⁹

Közbevetőleg meg kell jegyeznünk, az Európai Közösségek igazságszolgáltatási politikájának alapelve a tagállami bíróságok egyenlősége, és egyenrangúsága. Nagyon nehezen kezelhető tehát az a helyzet, amiről itt a kommentár szerzője beszámol.⁴⁰

Az igény azonosság megállapításánál -- írja Leible – további kérdések merülnek fel a beszámítási kifogás kezelésekor. Különösen abban az esetben, ha a követelés az egyik tagállami bíróság előtt önálló keresetként, a másiknál a védekezés eszközeként, ellenkérelemként érvényesíthető. Az eltérő jogirodalmi álláspontok ellenében az Európai Bíróság azt a véleményt képviseli, hogy az alperes beszámítási kifogását nem, csak a felperesként előterjesztett kereseteket kell a perfüggőség beállításánál figyelembe venni.⁴¹ Ezen álláspontot a rendelet alátámasztja, mivel a 27. cikk csak a kereseti kérelmeket veszi figyelembe, az alperes (alperesek) keresettel szembeni kifogását, ellenkérelmét nem. A Rendelet 30. cikke szerint pedig a perfüggőség beállításánál a felperesi kérelmek benyújtási időpontja a mérvadó, ami jóval megelőzi az alperes álláspontjának ismertetését. Az alperes beszámítási kifogásának önálló keresetként történő figyelembe vétele ellen szól az a tény, hogy a joghatósággal rendelkező bíróságnak a már folyó perben esetleg ki kellene mondania joghatósága hiányát akkor, ha az alperes a később előterjesztendő beszámítási kifogásával megváltozná a kereset tárgyát, így új kereset, új joghatósági ok keletkezne.

A Jan Kropholler Kommentára⁴² szerint a 27. cikket a Rendelet *általános céljainak* összefüggésében kell értelmezni. A Rendelet célja nem más, mint a közösségen belüli **jogvédelem**.⁴³ Az Európai Bíróság döntései a közösségen belüli jogvédelem megerősítését jelentik, ezért a 27. cikket a 34. cikkre tekintettel kell

³⁹ LEIBLE, Stefan, *Id. mű.* 494. old. A szabadalmi jog megsértése miatt ügyekben a bíróságok ezen a helyzeten úgy próbálnak meg segíteni, hogy a nemzeti és az európai közösségi jogra támaszkodó igényeket nem tekintik azonosnak.

⁴⁰ Nemcsak Leible, mások is említik a „Torpedo-keresetek” problémáit. Így pl. KROPHOLLER, Jan *Id. mű.* 352. old.

⁴¹ EB. C-111/01. Gantner / Basch ügy, EB. 2003 I. 4207. 32.

⁴² KROPHOLLER, Jan, *Id. mű.*

⁴³ Értelmezésében az azonos igény helyett legtöbbször – szinonimaként – az „*Identität des Streitgegenstandes*” kifejezést használja. A kifejezés a német eljárásjog több évtizedes hagyományait tükrözi, s mivel benne van a „vita”, a „vitatottság”, e fogalmi keretből eleve ki van zárva minden olyan tényállás, amelyből hiányzik a vita, azaz az ellenfél, a kontradikció.

felhívni. A 27. cikk célja a 34. cikk függvényében nem más, mint annak megakadályozása, hogy a tagállamok az összeférhetetlenségre (34. cikk. 3. pont) hivatkozva meggátolják a másik tagállamban hozott ítélet elismerését, és lehetetlenné tegyék végrehajtását.⁴⁴

Kropholler a közösségi jog értelmezését a hagyományos német eljárásjog problémarendszere felé nyitotta meg. A külföldi bírósági eljárások perfüggőségi hatásának megítélésénél alapvető szerepe volt a külföldi ítéletének belföldi elismerési lehetőségének. Már a Birodalmi Legfelsőbb Bíróság egy 1892-es ítéletében úgy foglalt állást, hogy a külföldi bíróságok eljárása perfüggőséget keletkeztet, ha az Németországban elismerhető (Anerkennungsprinzip).⁴⁵ Kropholler ehhez a fogalmi tradícióhoz nyúlt vissza a Rendelet értelmezésekor, tudva azt, hogy a Rendelet egyik célja éppen a német jog „elismerési klauzulája” érvényesítésének megakadályozása. Az Európai Bíróság ítéletét⁴⁶ kommentálva Kropholler kifejti, amennyiben az egyik fél az egyik tagállami bíróság előtt a szerződés érvénytelenségének megállapítása vagy a külföldi adásvételi szerződés megszüntetése iránt perel, a másik fél viszont egy másik tagállami bíróságon a szerződés teljesítésért indít pert, akkor a 27. cikk nélkül a második ügyben hozott (esetleg a felperesnek kedvező) ítélet elismerésének megtagadásával kellene számolni. Ennek oka, hogy ugyanabban a tárgyban két egymásnak ellentmondó döntés született, ami alapján a külföldi bíróság ítéletének elismerése Németországban a ZPO alapján megtagadható. A Rendelet perfüggőségi szabályai megakadályozzák tehát az ilyen, vagy ehhez hasonló helyzetek kialakulását.⁴⁷

A Schlosser Kommentár⁴⁸ egyértelmű: a *jogvita tárgyának* azonosságáról szól. (*Identität des Streitgegenstandes*) Az EB „Tatry”-ügyben hozott ítéletét elemezve megjegyzi, amennyiben a perbe jogutód lép be, a perfüggőség fennmaradásának tényét már a nemzeti jog alapján kell és lehet levezetni. Úgy látja, az EB két ítélete e kérdésben nem ad kellő eligazítást. Schlosser azon a nézeten van, hogy az EB autonóm jogértelmezése a perfüggőség objektív hatókörét extrém mértékben kibővítette. A német pertárgy fogalom (Streitsgegenstand) az EB értelmezésénél sokkal szűkebb, ennek

⁴⁴ 34. cikk: „A határozat nem ismerhető el, amennyiben:... 3. összeegyeztethetetlen az azonos felek közötti jogvitában abban a tagállamban hozott határozattal, amelyben az elismerést kéri” (Hivatalos magyar szöveg)

⁴⁵ Reichsgericht 1892. Február 13. -án hozott ítélete. Juristische Wochenschrift. 1892. Március 5.

⁴⁶ EB 2004 10.14. hozott ítélete a C- 39/02 Maers ügyben. Nmr. 34 – 38.

⁴⁷ Kropholler a Rendelet további előnyeit abban látja, hogy az autonóm értelmezés kikapcsolja a nemzeti – tagállami jogok több keresetjogi megoldását, és a büntetőeljárásokban érvényesíthető polgári jogi igényre vonatkozó különböző nemzeti szabályozások különbségeit.

⁴⁸ SCHLOSSER, Peter *EU-Zivilprozessrecht. EuGVO, EuEheVO, AVAG, HZÜ, EuZVO, HBÜ, EuBVO. Kommentar von Dr. Peter F. Schlosser.* VERLAG C.H. BECK, München 2003.

alapján mindkét kereset *formális azonossága* esetében szóba sem jöhetne a keresetek azonossága.

A német és az európai polgári eljárásjog között valóban az ún. *Kernpunkttheorie* teremttette meg az átjárást, de segített ebben a „jogvédelmi érdekazonosság” közös fogalma. Schlosser számos példát hoz fel arra, hogy a kötelmi jogi perekben a pertárgy és a jogvédelmi igény azonosság esetében kimeríthetetlen a perfüggőség keletkezési esetköre. Elismeri, a *részben megegyező keresetek (Teilklagen)* vagy egyébként csak minőségükben különböző keresetek EB által kialakított értelmezése e keresetek azonosságát jelenti.⁴⁹

Geimer és Schütze szerint a Rendelet 27. cikke világos és egyértelmű szabályokat adott a peres jogvita kezdeti nehézségeinek kezelésére. A Rendelet meghatározza az eljárásra és a döntésre jogosult bíróságot, kijelöli a másodszor megkeresett bíróság tennivalóit. A 27. cikk kétségtelenül alkalmas a bíróságok közötti *negatív kompetencia összeütközések* megelőzésére, mivel a peres felek számára minden esetben döntési fórumot biztosít. Azonban – így a szerzők kritikája – a Rendelet arra már nem ad lehetőséget, hogy a peres ügyet az egyik tagállamból a másik tagállamba áttegyék, és nem hoz létre egy, a hatásköri összeütközéseket eldöntő bíróságot sem (akár az EB kibővített hatáskörével együtt). A jogi gyakorlat számára problematikus, hogy a másodszor megkeresett bíróság nem kötődik az első bíróság jogi álláspontjához akkor sem, ha az első bíróság önmaga joghatóságának hiányát állapítja meg, és egy harmadik tagállami bíróság rendelkezne joghatással.

Geimer és Schütze a **peralapítás** problémakörébe helyezi a Rendelet 27. cikkének szabályait. A peralapításkor esetleg fellépő negatív hatásköri vagy illetékességi összeütközésekre – szemben a nemzeti – tagállami jogokkal -- az európai közösség polgári eljárásjoga sajátos utat választott – írták --, a 27. cikk – és a vele összekapcsolt – intézmények kiépítését. Kétségtelen, hogy a Rendelet felidézett cikke az európai joggyakorlatba *jogegységesítő* folyamatokat indított el.

Jóllehet az EB korábbi ítéleteiben kifejtett jogi álláspont – pl. a perfüggőség kezdetének a *lex fori* elvén álló meghatározása – a Rendelet hatálybalépése után idejét múlt, azonban a Brüsszeli Szerződés értelmezésével követett európai közösségi joggyakorlat a tagállamokban *egységesen értelmezendő jogfogalmakat* fejlesztett ki. A tagállami eljárásjogok *jogvita (Streitgegenstand) fogalmának* kioltásával például a Bíróság a tagállamokra nézve egységesen határozta meg az eljárás tárgyának fogalmát.

⁴⁹ GEIMER, Reinhold – SCHÜTZE, Rolf *Id. mű. Rn 35*

(*Verfahrensgegenstandsbegriff*). A bíróság értelmezésével útjára indított fogalom a nemzetközi polgári eljárásjogokban alkalmazott fogalmaktól éppúgy független, mint az eljáró bíróság államának belső jogától. A nemzetközi polgári eljárásjog kollíziós szabályai pedig a pertárgy meghatározásnál nem játszanak már semmilyen szerepet.⁵⁰

Az *eljárás tárgyának* új, egységesen alkalmazható fogalmának egyik lényegi vonását a szerzők a fogalom széles terjedelmében látják. A német eljárásjog szűk *kereseti kérelem azonosság* követelményével (Klageantrag) szemben az európai polgári eljárásjogban akkor beszélünk az eljárások azonos tárgyáról, ha azok lényegi pontjai (Kernpunkt) megegyeznek egymással. A *részben megegyező keresetek* azonban – melyek problémáit Geimer és Schütze külön fejezetben tárgyalták⁵¹ -- nem vezethet perfüggőséghez, mivel ez az értelmezés a Rendelet szövegén messze túlmutat.

2.2.d. A bíróságok eljárása

A Rendelet 27. cikkének tényállása szerint a perfüggőség két olyan bíróság közötti kapcsolat, ahol az eljárások megindultak, de az eljárások megindításának időpontja egymáshoz képest eltolódott. Az időbeli *asszinkronitás* megítélése, az elsőként megkeresett bíróság meghatározása a Rendelet 30. cikke alapján – igazodva a nemzetközi polgári eljárásjog *prioritás elvéhez* – az eljárást megindító iratnak a bírósághoz történő benyújtása, a Rendeletbe foglalt feltételekkel és pontosításokkal. Vagy – a Rendelet 30. cikkének 2. pontja alapján – az eljárást megindító iratnak a kézbesítésre alkalmas hatóságnak történő átadás – amennyiben az illető tagállam eljárásjogi rendszeréből ez következik.

A perfüggőség időpontjának autonóm közösségi jogi meghatározása hosszú vitára tett pontot⁵², a lex fori elven álló értelmezések a Rendelet 30. cikkének hatályba lépésével elvesztették jelentőségüket. A kérdés azonban változatlanul az, az új rendelkezés megszüntette-e a per megindításához kapcsolódó jogalkalmazási

⁵⁰A kollíziós normák a nemzetközi jogi előírások és a belső jogrend közötti ellentéteket oldják fel. A német jogrend szabályai szerint ezen harmónizáció nem ütközhet a német alaptörvénybe (Alkotmányba – GrundGesetz). Számos nemzetközi egyezmény tartalmaz kollíziós normát, amelyek az egyezmények kihirdetésével a belső jog részeivé válnak. Bővebben: SCHACK, Haimo *Internationales Zivilverfahrensrecht*. VERLAG C.H.BECK. München, 2006.

⁵¹GEIMER, Reinhold – SCHÜTZE, Rolf *Id. mű.*

⁵²A Brüsszeli Szerződés a perfüggőség kezdetét nem szabályozta. Az EB joggyakorlatában egyértelművé tette, a nemzeti – tagállami jogrendek alapján kell eldönteni, mikor tekintendő megindítottak az eljárások. A megoldás mind a szakirodalom, mind a jogász szakma heves bírálatát váltotta ki, a német jogirodalom témával foglalkozó munkái a hetvenes, nyolcvanas években rendszerint kitértek a szabályozatlanságból fakadó jogbizonytalanságra és veszélyekre. A Rendelet 30. cikke e kritikák – és számos gyakorlati megfontolás, bizottsági jelentések – hatására véglegesen elrendezte a per megindításának időpontját. Bővebben vö. a magyar a német kommentárok vonatkozó történeti fejezeteit.

nehézségeket, a közösség tagállamaiban valóban egységesített-e a perfüggőség beállításának időpontját.

Az első válasz a kérdésre nemleges. Maga a Rendelet tesz ugyanis különbséget kézbesítési rendszerek között, elismerve a különböző tagállami megoldások közösségi jogi relevanciáját. Második értelmezésünk azonban már nem ilyen elutasító, mivel a fő problémát okozó *időpont* meghatározása a Rendelet alapján világosan és egyértelműen eldönthető. A Rendelet által választott megoldás – az elsőbbségi elven alapuló felfüggesztési kötelezettség – eldönti azt a kérdést, melyik bíróság az elsőként megkeresett, és melyik a másodikként megkeresett fórum, s a bíróságok eljárási kötelezettsége e pozíció szerint alakul. A Rendelet a két bíróság *eljárási pozícióit* nem az anyagi jog, nem a nemzeti – tagállami eljárásjogok, hanem a közösségi eljárásjog kritériumai alapján határozza meg.

A Rendelet 27. cikkének szabályozási területe – egyetértve Geimer és Schütze álláspontjával -- a **peralapítás** körébe tartozó perelőfeltételek. A perfüggőség keletkezésének időpontja felől közelítve mindez azt jelenti, hogy a perfüggőség *már akkor beáll, amikor a pereket még egyik bíróság előtt sem alapították meg.* Az első bíróság vizsgálja (majd) a joghatóságát, a másik bíróság nem vizsgálhatja ezt sem, mert hivatalból fel kell függesztenie eljárását. A peralapításhoz szükséges előfeltételek teljes vizsgálata a perfüggőség beállításának időpontjában mindkét bíróságnál hiányzik. A Rendeletből következően azonban a peralapításra csak az egyik bíróság – a joghatósággal rendelkező – jogosult, hiszen éppen ezáltal kerülhetőek el a párhuzamos eljárások és az egymásnak ellentmondó ítéletek. A Rendelet 30. cikke szerinti időpontban a perfüggőség hiányzó joghatósági megállapítások esetében is beáll, a második bíróság pedig még saját joghatóságát sem vizsgálhatja.

Abban az esetben, ha egy már folyó perrel párhuzamosan indítanak egy másik tagállamban pert, a Rendelet 27. cikke alapján a második bíróságnak nem felfüggesztenie kell az eljárást, hanem *joghatóságának hiányát* kell megállapítania. Döntésének jogi kerete szintén a közösségi perfüggőségi szabály, mivel az első bíróság már megállapította – s a per folyamatba tételeivel deklarálta – saját joghatóságát. A Rendelet perfüggőségi intézménye nemcsak a két peralapításra megkeresett bíróság közötti relációban érvényesül, hanem függőséget teremt a peres ügy és az ügyet elintéző bíróság között is. E körben, mivel a Rendelet hatálya kiterjed a második eljárással peresített jogvitára is (tételizzük fel) a Rendelet joghatósági szabályai alapján, és *nem* a nemzeti- tagállami eljárásjog szerint kell eljárni.

A Rendelet hatálya alá tartozó két párhuzamos eljárás esetében, amíg az *elsőként megkeresett bíróság* vizsgálja saját joghatóságát, a másodikként megkeresett bíróságon az ügy *függő állapotban* van. A másodikként megkeresett bíróság a függő állapot alatt saját joghatóságát sem vizsgálhatja. Jóllehet a felfüggesztés jogintézményét a nemzeti – tagállami jogok töltik ki tartalommal -- ezért a felfüggesztés joghatása (formája, technikája) jogrendszerekként eltérő lehet --, az európai közösség polgári eljárásjogi normái alapján a felfüggesztés jogintézménye a tagállamokban egységes jogkövetkezményekre vezet. A Rendelet így nemcsak a perfüggőség kezdetének időpontját, hanem a bíróságok (és a felek) negatív – vagy tiltott – eljárási cselekményeinek körét is egységesen – a nemzeti – tagállami eljárásjogoktól függetlenül -- határozza meg.

A második bíróság nem vizsgálhatja az első bíróság joghatóságát, mert a Rendelet a felfüggesztés tartalma alatt passzivitásra szorítja. Joghatósági döntése *időben* az első bíróság joghatósági döntése után születhet meg, korábban semmi esetre sem. A második bíróság azonban azért sem vizsgálhatja az első bíróság joghatóságát, mert ezzel átvinné az első bíróság hatáskörét, és számos, az európai közösség polgári eljárásjogban lefektetett alapelvet lépne át. Egyetértünk Wopera Zsuzsa megállapításával, miszerint „minden bíróságnak magának kell döntenie a joghatóságáról”⁵³, és mindig a döntési kompetenciával rendelkező bíróság az, amely ezt a legjobban meg tudja ítélni. Az első bíróságnak azonban a *saját* joghatóságát kell vizsgálnia, sem a második, sem egy esetlegesen felmerülő *harmadik* bíróság joghatóságáról nem dönthet.

Ez a megoldás a Rauscher Kommentár szerint⁵⁴ következik a tagállami bíróságok *egyenértékűségének* elvéből. Az alapelvnek megfelelően a másodikként megkeresett bíróság nem kerülhet jobb helyzetbe, mint az elsőként megkeresett bíróság, azaz nem rendelkezhet az első bíróság joghatósági kérdésében a döntés kompetenciájával. A bíróságok joghatóságának vizsgálatánál lényegtelen, hogy a felperesek joghatósággal rendelkező, vagy nem rendelkező bíróságoknál terjesztették-e elő keresetüket, avagy a második bíróság joghatósága hiányzik. A Rendelet által választott megoldásból következik, hogy a Rendelet szerinti perfüggőség beállításának elvileg nem feltétele a bíróságok pozitív joghatósága, többek között azért sem, mert éppen ez a kérdés az, amelyet a felfüggesztés alatt tisztázni kell.

Gyakorlati problémák és elméleti kérdések sora vetődött fel a kizárólagos joghatóság intézményével kapcsolatban. Viszonylag tiszta helyzet áll elő akkor, ha az

⁵³ WOPERA, Zsuzsa *Id. mű* 137 old.

⁵⁴ LEIBLE, Stefan *Id. mű.* 497. old.

első bíróság kizárólagos joghatósággal rendelkezik. Ekkor a második bíróság addig, amíg kizárólagos joghatóságát az első bíróság meg nem állapítja, felfüggeszti az eljárást ezután megszünteti azt. A gyakorlati és elméleti gondok akkor keletkeznek, amikor a második bíróság rendelkezik kizárólagos joghatósággal. E helyzet a konkrét peres esetekben valóságos jogbizonytalanságot idézett elő, hiszen a kizárólagos joghatóság mint intézmény a Rendeletben vitathatatlanul prioritást élvez. Ráadásul először az EB a Brüsszeli Szerződés értelmezésekor úgy foglalt állást, hogy a Brüsszeli Szerződés 21. cikkét (Rendelet 27. cikk) az Egyezmény 16. cikkében (Rendelet 22. cikk) sérelme nélkül kell úgy értelmezni, hogy a másodikként eljáró bíróság nem vizsgálhatja az első bíróság joghatóságát.⁵⁵ E döntés nem volt egyértelmű, több pontjában vitathatónak bizonyult, s nemcsak a kizárólagos joghatósági esetkörök terjedelmében, hanem a bíróságok ezzel kapcsolatos döntési kompetenciájának kérdésében is magyarázatra szorult. A problémát az EB a *Gasser-ügyben* 2003. december 9-én hozott ítéletével rendezte. A ítélet szerint az eljárás felfüggesztésének kötelezettsége a másodikként megkeresett bíróságnál akkor is fennáll, ha annak kizárólagos joghatóságát a felek megállapodásukkal kikötötték.⁵⁶ Leible szerint minden más megoldás összeegyeztethetetlen az európai eljárásjog bizalmi alapelvével (*Vertrauensgrundsatz*), és felidézne az egymásnak ellentmondó döntések meghozatalának veszélyét.

Az elsőként megkeresett bíróság *aktivitásra* kötelezett, a második az első bíróság joghatóság megállapítására irányuló eljárásában *passzív*. Mivel az eljárást fel kell függesztenie, a felfüggesztés alatti magatartását a nemzeti – tagállami jog szabályozza. Mind a német, mind a magyar eljárásjog a felfüggesztés tartalma alatt a bíróság perccselekményeinek tilalmából indul ki.

Az elsőnek megkeresett bíróság aktivitása több kérdést vet fel. A bíróságnak a joghatóság vizsgálatánál elsősorban a Rendeletet kell alapul vennie, joghatóságának mind pozitív, mind negatív megállapítását a Rendelet szabályai alapján kell megtennie. Nem zárható azonban ki, hogy az adott tagállam nemzeti jogát is figyelembe vegye joghatósága megállapításánál. Az ügyek nemzetközi (határon átnyúló) jellegét tekintve különösen a nemzetközi polgári eljárásjog jogforrásai jöhetnek ezekben az esetekben számításba.

A közösségi Rendelet nyitva hagyja azt a kérdést, hogy a feleknek milyen szerepe van az első bíróság hivatalból történő joghatósági vizsgálatánál. A problémára a

⁵⁵ Az EB *Overseas Union c. New Hampshire C* – 351 / 89 ügyben 1991. június 27-én hozott ítélete.

⁵⁶ Az EB *Erich Gasser c. MISAT Srl. C* – 116/02 sz. ügyben hozott ítélete. A döntés és jogértelmezés kérdéseire lásd WOPERA, Zsuzsa *Id. mű. 137. old.*

Kommentárok sem térnek ki, egy-két eredeti megközelítést a jogirodalomban találhatunk.⁵⁷ A 27. cikk a később megkeresett bíróság felfüggesztési kötelezettségét egyértelműen hivatalból írja elő, amiből arra lehetne következtetni, hogy a feleknek semmilyen szerepük nincs sem a joghatóság vizsgálatában, sem a perfüggőségi feltételek bíróság elé tárásában. Álláspontunk szerint a Rendelettel összhangban csak a döntést kell hivatalból meghozni, ami azt jelenti, hogy a felek erre vonatkozó kérelme nélkül is döntenie kell. Ugyanez áll a joghatóság vizsgálatára, ami – mint peralapítási előfeltétel – minden eljárásjogi rendszerben a bíróság hivatali kötelezettsége. Mindez azonban nem zárja ki azt, hogy a felek kérelmeket terjesszenek elő, esetleg nyilatkozzanak, vagy a joghatósággal összefüggésben tényeket, információkat bocsássanak a bíróság rendelkezésére. Más kérdés – ez eljárási rendszertől függ –, hogy a bíróság – erre kötelezheti-e a feleket, avagy csak az egyik felet – a felperest.

A felvetett kérdésekben – Peter Schlossert idézve – bizonytalanság van a rendszerben.⁵⁸ Mivel a joghatóság kérdésének eljárásjogi vizsgálatát (annak folyamatát technikáját, algoritmusát) a nemzeti – tagállami eljárásjogok írják elő, előfordulhat olyan rendszer, amelyben az alperesnek a keresetlevelet annak beadása után azonnal kézbesítik (német eljárásjog megoldása), de működik olyan rendszer is, amikor az alperes a joghatósági kérdéstről való döntés után értesül az ellene megindított peréről. Vagyis akkor, amikor a joghatóság kérdése már eldőlt (magyar eljárásjog). A különböző tagállami - nemzeti jogi rendszerek miatt a peres felek nem azonos módon és nem egyenlő mértékben tudnak a joghatóság vizsgálata során rendelkezési jogukkal élni.⁵⁹ Talán e valóságos helyzetek indokolják, hogy a bíróságra rendkívül nagy felelősség hárul joghatósága hivatalból történő vizsgálatakor.⁶⁰

A helyzetet bonyolítja, miszerint a Rendelet joghatósági szabályai néhány esetben nem csak a tagállami joghatóságról rendelkeznek, hanem a konkrétan eljáró bírói fórumot is előírják. Ezekben az esetekben a joghatóságról való döntés egyúttal a

⁵⁷Igy például KROPOLLER, Jan, *id. mű. Vö. 60. lgyz.*

⁵⁸SCHLOSSER, Peter *Id. mű. 185.old.*

⁵⁹Megjegyezzük a magyar Pp megoldása kiváló, az Alperes ugyanis ebben az esetben kifogásként érvényesítheti a joghatóság hiányának következményeit, amelyet az eljárás megszüntetése követ.

⁶⁰A német Kommentárirodalom egyetért abban, hogy a joghatóság hivatalból való vizsgálatához nem szükséges a felek kérelme. Kropholler azonban – a Jenard jelentést idézve – megjegyzi: „nem minden esetben kényszeríthető a bíróság arra, hogy hivatalból vizsgálja, vajon a per tárgya valamilyen módon nem érintett-e a perfüggőséggel. Csak akkor (kényszeríthető erre – Gy.T), ha a körülmények arra utalnak, hogy ugyanazon jogvita egy másik szerződő állam bírósága előtt már függőben lehet” (anhängig sein könnte) Annak félnek oldalán sem keletkezik bizonyítási kényszer – írja -- a perfüggőség beállítására nézve, aki hivatkozik erre. Mindezen kérdésekben a nemzeti jog az irányadó.

bíróság hatáskörének és illetékességének megállapítását jelentik. Ide soroljuk pl. a Rendelet 5. cikkének szabályait.⁶¹

A másodikként felhívott bíróság az eljárást köteles hivatalból felfüggeszteni. Azokban a tagállamokban amelyekre a Rendelet hatálya nem terjed ki, a Brüsszeli Szerződés és a Luganoi Egyezmény alapján *joghatóságának hiányát kell megállapítania*, és a keresetet el kellett utasítani. E döntések jogkövetkezményei a nemzeti – tagállami jogokban lényegesen eltérnek egymástól.

A Rendelet szerint a második bíróságnak az eljárást addig kell felfüggesztenie, amíg az elsőként megkeresett bíróság joghatóságát megállapítja. A Rendelet egy autonóm, a nemzeti – tagállami jogokon felülálló szabályozást hozott létre, mivel – eltérően a nemzeti – tagállami jogoktól, más esetben nem engedi meg a felfüggesztés megszüntetését. Ugyanakkor – korábban utaltunk erre -- nyitva hagyja a kérdést, vajon az elsőként megkeresett bíróságnak *jogerős döntéssel* kell-e joghatóságát vagy annak hiányát megállapítania, egyáltalán milyen eljárásjogi keretben kell döntését meghoznia. Mindez már a nemzeti – tagállami eljárásjogra tartozik, miközben a felfüggesztés megszüntetésének kötelezettsége és időpontja **nem**. A kialakult jogirodalmi egyetértés szerint az első bíróság *jogerős döntéséig* kell a felfüggesztésnek tartania, azaz azokban az esetekben, amikor a nemzeti jog a bírósági döntés ellen jogorvoslatot enged meg, meg kell várni a jogorvoslati eljárás befejeződését. Geimer és Schütze úgy fogalmaznak, akkor tekintendő az elsőként megkeresett bíróság joghatósága véglegesen megállapítottnak, ha az már *semmi módon nem kérdőjelezhető* meg. Így tehát, ha egy közbenső ítélet állapítja meg a joghatóságot, meg kell várni azt az időpontot amelytől kezdve a közbenső ítélet megtámadhatatlan (alaki jogerő). Csak ekkor kerülhető el ugyanis a negatív joghatósági összeütközés.⁶²

A második bíróság felfüggesztő döntése a nemzeti – tagállami jog szerint és annak előírásai alapján támadható meg. Lehetséges, hogy az irányadó tényállás, vagy a felek kérése ellenére a bíróság nem függeszti fel az eljárást. Ekkor a fellebbezés elintézése során a másodfokú bíróságra hárul a felfüggesztés kötelezettsége. Kétségtelenül nem könnyű annak a helyzetnek a kezelése, amikor a felek nem fordulnak felfüggesztés iránti kérelemmel a bírósághoz, és az eljárást az hivatalból sem függeszti fel. Ebben az esetben az eljárás tovább folytatódik, s extrém esetben akár ítélet is

⁶¹A Rendelet itt a jogellenes károkozásból eredő jogviták joghatóságára ír elő szabályokat. Ezeket annak a helynek bírósága elé sorolja, ahol a károkozó esemény bekövetkezett, vagy bekövetkezhet.

⁶²GEIMER, Reinhold – SCHÜTZE, Rolf, *Id. mű. 54.old.*

születhet. A Rendelet elismerési klauzulája (34. cikk 3. pont) alapján azonban megakadályozható az ily módon született ítélet végrehajtása.

A másodiknak megkeresett bíróság döntése az elsőként megkeresett bíróság döntéséhez kötődik, tartalmában és opciójában egyaránt az elsőként megkeresett bíróságtól függ. A Rendelet azonban hallgat arról az esetről, ha a másodiknak megkeresett bíróságnak sincs joghatósága. Immanens módon tehát a Rendelet feltételezi, hogy a Rendelet alkalmazásánál két joghatósággal rendelkező bírósággal állunk szemben. Nem zárható ki, hogy egyik bíróságnak sincs joghatósága, de ezt – tekintettel a perköltségekre, a felek érdekére – nehéz elképzelni. A gyakorlatban előfordult, hogy a felek tudatosan nem a joghatósággal rendelkező bíróságokhoz adták be keresetleveleiket. A Rendelet joghatósági és perfüggőségi szabályait azonban ekkor is alkalmazni kellett.⁶³

A másodiknak megkeresett bíróság az első bíróság jogerős és támadhatatlan döntésének ismeretében vagy megállapítja az első bíróság javára joghatóságának hiányát, vagy a felfüggesztést megszüntetve folytatja az eljárást. Amennyiben joghatósága hiányát állapítja meg, megszünteti az eljárást, a nemzeti – tagállami eljárás jog szabályai szerint.

A nemzeti eljárásjog szerint folytatja a második bíróság az eljárást akkor, ha az első bíróság joghatósági döntése nemleges. Az ily módon lefolytatandó eljárás maga már nem tárgya az európai közösség polgári eljárásjogának, ami nem jelenti azt, hogy az európai polgári eljárásjog számára közömbös a jogvita. Mivel határon átnyúló jogvitát rendez az egyik tagállami bíróság, az ítélet elismerésének, végrehajtásának rendjét szintén a közösségi normák határozzák meg.

Gyakorlati problémák és elméleti kérdések hosszú sorát váltja ki az a helyzet, miszerint a joghatóságról szóló döntés és a perelőfeltételek vizsgálata tagállamonként eltérő módon és szabályok szerint megy végbe. Nem biztos ugyanis, hogy a joghatóságról szóló döntés minden tagállamban megelőzi a perelőfeltételek teljes körének a vizsgálatát, de az sem hogy a joghatósági döntés után a perelőfeltételek vizsgálata során a bíróság feladja a hivatalból való eljárás elvét. A jogrendszerek különbségei oda vezethetnek, hogy a joghatóság kérdésének pozitív megválaszolás után a jogvitára joghatósággal rendelkező fórum nem fogadja be a keresetlevelet. A joghatóságról való döntés ugyanis csak azt tisztázta, hogy hol, melyik tagállam bírósága előtt folytatható le legitim módon a jogvita, de nem jelenti a jogvita lefolytatásának

⁶³ Ezért helyezkedtünk arra az álláspontra, hogy a perfüggőségi szabályok alkalmazásánál nincs annak jelentősége, hogy a bíróságok rendelkeznek-e joghatósággal.

kötelezettségét. Azokban az esetekben, amikor a Rendelet a joghatóság mellett meghatározza a kizárólagos illetékességű bíróságot is, a negatív döntés az illetékesség hiányára szintén vonatkozik.

E kérdések rendezésében nem az európai közösség polgári eljárásjoga az illetékes. A jogalkotó a rendelettel nem a teljes körű ügyintézés szabályozását, hanem a határon átnyúló jogviták egységes rendezését, a jogvita fórumának biztosítását tűzte ki céljául. A Rendelet a közösségi szinten megtette, amit megtehetett, a joghatósági szabályokkal biztosította jogvita elbírálásának fórumát. Mivel a tagállamok eljárásjoga közel sem azonos egymással, továbbá a nemzeti–tagállami jogok különbözőképpen rendelkeznek a peralapításról, a fórum biztosítása nem jelenti és nem jelentheti a jogvita elintézésnek automatikus kötelezettségét. A nemzeti – tagállami és a közösségi jog szabályrendszerének speciális egymásba épülése nem akadályozza meg azt, hogy a közösségi jog által biztosított fórumon végül sikertelen lesz a perindítás.

A közösségi jog és nemzeti – tagállami jogok közötti konfliktus különösen éles azokban a tagállamokban, ahol a Rendelet alá tartozó esetekben a perfüggőség beállításának időpontja eltér a nemzeti – jogi szabályozástól. Esetükben voltaképpen a perfüggőség intézményének megkettőződéséről beszélhetünk. E tagállamokban a Rendelet hatálya alá tartozó pereket *másképpen* kell elintézni, mint a Rendelet hatálya nem tartozó ügyeket. A hatályos magyar Perrendtartás szerint például, amikor a perfüggőség beáll – azaz amikor a keresetlevelet az első tárgyalásra való idézéssel együtt az alperesnek kézbesítik – a bíróság már nemcsak a joghatóság kérdésére adott igenlő választ, hanem meggyőződött a per lefolytatásához szükséges törvényes előfeltételek meglétéről. A német ZPO – jóllehet a kereset indításához, ezzel együtt a perfüggőség beállításához megköveteli a keresetlevélnek az alperes részére való kézbesítését -- a keresetlevél beadása és a kézbesítés közötti időben azért a bíróság számára számos vizsgálati kötelességet ír elő. A bírói kontrol – pl. a peres illeték megfizetésének ellenőrzése – a per megindításának előfeltételeire irányul, s ezek hiányában nem kerül sor kézbesítésre, tehát a per megindítására sem. Így a perfüggőség sem áll be. Minderre a Rendelet által szabályozott esetekben nem kerül sor, a perfüggőség az eljárást kezdeményező iratnak a bírósághoz való beérkezésekor beáll.

Az elsőként megkeresett bíróságnál a joghatósági vizsgálattal lényegében elkezdődik a peralapítás, s a joghatóságról szóló pozitív döntése után folytathatja azt. A másodikként megkeresett bíróság bele sem foghat a per alapításába, csak akkor, ha az első bíróság döntése negatív és ő maga megállapította joghatóságát. Nem veheti

figyelembe az első bíróság előtt lefolytatott eljárás peralapításra vonatkozó tényeit, neki magának kell a peralapításra, mindenekelőtt joghatóságára vonatkozó körülményeket, tényeket összegyűjtenie, s döntését a közösségi jog alapján meghoznia. Eljárásában figyelembe kell vennie saját tagállami-nemzeti jogának előírásait. Különösen problematikus a helyzet a peralapítás anyagi jogi joghatásának megítélésénél, pl. a külföldön joghatósággal nem rendelkező bíróságnál indított negatív megállapítási kereset megszakítja-e az elévülést akkor, amikor a hazai jogban csak a teljes körű peralapítás fejt ki ilyen joghatást. Vagy – tovább kérdezve -- mi az eljárási rend akkor, ha az elévülést – az eljárásjogi rendszertől függően – pergátló körülményként, és nem a perben előterjesztett eljárási kifogásként kell figyelembe venni.

A Rendelet két bíróság kapcsolatát szabályozza egy olyan szervezeti helyzetben, amikor – utalva Geimer és Schütze véleményére – a bíróságok között nem létezik intézményes kapcsolat, az egyik bíróság nem alárendeltje a másik bíróságnak, és nem áll felettük egy európai közös bírósági fórum (nemzetek feletti bíróság) sem. Az Európai Bíróság és a tagállamok bíróságának viszonya nem ebben a szervezet centrikus hierarchiában szerveződött.⁶⁴ A Rendeletnek (beleértve a Rendeletet megelőző szerződéseket), és az európai joggyakorlatnak úgy kell a *perkoordinációt*⁶⁵ megoldania, hogy szervezetileg autonóm bíróságok egymás eljárásához igazodva, egymás eljárásának primátusát elismerve hatékony jogvédelmet tudjanak biztosítani. Nincs más koordinációs szabály, mint az európai polgári eljárásjog. Létezik azonban egy szabályozási rendszeren kívüli koordinációs sík, és ez a peres felek személye, perbeli magatartása. A valóságos átjárást a bíróságok között ők teremtik meg, jogszerűen vagy jogszerűtlenül előterjesztett kereseteikkel, kérelmeikkel, előadásaikkal, nyilatkozataikkal. Az európai polgári eljárásjog koordinációs intézményei mögött ott állnak tehát azok a peres felek, akinek polgári jogi igényét az európai polgári eljárásjog érvényre juttatja, és akik nélkül a rendszer működésképtelen.

3. Összefoglalás:

A Rendelet 27. cikkéről írott elemzésünket az alábbiakban foglaljuk össze:

1. A perfüggőség Rendeletben szabályozott intézménye közösségi jogi intézmény, a tagállami-nemzeti jogokon felül álló autonóm értelmezésen kiépült

⁶⁴ Lásd erről a VÁRNAI Ernő – PAPP Mónika *Az Európai Unió joga*. KJK - KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2005. II. fejezet. 3.4 pontja.

⁶⁵McGUIRRE, Mary-Rose *Id. mű.*

szabályrendszer. A Rendelet jogforrási jellegéből következik, hogy szabályait akkor is alkalmazni kell, ha azok a nemzeti eljárásjogok normáiba ütköznek, vagy alkalmazásuk joghézagot tölt ki.

2. A tagállami bíróságok a perfüggőség intézményét a Rendelet hatálya alá nem tartozó ügyekben és eljárásokban nem alkalmazhatják. A perfüggőség intézménye a tagállamok joggyakorlatában így „megkettőződik”.

3. A Rendelet perfüggőségi szabályai a peralapítás körében helyezhetők el. A peralapítás sikeressége után a perfüggőség a tagállami - nemzeti jogok szerint működik, azonban a Rendelet alapján egy másik tagállamban történő újabb perindítás egy folyó per alatt sikeresen megakadályozható.

4. A Rendelet a perfüggőség jogi hatását az eljárás felfüggesztésének kötelezettségében fogalmazza meg. A felfüggesztés közösségi jogi intézménye átszövődik a tagállami-nemzeti eljárásjogok rendelkezéseivel, mivel a felfüggesztés számos elemét a Rendelet nem szabályozza.

5. A Rendelet a perfüggőség tekintetében -- egységesítő törekvése ellenére -- sokszínűséget teremtett, mivel nemcsak a nemzeti-tagállami eljárásjogi kereteket, hanem a korábbi szabályozási rendszert, és annak szabályait sem semlegesítette.

6. A Rendelet minden alkalmazási problémától eltekintve sikeresen stabilizálta a perindításkor fellépő egyébként is bizonytalan helyzetet, különösen akkor, amikor felvállalta, hogy a lex fori elvén túllépve szabályozási körébe vonja a perfüggőség egyik legfontosabb kérdésének – a perfüggőség beállási időpontjának – rendezését.

III. A perfüggőség intézménye a ZPO és a Pp. rendszerében

I. Kérdésfelvetés

A jogtudomány nem egy esetben foglalkozik megoldottnak hitt problémákkal, avagy olyan jogintézményekkel, amelyekről korábban azt hitte, mindent tud róluk. A tudományos kérdésfelvetések megújulása mögött a jog eleven fejlődése mellett a jogrendszerrel szemben újra és újra jelentkező társadalmi kihívások állnak. Mindezek együttesen kényszerítik rá kérdéseik és válaszaik újragondolására a jogalkotót, jogalkalmazót és a kutatót.

A perfüggőségről a jogász szakma képviselőinek döntő többsége úgy vélekedett, mindent tud, mindent elmondott, sok újdonság nem várható e téren. Csalódniuk kellett – mint már annyiszor. Egyfelől az Európai Unió igazságügyi együttműködést szabályozó másodlagos joganyagának rendeletei (és az Európai Bíróság gyakorlata), másfelől éppen Perrendtartásunk módosításai⁶⁶ világítottak rá arra, újra kell értékelni a perfüggőség eljárásjogi intézményének számos vonatkozását, illetőleg meg kell fogalmazni az utóbbi évek fejlődésének tanúságait. A perfüggőség dogmatikái újraértelmezése azonban -- természeténél fogva -- dominóhatást idéz elő. Így amennyiben újraértelmezzük az alapintézményt, újra kell gondolnunk a peres felek (fél-azonosság és keresetőségi jog), a kereseti kérelmek (azonos igények), pertárgyazonosság (kereset típusok), vagy a peres tényállítások (tényazonosság, bizonyítási rendszerek) problémáit, vagy éppen a párhuzamos perindítás tilalmát kimondó más jogintézmények (jogerő) perfüggőségi összefüggéseit. Nem könnyű feladat.

Nincs egyszerű dolgunk akkor sem, amennyiben elemzésünket kiterjesztjük az Európai Unió közösségi joganyagának perfüggőségi szabályaira. Az elemzés nézőpontjának széles horizontja azonban Magyarország tagállami státuszából következően kötelező, hiszen a közösségi jog anyaga a magyar jogrendszer részét képezi. A közösségi jog autonóm módon határozza meg a perfüggőség nemzeti-tagállami jogoktól eltérő tartalmát, és – tegyük hozzá – ez az értelmezés a tagállami joggal és jogértelmezéssel szemben elsőbbséget élvez. A joghatósági rendeletek⁶⁷

⁶⁶A perfüggőség egyik feltételének (fél-azonosság) lehetséges értelmezését, a Pp. 130.§. (3) bekezdése adja, amelynek utolsó simítását a 2008. évi XXX. törvény (A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról) 13.§. (3) bekezdése végezte el.

⁶⁷Itt a két nagy rendeletet kell mindenekelőtt megemlítenünk. A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27. ezt megelőzően a 1347/2000/EK rendelete 2000. május 29.) a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és a kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a

egyértelműen és pontosan előírják, mit kell tennie a tagállami bíróságnak akkor, amikor párhuzamos keresetindításra kerül sor. Napjainkra tisztázódtak a perfüggőség intézményének részlet-szabályai, s e szabályokat a tagállamokban⁶⁸ még akkor is alkalmazni kell, ha a nemzeti- tagállami jog nem ismer hasonló megoldásokat (magyar eljárásjog), avagy ellenkezőleg, ha túlszabályozott és történetileg gazdagon regulált (német perjog).

A közösségi jog – evidencia – elsősorban a tagállamokban érvényesül. A közösségi jog eljárási intézményeit a tagállami bíróságok a határon átnyúló jogvitákban *kötelesek* alkalmazni, így mindez nem érinti – nem érintheti – a nemzeti/tagállami jog közösségi összefüggéseket nem tartalmazó peres eljárásait, és perintézményeit. A tagállami jogrendszerek és jogalkalmazás szemszögéből nézve úgy tűnik, egy-egy peres (eljárásjogi) intézmény *megkettőződik* a jogalkalmazás hétköznapijaiban, ráadásul az egyes nyelvek fogalmi definíciói, elnevezései képtelenek különbséget tenni közösségi és tagállami jogintézmény között. E *kettős intézményi struktúra* nyelvi, fogalmi, egyúttal intézményi kettősség, de nem vonatkozik az egyes eljárások belső (immanens) rendjére. Ennek oka, hogy az adott, konkrét ügyben a bíróságnak vagy a közösségi eljárásjog perfüggőségi szabályait, vagy a nemzeti-tagállami eljárásjog intézményét kell alkalmaznia, a kettőt egyszerre sohasem. A jogrendszer differenciálódása tehát e vonatkozásban nem jár együtt processzuális szegmentációval.⁶⁹

Itt és most nem térünk ki a problémakör minden érintett részletére. Szándékunk szerint a német és a magyar eljárásjog perfüggőségi szabályait elemezzük, bemutatva azok nemzeti – tagállami sajátosságait. Jog-összehasonlító módszerünk elsődlegesen nem a nemzeti – tagállami jogintézmények egymással szembeni különbségeire fókuszál, hanem a közösségi jog prioritásának elismerésével a közösségi jogi intézmény és a

határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. E rendeletek joghatósági szabályai kiterjednek más rendeletek alá tartozó eljárásokra, így mindenekelőtt az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendeletében (2006. december 12.) szabályozott európai fizetési meghagyásos eljárásra, illetőleg az un. kis pertárgy értékű ügyekre vonatkozó az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/ EK rendeletének (2007. július 11.) hatálya alá tartozó ügyekre. Mindez azt jelenti, a perfüggőség szabályait nem szabad kizárólagosan a klasszikus polgári perekre korlátozni.

⁶⁸ A joghatósági rendeletek hatálya nem terjed ki Dániára, azonban az Európai Közösség és Dánia között 2005. október 19.-én illetve az Európai Közösség, Dánia és az EFTA tagállamok között 2007 decemberében kötött szerződés szerint a polgári és kereskedelmi ügyek joghatósági rendeletének szabályait ezen országokban is alkalmazni kell, a szerződések hatályba lépése után. *Európai Unió Hivatalos Lapja*, 2007.12.21. Bulgária és Románia helyzete speciális.

⁶⁹ E vonatkozásban – írtuk. Rendkívüli óvatosságunk alapja, hogy maga a peres eljárás összetett, így semmi nem zárja ki a kettős eljárási joganyag egyidejű alkalmazását. Látni fogjuk majd, a közösségi jog alapján a másodszor megkeresett tagállami bíróságnak fel kell függesztenie az eljárását, a felfüggesztés viszont a nemzeti – tagállami eljárásjogi intézmény alapján történik. Minderről külön tanulmányban szeretnénk kifejteni álláspontunkat.

tagállami intézmények konfliktusát járja körül.⁷⁰ E konfliktus ugyanis a közösségi jog alkalmazhatóságának akadályaként kikapcsolhatja az Európai Unió számos jogpolitikai alapelvét, többek között az egységes igazságügyi térség kialakítását, mivel a párhozamos eljárások legalizálásával utat nyithat az egymásnak ellentmondó ítéletek meghozatalának éppúgy, mint a joggal való visszaélésnek minősíthető keresetindításoknak.

III/ 1. Az Európai Unió polgári eljárásjogának kihívása

A közösségi jogalkotókat régóta foglalkoztatta az a probléma, miképpen lehet a tagállamok bíróságai közötti együttműködést úgy megoldani, hogy az a hatékony és gyors igazságszolgáltatás mellett, megfelelő jogvédelmet nyújtson a közösség természetes és jogi személyiségeinek. A kezdeti időkben – az 1957.-es Alapszerződéstől az 1968-as Brüsszeli Szerződésig – a határozott és markáns törekvéseket nem követte számottevő jogi rendelkezés, az EGKSz 220 cikke (az Amszterdami Szerződéssel történt módosítás után 293. cikk) szerint a tagállamok „*tárgyalásokat folytatnak*” egymással annak érdekében, hogy biztosítsák a bírósági és választott-bírósági határozatok kölcsönös elismerésére és végrehajtására vonatkozó alakiságok egyszerűsítését.

Mivel a nemzetközi szerződésekre úgy tekintettek, mint e cél megvalósításának optimális eszközére, a jogterület első jelentős jogforrása az 1968.-ban Brüsszelben „*A polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról*” kötött egyezmény lett.⁷¹ Az egyezmény 1973. február 1.-én lépett hatályba, s ezen év június 3.-án pedig a szerződő felek jegyzőkönyvben rögzítették az Európai Bíróság értelmezési jogkörét.⁷²

⁷⁰ A legutóbbi időkben a társadalomtudományok művelői felfedezték, hogy az Európa-kutatás többé nem nyugodhat az un. *metodológiai nacionalizmuson*. A témakör egyik legkiválóbb kutatója – Ulrich Beck – szerint „*kozmpolita szemléletváltásra, metodológiai kozmopolitizmusra van szükség a társadalomtudományokban.*” Ulrich Beck: *A kozmpolita Európa. Társadalom és politika a második modernitás korszakában*. Szeged, Belvedere, 2007. 30.

⁷¹ Meg kell jegyeznünk, hogy a Brüsszel-I Szerződés közösségi jogforrás jellegét a szakirodalomban többen vitatják. Azzal érvelnek, hogy a megállapodás nemzetközi jogi szerződés, sem az alapszerződésekhez sem az elsődleges joghoz nincs köze, de nincs köze a másodlagos jogforrásokhoz sem.

⁷² Wopera Zsuzsa írja, hogy 2000-ig az Európai Bíróság több mint 100 esetben adott ítéleti értelmezést az egyezmény alkalmazása során felvetődő problémákról. Wopera Zsuzsa: *Európai Polgári Eljárásjog – Álom vagy valóság?* In: *Polgári Eljárásjogi Szabályok az Európai Unió jogában*. (Szerkesztette: Wopera Zsuzsa). Budapest, Complex, Wolters Kluwer csoport, 2006. 26.

Az egyezmény meg akart felelni az Európai Gazdasági Közösséggel szemben jelentkező kihívásoknak – így a közös, majd egységes belső piac követelményének⁷³ –, ezért a polgári és a kereskedelmi ügyekben a közösség egész területén érvényes, egységes és zárt joghatósági rendszert hívott életre. A bírósági joghatóságot az alperesnek bármely tagállam felségterületén meglévő lakóhelyére (székhelyére) alapította, s ezzel búcsút mondott a korábban szentnek és sérthetetlennek tekintett állampolgársági elvnek.⁷⁴ Igaz számos ügyre, ügykörre a szerződés nem vonatkozott – pl. személyállapotú, jog-és cselekvőképességi, öröklési jogi ügyekre, a csődeljárásra, társadalombiztosításra – ám intézményes megoldásai méltán vívják ki a mai elemző elismerését. Így például az ítéletek elismerése és végrehajtása során kizárták a joghatóság utólagos vizsgálatát, meggyorsítva ezzel a „határon átnyúló ítéletek” forgalmát.

A szakirodalom a Brüsszeli Szerződés továbbfejlesztett rendszerének tekinti az 1988. Szeptember 16.-án kötött Luganoi Egyezményt, amelyet az Európai Gazdasági Közösségen kívüli fejlett piacgazdasággal rendelkező EFTA tagállamok is aláírtak. Az egyezményt aláíró EFTA tagok vonatkozásában az Európai Bíróságnak nem volt értelmező jogköre, hiszen nem EGK tagországra a bíróság határozatai nem volt kötelező. Mindezt megoldandó, az EFTA tagállamok szerződési kötelezettséget vállaltak arra nézve, hogy az EB határozatait figyelembe veszik.

1998-ra elkészült egy újabb egyezmény szövege, amelyben a szerződő felek – mivel sem a Brüsszeli Szerződés, sem a Luganoi Egyezmény nem vonatkozott a személyállapottal kapcsolatos eljárásokra – a házassági perek, a házastársak gyerekei feletti szülői felügyelettel kapcsolatos perek joghatósági problémáit, az e perekben született határozatok elismerésének és végrehajtásának kérdéseit rendezték volna. Mivel az Amszterdami Szerződés a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködést átemelte a közösségi pillérbe -- megnyitva a közösségi jog alkalmazásának közvetlen lehetőségét --, az un. Brüsszel II. Szerződés aláírására már nem került sor.⁷⁵ Mind a szerződéstervezet, mind a helyébe lépő Rendelet(ek) joghatósági szabályai azonban

⁷³ Juhász Imre: Gondolatok a Brüsszeli egyezményről. In: *Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János.* (Szerkesztette: Kiss Daisy és Varga István). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2003. 385 – 414.

⁷⁴ Geimer Reinhold: Das Brüssel-I System und seine Fortentwicklung im Lichte der Beschlüsse von Tampere. In: *Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János.* (Szerkesztette: Kiss Daisy és Varga István). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2003. 229 – 244.

⁷⁵ A Tanács 1347/2000/EK rendelete (2000. május 29) a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

nagy vonalakban átvették az 1968-as Brüsszeli Szerződés (Luganoi Egyezmény) joghatósági rendszerét.

Az Amszterdami Szerződésben az Európai Unió tagállamai a szabadság, a biztonság, az igazságosság térségének elérését tűzték ki célul, s a polgári ügyekben való együttműködést – amelyet külön rendelkezésekben konkretizáltak – e célfüggvénynek rendelték alá. A történeti teljességhez hozzátartozik, hogy az Európai Tanács 1999. Október 15.–16.-án Tamperében tartott ülésén – egy évvel a Bécsben elfogadott Cselekvési terv után – megerősítette, miszerint az Amszterdami Szerződés szellemében minden lehetőséget kihasznál a joghoz jutás lehetőségének javítására, a polgári eljárásjog (polgári, büntető és más anyagi jogterületek melletti) konvergenciájának felerősítésére. A Tanács e szellemben alkotta meg azt a „keretprogramot”, amely a fenti célok valóra váltását konkrét eszközök és intézkedések formájában határozta meg.⁷⁶ Egyén után születtek a rendeletek, s ezek a jogszabályok a bírósági együttműködés egy-egy területére (kézbesítés, bizonyítás-felvétel) rendelték minden tagállamban kötelezően alkalmazandó szabályokat.⁷⁷ A jogalkotás egyik kiindulópontja a jogbiztonság megteremtése, amely a tagállami bíróságok egyenrangúságának elvére, a párhuzamos eljárások tilalmára, és az egymásnak ellentmondó ítéletek keletkezésének megakadályozására támaszkodott.

A jogpolitikai előzmények ismeretében megvizsgáljuk a hatályos közösségi jog perfüggőségi szabályait. A 44/2001/EK Rendelet 27. cikke (továbbiakban Rendelet) az alábbi szöveget tartalmazza⁷⁸:

(3) Amennyiben azonos jogalaptól⁷⁹ származó azonos felek között folyamatban lévő eljárásokat különböző tagállamok bíróságai előtt indították, a később felhívott

⁷⁶ A Tanács 743/2002/EK rendelete (2002. április 25.) a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés végrehajtását előmozdító tevékenységek általános közösségi keretszabályozásának létrehozásáról.

⁷⁷ Felsorolásszerűen: A Tanács 1348/2000/EK rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és a bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről. A Tanács 1206/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyítás-felvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködésről. Végül megemlítendő a Tanács 2001/470/EK határozata az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben.

⁷⁸ Az un. családjogi rendelet szabálya megegyezik a 44/2001-es rendelet 27. cikkével, ezért azzal külön most nem foglalkozunk.

⁷⁹ A Wopera Zsuzsa által szerkesztett kommentár az „azonos igényből származó” kifejezést használja. A hivatalos magyar fordítás a *jogalap* szót alkalmazza. A német szöveg az *Anspruch* = *igény* fogalom használatával él. A Kommentárok a rendelet magyar jogi vonatkozását ebből a fordítási különbségekből vezetik le. Az *azonos igény*, miképpen az *azonos jogalap* sem, nem fedi le a magyar perjog *kereseti kérelem* kifejezését, de más problémákat is felvet. Ezekre írásunkban visszatérünk. *Polgári Eljárásjogi Szabályok az Európai Unió jogában.* (Szerkesztette: Wopera Zsuzsa). Budapest, Complex, Wolters Kluwer csoport, 2006. 136.

bíróság az elsőként felhívott bíróság joghatósága megállapításáig hivatalból felfüggeszti az eljárást.

(4) *Amennyiben az elsőként felhívott bíróság joghatóságát állapítják meg, a később felhívott bíróság ennek javára megállapítja saját joghatóságának hiányát.*

A szöveg szerint a perindításnak két tagállamban kell megtörténnie. Mind a magyar⁸⁰, mind a tagállami Kommentárok felhívják a figyelmet arra, hogy a Rendelet 4. cikke értelmében a 27. cikket akkor is alkalmazni kell, ha az eljárások olyan felek között folynak, akik nem a Közösség területén rendelkeznek lakóhellyel, illetve székhellyel. Az Európai Bíróság 1991.-ben hozott ítélete szerint a perfüggőségi szabályoknak a lehető legtágabb értelmezést kell tulajdonítani, csak így fedhet le ugyanis minden *lis pendens* esetet.

A Rendelet 27. cikkét egybehangzóan *perfüggőségi* rendelkezésként tartja számon a jogirodalom. A perfüggőség beállításának *első előfeltétele* tehát, hogy a jogvitában érdekelték közül legalább egyik peres félnek a Rendelet alá tartozó ügyekben valamilyen módon *kapcsolódnia* kell az Európai Közösséghez. A Rendelet 4. cikkének értelmezése nem terjeszthető ki olyan ügyekre, amelyeket -- érintettség hiányában -- nem az európai unió polgári eljárásjoga, hanem a nemzetközi polgári eljárásjog szabályai szerint kell elintézni.⁸¹

A perfüggőség második feltétele a perekben előterjesztett *azonos jogalap*. A harmadik, hogy *azonos felek* legyenek érintve a párhuzamos perekben. A pereknek *elindítottaknak* de *nem megindítottaknak* kell lenniük, azaz mindenképen túl kell jutniuk a per előkészítésének szakaszán. A Rendelet 27. cikkének szó szerinti értelmezése szerint két *felhívott* bíróságnak kell lennie, azaz a két bíróság megkeresése a jogszabály alkalmazása szempontjából bejezett tény. A bíróságok az adott tagállamok joga szerinti legitim *állami* bíróságok – ez következik a Rendelet 1. cikk (2) bekezdés c.) pontjának választott bíróságokat kizáró rendelkezéséből.

Arra kérdésre, mikor kell felhívottnak tekinteni a bíróságot, a Rendelet 30. cikke ad választ. E szerint

„a bíróság felhívottnak tekintendő (1) az eljárást megindító irat, illetve azzal egyenértékű irat bírósághoz történő benyújtásának időpontjában, feltéve hogy a

⁸⁰ A Wopera Zsuzsa által szerkesztett Kommentár mellett meg kell említenünk *Kengyel Miklós – Harsági Viktória*: Európai Polgári Eljárásjog. Budapest, Osiris Kiadó, 2006. című kommentár értékű munkát.

⁸¹ Mexikói felperes c. Kanadai alperes ügyét, akik életükben nem voltak az EU területén, érdekeltségük, üzleti ügyeik nincsenek a Közösségen belül, nem akarnak a Közösségen belül pereskedni, ekkor jogvitájukat egyértelműen a nemzetközi polgári eljárásjog vonatkozó szabályai szerint kell intézni.

felperes ezt követően nem mulasztja el az alperes részére történő kézbesítés érdekében számára előírt intézkedések megtételét, vagy

(2) ha az iratot a bírósághoz történő benyújtást megelőzően kell kézbesíteni, abban az időpontban, amikor azt a kézbesítésre hatáskörrel rendelkező intézmény megkapja, feltéve, hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az iratnak a bírósághoz történő benyújtása érdekében a számára előírt intézkedések megtételét. „

A Rendelet tehát a per(ek) elindításának időpontját, a *perfüggőség beállításának kezdetét* határozza meg. A *perfüggőség* többi eljárásjogi feltétele szintén kiolvasható a Rendeletből, ám a 30. cikkben -- tekintettel a történeti előzményekre -- a *perfüggőség* keletkezési időpontjának megadására összpontosított a közösségi jogalkotó.

A Rendelet a *perfüggőség* következményeként, a később felhívott bíróság kötelezettségeként egyértelműen az *eljárás felfüggesztését* szabja meg. Erre a bíróság *hivatalból* köteles, s mindaddig függőben kell az eljárását tartania, amíg az *elsőként felhívott bíróság megállapítja joghatóságát*. Az elsőként megállapított bíróság pozitív joghatósági megállapítása után *saját joghatóságának hiányát* kell megállapítania.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a Rendelet több kérdésről hallgat. Nem szól például arról, hogy az első bíróság pozitív joghatósági döntése jogerős bírói megállapításhoz köthető-e, avagy az első bíróság negatív joghatósági döntését követően miképpen folytatódik az eljárás.

A hivatalból történő felfüggesztés kötelezettsége a rendelet alapján *nem zárja ki a peres felek aktivitását*, azaz a peres felek *perfüggőségi kifogásként* érvényesíthetik a párhuzamos perindítás megakadályozásához fűződő jogi érdeküket. E megoldás felel meg legjobban a valóságnak, hiszen a tagállami bíróságok közötti együttműködés a korántsem olyan szoros, hogy automatikusan, a felek közreműködése nélkül tudomást szerezzenek egymás eljárásáról.

Röviden utalva a nemzeti – tagállami eljárásjogok problémáira, észrevételezzük, hogy a magyar szöveg már első látásra sem felel meg a közösségi eljárásjog dogmatikájának. Így a bíróság *„felhívása”*, mint a fél percesejeleménye nem található a Pp. szabályaiban, sőt a Pp. a *felhívás* intézményét a bírói oldalon fogalmazza meg – a felekkel szemben. Továbbá a *perfüggőség* sem a bíróság felhívásakor (keresetlevél beadásakor), hanem a keresetlevélnek az alpereshez a per első tárgyalására való idézésekor áll be. Megállapíthatjuk, a rendelet és a magyar eljárásjog ugyanazon peres helyzetre *eltérő* szabályozást tartalmaz.

A Rendelet előzmény szabálya -- az 1968-as Brüsszeli Szerződés -- vonatkozó -- 21. cikkének rendelkezése a következő volt. *„Amennyiben azonos igényből származó azonos felek között folyamatban lévő eljárásokat a szerződést aláíró különböző államok bíróságai előtt indították, a később felhívott bíróság az elsőként felhívott bíróság javára hivatalból megállapítja joghatóságának hiányát.*

Az a bíróság, amelyik megállapította joghatóságának hiányát, a döntését felfüggesztheti mindaddig, ameddig a másik bíróság joghatóságának hiánya érvényesen megállapítást nem nyer.”

A szerződés – a Rendelettel ellentétben -- *másban és máshol* látja az egymással ellentmondó ítéletek elkerülésének lehetőségét. A szerződés szerint a másodiknak megkeresett bíróságnak joghatósága *hiányát* kellett elsősorban megállapítania. A döntését (nem pedig az eljárást) hivatalból felfüggeszthette, ami nem *kötelező*, hanem diszpozitív jogosultság volt. A prioritás elve – az elsőnek megkeresett bíróság eljárási elsőbbsége – azonban az 1968-as szerződésben is egyértelműen érvényesült annak ellenére, hogy a szerződés *nem rendelkezett a perfüggőség kezdetéről*. E hiányosság jogirodalmi kritikák hosszú sorát indította el.

A hatályos rendeleti dogmatika egyértelmű: a perfüggőség önálló közösségi jogi intézmény, a Rendelet világosan és a nemzeti – tagállami jogrendszerektől függetlenül szabályozza a perfüggőség intézményét. Nem térünk ki most e szabályozási rendszer minden problémájára, vizsgálódásunkat szigorúan a német és a magyar eljárásjog szabályaira összpontosítjuk.

III/ 2. A bíróságok közötti együttműködése koordinációs sémái

Megállapíthatjuk, a tagállami bíróságok között szükség van együttműködésre, mivel a párhuzamos ítéletek csak így kerülhetők el, továbbá a határon átnyúló jogvitákban hozott ítéletek joghatása csak a bíróságok együttműködésével biztosítható egy másik tagállamban. A koordináció kiépítésével elkerülhető a bírói (állami) autoritás leértékelődése – azaz egy másik tagállam bíróságának semmibe vétele – és megakadályozható a jogrend erodálódása, ami a felesleges ezért semmilyen jogi hatást ki nem váltó bírói dekrétumok számának növelésével következhet be.

A bíróságok közötti együttműködés számos mechanizmusáról beszélhetünk. Legelőször megkülönböztetjük a jogi és jogon kívüli koordinációs mechanizmusokat. A jogon kívüli koordinációs sémák közé tartozik a politikai, kulturális koordináció, ennek

egyik formája a tagállamok jogpolitikája. E koordinációs folyamatok testet ölthetnek jogi előírásokban, ám kötelező erejű jogszabályok nélkül is működhetnek.

Tanulmányunkban a jogi szabályozás problémáival kívánunk foglalkozni, a jogon kívüli szabályozási mechanizmusok a jogszociológia és a politikatudomány témáit alkotják. A jogi rendszeren belül a *szabályozás négy szintjét* különböztetjük meg.

A. *Szervezeti szint.* E szabályozási szinten a bíróságok alá-fölé rendeltsége dominál, a bíróságok rendszere hierarchikusan szervezett. A hierarchia lehetővé teszi az alsóbb bíróság ítéleteinek közvetlen megsemmisítését, az ügyben eljáró bíróság kijelölését, ügy áttételét, vagy egy alsóbb bíróság ügyintézésére kötelezését. A szabályozási szint a nemzeti jogrendszerekre, az Európai Unión belül a tagállamok belső jogrendjére jellemző. A tagállamok, szinte kivétel nélkül – természetesen eltérő módon – meghatároznak egy (esetleg több) központi autoritással rendelkező legfelsőbb bírói fórumot. A központi bírói fórum a bírósági rendszer szervezetének irányítása mellett biztosítja az alacsonyabb rangú és rendű bíróságok egymás közötti koordinációját.

B. *Intézményi szint.* E szabályozási síkon a bíróságok közötti együttműködés a bíróságok hierarchikus rendszerbe szerveződése, avagy közvetlen alá – fölé rendelődése nélkül folyik. Az együttműködés szerveződhet horizontálisan, de nem kizárt a vertikális koordináció sem. Az intézményes szabályozás az adott, és a bíróság elé kerülő ügy elintézése érdekében jön létre, ezért különböző jogintézményekben jelenik meg. Gyakran nem az eljárásjog által szabályozott jogintézmény biztosítja az együttműködést, lehetséges, hogy egy más jogágba, esetleg több jogágra szétosztva alakulnak ki az intézményi koordináció szabályai. E szabályok közé tartozik a bíróságok egymás közötti megkeresése, a bizonyításra felkérés, a jogsegély, jogalkalmazási útmutatás, a másik bíróság eljárásának bevétele. A szabályozási szint leginkább a nemzetközi síkra jellemző, beleértve az Európai Unió jogrendszerét.

C. *A processzuális szabályozás.* A szabályozási szint az egyes konkrét bírósági eljárások közötti összhangot (koordinációt) biztosítja. A bíróságok különböző eljárási folyamatrendszerre strukturálisan tagolt rendszert alkot, így a processzuális szabályozás az eljárás bármelyik szakaszában szükséges lehet. A szabályozás körébe tartozik az újraperesítés tilalma, a másik bíróság döntésének kötelező figyelembe vétele, a perakadályok és perelőfeltételek bírósági rendszerhez igazodó kialakítása. A processzuális szabályozás az intézményi-szervezeti szabályokat konkrét eljárási normákra bonthatja le, ám kiépülhetnek egyedi – az intézményi/szervezeti szint

támogatását nélkülöző -- szabályozó normatívák. E szabályozási szint leginkább az eljárásjogok terrénuma, előírásai nem egyszer kilépnek a peres eljárások köréből. A processzuális szabályozáshoz tartozik mindenekelőtt a perfüggőség, a hatásköri, illetékességi szabályok, az előzetes bizonyítás, a szóbeli keresetindítás.

D. A normatív szabályozás. Az egyes eljárási szabályok konkrét, a jogalanyokra lebontott magatartási normái tartoznak e körbe. E norma előírásokat a bíróságnak be kell tartaniuk, a feleknek pedig csak akkor, ha azok rájuk nézve kötelezettségeket és jogokat állapítanak meg. A normatív szabályozási szint kialakulásának több oka van. Mindenekelőtt meg kell említenünk az európai jogrend egyik axiomáját, a bírói függetlenséget. A bíró e princípium szerint személyében független, eljárásában, az adott ügy elbírálásában nem kötik a bírói szervezet belső vagy külső utasításai. Számos jogrend azonban azt is a bíró döntésére bízta, vajon eleget tesz-e a bíróságok közötti koordináció szervezeti vagy intézményi síkon kialakított szabályainak. A bírói diszpozíciós tér beszűkítése lehetséges a bíró belátáson alapuló cselekvési lehetőségeinek megvonásával, ám néhány esetben a jog megkettőzi a processzuális szabályozás normatív előírásait.⁸² Ezért szükség van egy normatív szabályozási sík kialakítására, amely a felek számára kötelező magatartási szabályokkal, vagy a bíró számára rendelt tilalmakkal kinyitja, avagy lezárja a per-bíróság és más bíróság között az átjárást.⁸³

A szabályozás síkjainak bemutatott típusai – hangsúlyozni szeretnénk – kizárólag a tudományos modellalkotás szempontjából „vegytiszták”. A jogi

⁸² Pl. a per felfüggesztésének kötelező és diszpozitív lehetősége. A Pp. 152. § (1) bek. szerint: *Ha a per eldöntése olyan előzetes kérdés elbírálásától függ, amelynek tárgyában az eljárás büntetőbírói vagy államigazgatási hatáskörbe tartozik, a bíróság a per tárgyalását ennek az eljárásnak jogerős befejezéséig felfüggesztheti....*(2) *A bíróság a tárgyalást akkor is felfüggesztheti, ha a per eldöntése olyan előzetes kérdés elbírálásától függ, amelynek tárgyában más polgári per vagy a bíróság hatáskörébe tartozó más polgári eljárás már folyamatban van.* Kötelező ellenben a felfüggesztés a Pp. 153. § (1) bek. esetén: *Ha a per eldöntése házasság létezésétől vagy érvényességétől, illetőleg gyermek családi jogállásának bírói megállapításától függ, és ez iránt per van folyamatban, a tárgyalást annak jogerős eldöntéséig fel kell függeszteni.*

A Németországi ZPO 148. § és 149. § az előkérdés eldöntése és a büntetőeljárás esetére szintén a bíróságra bízta az eljárás felfüggesztését. Ugyanakkor személyi állapottal összefüggő kérdések előzetes tisztázása (apaság tényének megállapítása) eseteiben a bíróságnak kérelemre fel kell függesztenie az eljárást (ZPO 152.§ 153.§ és 154.§.) . A bírósággal való kapcsolat megszakadásakor, vagy a perképesség elvesztésekor – kérelemre avagy hivatalból – a perbíróságnak kötelező felfüggesztenie az eljárást. (ZPO 246. § és 247. §)

⁸³ Pl. a Pp. 29. § (3) bekezdése értelmében amennyiben „*az alperes állandó munkahelye nem azonos lakóhelyével, a bíróság az alperesnek legközelebb az első tárgyaláson előadott kérelmére a pert a munkahely bíróságához teszi át tárgyalás és elbírálás végett.*

rendszerekben keverednek egymással, egy-egy tradicionális jogintézmény (pl. a tárgyalás felfüggesztése) több szabályozási síkon is megjelenhet.

A bíróságok közötti működő koordinációs szabályok *jogforrása* különböző jogi dekrétum lehet. A törvénykezési jog területén a bírósági törvényekben, az alkotmányokban éppúgy találunk erre vonatkozó előírásokat, mint a nemzetközi jogi szerződésekben, vagy az Európai Unió elsődleges és másodlagos joganyagában. Kiemelkedő szerepet töltenek be a nemzeti (tagállami) és nemzetközi polgári eljárásjog forrásai, mivel a polgári eljárásjog kezdetektől fogva befogta a bírósági együttműködés területét (pl. a joghatósági szabályokkal). Ugyancsak meghatározó a bírói gyakorlat, az Európai Unió területén az Európai Bíróság joggyakorlata. Így a bíróságok közötti koordinációs feladatok ellátására a közösségi jog egy sajátos intézményt -- az előzetes döntéshozatali eljárást -- alakított ki, és telepített be a tagállami jogrendszerekbe. Az előzetes döntéshozatali eljárás azonban a bíróságok közötti együttműködés problémáit átvezeti az egységes közösségi jogalkalmazás síkjára.

A koordinációs szabályozás síkjainak *terjedelme* lényegesen eltér egymástól. A szervezeti sík a legszélesebb, a normatív a legszűkebb. E különbség oka, hogy a szervezeti sík a bíróságok komplex társadalmi hálózatát szabályozza, amíg a normatív sík egy adott peres eljáráson belül írja elő az eljárások szereplői számára a követendő magatartást.

Az Európai Unió tagállamainak bíróságai között *nem létezik* szervezeti koordinációs szabályozás. Az intézményi szabályozás ellenben *nagyon erős*, köszönhetően annak, hogy a másodlagos jogforrásokba foglalt szabályok a tagállamok irányában a nemzeti jogot kizorító, elsődleges érvényességgel rendelkeznek. Az Európai Unió központi jogfilozófiája – láttuk – a kezdetektől fogva arra irányult, hogy szervezeti hierarchiák nélkül a normatív, processzuális és intézményi koordinációkkal valósítsa meg az egységes jogalkalmazást.

III. / 3. A Perfüggőség, mint regulációs intézmény

A perfüggőség római jogi intézmény, legtágabb értelemben a párhuzamos eljárások megakadályozását, legszűkebb értelemben az állami autoritás igénybevitelével eldöntendő jogvita újraperesítésének tilalmát jelenti. A perfüggőség két (vagy több) bíróság egymással szembeni eljárását szabályozza oly módon, hogy az egyik bíróság eljárási prioritásának elismerésével a másik (vagy többi) bíróság eljárását megtiltja.

A perfüggőség a processzuális szabályozási szint jogintézménye, azonban következményei mind a szervezeti, mind az intézményi szabályozási szinten megjelennek. Szervezeti szinten a perfüggőség következményeit érvényesítő bírói döntés ellen a felek a hierarchiában magasabban álló bíróságtól jogorvoslatot kérhetnek. A felsőbb bíróság a perfüggőséget kimondó bírói döntés hatálytalanításával képes befolyásolni a perfüggőség működését. Az intézményi szabályozás szintjén a perfüggőséghez akkor is igazodni kell, ha nincs felettes bíróság, és nincs szervezeti – hierarchikus kapcsolat az eljáró bíróságok között. Az intézményi szabályozás igazodási kötelezettségét az Európai Unióban a nemzeti és tagállami jogok az európai polgári eljárásjogból levezetve írják elő. A perfüggőség szabályait azonban megtaláljuk mind a kétoldalú mind a többoldalú nemzetközi szerződésekben.

A perfüggőség sajátos magatartási tilalmakat (szabályokat) jelent a normatív szabályozás síkján. A feleket eltiltja a további perindítástól, a bírót nemcsak feljogosítja a per lefolytatását megtiltó döntésre, de egyenesen kötelezi rá.

A perfüggőség beépül a bíróságok koordinációját szabályozó szabályozási síkok más intézményeibe is. A jogirodalom régen felfedezte⁸⁴, a perfüggőség a párhuzamos eljárások negligálásával szinte előre hozza a jogerős ítélet joghatását, így megelőlegezi az újabb eljárás indításának abszoludt tilalmát. Vagy a nemzetközi polgári eljárások területén a párhuzamos eljárás befagyasztásával időt és teret enged a kialakítandó bírói döntés adott nemzeti jogrendbe illeszthetőségét célzó előzetes vizsgálatára (elismerési feltételek vizsgálata a ZPO 328. § alapján).

A perfüggőségi szabályok belenyúlnak a peralapítás körébe. Megtiltják az új per megalapítását, avagy függő helyzetben tarthatják azt. Előírhatják, hogy a bíróságok egymás, avagy a másik által feltárt jogi tényekhez igazodjanak. Így, amennyiben az első (az először eljárást indító) bíróság eljárása nem volt jogszerű, vagy az joghatást kiváltó bírói döntés (bírói dekrétum), megegyezés (egyezség) nélkül ért véget, a második bíróság a függő jogi helyzetet az eljárás elindításával oldja fel, ezzel újra lehetővé válik a peres út igénybe vétele.

A második eljárás jogi sorsát különböző eljárásjogi intézmények szabályozhatják. Egyes eljárásjogok szerint fel lehet függeszteni a bírósági eljárást, így akár előzetes kérdésnek lehet minősíteni az első bíróságnál indult per végeredményét. Időleges perindítási tilalmat lehet elrendelni, s ennek megsértése esetén negligálni a

⁸⁴Erre lásd *McGuire Mary Rose: Verfahrenskoordination und Verjährungsunterbrechung im Europäischen Prozessrecht*. Tübingen, Mohr – Siebeck, 2004.

perindítás anyagi jogi és eljárásjogi jogkövetkezményeit. A szabályok kiépítése jogtörténeti, kulturális megoldásoktól függ, de nem hanyagolhatjuk el az okok sorában a jogpolitikai célokat sem.

A nemzeti jogok a perfüggőséget egymástól eltérő módon, a nemzeti – tagállami jog keretén belül szabályozzák. A különbségek azonban nem pusztán a tagállamok eljárásjoga között léteznek, hanem az európai polgári eljárásjog és a nemzeti - tagállami eljárásjogok között is kimutathatóak.

III / 4. Perfüggőség a német polgári eljárásjogban.

1. A perfüggőség eljárásjogi szabályai

A hatályos⁸⁵ ZPO 261. szakasza a német polgári pertörvényben külön, önálló intézményként szabályozza a perfüggőséget. A norma szövegét 1976-ban a perrendtartás egyszerűsítését célzó törvénnyel alkotta meg a törvényhozó, azóta változatlan.⁸⁶

A törvényhely szerint a peres ügy (Streitsache) perfüggőségének beállítását a keresetindítás alapozza meg. Mivel a ZPO szerint különböző módon és formában lehet keresetet indítani, ezért a perfüggőség több eljárási időpontban következhet be. A törvény szerint, amennyiben egy (már) folyó perben terjesztenek elő a felek jogi igényeket, akkor a perfüggőség azon a szóbeli tárgyaláson áll be, amelyen az igényt a bíróság előtt érvényesítik (előterjesztik). A felek által írásban előterjesztett kereseti igény esetén pedig akkor áll be a perfüggőség, amikor a per tárgyát, a kereseti jogalapot és határozott kereseti kérelmet tartalmazó írásbeli beadványt az alperes számára kézbesítik.

A törvény felhívott rendelkezése a perfüggőség joghatását két jogkövetkezményben jelöli meg. Egyfelől a perfüggőség tartama alatt az adott per tárgyában egyik fél sem indíthat el más fórum előtt jogvitát, másfelől amennyiben a perbíróság eljárási legitimációja (Zuständigkeit) megáll, ezt a tényt a körülmények későbbi változása már nem érinti.

A ZPO 262. §-a a perfüggőség anyagi jogi joghatását rendezi.⁸⁷ A törvényhely szerint a perfüggőség eljárásjogban szabályozott különös hatásai a polgári anyagi jog

⁸⁵ A 2008. május 31. i állapotot tekintjük a hatályos állapotnak.

⁸⁶ Ez az un. „Vereinfachungsnovelle.” A magyar irodalomban részletesen elemzi Kengyel Miklós. *Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben.* Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 139 – 143.

⁸⁷ *Die Vorschriften des bürgerlichen Rechts über die sonstigen Wirkungen der Rechtshängigkeit bleiben unberührt... Diese Wirkungen sowie alle Wirkungen, die durch die Vorschriften des bürgerlichen Rechts*

előírásait nem érintik. Minden olyan anyagi jogi következmény azonban, amely a keresetindításhoz, keresetlevél közléshez, vagy kézbesítéséhez, az alperes perbebocsátkozásához vagy idézéshez kapcsolódik,⁸⁸ a perrendtartás kézbesítésre vonatkozó szabályainak sérelme nélkül a keresetindítással beáll.

A törvényhely rövid, ám a perfüggőség intézményét a jogirodalom és a bírói gyakorlat alapos és mélyreható magyarázattal bővítette és értelmezte.

1.1. A perfüggőség (Litispandez) fogalma.

A perfüggőség több, és mást jelent, mint a per elindításával a bíróság és az ügy között fellépő kötöttség (Anhängigkeit). A kötöttség a keresetlevélnek, vagy más iratnak a bírósági irodára való beérkezésekor keletkezik, így már akkor kötöttségről beszélünk, amikor egy fizetési meghagyás iránti kérelem beérkezik a bírósághoz. A kötöttség akkor is beáll, ha egy hatáskörrel és illetékességgel nem rendelkező bírósághoz érkezik be a kérelem.

A perfüggőség tartalma más, nemcsak a kérelmet előterjesztő félnek és a bíróságnak egymáshoz való viszonyát jelöli. Lényegi ismérve szerint a perfüggőség az ellenfélnek az eljárási jogviszonyba történő bevonásával keletkezik. Rosenberg által szerkesztett kézikönyv⁸⁹ szerint a perfüggőség intézménye kizárólag a keresetindításhoz kapcsolódik, ezért nem köthető a fizetési meghagyás iránti kérelem vagy az alperesi ellenkérelem előterjesztéséhez.

1.2. A perfüggőség előfeltétele.

A peres felek azonossága. A két párhuzamos perben a peres felek ellenkező pozícióban is lehetnek -- amennyiben az egyik per alperese a másik perben felperesként indít pert -- így a fél-azonosság a „fordított felállástól” függetlenül megállapítható. Nem beszélünk fél-azonosságról akkor, ha az egyik fél az egyik perben önmaga érdekében, saját nevében jár el, a másik perben viszont jogi személy, vagy személyegyesülés tagjaként áll perben.

an die Anstellung, Mitteilung oder gerichtliche Anmeldung der Klage, an die Ladung oder Einlassung des Beklagten geknüpft werden, treten unbeschadet der Vorschrift des § 167 mit der Erhebung der Klage.

⁸⁸ A törvényszöveg a perfüggőség alatt más perek elindításának kifejezett tilalmát fogalmazza meg (vö. ZPO. 261. §. (3) bek. 1. pont) A ZPO Kommentárírói megjegyzik, a ZPO szövegezésében a *kötöttség* és a *perfüggőség* joghatásaiban nem különül el egymástól, aminek az az oka, hogy a korábbi eljárási törvény a fizetési meghagyásos eljárásokat is szabályozta, és egységesen, mind a peres, mind a nem-peres eljárásokra azonos joghatást (az új eljárás indításának tilalmát) rendelt el. *Baumbach Adolf – Lauternbach Wolfgang – Abers Jan – Hartman Peter: Zivilprozessordnung. 62. neuarbeitete Auflage. München, Verlag C.H.Beck, 2004. 988.*

⁸⁹ *Rosenberg Leo – Schwab Heinz – Gottwald Peter: Zivilprozessrecht. 10. Auflage. München, Verlag C.H. Beck, 2004. 654.*

A pertárgy azonossága. Baumbach és szerzőtársai az eljárási igények (prozessuale Ansprüche) valamint a kereseti jogalap (Klagegrund) azonosságát, a ZPO Müncheneri Kommentára⁹⁰ és Rosenbergék a per tárgyának (Streitsgegenstand) azonosságát tekintik perfüggőségi feltételnek. Hozzáteszik, a két eljárásban előterjesztett igény akkor azonos, ha azok általános jogvédelmi céljai, valamint az elérni kívánt jogkövetkezményei – függetlenül a felek peres szerepétől -- fedik egymást.

A Müncheneri Kommentár szerzői utalnak arra, hogy a jogvita tárgyának fogalmát a legújabb jogirodalmi álláspontok – tekintettel a német bíróságokról szóló törvényre⁹¹ - kiterjesztették. A GVG 17. § (2) bek. 1. pontja szerint ugyanis az eljárásra jogosult bíróságnak a jogvitát többek között a *szóba hozható jogi szempontok* alapján⁹² kell eldöntenie akkor is, ha az összetett (vegyes) jogviszony tényállásának csak néhány elemére van eljárási jogosultsága. Ezért az összetett, több elemből álló jogi eseteknél a felperesnek nem kell minden egyes tényállási elemre külön bíróságot keresnie, hanem az egész jogvitát egy bíróság elé utalhatja.

Az 1991-es törvénymódosítás után – amikor a fent idézett megfogalmazást beiktatták a törvény szövegébe -- a különös (speciális) hatáskörrel megszervezett bíróságok elé tartozó jogvitákban sem lehet a GVG alapján egységesnek értelmezendő pertárgyakat szétbontani.⁹³ A bíróságnak a felmerülő jogi szempontok mérlegelése alapján különös gondot kell vizsgálnia azonban hatáskörének kérdését. Ebből kifolyólag egy a közigazgatási bíróságon beadott kereset megakadályozza az egyidőben ugyanazon felek ugyanazon igény érvényesítésére, a büntetőbíróságon beadott keresetének elintézését, mivel a perfüggőség már a közigazgatási bíróságon beadott keresettel létrejön.

1.3. A perfüggőség kezdete

A perfüggőség a törvény szerint a kereset előterjesztésével áll be. A keresetet akkor tekintjük a ZPO alapján jogszerűen előterjesztettnek, ha azt alperesnek kézbesítették (ZPO 253.§) A keresettel azonos módon kell kezelni a viszontkeresetet.

⁹⁰ Lüke Gerhard – Wax Peter: Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung. 2. Auflage. München, Verlag C.H. Beck, 2000. 1560.

⁹¹ GVG (Gerichtsverfassungsgesetz) 17. §. (1) bek. 2.

⁹² „...den Rechtsstreit unter allen in Betracht kommenden rechtlichen Gesichtspunkten...” GVG 17. §.

⁹³ A Német Szövetségi Köztársaság bírósági rendszere sokágú bírósági rendszer, ahol a polgári és a munka, valamint a szociális és a közigazgatási, valamint pénzügyek más és más bírói fórumrendszerhez tartoznak. E szabály mind az alsó, mind a felső bírósági fórumokra érvényes. Így például a munkaügyi bíróságoknak külön szövetségi legfelsőbb bírósága (Bundesarbeitsgericht) működik.

Akkor is beáll a perfüggőség, ha a perelőfeltételek hiányoznak. Ennek magyarázata, hogy a perelőfeltételek vizsgálata a keresetlevélnek az alpereshez történő kézbesítése *után* kezdődik, a szabályszerű kézbesítés a per egyik előfeltétele.

A ZPO idézett rendelkezései szerint perfüggőség keletkezik egy folyó eljárás alatt akkor, ha a szóbeli tárgyaláson terjesztik elő a perfüggőséget kiváltó eljárásjogi (kereseti) igényt. A német eljárásjog szerint az alperesi viszontkereset mellett tárgyalás alatti perfüggőséget vált ki a közbenső megállapítási kereset (ZPO 256 §. (2.) bek.) illetőleg a felperesi kereset tárgyi és személyi kiterjesztése.

A törvény szerint csak annak a keresetlevélnek kézbesítése hozza létre a perfüggőséget, amely a keresettel szemben támasztott eljárásjogi feltételeknek (ZPO 253. §) megfelel. *A perfüggőség beállása ezért formális eljárásjogi feltételektől és a felek eljárási cselekményeitől függ.*

1.4. A perfüggőség vége

A perfüggőség a jogvitában hozott ítélet alaki jogerejének beállásáig tart. Megszűnik a perbeli egyezség megkötésével, a keresettől elállással. A felperes keresettől elállása esetén a perfüggőség megszűnése visszamenőleges hatású. *A perfüggőség nem ér véget sem az eljárás felfüggesztésével, sem szünetelésével.* Nem ér véget a peres ügynek az ügykezelési szabályzat alapján történő irattárba helyezésével és a perenkívül kötött egyezséggel sem.

1.5. A perfüggőség hatása

A perfüggőség jogi hatását a bíróságnak *hivatalból* kell figyelembe vennie, de a felek – *perfüggőségi kifogásként* – hivatkozhatnak rá. Amennyiben a felek hivatkoznak rá, a bizonyítás kötelezettsége az alperest terheli.

A perfüggőség eljárásjogi hatása a ZPO 261. §-ban szabályozott tilalmak mellett kiterjed a felek és a bíróság számos percselekményére, s vonatkozik a peres felek jogutódjaira. Beszélünk negatív (tilalmi) és pozitív (megengedett) hatásokról.

A perfüggőség legfontosabb *negatív* hatása a jogvita újabb peresítésének tilalma. A perfüggőség alatt benyújtott második keresetet a bíróságnak vissza kell utasítania, a perfüggőség ebben az értelemben *perakadályt* képez.

A perfüggőség beállta után a keresetet a felperes csak az alperes belegyezésével változtathatja meg (ZPO 263. §)⁹⁴.

⁹⁴ Illetőleg akkor, ha azt a bíróság célra vezetőek találja (sachdienlich)

A jogirodalom a perfüggőség *pozitív eljárásjogi* következményének tekintette, hogy a ZPO – a 265. és 266. §-ok szerint – nem tiltja meg a per tárgyának átruházását, engedményezését, vagy a peresített ingatlan elidegenítését. A Kommentárirodalom e jogi konzekvenciákat azért sorolja – az egyértelmű anyagi jogi hatás ellenére -- a perfüggőség eljárási joghatásainak csoportjába, mert a ZPO maga rendezi a per tárgyat érintő anyagi jogi változásokkal kialakuló új helyzet eljárási következményeit. Így – az ellenfél beleegyezése mellett – a perjog megengedi a jogutód perbelépését, vagy ingatlan elidegenítés esetében – bizonyos feltételek mellett -- egyenesen *kötelezővé* teszi az érintett (harmadik fél, mint jogutód) perbelépését.

A perfüggőség pozitív eljárásjogi következménye, hogy a jogvitát lezáró döntésnek *ítélet* formájában kell megszületnie. A viszontkereset és a közbenső megállapítási kereset előterjesztésének lehetőségei, a fő-, és mellékbeavatkozás megnyílása ugyanúgy a perfüggőség pozitív joghatásának csoportjába tartoznak, mint a perrel, perbe vitt joggal érintett harmadik személyek perindításról történő értesítése.

A perfüggőség nem akadályozza az alperesi ellenkérelem előterjesztését, nem áll be a beszámítási kifogással, de nem akadályozza a bíróságot abban, hogy a keresetlevelet áttegye a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz.

A perfüggőséget nem érinti az eljárás felfüggesztése. Nincs perfüggőséget kiváltó hatása a fizetéseképtelenségi eljárás megindításának, s a fizetési meghagyásos eljárás esetében pedig csak az adós ellenkérelmének a hitelezőhöz történő kézbesítése után keletkezik perfüggőség. A peres feleknek a bizonyítási eljárás során előadott, vagy a perben az eljárás formai – eljárási kérdéseit érintő -- kérelmeinek sincs perfüggőséget kiváltó hatása.

Amint említettük, *a perfüggőség anyagi jogi hatását* a ZPO külön szakaszban rendezi. E megoldás oka, hogy a jogbiztonságot – így a Kommentár⁹⁵ – csak speciális törvényi tényállással lehet garantálni. Felhívjuk arra a figyelmet, hogy a per megindításával együtt keletkező perfüggőség -- amely a keresetlevélnek az alperes részére történő kézbesítésének időpontjában áll be -- a perfüggőség és a keresetindítás joghatását *egybeköti*. Ezért a keresetindítás anyagi jogi hatásai részben megegyeznek a perfüggőség anyagi jogi hatásával. A helyzetet a BGB sajátos megoldással rendezi. A polgári törvénykönyv szövege egyik esetben csak az anyagi joghatást kiváltó általános *jognyilatkozatra* utal (ami lehet kereset is), más esetben ellenben a külön nevesített perfüggőséghez kapcsolja az anyagi jogi következményeket. Az anyagi jogi hatások

⁹⁵ *Baumbach – Lauternbach – Abers – Hartman: i.m. 993.*

másik nagy csoportját viszont nem a BGB, hanem a ZPO 262. § második fordulata szabályozza.

A perindítás egyik legfontosabb anyagi jogi kihatása az *elévülés megszakadása*. Az elévülés a BGB 204. §. (1) bek. 1. pontja szerint a teljesítésre vagy a megállapításra irányuló keresetindításkor megszakad. A BGB e rendelkezéséhez fűzött kommentárban J. Staudinger – a német jogfelfogásnak megfelelően – megjegyzi, hogy *az adósnek a hitelező ellen benyújtott negatív megállapításra irányuló keresete nem szakítja meg az elévülést.*⁹⁶

A jogirodalom a perfüggőség anyagi jogi hatásának tekinti az elbirtoklási és számos más jogvesztő határidő megszakadását. További anyagi jogi hatások bizonyos anyagi jogi igények keletkezése. Így a peresített igény után a perfüggőség / keresetindítás megnyitja a lehetőséget a perkamat (Prozesszinzen)⁹⁷ követelésére, vagy a tulajdonjogi keresetek esetében lehetővé válik különböző dologi jogi igények érvényesítése. A perfüggőség anyagi joghatását előírhatják még a különböző szintű, az anyagi jogviszonyokat szabályozó jogforrások, jogi rendelkezések (tartományi szintű törvények).

1.6. A perfüggőség célja

A jogintézmény célját a Müncheni Kommentár szerzői a perfüggőséggel beálló tilalmakban látják (Rechtshängigsperré). A perfüggőség – vélik – a negatív eljárás jogi következményeket *tudatosan* akarja kiváltani, köztük a legfontosabbat, az újabb perindítás tilalmát, a párhuzamos perek megakadályozását.

A perfüggőség intézménye *elhárítja* az azonos felek, azonos pertárgyban, egymással párhuzamosan indított pereiben születendő, egymásnak esetleg ellentmondó párhuzamos ítéletek veszélyét. A perfüggőség intézményes célja ezért a *jogvédelem biztosítása*, mivel negligálja a párhuzamos keresetek indításával egyébként megvalósuló joggal való visszaélést.

A jogvédelmi célok mellett említésre méltóak a pergazdasági hatások. A perfüggőség kíméli a peres felek és a bíróság idejét, munkáját, és csökkenti költségeiket.

⁹⁶ J. von Staudinger: Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Berlin, Sellier – de Gryter, 2004. 606.

⁹⁷ BGB 291. § szerint pénztartozás esetében a perfüggőség beállásával a hitelezőnek akkor is jogában áll kamatot követelni az adóstól, ha az adós tartozása eredetileg kamatmentes volt.

A perfüggőség és a jogerős ítéletek összefüggése az utóbbi időben újra a jogirodalmi érdeklődés homlokterébe került. Így a kettős eljárások megakadályozása mellett számos szerző a perfüggőség lényegét a perben később meghozandó jogerős ítélet jogi hatásának előzetes biztosításában látja.⁹⁸ Mivel az anyagi jogerő eljárásjogi intézménye alkalmas arra, hogy az egymásnak ellenmondó, párhuzamos ítéleteket negligálja, ezért – mondják -- a perfüggőség a maga (hasonló) céljával mintegy előzetesen átvállalja az anyagi jogerő egyik joghatását. Egyébként az anyagi jogi jogerővel rendelkező ítélet – amennyiben a fél, igény és pertárgy azonosság fennáll – éppúgy a kereset visszautasításához vezet, mint a párhuzamos perindítás.

1.7. A perfüggőség és az ítéletek kapcsolata

A jogerős ítélet megszünteti a perfüggőséget, de az ítélet anyagi jogereje részben átveszi szerepét: fél-, igény-, és pertárgy azonosság esetében megakadályozza az újabb perek indítását, így *perszabályozó, koordinációs* szerepe van. Az eljárást lezáró ítélet (ZPO 300. §) anyagi jogi jogerővel akkor rendelkezik, ha a bíróság mind a keresetben, mind a viszontkeresetben előterjesztett valamennyi kérelem felől döntött. (ZPO 32. §) Az eljárást lezáró ítélet tehát, a *teljességi kritérium* miatt kétségtelenül eldöntötte a jogvita valamennyi aspektusát, leágazását. Így esélyt sem hagy az újabb perindításnak, mivel nincs olyan kereseti úr, ami az igény azonosság feltételét megkérdőjelezhetné. A részítélet, a fenntartásos és a nem a jogalapról döntő közbenső ítéletek esetében azonban már korántsem ilyen egyszerű a helyzet (ZPO 301., 302., 303. §). Jóllehet a ZPO 325. §-a az ítélet jogerejének személyi kihatását külön rendezi, valamint a törvény speciális jogerő intézményeket ismer, mégis elképzelhető, hogy a különböző igények között „jogerő hézagok” keletkeznek. E jogerő hézagok elősegítik az egymásnak ellentmondó, párhuzamos ítéletek születését, s ez a veszély éppen a perfüggőség intézményének negatív – az újabb perek indítását tiltó – szabályainak segítségével hárítható el.

1.8. Perfüggőség és nemzetközi polgári eljárások.

A nemzetközi polgári eljárások⁹⁹ alapkérdése, vajon a ZPO 261. § alkalmazható-e akkor, ha az első eljárással párhuzamosan – fél-, pertárgy-, és igényazonosságot felmutató – egy másik peres eljárás indul egy külföldi bíróság előtt.

⁹⁸ *Baumbach – Lauternbach – Abers - Hartman*: i.m. 989.

⁹⁹ A fogalom meghatározásra vö. *Haimo Schack*: Internationales Zivilverfahrensrecht. 4. Auflage. München, Verlag C.H.Beck, 2006.

A Müncheni Kommentár szerzői szerint a ZPO 261.§-át a nemzetközi ügyekben lehet alkalmazni. Azt a kérdést azonban, hogy külföldön megindult-e a peres eljárás (megindítottnak kell-e azt tekinteni), az érintett ország joga szerint kell megítélni, és hivatalból kell figyelembe venni.

A perfüggőség jogi hatásai csak akkor állnak be, ha a külföldi bíróság által hozott ítélet előreláthatólag a német jog szerint (közelebbről ZPO 328. §) elismerhető (Elismerési prognózis). Az elismerésben a nemzetközi szerződések az irányadók.

Amennyiben az elismerési prognózis pozitív, és a külföldi ítéletet minden valószínűség szerint el lehet Németországban ismerni, a keresetet vissza kell utasítani. Nincs egyértelmű álláspont arra nézve, vajon a bizonytalan elismerési prognózis esetében a bíróságnak az eljárás felfüggesztését (ZPO 148. §) kell-e elrendelni, avagy vissza kell utasítania a keresetet.

Rosenberg és szerzőtársai mindezzel ellentétes álláspontot képviselnek. Szerintük a perfüggőségnek a ZPO 261.§-ba foglalt szabályai *csak a német bíróságoknál előterjesztett* keresetekre vonatkoznak.¹⁰⁰ Viszont kivétel nélkül minden német bíróság előtti eljárásban alkalmazni kell, kivéve a választott bíróság előtti eljárásokat.

A külföldi bíróság előtt kezdeményezett eljárások csak akkor számítanak a perfüggőség szempontjából megindított pernek, ha az illető ország adott bírósága joghatósággal rendelkezik, és az ítéletek elismerése kölcsönösen biztosított. Az ítéletek elismerésének lehetőségét (elismerési prognózis) csak e két feltétel megléte esetén szükséges vizsgálni. A külföldi bíróság ítéletének elismerését, és ezzel a perfüggőség beálltának megállapítását meg lehet tagadni a törvényes okok, pl. a közrend várható sérelme miatt. Nemcsak a törvényes okok miatt lehet mellőzni a perfüggőség megállapítását, hanem egy hosszú, évekig tartó jogvita esetében szintén értelmetlen figyelembe venni a külföldi bíróság eljárását. Amennyiben a felperesnek méltányolható jogi érdekei fűződnek a belföldi kereset indításához, az eljárás felfüggesztésével egyidejűleg a perfüggőség anyagi jogi joghatásait javára érvényesíteni lehet.

A szerzők az európai közösség polgári eljárásjoga által szabályozott perfüggőségi problematikát *kiveszik* a külföldön indított perek perfüggőségi problémaköréből. A Müncheni Kommentár – koncepciójához híven -- a ZPO 261 § rendelkezései alapján megállapítja a Rendelet 27. cikkének esetkörére a perfüggőség létrejöttét. Rosenberg és munkatársai a Rendelet 27. cikke és a Brüsszeli Szerződés 21.

¹⁰⁰ Rosenberg – Schwab – Gottwald: i.m. 654.

cikkének alkalmazásában – megjegyezve, hogy ezen álláspontjuk egyébként ellentétes a külföldi bíróságok eljárására vonatkozó szabályokkal – ugyancsak a ZPO 261. § alapján állapítják meg a perfüggőség beállítását.¹⁰¹ A Baumbach Kommentár szintén a ZPO 261. § alkalmazását tartja elfogadhatónak, azzal, miszerint ezen álláspontja következik a Rendelet jogforrás jellegéből, azaz annak *a nemzeti joggal szembeni elsődleges alkalmazási kötelezettségéből*.

A két egymással ellentétes álláspont modellizálta a német jogirodalomban kialakult nézetrendszerek szóródását. Valóban, az egyik nézetcsoporthoz szerint a külföldön megindított eljárásokra nem alkalmazható a ZPO perfüggőségi intézménye. A másik markáns, és ezzel ellentétes nézőpont szerint a törvény megszorító kitétele nem ismer, ezért a ZPO intézményét a külföldi eljárások esetében alkalmazni kell. A közösségi jog megítélése (*tertium datur*) azonban csak a Rendelet hatályba lépése után ilyen egységes, a közösségi jog perfüggőségi rendelkezése a Brüsszeli Szerződés, majd a Lugánói Egyezmény időszakában mindkét oldalról heves kritikákat kapott.

2. A ZPO európai jogi alkalmazhatósága. Érvok a perfüggőség mellett és ellene

A ZPO 261. §-a nemzetközi ügyekben történő alkalmazásának egyik legkitartóbb ellenzője Rolf Schütze. Schütze még 1963.-ban, tehát majdnem öt évvel a Brüsszeli Szerződés előtt publikálta első – elutasítást megfogalmazó – tanulmányát.¹⁰² Az eltelt időben változatlanul képviselt álláspontja mellett számos gyakorlati és elméleti érvet sorakoztatott fel, igaz az egymással ellentétes ítéletek elkerülése érdekében számos megoldási javaslattal élt.

Schütze kiindulópontja szerint az elismerési prognózis nem valósítható meg, mert az a bíróságtól olyan képességeket követel meg, melyekkel a bírúk nem rendelkeznek. Ebből az álláspontból szükségszerűen következik, hogy a belföldön (párhuzamosan) előterjesztett keresetet a külföldi eljárás „javára” nem lehet visszautasítani.

Mégis, akkor miképpen lehet elkerülni a párhuzamos ítéleteket? Schütze felfogása szerint az egymással divergáló ítéletek csak akkor problematikusak, ha azok ugyanazt a joghatást ugyanazon időben és térben fejtik ki. Az a kérdés, vajon egy ítélet Németországban elismerhető-e, mindaddig, amíg az ítélet elismerése bizonytalan nem válaszolható meg. Az elismerési eljárás formálisan kötött és jogilag szabályozott eljárás,

¹⁰¹ Rosenberg – Schwab - Gottwald: uo.

¹⁰² Schütze Rolf: Die Berücksichtigung der Rechtshängigkeit eines ausländischen Verfahrens. NJW 1963. 1486.

ennek keretében a külföldi ítélet jogszerűségéről meg lehet győződni. Az eljárásban a német jogrendnek nem megfelelő ítélet elismerése kizárható, vagy ellenkezőleg, joghatása elismerhető.¹⁰³

Schütze másik érve, hogy a német és a külföldi bíróságok minősége között lényeges különbség van. A német jog szerint nem kérdéses, hogy egy hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság a döntése iránt előterjesztett igényt nem utasíthatja vissza, azaz a német bíróságnak az adott jogvitában törvényes kötelezettsége eljárni. A külföldi bíróság eljárása a német bíróság törvényes eljárási kötelezettségét sem kérdőjelezheti meg.

Schütze érveiben utal az államok különböző eljárásjogi rendszerére. Szerinte a különböző országok más és más eljárásjogi rendszerben intézik a magánjogi jogvitát, ennek következtében az ítéletek más és más „eljárásjogi háttérben” születnek meg. E sokszínűség a német jogrend számára eleve problematikus, sőt kezelhetetlen. Schütze érveiben utal az eljárásokban felmerülő perköltségek közötti eltérésekre is, így – írja -- olcsón és költségmentesen lehet elérni „pyrrhusi győzelmeket” külföldön.

Schütze mindezek ellenére, vagy tán mindezek miatt, a forum shopping elvének következetes alkalmazását támogatja. Szerinte az elsőként elindított eljárásnak van a nemzetközi polgári eljárásjogban értékelhető perfüggőségi hatása, így annak a peres félnek lesz elsőbbsége, aki minél előbb, minél gyorsabban előterjeszti a keresetét.

Dogmatikai érve szerint a ZPO 261. §-át kizárólag belföldi eljárásokra alkotta meg a törvényhozó. Álláspontjának magyarázata, miszerint a ZPO 328. §-a (a külföldi ítéletek elismeréséről) kizárja a ZPO 261. § alkalmazását. Amennyiben ugyanis a ZPO 261.§ külföldi eljárások perfüggőségére is vonatkozna, nem lenne szükség külön elismerési feltételekre.

Schütze szerint a kettős eljárások a joggal való visszaélés tipikus esetei. Különösen akkor, ha azonos felperes indítja őket különböző országokban, vagy az alperes „megfordított perállásban” terjeszt elő a felperesi igényeket megakadályozandó kereseteket. Ezeket az eljárásokat ki kell zárni, de nem a perfüggőség szabályai alapján, hanem mint a joggal való visszaélés eseteit. Ugyanakkor vizsgálni kell minden egyes peres eljárásban, hogy valóban jogszerűtlen-e az igény előterjesztése. A vizsgálat eredményeképpen – végső esetben – az elismerés megtagadásával még mindig kizárható a külföldi ítélet a belföldi (német) jogrendszerből.

¹⁰³ Az elismerés problematika kiváló elemzését adja Jürgen Basedow 1980.-as könyvében. *Basedow Jürgen: Die Anerkennung von Auslandsscheidungen*. Frankfurt am Main, Alfred Metzner Verlag, 1980.

A ZPO 261. §-ának a külföldi eljárásokra való alkalmazása ellen érvelt Christan Dohm.¹⁰⁴ Schützével egyezően az elismerési prognózist keresztülvihetetlennek tartja, mert elvileg lehetséges un. „negatív elismerési” prognózis kialakítása. A negatív elismerési prognózis visszamenőleg érvénytelenítené a perfüggőséget, ami eljárási képtelenség. Dohm e miatt a külföldi eljárásokra -- különösen a közösségi jog alapján zajló tagállami eljárásokra -- a ZPO eljárást felfüggesztő rendelkezésének (ZPO 148 §) alkalmazását javasolja.

A megidézettek mellett a német jogirodalom más szerzői meglehetősen differenciált érveléssel utasítják el a külföldi eljárások perfüggőségi hatását, egyúttal a ZPO 261. § nemzetközi ügyekben történő alkalmazását. Egyes vélemények szerint, amennyiben figyelembe vennék a külföldi eljárásokat, megsérülne az alkotmányban minden polgárnak biztosított bírósághoz fordulás alapjoga. Az alkotmányos előírás ugyanis a *német* bíróságokhoz fordulás jogát jelenti, a külföldi bíróságok előtti eljárások megengedése nem jogkiterjesztés, ellenkezőleg jogkorlátozás. Ebből következően értelmetlen az elsőként megindított külföldi eljárás prioritásáról beszélni.

Az alkotmányos alapjog nem sérül azonban akkor, ha a külföldi bíróság ítéletét belföldön (Németországban) elismerik, utólagosan deklarálva a német bíróság joghatóságának hiányát. Nem sérül az alkotmányos alapjog azért sem, mert a külföldi bíróság a német jog szerint elismerhető határozatot hozott.¹⁰⁵

Más argumentációk a német bíróságok alkotmányban biztosított *elsőbbségi* jogáról beszélnek. Ez az érvelés azonban az alkotmányból nem vezethető le, sem a szó szerinti, sem a jogirodalmi értelmezés ezt nem támasztja alá.¹⁰⁶

A jogirodalmi álláspontok másik nagy csoportja *egyértelműen elismeri a külföldi bíróságok eljárásának perfüggőséget teremtő* hatását. 1949.-ben, a perfüggőségről írt ma már klasszikusnak számító könyvében August Bettermann¹⁰⁷ szinte természetesnek tekintette, hogy a német bíróságok a külföldön indított eljárások perfüggőségi hatását figyelembe veszik. Ezt az álláspontot mind a joggyakorlat, mind a jogirodalom természetesnek tekinti – írta --, mivel a német történelmi joggyakorlatból ez az elv

¹⁰⁴ Dohm Cristian: Die Einrede ausländischer Rechtshängigkeit im deutschen internationalen Zivilprozessrecht. Berlin, Duncker & Humblodt, 1996.

¹⁰⁵ Buschmann Andreas: Rechtshängigkeit im Auslands als Verfahrenshindernis. München, Andreas Buschmann, 1995. Bettina Heiderhoff ehhez az érveléshez azt teszi hozzá, hogy a gond akkor keletkezik, ha a külföldi bíróság eljárása hosszú és a pertartam évekre menő. Heiderhoff Bettina: Die Berücksichtigung ausländischer Rechtshängigkeit in Ehescheidungsverfahren. Bielefeld, Verlag Ernst und Werner Gieseking, 1988.

¹⁰⁶ Vö. Rosenberg- Schwab- Gottwald korábban idézett véleményét.

¹⁰⁷ Bettermann August: Rechtshängigkeit und Rechtsschutzform. Dettmold, Frankfurt am Main, Berlin, Albert Nauck and Co, 1949.

következik. Németország ugyanis, mint darabokra tagolt tartományi rendszer évszázadokon át rá volt kényszerítve a más állam felségterületén folyó polgári bírósági eljárások perfüggőségi hatásának elismerésére. A kérdés ezért nem annyira a külföldi bíróságok eljárása perfüggőség hatásának tagadása vagy elismerése, hanem a külföldi bíróságok *ítéleteinek* elismerése, vagy tagadása. Bettermann szerint – igazodva a hagyományos német eljárásjogi szemlélethez -- csak akkor áll be a perfüggőség a második bíróság eljárásában, ha az első bíróság ítéletét a második bíróság államában elismerik.¹⁰⁸

Más szerzők a külföldön folyó eljárások perfüggőséget kiváltó hatása mellett számos gyakorlati és elméleti érvet sorolnak fel. Bettina Heiderhoff könyvében – egybevetve az intézmény alkalmazásával járó előnyöket és hátrányokat – inkább az előnyöket tekinti mérvadónak. Így a peres feleknek a kettős eljárás megelőzésére irányuló érdekét, a bíróságok munkaterhének csökkentését. Hozzáteszi, a gyakorlatban nem mindig bizonyítható azonban, hogy a munkateher csökkenése a perfüggőséggel összefüggésben áll-e, avagy ellenkezőleg a perfüggőség keletkezése után nem kell-e a jogeset feldolgozására még több időt fordítaniuk a bíróságnak.

A bíróságoknak nem pusztán a gyakorlati megfontolások miatt kell figyelembe venniük a más tagállamokban folyó eljárásokat. Az általános jogelv szerint minden állam köteles a felségterületén működő bíróságokat a peres felek rendelkezésére bocsátani, egyúttal megakadályozni, hogy a nemzetközi eljárásjogi normákra hivatkozva a bíróságok költségkímélés jogcímen megtagadják a jogszolgáltatást. Alkotmányos és jogpolitikai cél tehát a különböző államok bíróságainak kölcsönös együttműködése.

A külföldi eljárások perfüggőségi hatását más elméletek egyértelműen a külföldi ítéletek jogerő hatásából vezetik le. Reinhold Geimer szerint a külföldi eljárások perfüggőségi hatása a külföldi ítéletek elismerésének és végrehajtásának németországi rendjéből következik.¹⁰⁹ Mivel a külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása kialakult (és bevált) gyakorlat¹¹⁰, ezért az ítélethozatal előtt álló, folyamatban lévő eljárások perfüggőségi hatásának figyelembe vétele szinte természetesnek mondható.

¹⁰⁸ Bettermann: i.m. 113.

¹⁰⁹ Geimer Reinhold: IZPR - Internationales Zivilprozessrecht. Köln, Verlag Otto Schmidt, 1993.

¹¹⁰ A német jogirodalom az első irányadó bírói döntést a *Reichsgericht 1892. Február 13.* –án hozott ítéletére vezeti vissza. A Birodalmi Legfelsőbb Bíróság ebben az ítéletében kimondta a külföldi polgári peres eljárások perfüggőséget keletkeztető hatását – ha az ítélet elismerése Németországban nem tagadható meg. *Juristische Wochenschrift*. Berlin. Jahrgang 1892. No. 4. 124.

A külföldi ítéletek elismerését másképpen a külföldi ítéletek jogerőhatásának figyelembe vételének nevezhetnénk. A perfüggőség ezért a jogerő „előstádiuma”, hatásának figyelembe vétele nem mellőzhető. Hiányában a bíróságok egymással való versenyfutása fenyeget, vagy ellenkezőleg, kivárlják egymás döntését, hogy a saját munkájukat megspórolják. Amennyiben a külföldi bíróság eljárásának nem lenne perfüggőségi hatása, előállhatna az a helyzet, hogy egy korai pozitív elismerési prognózist felülírva később a ZPO 328. § (1) bek. 3. pontja alapján meg kellene tagadni az ítélet végrehajtását.¹¹¹

A perfüggőség hiánya mindezen felül még számos problémát okozna. Utat nyitna bírók nacionalizmusának, illetve lehetővé tenné, hogy a „nehéz esetektől” megszabaduljanak. A törvényalkotó kifejezett álláspontja szerint – amely a ZPO 328. §-ának 1986-os újrafogalmazásakor egyértelműen körvonalazódott -- a külföldi bíróságoktól elvárható a német bíróság előtt elindított eljárás perfüggőséget keletkeztető hatásának elismerése. Mivel a jogalkotó az elismerési klauzula keretében e törekvését explicitté tette, abból kell kiindulni, hogy mindezt a – a kölcsönösség alapján – a német bíróságoktól is elvárja.

Walter Habscheid ennél tovább ment, és kifejezetten a német bíróságok perfüggőséget beállító kötelezettségéről szolt.¹¹²

A röviden felidézett elméletek és álláspontok a nemzetközi polgári eljárásjog terminológiai és fogalmi rendszerén belül értelmezhetőek. Az európai államok – közöttük az EGK tagállamai -- igazságszolgáltatási együttműködése a Brüsszeli Szerződés hatályba lépéséig a nemzetközi polgári eljárásjog keretében folyt. Két, vagy többoldalú szerződések rendezték a polgári bíróságok teendőit, illetve a nemzeti jogok lex fori elvén álló eljárási szabályai a polgári peres folyamatokat. Csak a Brüsszeli Szerződés megkötése, majd a Közösség jogrendszerének továbbépítése terelte át a bírósági együttműködést egy másik területre, a közösségi polgári eljárásjog, majd európai unió polgári eljárásjogának területére. A fejlődés nagy hatással volt a német jogi irodalomra, s Brüsszeli Szerződéssel a perfüggőségi tanok új története kezdődött el. Az új fejezet azonban nem jelenti azt, hogy a nemzetközi polgári eljárásjog illetéktelennek tekintené magát az európai unió polgári eljárásjogának problémáiban. Kézikönyvekben, számos jelentős és figyelemre méltó szakirodalmi munkában az európai unió közösségi

¹¹¹ A ZPO felhívott helye éppen erre az esetre adja meg – összeegyeztethetlenség címén -- az elismerés és végrehajtás megtagadásának a lehetőségét.

¹¹² *Habscheid Walter*: Zur Berücksichtigung der Rechtshängigkeit eines ausländischen Verfahrens. *RabelZ.* 1967 / 31. 254.

jogának perfüggőségi intézménye változatlanul a nemzetközi polgári eljárásjog részét képezi.¹¹³

III / V. Perfüggőség a magyar polgári perjogban

A magyar polgári eljárásjog – perjog – perfüggőségi szabályai – összehasonlítva a német szabályozással – részleteket mellőző normatartalmat, kidolgozatlan intézményesítettséget mutatnak fel. A szakirodalomban sem találunk monográfiákat, a perfüggőség kérdésében egy-két – a jogintézmény lényegi vonásait bemutató – tanulmány igazít el bennünket. Elemzésünkben először a hatályos joganyagot mutatjuk be, majd a történeti vizsgálódással rámutatunk arra, e szegényesség látszólagos. Ennek ellenére az intézmény alul szabályozottsága a jogbiztonságot tekintve rendkívül veszélyes tendenciákat hordoz.

1. A hatályos szabályok

Perrendtartásunk a 130. §. (1) bekezdés d. pontjának első fordulatóban szabályozza a perfüggőséget.¹¹⁴ A szakirodalom és a Pp. Kommentárok¹¹⁵ ezt tekintik a perfüggőség tényállásának, és csak ritkán utalnak arra -- az általunk már hivatkozott -- tényre, miszerint a törvényhely harmadik bekezdése – analóg értelmezéssel -- a perfüggőség speciális szabályait tartalmazza, amennyiben a fél-azonosság sajátos esetkörét rendezi. Mivel a perrendtartás a nem-peres eljárásokban alkalmazandó un. háttérjogszabály, illetőleg a Pp. 316. és 318. §-ai alapján rendelt külön felhatalmazással egyes rendelkezéseit a fizetési meghagyásos nem-peres eljárásban is alkalmazni kell, a perfüggőségi szabályokat hatályosak a fizetési meghagyásos eljárásokra.¹¹⁶

A perfüggőség intézményeinek explicit szabályozására a törvény más helyen nem tér ki. E direkt szabályozási űr nem jelenti azt, hogy a perfüggőség dogmatikája kimerülne a 130.§ szabályaival. Így a Pp. 157.§ a.) pont alapján a már folyó pert meg

¹¹³ Nagel Heinrich – Gottwald Peter: Internationales Zivilprozessrecht. 6. neubearbeitete Auflage. Köln, Verlag Otto Schmidt, 2007.

¹¹⁴ 130. § (1) A bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül [125. § (1) bek.] elutasítja, ha megállapítható, hogy...

d) a felek között ugyanabból a ténybeli alapból származó ugyanazon jog iránt - akár ugyanazon bíróság, akár más bíróság előtt - a per már folyamatban van (128. §) ... „

¹¹⁵ Német János – Kiss Daisy: A polgári perrendtartás magyarázata. Budapest, Complex, Wolters Kluwer csoport, 2007. illetve Kapa Mátás – Szabó Imre – Udvary Sándor (Szerkesztette: Szabó Imre): A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény magyarázata. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2006.

¹¹⁶ A helyzet a Pp. 2008-as Novellájának hatályba lépése után sem változik meg. vö. 2008. évi XXX. törvény 45. §-ának rendelkezéseit.

kell szüntetni, ha a per alatt derül ki a párhuzamos eljárás ténye, vagy a Pp. 260.§ (1) bek. c. pont szerint párhuzamos ítéletek esetében perújításnak van helye.

A felhívott törvényhely és a törvényi konstrukciók talaján a magyar szabályozást a következőkkel írhatjuk le.

A perfüggőség *abszoludt (elháríthatatlan) perakadályt* képez. Párhuzamos eljárások esetében a bíróságnak nem pusztán a keresetlevelet kell idézés kibocsátása nélkül elutasítania, hanem a már folyó pert meg kell szüntetnie. A perfüggőség a *párhuzamos per indításának tilalmát* mondja ki, ennyiben átveszi az intézmény római jogból eredő feladatát¹¹⁷. A perfüggőség a Pp. 128. §-ban szabályozott eljárási helyzettel keletkezik, azaz amikor a pert (eljárást) folyamatba teszik, amikor a per eljárásjogilag *megindul*. Ezen időpont a magyar jog szerint *a keresetnek, illetőleg a viszontkeresetnek az ellenféllel való közlése*. A törvényi szabályozás a per megindításának időpontjától élesen megkülönbözteti a keresetlevél beadásának időpontját, amihez *viszont nem fűződik perfüggőségi hatás*.

A szabályozás a perfüggőség kezdő időpontját egyértelműen a bírói (officiális) perelőkészítés szakasza utáni időpontra teszi, az ellenfélnek az eljárásba való bevonásának időpontjára. A magyar perjog szerint ezen időpontig megtörtént a pergátló körülmények, perakadályok *hivatalbeli* vizsgálata (kivéve a fizetési meghagyásos eljárást). A törvény azonban nem a keresetlevélnek az ellenfélhez való kézbesítéséről rendelkezik, hanem magának a *keresetnek a közléséről*.¹¹⁸ Amellett, hogy ez a törvényi megfogalmazás problematikus (a Pp. 121. § keresetlevélről és kereseti kérelemről szól, ugyanakkor a kereseti tény- és jog előterjesztésének kötelezettségét külön pontban rendezi), ám egyúttal *rugalmas*. Így lehetőséget nyújt a perfüggőség beállítására a szóbeli tárgyaláson előterjesztett kereset (Pp. 127.§) esetében, illetve akkor, ha a felperes a tárgyaláson keresetváltoztatás után lényegében új keresetet ad elő, ami a Pp. 146. §. (1) bekezdés figyelembe vétele mellett széles körben megengedett.

A perfüggőséget az ellenfél keresetemelése, a *viszontkereset* szintén kiváltja. Azokban a törvényi esetekben, amikor a viszontkereset előterjesztését a törvény kizárja nyilvánvalóan nem áll be az alperes által kiváltott perfüggőség.

A párhuzamos perindításnak a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítását kiváltó joghatása olyan *bírói döntés*, amely abban az időpontban született,

¹¹⁷Novák István: A perfüggőség jogi természete. In: In Memoriam Novotni Zoltán. (Szerkesztette: Miskolczi Bodnár Péter). Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért – Licium Art Könyvkiadó, 2003. 196.

¹¹⁸Ennyiben Novák István kiegészítését nem fogadjuk el, aki a kereset közlését „természetszerűleg” a keresetlevél közlésével azonosítja.

amikor az ellenfél még nem részese a polgári eljárásjogi jogviszonynak, perceselemény végzésére sem módja, sem lehetősége nincs. Ezért a per ezen szakaszában a perfüggőség tisztázása kizárólag bírói „kutakodás” eredménye lehet. A perfüggőség pert megszüntető hatása ellenben a felek feltárt tényeken nyugvó előadása nyomán bontakozhat ki, amit az érdekelt peres fél „kifogás” útján (*perfüggőségi kifogás*) érvényesíthet.¹¹⁹

A törvény 130. § (1) bek. d. pontja – összhangban a perfüggőség tradicionális szabályaival – a perfüggőséghez a *fél azonosságot*, a *ténybeli azonosságot* a párhuzamos keresetekkel érvényesíteni kívánt *jog azonosságát* kívánja meg. A törvényhely harmadik bekezdése a fél azonosságot kiterjeszti azokra, akiknek jogáért „más” pereskedik, azaz amikor a materiális és formális (eljárás) fél nem esik egybe.

A perfüggőség intézményéhez szükséges fogalommagyarázattal napjaink jogirodalma szűkmarkúan bánik. A joggyakorlat egy-két un. határesetet ismer, például a Legfelsőbb Bíróság Cgf. II. 32. 737/1992 sz. ítéletét. E döntésében az LB. nem látta elutasítandónak idézés kibocsátása nélkül a keresetlevelet -- perfüggőségre hivatkozással -- akkor, ha a társaság tagja a perbíróság előtt a társaság határozatát megtámadja és ugyanezen határozat ellen a Cégbíróságon törvényességi felülvizsgálatot kezdeményez.¹²⁰ Egyértelműnek tűnik viszont a jogirodalomban a jogutódlás megítélése, az álláspontok szerint a jogutód perbe lépése nem oldja fel a perfüggőséget.

A jogirodalom a szűkkeblű törvényi szabályozást megpróbálta a törvény belső összefüggéseinek feltárásával bővíteni. Az értelmezések nyomán egyértelművé vált, hogy a perfüggőség fennállásán az eljárást megszakító perceselemek nem változtatnak, csak a per megszűnésének, illetve megszüntetésének van perfüggőséget érintő hatása. A per megszűnésekor, ami a szünetelésre nyitva álló hat hónap elteltével következik be (Pp. 137. §. (3) bek.), a perfüggőség feloldódik. Ugyanez a helyzet akkor, amikor a per megszüntetésére nem a Pp. 157. § a.), b.), c.) pontjaiban írt okok miatt kerül sor.

A jogirodalom megkísérelte kibontani a tény-, és jogazonosság fogalmát. „Csak ... a jogilag nem manipulált tények” adhatnak alapot a perfüggőségre – írta Novák István --, és csak a „tisztá”, azaz nem magyarázott vagy minősített jogok azonosságának

¹¹⁹ Novák István felhívja a figyelmet arra az esetre, amikor a felek kölcsönös érdeke a párhuzamos eljárás tényének elhallgatása, azaz amikor a felek „akarnak, de takarnak.” Azon véleményével, miszerint a bíróság nem kutathatja hivatalból a perfüggőség fennállását, nem értünk egyet, mivel a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítása perfüggőségi ok miatt hivatalos kutakodás nélkül meg sem születhetne. Vö. Novák: i.m. 199.

¹²⁰ Bírósági Határozatok 1993. évi 10/ 642.

ismerhető el perfüggőséget keletkeztető hatása. Perrendtartásunk meglehetősen laza fogalomkezelése néhol „zavaros” helyzeteket eredményez, ennek következtében a jogazonosságot nem könnyű megállapítani.¹²¹ E körben az ítélkezési gyakorlat sem igazít el bennünket, mivel releváns ítéletek nem állnak a rendelkezésünkre.

2. Történeti visszatekintés

Az 1911. évi I. tc. 147. §-a a következőképpen rendelkezett: „Az idéző végzéssel ellátott keresetlevél kézbesítésével beállnak a perindítás hatályai, úgymint: 1. a megindított per folyama alatt ugyanazon jog iránt újabb pert sem ugyanazon sem más bíróság előtt nem lehet indítani (perfüggőség). .. A keresetlevéllel nem közölt kereset tekintetében a perindításnak valamint a keresetlevél beadásának hatályai akkor állnak be, amikor benyújtják a keresetet a tárgyalási jegyzőkönyvhöz leendő melléklés végett, a járásbírósi eljárásban pedig, amikor a keresetet jegyzőkönyvbe veszik.”

A szabályozás itt sem túl gazdag, ám a kommentárirodalom részletekbe menően kifejtette a perfüggőség tartalmát. A jogirodalmi értelmezés egységes abban, hogy Plósz Sándor perrendtartása a perfüggőséget a *peralapítás* körébe helyezte el, és legfontosabb joghatásként az újabb per indításának tilalmát emelte ki.

Kovács Marcel Kommentára¹²² a törvénycikk rendelkezéseit az állami jogvédelemre vezette vissza. Az állam – írta – minden magánjognak megadja a kereshetőséget, de csak egyet. Az állam tekintélyével és jogvédő hatalmával nem egyeztethető össze, hogy a bíróságok ugyanazon jog iránt többször, feleslegesen, netán egymásnak ellentmondó módon határozzanak. Amennyiben ez megtörténhetne, az adott jogkérdésben a jogbiztonság helyett jogbizonytalanság keletkezne, az alperes pedig – a mulasztás terhe mellett – többszörös védekezésre kényszerülne, ami méltánytalan és igazságtalan.

Az újabb per indításának tilalma vonatkozik az alperesre és a felperesre egyaránt, a keresetre és viszontkeresetre, és a főbeavatkozó keresetére. Perfüggőségi hatást vált ki a beszámítási kifogás – Kovács Marcell ebben a korabeli jogirodalom többségi álláspontjával szemben érvel –, mert amennyiben a beszámítási kifogást elbírálják, osztozik az ítéleti jogerőben (1911. I. tc. 412.§). Perfüggőséget eredményez a fizetési meghagyás, de nem alakul ki perfüggőség a szabadalombitorlási kihágás miatti büntető eljárás megindításával, a követelésnek a csődeljárásban történő bejelentésével, a

¹²¹ Novák: i.m. 198.

¹²² Kovács Marcel: A polgári perrendtartás magyarázata (1911:I.T.-C.). Budapest, Benkő Gyula Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, 1911.

biztosítási végrehajtásban a zárlat iránti kérelem előterjesztésével, a mellékbeavatkozással, illetve perbehívással.

Kovács részletesen értelmezi a fél-, tény-, és jogazonosságot, ami a törvényből voltaképpen hiányzik.¹²³ Igazodva a korabeli német jogtudományhoz megállapítja, a perfüggőséghez „*nem elég*, ha mindkét igény *ugyanabból a jogviszonyból* származik, s *azonos jogügyleten* alapszik, de az igény *tárgya* nem azonos” (Kiemelések az eredeti szövegben). A perfüggőséghez nem szükséges a kereseti kérelmek *ugyanazonossága*, így a *megállapítási és teljesítési perben* más-más a kérelem, de a perfüggőség lehetséges.¹²⁴

A kommentár gazdagon szemlélteti a különböző peres eljárások és pertípusok közötti összefüggéseket. A perfüggőségi hatás kimondása mögött a kortársi magánjogi ítélkezési gyakorlat rejtőzik, így a jogirodalom a joggyakorlat elemzésére építve fogalmazhatta meg elvi – dogmatikai következtetését.

A bíróságok döntései alapján egyértelmű, a perfüggőség *pergátló körülmény*, beállása *hivatalból veendő* figyelembe. Mivel nehéz a bíróságnak nehéz „kikutatnia” a párhuzamos pereket, ezért a perfüggőséget a felek *pergátló kifogásként* érvényesíthetik. A kifogás sikere esetében a bíróság *permegszüntető* ítéletet hoz, az esetleges alperesi mulasztás következményeinek kimondását *megtagadja*.

A perfüggőség megszűnik amennyiben a korábban indult pert *elállással, egyezséggel, jogerős ítélettel* befejezik. Újabb keresetindítás (elállás esetében) feléleszti a perfüggőséget, mint ahogyan a jogerős ítélet elleni sikeres igazolási kérelem, vagy ellentmondás folytán bekövetkező ítéleti hatályvesztés is.

Amennyiben az első eljárást jogerős ítélettel fejezik be, a perfüggőségi kifogás helyébe a *res judicata* lép, amely ugyan *nem pergátló kifogás, de szintén hivatalból veendő* figyelembe. Amennyiben azonban az ítélet nem merítette ki a kereseti kérelmek mindegyikét, és a ki nem merített kérdésekre sem kiegészítési kérelem, sem fellebbezés nincs előterjesztve, a perfüggőség a pertárgy érintett részére megszűnik, így új kereset indítható.

Kovács részletesen foglalkozik a kereset kézbesítésének – perfüggőség keletkezésének – magánjogi hatásával. Mivel a kézbesítés és a perfüggőség beállása (általában) azonos időpontra esik, ezért a perfüggőség joghatása a perindítás joghatásával azonos.

¹²³ Kovács: i.m. 241.

¹²⁴ Kovács: i.m. uo.

Első pertörvényünk szükségességét tehát a korabeli ítélkezési gyakorlat és a jogirodalom kiegészítette. Plósz perjogának felidézésére nem azért vállalkoztunk, hogy bemutassuk a perfüggőség törvényi rendszerhez kötöttségét, hanem kiemeljük annak – híven a törvény indíttatásához – német jogcsaládhoz tartozását. Nem a véletlenek műve a jelenleg hatályos ZPO és Plósz perjogának összecsengése, a gyökerek mindkét esetben az 1877-es német perrendtartásban keresendők.

III / VI. Következtetések

A legfontosabb megállapításokat a következőkben foglalhatjuk össze:

A közösségi jog és a nemzeti - tagállami jogok perfüggőségi jogintézményei sui generis jogintézmények, a kimutatható történeti rokonságtól eltekintve nem következnek egymásból és nem épülnek egymásra. A közösségi jog perfüggőségi szabályai kötelezően alkalmazandóak, még akkor is, ha a magyar vagy a német jog a perfüggőséget másképpen és más elvek alapján szabályozza, vagy eltérő történelmi tradícióra támaszkodva értelmezi.

A közösségi jog szempontjából lényegtelen a tagállami – nemzeti jog cizelláltsága, vagy éppen egysíkúsága. Szigorúan abban a keretben értelmezhető, amelyet a rendelet megrajzol, ettől eltérni nem lehet. A közösségi jogi szabályozás nemzeti – tagállami jogot kizorító tulajdonsága miatt még akkor sem lehet alkalmazni a tagállami jogi intézményeket, ha azok kedvezőbbek, vagy eredményesebbek, esetleg a közösségi szabályoknál egyértelműbb rendelkezéseket tartalmaznak.

A perfüggőség keletkezése, normatartalma, jogkövetkezménye, hatása, befejezése, feloldása mind a három jogrendszer esetében más és más. Egy közös jellemző mutatható ki: a többszörös eljárások indításának tilalma. E tilalom római jogi eredetű, a bemutatott jogrendszerek mindegyike tartalmazza. Közös a tilalom mögött álló jogpolitikai célkitűzés is, a jogbiztonság érvényesülése, az állami jogvédelem visszaélésektől mentes igénybevétele.

A nemzeti – tagállami jogalkalmazónak a saját jogában gyökeredző perfüggőségi szabályok mellett alkalmaznia kell a közösségi jog előírásait. Még akkor is, ha a perfüggőség a tagállami – nemzeti eljárásjogban meghatározott időponttól alapvetően eltérő időpontban keletkezik, avagy a hazai jogban nem ismert következményekhez vezet.

Elméletileg nem zárható ki annak a szituációnak kialakulása, amikor egy adott peres eljárásban a bíróságnak mind a közösségi, mind a hazai jog perfüggőségi

szabályait egyszerre kell alkalmaznia. Korábbi álláspontunkat továbbgondolva – részben feladva -- a processzuális szegmentáció létrejöhet akkor, ha a felek a másik tagállami bíróság mellett egy újabb – harmadik – perrel kísérleteznek, immár a joghatósággal rendelkező bíróság államában. Ekkor a határon átnyúló ügyekben a nemzeti – tagállami perfüggőségi szabályokat kell alkalmazni, ami felettébb érdekes helyzetekhez vezethet.

A bíróságok közötti perfüggőségi koordináció több síkon, egymástól eltérő szabályok szerint valósul meg. A közösségi szintet a közösségi jog szabályozza, a belső koordinációt a tagállami – nemzeti jog. A bíróságoknak ki kell lépniük az egysíkú, csakis a hazai perfüggőségi szabályok alapján zajló processzuális koordináció keretéből, s el kell jutniuk a peres folyamat által koordinált többszintű együttműködés kiépítéséig. Még akkor is, ha a koordinációs szabályok egymástól eltérőek, nem harmonizálnak egymással vagy netán egymással ellentétesek. A folyamat hosszú búcsúnak ígérkezik.

IV. Az eljárás felfüggesztésének szabályai

1. A megvizsgálandó probléma

A polgári bírászkodás jogi rendje az Európai Unión belül rendkívül összetett és sokszínű. Ma már egyetemi tananyag, ám nem árt felidézni, hogy az Amszterdami Szerződéssel a polgári peres eljárások szabályozásában új korszak kezdődött, a rendeletalkotás időszeke. A rendeleti jogalkotás, mivel a másodlagos jogforrások kötelezően alkalmazandóak a tagállamokban, a rendeletek hatálya alá eső polgári perekre a tagállami – nemzeti perszabályoktól merőben új jogi normákat állapított meg. Szakmai közhely, miszerint a rendeletek szabályai „kiszorító jellegűek”, azaz akkor is alkalmazni kell a közösségi jogot, ha normái a tagállami – nemzeti jog előírásaival ellentétesek.

A joggyakorlat hétköznapijaiban mindezek az alapelvek nem ennyire egyszerűen érvényesülnek. Megeshet ugyanis, hogy egy jogintézményt minden tekintetben önálló, a tagállami – nemzeti jogtól különböző módon alakítottak ki a közösségi jogban (autonóm intézmény), ám a tagállami – nemzeti jogi intézménnyel (intézményekkel) azonos elnevezést kapott (például a „perfüggség”). Más esetben a közösségi jogi jogintézményt kiegészítő szabályokkal támasztja alá a tagállami – nemzeti jogrendszer, azaz a közösségi és a tagállami eljárási szabályok szorosan illeszkednek egymáshoz (pl. az előzetes döntéshozatal közösségi jogi intézménye versus a pernek e jogcímen történő felfüggesztése). A jogalkalmazási problémák azonban akkor kezdődnek, ha a közösségi eljárásjog előírja ugyan a tagállami – nemzeti bíróságok számára a követendő eljárási cselekményt, de erre vonatkozóan csak felemás (részleges) szabályokat tartalmaz, a hiányokat pedig a tagállami-nemzeti előírásokkal pótoltatja ki.

A helyzetet megmagyarázni kívánó elméletek viszonylag nyugodtan átsiklanak e joghézag felett, ám ugyanezt a joggyakorlat résztvevői már nem tehetik meg. A bírónak például – kiindulva abból a tényből, miszerint mind a magyar, mind a német polgári perjogban *jogcímkötött* a felfüggesztést elrendelő végzés – meg kell jelölnie a pontos jogszabályhelyet, amelyre hivatkozva függeszti fel a pert.¹²⁵ A félnek – a felfüggesztő végzéssel való egyet nem értése esetén – jogorvoslatában szintén jogszabályhelyre kell hivatkoznia, különben a fellebbezést hivatalból (Pp. 237. §) elutasítják. Mivel a döntést és a jogorvoslatot megalapozó jogszabályhely gyakran sem a magyar sem a német perjogban nem létezik, ezért a határozat vagy jogorvoslat indokolása vagy a közösségi

¹²⁵ Legfelsőbb Bíróság G.f.IV.30 026/1989. BH. 1989. évi 4/412 sz.

jogra támaszkodik, vagy belső jogi analógiára kényszerül. A jogi analógia viszont növeli a bizonytalanságot, lerontja a közösségi jogalkotó célkitűzéseként megfogalmazott európai jogbiztonság esélyét.

Példánknál maradva, sem a magyar, sem a német perjogban nem létezik olyan felfüggesztési jogcím, amelyre a joghatóság vizsgálata alatt a kötelező felfüggesztésre kényszerített másodszor megkeresett, un. második bíróság hivatkozni tudna. A következőkben e kérdéskört járjuk körül, és arra összpontosítunk, hogy a párhuzamos eljárásokban a másodszor megkeresett bíróság milyen jogszabályhelyet hívhat fel a határon átnyúló ügyekben, továbbá az alkalmazott megoldások nem ellentétesek-e a közösségi jog fejlődését elindító és máig követendő célként megfogalmazott jogharmonizációval vagy jogegységesítéssel. Látni fogjuk, a felfüggesztés elrendelésén túl a közösségi jogalkotó csak néhány részletben írta elő a felfüggesztés eljárási rendjét, az eljárás lefolytatását alapvetően a tagállami – nemzeti jogrendszerekre hagyta. E tényből kiindulva megvizsgáljuk, hogy a német és a magyar eljárásjognak a per felfüggesztését lehetővé tévő szabályai a bíró számára milyen döntési kereteket alakítottak ki, vajon a tagállami megoldások közötti különbségek érdemben befolyásolják-e a közösségi jog hatékony érvényesülését. Elemzésünk a joghatóság vizsgálatának pillanatára szorítkozik, amikor a tagállami bíróságok közötti együttműködést lényegében kizárólag a jog dogmatikai előírásai szervezik. Írásunkat olyan összehasonlító jogdogmatikai esettanulmánynak szánjuk, amely „mint cseppben a tenger” egy konkrét jogintézmény analízissel felmutatja a tágabb (makro) közösségi jogi összefüggéseket.¹²⁶

2. A közösségi jog szabályai

A Tanács 44/2001/EK Rendelete¹²⁷ (továbbiakban Rendelet) 27. cikkének tényállása szerint a perfüggőség két tagállami bíróság között alakul ki, feltéve, hogy a peres eljárások mindkét tagállamban megindultak. A két eljárás között feltétlenül időbeli eltolódás van, amit a Rendelet 30. cikke – a nemzetközi polgári eljárásjog *prioritás elvének* – alapján kell megítélni. Azaz az eljárás ott indul meg először, ahol az eljárást megindító iratnak a bírósághoz történő benyújtása (a Rendeletbe foglalt

¹²⁶ A perfüggőség elemzését lásd a szerző „A közösségi jog perfüggőségi szabályai a német eljárásjog és jogirodalom tükrében.” c. tanulmányát (*Európa Jog 2008 / 4. sz. megjelenés előtt*) illetve a „Perkoordináció, avagy perfüggőség az Európai Unió és a tagállamok eljárásjogában. (A németországi ZPO és a magyar perrendtartás tanúsága)” c. tanulmányát (*Jogtudományi Közlöny 2008/ 11. sz. megjelenés előtt*)

¹²⁷ A Tanács 2000 december 22.-i 44/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

feltételek betartása mellett) előbb megtörténik. A Rendelet a két bíróság *eljárási pozícióit* a közösségi eljárásjog alapján határozta meg, így az elsőként és a másodikként megkeresett bíróságot a közösségi jogi előírások jelölik ki.

Rendelet 27. cikkének szabályozási területe a *peralapítás* körébe tartozó perelőfeltételek megítélése. Az első bíróság vizsgálja (majd) a joghatóságát, a másik bíróság ezt nem vizsgálhatja, mert hivatalból fel kell függesztenie eljárását.¹²⁸ A Rendelet hatálya alá tartozó peres eljárás esetében, amíg az *elsőként megkeresett bíróság* vizsgálja saját joghatóságát, a másodikként megkeresett bíróságon az ügy *függő állapotban* van, tehát ez a bíróság a saját joghatóságát nem vizsgálhatja.

A második bíróság *nem vizsgálhatja az első bíróság joghatóságát sem*, egyfelől a Rendelet által a felfüggesztés tartalma alatt rákényszerített passzivitás miatt. Másfelől -- egyetértünk az Európai Unió polgári eljárásjogi szabályairól szóló kommentár megállapításával, miszerint -- „*minden bíróságnak magának kell döntenie a joghatóságáról*”¹²⁹, mivel mindig a döntési kompetenciával rendelkező bíróság az, amely e kérdést a legjobban meg tudja ítélni. A másodszor megkeresett bíróság saját joghatóságáról szóló döntése *időben* az első bíróság joghatósági döntése után születhet meg, a korábbi döntésre nincs eljárásjogi lehetősége.

A másodikként felhívott bíróság az eljárást köteles hivatalból felfüggeszteni. Azokban a tagállamokban, amelyekre a Rendelet hatálya nem terjed ki, a Brüsszeli Szerződés és a Luganoi Egyezmény¹³⁰ alapján a bíróságnak *joghatóságának hiányát kell megállapítania*, azaz a megkeresést vissza kell utasítania. Felhívjuk arra a figyelmet, hogy a visszautasító (keresetlevél idézés nélküli elutasítása, keresetelutasítás, vagy a megkeresés visszautasítása stb.) döntések jogkövetkezményei a nemzeti – tagállami jogokban lényegesen eltérhetnek egymástól.¹³¹

¹²⁸ Abban az esetben, ha egy már folyó perrel -- ahol a bíróság több tárgyalást tartott -- indítanak párhuzamosan egy másik tagállamban pert, a Rendelet 27. cikke alapján a második bíróságnak nem felfüggesztenie kell az eljárást, hanem *joghatóságának hiányát* kell megállapítania, és a peralapítást vissza kell utasítania.

¹²⁹ Wopera Zsuzsa (szerkesztette): *Polgári Eljárásjogi Szabályok az Európai Unió jogában*, Budapest, Complex, Wolters Kluwer csoport, 2006. 137. o. A kommentár felidézett része Köblös Adél munkája.

¹³⁰ Brüsszeli Szerződés: *Szerződés a polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról*. Aláírva: Brüsszel, 1968. Szeptember 27. Hatályba lépett: 1973. Február 01.-én. Luganoi Egyezmény: *A polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról*. Aláírva: Lugano 1988. Szeptember 16. Hatályba lépett: 1992 Január 1. és 1996. Szeptember 1 között.

¹³¹ A Rendelet hatálya alá nem tartozó tagállamokkal az EU többoldalú nemzetközi szerződésekkel biztosította a Rendelet alkalmazhatóságát. Így a joghatósági rendeletek hatálya eredetileg nem terjedt ki Dániára, azonban az Európai Közösség és Dánia között 2005. október 19.-én illetve az Európai Közösség, Dánia és az EFTA tagállamok között 2007 decemberében kötött szerződés szerint a polgári és kereskedelmi ügyek joghatósági rendeletének szabályait ezen országokban is alkalmazni kell, a

A Rendelet szerint a második bíróságnak *az eljárást addig kell felfüggesztenie, amíg az elsőként megkeresett bíróság joghatóságát megállapítja*. A Rendelet egy autonóm, a nemzeti – tagállami jogokon felülálló szabályozást alkotott, mivel – eltérően a nemzeti – tagállami jogoktól, *más esetben nem engedi meg a felfüggesztés megszüntetését*. A kialakult jogirodalmi álláspontok szerint az első bíróság *jogerős döntéséig* kell a felfüggesztésnek tartania, azaz azokban az esetekben, amikor a nemzeti jog a bírósági döntés ellen jogorvoslatot enged, meg kell várni a jogorvoslati eljárás befejeződését.

A második bíróság felfüggesztő döntése a nemzeti – tagállami jog szerint és annak előírásai alapján támadható meg. Lehetséges, hogy az irányadó tényállás, vagy a felek kérelme ellenére a bíróság nem függeszti fel az eljárást. Ekkor a fellebbezés elintézésekor a másodfokú bíróságra hárul a felfüggesztés kötelezettsége. Kétségtelenül nem könnyű annak a helyzetnek a kezelése, amikor a felek nem fordulnak felfüggesztés iránti kérelemmel a bírósághoz, és az az eljárást az hivatalból sem függeszti fel. Ekkor az eljárás tovább folytatódik, extrém esetben akár ítélet születhet. A Rendelet elismerési klauzulája (34. cikk 3. pont) alapján azonban megakadályozhatóak az ily módon született ítéletek végrehajtása.

A másodiknak megkeresett bíróság döntése az elsőként megkeresett bíróság döntéséhez kötődik, tartalmában és opciójában egyaránt az elsőként megkeresett bíróságtól függ. A Rendelet nem rendezi azt az esetet, ha a másodiknak megkeresett bíróságnak sincs joghatósága, hanem feltételezi, hogy *két joghatósággal rendelkező bírósággal állunk szemben*.

A gyakorlatban előfordult, hogy a felek tudatosan nem a joghatósággal rendelkező bíróságokhoz adják be keresetleveleiket. A Rendelet joghatósági és perfüggőségi szabályait azonban ezekben az esetekben is alkalmazni kell, s a Rendelet alapján a probléma teljes körű megoldást nyer. Fő szabály szerint a másodiknak megkeresett bíróság az első bíróság jogerős és támadhatatlan (alaki jogerős) döntésének ismeretében vagy megállapítja az első bíróság javára joghatóságának hiányát, vagy -- joghatóságának elismerése mellett -- a felfüggesztést megszüntetve folytatja az eljárást. Semmi nem zárja ki azonban, hogy a saját joghatóságának hiányát állapítsa meg, majd az eljárást a nemzeti – tagállami eljárás jog szabályai szerint megszüntesse.

A nemzeti – tagállami eljárásjog szerint folytatja a második bíróság az eljárást akkor, ha az első bíróság joghatósági döntése nemleges, de neki magának a joghatósága megállapítható. Az ily módon lefolytatandó eljárás maga már *nem tárgya az európai közösség polgári eljárásjogának*, ami nem jelenti azt, hogy az európai polgári eljárásjog számára közömbös a jogvita. Mivel határon átnyúló jogvitát rendez az egyik tagállami bíróság, az ítélet elismerésének, végrehajtásának rendjét szintén a közösségi normák határozzák meg.

Az elsőként megkeresett bíróságnál a joghatósági vizsgálattal lényegében elkezdődik a peralapítás, s a joghatóságról szóló pozitív döntése után folytathatja azt. A másodikként megkeresett bíróság bele sem foghat a per alapításába, csak akkor, ha az első bíróság döntése negatív és ő maga már megállapította joghatóságát. Nem veheti figyelembe az első bíróság előtt lefolytatott eljárás peralapításra vonatkozó tényeit, neki magának kell a peralapításra, mindenekelőtt joghatóságára vonatkozó körülményeket, tényeket összegyűjtenie, s döntését a közösségi jog alapján meghoznia. Eljárásában figyelembe kell vennie saját tagállami-nemzeti jogának (anyagi és eljárásjogának) előírásait.

A közösségi jog a felfüggesztést a perfüggőség körében helyezi el, a két intézményt összekapcsolja. Rendezi a felfüggesztés kezdetét (időpontját, jogi feltételeit), és csak egy esetben engedi meg megszüntetését, akkor, amikor az első bíróság már jogerős határozatot hozott joghatóságáról. A felfüggesztést követi a második bíróságon a peralapítás, avagy az eljárás megszüntetése. A második bíróságnak a felfüggesztést hivatalból kell elrendelnie, amit azonban a peres felek szintén kezdeményezhetnek. A második bíróságon a felfüggesztés a peralapítást „*jegeli*”, igazából az csak az első bíróság joghatósága hiányának megállapítása után kezdődhet el.

A felfüggesztés a közösségi jogban a peralapítás problémakörébe került, ami következik a felfüggesztés és perfüggőség összekapcsolódásából. A peres helyzetet vizsgálva megállapíthatjuk, már akkor fel kell függesztenie a pert, amikor az a második bíróságon létre sem jött, mivel a közösségi jogi szabályozás célja a második per megindításának megakadályozása. A felfüggesztés azonban az európai nemzeti-tagállami eljárásjogok nagy többségében függő perakadályok, elhárítható perelőfeltételek felmerülése esetében alkalmazandó, a pergátló körülmények a perindítás megakadályozását, vagy a per megszüntetését eredményezik.

A felfüggesztés a Rendelet szerint *kötelező*, a közösségi jog nem ismer diszpozíciós lehetőségeket. A felfüggesztés esetköre a Rendelet alá tartozó tényállás esetében *kizárólagos*, minden más esetkör nem tárgya a közösségi eljárásjognak.

A Rendelet célkitűzése nemcsak a párhuzamos eljárások megakadályozása, hanem a negatív kompetencia összeütközések elhárítása. E célkitűzéssel magyarázható a rendelet azon megoldása, hogy a felfüggesztés sajátos szabályaival voltaképpen nyitva hagyja a második bíróságon a peralapítás kérdését¹³². Időt és teret enged arra, hogy a második bíróság -- az elsőként megkeresett bíróság negatív joghatósági döntése esetén -- elintézzze az ügyet, megakadályozva a *fórumhiány* kialakulását. A klasszikus európai eljárásjogi szabályok a Brüsszeli Szerződés megoldását támasztják alá, mivel a perfüggőség következménye nem a másodszor megkeresett fórum függő helyzetének kialakítása lenne, hanem a második peralapítási kísérlet egyértelmű *megtagadása*. A Rendelet jogpolitikai célkitűzései miatt a jogalkotó a tagállami-nemzeti jogoktól (és jogi tradícióktól) merőben eltérő jogi – intézményes logikát telepített be a perfüggőség és a felfüggesztés szabályaiba. Viszont sikerült a bírói fórumok hiányának fenyegető rémét kiiktatnia.

3. A ZPO az eljárás felfüggesztéséről.

3.1. Általános áttekintés.

A Rendelet szerint tehát a második bíróságnak kötelező az eljárás felfüggesztése, a rendelet által megszabott kezdő és záró időpontban, valamint a rendelet által előírt módon és összefüggésben.

A felfüggesztés minden egyéb szabályát a nemzeti – tagállami jog határozza meg. Így a felfüggesztés egyéb jogi hatását, a felfüggesztés jogi alakszerűségét a felek ezzel kapcsolatos magatartását, eljárási cselekményeit. A tagállami-nemzeti jog rendelkezéseit azonban a Rendelet hatálya alá tartozó ügyekben nem lehet oly módon alkalmazni, hogy azok a Rendelet előírásaiba ütközzenek, így a tagállami – nemzeti jog a közösségi előírások által szabadon hagyott területen (kiegészítő jelleg) alkalmazandó. A kettős alkalmazás elvéből következően azonban minden más esetben a tagállami - nemzeti jog normáit kell követni a jogalkalmazónak.

¹³² E megoldás igazából a Rendelet újdonsága, a Brüsszeli Szerződés azzal, hogy előírta a második bíróságnak az eljárás megszüntetését, lehetővé tette a negatív joghatósági összeütközés kialakulását. Hosszú jogirodalmi vita előzte meg a Rendelet új szabályait, ám úgy tűnik megérte.

A ZPO a felfüggesztés lehetőségét konkrét tényállások alapján engedélyezi a bíróságoknak. Két nagy csoportról beszélhetünk, a ZPO 148 – 154. § okba és a 246 – 248 § okba foglalt esetekről.

A ZPO 148. §-a a felfüggesztést az előzetes kérdés eldöntéséig, a 149.§ a polgári ügyre kiható büntetőbírósi eljárás befejezéséig, a 152.§ a házasság érvénytelenítésének kimondásáig, a 153.§ az apaság vélelmének megdöntésére irányuló kereset elintézéséig, a 154. § a házasság illetőleg szülői vagy gyermeki kapcsolat létezésére vagy nem létezésére irányuló jogviták befejezéséig engedélyezi.

A ZPO 246 – 248 §-ai bizonyos eljárási helyzetekben hatalmazzák fel a bíróságokat a per felfüggesztésére. Így például amikor a perben a fél helyett teljes körű meghatalmazott jár el, ám a fél elveszti perképességét, a bíróság a per félbeszakadása helyett -- a képviselő kérelmére -- felfüggesztheti az eljárást. A Baumbach Kommentár¹³³ kiemeli, ezek az esetek nem azonosak a ZPO 148. § körébe foglalt tényállással, többek között azért sem, mert ezek a fél kérelméhez kötött helyzetek, itt a hivatalból történő felfüggesztés kizárt. Mivel a felfüggesztés általános jogi hatásainak esetkörét a ZPO 249. §-a rendezi, a két törvényi tényállás csoport nincs olyan messze egymástól, hogy ne tartoznának együttesen a felfüggesztés (közös) intézményi körébe.

Mit kell tehát alkalmazni a német bíróságnak akkor, ha határon átnyúló jogvitában a német bíróság a másodiknak megkeresett bíróság és a ZPO külön a Rendeletre utaló tényállást („Felfüggesztés más tagállami bíróság eljárása miatt”) nem tartalmaz. Hogyan kell döntenie a felfüggesztésről, milyen törvényi normát alkalmazzon a bíróság akkor, amikor a belső – tagállami – jogi normák között szintén ellenmondás tapasztalható?

A Rendelet jogforrási jellegéből következik, hogy a Rendelet hatálya alá tartozó ügyekben *a felfüggesztés külön tagállami – nemzeti tényállásának megalkotására nincs szükség*. A felfüggesztést elrendelő döntés jogi alapja tehát a Rendelet maga. Egyértelmű ugyanis, a közösségi jogalkotó ezekben az esetekben részben áthidalta a tagállami – nemzeti jog előírás-deficitéből fakadó nehézségeket, ami -- Cristian Dohm¹³⁴ szavait idézve -- következik a Rendelet részleges szabályalkotási törekvéséből. A német jogirodalomban azonban találunk olyan nézeteket, amelyek – kiindulva a Rendelet jogi természetéből – a külföldi perfüggőség esetére elrendelhető felfüggesztést

¹³³ Adolf Baumbach – Wolfgang Lauternbach– Jan Abers – Peter Hartman: *Zivilprozessordnung*. 62. neuarbeitete Auflage, München, Verlag C.H.Beck, 2004, 988.o.

¹³⁴ Cristian Dohm: *Die Einrede ausländischer Rechtshängigkeit im deutschen internationalen Zivilprozessrecht*. Berlin, Duncker & Humblot, 1996. 74. old.

külön tényállának tekintik.¹³⁵ Mások – ez a szakirodalom nagyobb része – a külföldi eljárások esetére alkalmazható felfüggesztést a ZPO 148. §-ból analóg módon vezetik le.¹³⁶ Vannak olyan irodalmi álláspontok is, ahol a szerzők a ZPO 261.§-át (perfüggőség) találják alkalmazhatónak, azonban a ZPO 261. §-ból a felfüggesztés nem következik. (Pontosabban nem a felfüggesztés, hanem a peralapítás megtagadása következik.) A bírói gyakorlat ugyanakkor a ZPO 148. § alkalmazhatóságát támogatja.

137

3. 2. A ZPO 148. §-ának normatartalma

Igazodva a szakirodalmi többségnek a bírói gyakorlattal alátámasztott felfogásához, a Rendelet alá tartozó ügyekben valóban a ZPO 148. § jöhet számításba. Mivel a törvényhely egy – két normája ellentétes a Rendelettel, így a törvényi előírás teljeskörű alkalmazhatósága kizárt.

A ZPO 148. §-ának címe: Felfüggesztés előzetes kérdés eldöntésekor (Aussetzung bei Vorgeiflichkeit¹³⁸). „*Amennyiben a jogvita eldöntése teljesen vagy egészében egy jogviszony fennállásától vagy fenn nem állásától függ, amely egy másik elindított eljárás tárgyát képezi vagy ehhez egy államigazgatósági hatóság döntése szükséges, a bíróság elrendelheti a tárgyalás felfüggesztését a másik jogvita elintézéséig, vagy a hatóság döntéséig.*”¹³⁹

Már első megközelítésre is számos közös elem mutatható ki a perfüggőség ZPO 261. §¹⁴⁰ és az itt bemutatott 148. § tényállása között. A szövegben a Rendelet 27.

¹³⁵ Például Leo Rosenberg – Heinz Schwab – Peter Gottwald: *Zivilprozessrecht. 10. Auflage.* München, Verlag C.H. Beck, 2004, 878. o.

¹³⁶ Így Christina Dohm idézett művében. Vö még Bettina Heiderhoff: *Die Berücksichtigung ausländischer Rechtshängigkeit in Ehescheidungsverfahren.* Bielefeld, Verlag Ernst und Werner Gieseking, 1988. Hans Jachim Musielak: *Grundkurs ZPO. 9. Auflage,* München, Verlag C.H. Beck, 2007.

¹³⁷ Így: OLG Frankfurt, Beschluss vom 31.01.2002 - 12 W 229/01 vagy BGH, Urteil vom 19-02-1986 - VIII ZR 91/85 (Hamburg) NJW 86. 1746

¹³⁸ A német fogalom többet takar, mint a magyar fordítása. A greifen (vorgreifen) igéből képzett főnév a szótőnek (greifen) köszönhetően az ügyet előzetesen megragadó, kézben tartó, összefüggéseiben érintő kérdés felmerülésére utal.

¹³⁹ *Das Gericht kann, wenn die Entscheidung des Rechtsstreits ganz oder zum Teil von dem Bestehen oder Nichtbestehen eines Rechtsverhältnisses abhängt, das den Gegenstand eines anderen anhängigen Rechtsstreits bildet oder von einer Verwaltungsbehörde festzustellen ist, anordnen, dass die Verhandlung bis zur Erledigung des anderen Rechtsstreits oder bis zur Entscheidung der Verwaltungsbehörde auszusetzen sei.*

¹⁴⁰ (1) *Durch die Erhebung der Klage wird die Rechtshängigkeit der Streitsache begründet.*

(2) *Die Rechtshängigkeit eines erst im Laufe des Prozesses erhobenen Anspruchs tritt mit dem Zeitpunkt ein, in dem der Anspruch in der mündlichen Verhandlung geltend gemacht oder ein den Erfordernissen des § 253 Abs. 2 Nr. 2 entsprechender Schriftsatz zugestellt wird.*

(3) *Die Rechtshängigkeit hat folgende Wirkungen:*

1. *während der Dauer der Rechtshängigkeit kann die Streitsache von keiner Partei anderweitig anhängig gemacht werden;*

2. *die Zuständigkeit des Prozessgerichts wird durch eine Veränderung der sie begründenden Umstände nicht berührt*

cikkének több tényállási eleme szintén megtalálható. A közös sajátosság a *párhuzamos eljárások* létében, a két eljárás egymással *összefüggő* jellegében, a jogviták egymástól *függő* elintézésének lehetőségében ragadható meg. Ezen közös tényálláselemek alapján tekinti a szakirodalom lehetségesnek a ZPO 148. § alkalmazását a határon átnyúló peres ügyekben, nekünk azonban éppen e közös sajátosságok miatt kell rendkívül óvatosan kezelnünk az analóg alkalmazás kérdését. Így – felhívjuk a figyelmet -- a ZPO 148. §. szövegében szó sincs a felek vagy a pertárgy *azonosságáról*.

3.3. A szabályozás célja

A felfüggesztéssel a jogalkotó engedélyezte a bírónak, hogy egy már folyó polgári perben a döntés meghozatalához szükséges előkérdésben bevárja egy másik jogvita vagy hatósági eljárás eredményét. A felfüggesztés alkalmazása ezért nem pusztán megkönnyíti a döntést, hanem fáradságot és időt takarít meg. Mindemellett feleslegessé teszi ugyanannak a tény-, és jogkérdésnek ismételt vizsgálatát. Csökkenti annak a veszélyét, hogy ugyanabban a jogvitában netán egymásnak ellentmondó döntések születessenek. Mindennek azonban komoly ára van, ezt az árat a jogvita elintézésének késleltetésével kell megfizetni.

Baumbach Kommentára szerint¹⁴¹ az ügy polgári peres bírója formálisan nem kötődik a másik eljáráshoz, a két eljárás között nem *eljárásjogi, inkább anyagi jogi kapcsolat* áll fent. Ettől függetlenül fontos igazságszolgáltatási cél fűződik a felfüggesztéshez, a pertárgy *szakjogi összefüggéseiben* a kettős állásfoglalás elkerülése. A felfüggesztés az adott ügy anyagi jogi – szakjogi kérdésének eldöntését segíti elő, egyébként a felfüggesztő bíró pusztá *szemlélője* vagy megfigyelője lesz a másik eljárásnak.

A felfüggesztés minden polgári peres területre alkalmazható, és az eljárás bármely szakaszában. E megoldás oka, hogy a felfüggesztés célja az *eljárások anyagi jogi koordinációja, ami nem korlátozható csak az elsőfokú eljárásra*. A bíró a felfüggesztő döntését az ítélet jogerőre emelkedéséig hozhatja meg, ennek megfelelően például az elsőfokú eljárásban a bíróság felfüggesztheti a pert az ítélet kézbesítése után és a fellebbezés beérkezése között is¹⁴² -- amennyiben azt a felek kérték. A ZPO szabályai alapján élhet ezzel a jogával – hivatalból -- a perújítási eljárásban, ami e tekintetben egy megismételt elsőfokú eljárásnak számít.¹⁴³ A törvény azonban az

¹⁴¹ Baumbach–Lauternbach – Abers – Hartman: i.m. 703. o.

¹⁴² Rosenberg – Schwab – Gottwald: i.m. 875. old

¹⁴³ A jogirodalmi álláspont a Bundesgerichtshof 1977.-es ítéletén alapul. BGH NJW 1977. 717. o.

alkalmazhatóság feltételeiben különbséget tesz, így a fellebbezési eljárásban nincs különösebb szűkítő feltétel, a felülvizsgálati eljárásban ellenben a felfüggesztés kizárt.

Érdemes megjegyezni, a végrehajtási eljárásban – a Müncheni Kommentár szerzője szerint¹⁴⁴ – szóba sem jöhet a felfüggesztés, mert a végrehajtás célja a gyors eljárás, a végrehajtást kérő érdekvédelme, a felfüggesztés az adósnak adna megengedhetetlen előnyöket.

A felfüggesztés céljából eredően a felfüggesztés törvényi előfeltételeinek hányában a bíróság az eljárást – a felek kérelmére – szüneteltetheti. A ZPO 251.§ (szüneteltetés) azonban más törvényi tényállás esetében alkalmazható, így a felfüggesztés helyett a szünetelés csak a „végső esetekben” alkalmazható.

3.4. A ZPO 148.-a szerinti felfüggesztés előfeltételei

A törvényi tényállás alapján a felfüggesztésnek több esete és számos, egymással nem mindig kombinálható előfeltétele van. Ezen túlmenően a feltételek több szintű összefüggésrendszerét alakította ki a törvényhozó. A normaszövegnek megfelelően akkor kell tehát felfüggeszteni egy bírósági eljárást, ha a felfüggesztésre kerülő ügy eldöntése egy olyan jogviszony létezésétől vagy nem létezésétől (első feltétel) függ, amelynek fennállását (létezését) egy másik bíróság már elkezdte vizsgálni (második feltétel). A másik bíróság eljárása -- mint „idegen eljárás” -- elkezdődött (anhängte), kialakult tehát az ügy és a bíróság közötti kötődés, de még nem állt be a perfüggőség (*Rechtshängigkeit*) így az még perjogi értelemben nem kezdődött meg. Ehhez hasonló kettős feltételrendszert a hatósági eljárás esetében nem mond ki a törvény. A hatósági eljárás alapján akkor lehet a pert felfüggeszteni, ha a felfüggesztésre kerülő ügy eldöntéséhez a hatóság határozata szükséges. A bírói eljárásoktól eltérően a hatósági eljárások a *saját szakmaterületi joguk* szerint tekintendők el-, vagy megindítottak, és nem a perjog rendelkezései szerint.

A bírói és a hatósági eljárás közös tényállási előfeltétele, miszerint a másik – elindított, idegen – eljárásban hozandó döntés a felfüggesztésre kerülő eljárásban meghozandó anyagi jogi – szakjogi – határozat *előkérdéseként* merüljön fel. A két ügy között olyan mély kötöttséget (kapcsolatot) feltételez a jogszabály, hogy a jogirodalom néhány álláspontja a felfüggesztés intézményét már – már *prejudikalitásként* értékeli.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Thomas Rauscher – Peter Wax – Joachim Wenzel: *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*, München, Verlag C.H. Beck, 2008, 1120. o.

¹⁴⁵ Thomas Rauscher – Peter Wax – Joachim Wenzel: im. Buch 1. Abschn. 3. Rz. 6. E rész Peter Egberts munkája.

A szakmai elemzések homlokterében – érthető módon -- a bírósági eljárások állnak, a hatósági eljárás problémái a háttérbe szorultak. A bírósági eljárások közötti kapcsolatot vizsgálva a szakirodalom abból indult ki, hogy a törvény alapján a két bírósági eljárás kapcsolatának olyan mértékben szorosnak kell lennie, hogy a felfüggesztést elrendelő bíróság szinte *össze van kötve a másik, az idegen eljárásban született ítélet anyagi jogerejével*. A felfüggesztés elrendeléséhez nem szükséges, hogy a második – idegen vagy párhuzamos – eljárás jogerős ítélete a felfüggesztésre kerülő perben születendő döntést teljes egészében meghatározza, viszont elengedhetetlen a másik – idegen – perben hozott döntés *jogi hatásának* ténye. A példa, amit a szerzők e helyzet magyarázatára felhoztak a következő: a felfüggesztésre kerülő perben az alperes azt a beszámítási kifogást kívánja érvényesíteni, amelyet egy másik perben önálló keresetként – nyilvánvalóan nem a felfüggesztésre kerülő per felperesével szemben – előterjesztett. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (BGH) döntése értelmében ilyen keresetértévesítés csak akkor alapozza meg a felfüggesztést, ha az bírói úton érvényesíthető.¹⁴⁶

Baumbach Kommentára szerint¹⁴⁷ a per felfüggesztésére szigorúan az ad alapot, ha a két bíróság előtti ügyben a pertárgyak részben, vagy egészben *azonos jogviszonyokat* érintenek. Nem elegendő a jogviszonyok pusztá hasonlósága, vagy az összefüggés lehetősége, mindkét perben ugyanakkor a jogviszonynak kell szerepelnie.

A felfüggesztéshez elégtelen feltétel, ha mindkét perben ugyanaz a jogkérdés merült fel, vagy a jogi normák pusztá egyezéséről van szó. A másik, idegen bíróság eljárásában születendő döntésnek *jogalakító hatását* (Gestaltungswirkung) nem lehet elvitatni.

Nem szükséges a felfüggesztéshez azonban sem a felek azonossága, sem a keresetek, vagy a pertárgy azonossága. *Ekkor ugyanis a perfüggőség* (ZPO 261.§) *alkalmazhatóságához jutnánk* el. Mindent egybevetve: a felfüggesztésre kerülő eljárás és a párhuzamos eljárás közötti összefüggésnek nem szabad olyan szorosnak lennie, hogy az perfüggőséget eredményezzen.

A peres eljárások nemcsak a per főtárgyában, hanem számos más, jogilag azonos módon szabályozott tárgyban és percselekményben is összefügghetnek egymással. Így lehetséges, hogy mindegyik eljárás ugyanazokra a bizonyítékokra támaszkodik, vagy az egyik eljárásban a másik eljárás bizonyítás felvételének eredményét használják fel. A felfüggesztésre nem ad lehetőséget, ha mindkét ügyben csak a bizonyítás azonossága

¹⁴⁶ BHGZ 16. 124. NJW 1955. 497.

¹⁴⁷ Baumbach–Lauternbach – Abers – Hartman: i.m. 703. o E részt Peter Hartmann írta.

vagy a bizonyítás során felhasznált azonos bizonyítékok szerepelnek. Amennyiben azonban a bizonyíték jogi relevanciája – pl. végrendeleté – a másik perben dől el, a pert fel lehet függeszteni.

A másik, idegen eljárásnak – írtuk -- *elindítottnak* kell lennie (Anhängig), a perfüggőség beállta – láttuk -- nem követelmény. Azaz fel lehet függeszteni az eljárást akkor is, ha a keresetlevelet a bíróság még nem kézbesítette az alperesnek.

A hatósági eljárás esetében az eljárás elindíttasága (Anhängigkeit) sem szükséges az eljárás felfüggesztéséhez. Az eljárás elindíttaságának hiányában szintén fel lehet függeszteni a pert, a felfüggesztéshez elég, hogy a peres döntéshez szükséges előkérdés megválaszolása a hatóság egy tagjának a feladata legyen.

A második, vagy idegen eljárásban *döntésnek* kell születnie. Azt a függő kérdést, ami miatt az eljárást felfüggesztették a második, vagy idegen bíróságnak – vagy tisztviselőnek – meg kell válaszolnia, el kell döntenie. Csak ezáltal szüntethető meg az előkérdés nyitottsága, hozható meg a felfüggesztett perben a döntés. A második bíróságra jogi tulajdonságára nincs szoros eljárásjogi kikötés, az lehet az eljáró tanáccsal azonos bírósági szervezeten belül, de ez nem követelmény. Ki van zárva viszont az a bíróság ahol fizetési meghagyás iránti kérelmet terjesztettek elő, mivel a fizetési meghagyásos eljárás – a német eljárásjog szerint -- jogvita és pertárgy hiányában nem meríti ki a törvényi tényállást (nem per). A német bírósági szervezetben nagy számmal létező különbíróóságok előtti eljárások (munkaügyi bíróságok választott vagy akár egyházi bíróság) ellenben *megalapozzák* a felfüggesztés elrendelését. A Kommentárok szerint a *külföldi bíróságok eljárása* – amennyiben a törvény egyéb feltételi fennállnak -- ugyancsak okot szolgáltat a per felfüggesztéshez.

3.5 A felfüggesztés elrendelése

A felfüggesztés elrendelése nem kötelező, ezt a bíróság belátására bízza a törvény. Amennyiben a felfüggesztést a bíróság elrendeli, pervezető végzést hoz. A felfüggesztést elrendelő döntését meghozhatja hivatalból, nincs azonban kizárva, hogy a felek kérelme alapján függessze fel az eljárást. Mivel a felfüggesztés közlését a ZPO a különböző felfüggesztési típusok közös tényállásába vonta össze, a jogirodalomban máig vitatott, vajon a 148. §-on nyugvó felfüggesztés kihirdetéséhez szükséges-e a szóbeli tárgyalás. A Müncheneri Kommentár szerint a feleknek törvényes joguk van meghallgatásukhoz, ami a felfüggesztés esetén sem mellőzhető. A szóbeli tárgyalásnál fontosabb garanciális szabály azonban, hogy a bíróság felfüggesztő döntést csak a

törvényes okok és feltételek megléte esetében hozhat, ezek hiányában hivatalból akkor sem függesztheti fel az eljárást, ha netán azt célszerűnek tartaná.

A törvény külön rendelkezik a felfüggesztés esetére alkalmazható jogorvoslatokról (ZPO 252. §). A bíróság felfüggesztést elrendelő vagy a felfüggesztésre irányuló kérelmet elutasító döntése ellen a felek *azonnali fellebbezéssel* élhetnek. A bíróság felfüggesztést elrendelő végzése azonban csak akkor támadható, ha az téves törvényi előíráson alapult, vagy más törvényi tényállást alkalmaz – hibásan – a bíróság.

A felfüggesztést elrendelő végzés meghozatala a bíróság szabad mérlegelésén alapul. A szabad mérlegelésnek ki kell terjednie a törvényi tényállás minden elemére, különösen a törvényi célra, a meghozandó döntés és a másik eljárástól függő előkérdés kapcsolatára. A bíróság játéktere a tény összefüggések (bizonyítás és bizonyítékok) területén szélesebb, azonban ezt a döntési mezőt a jogi befolyás megléte egyfelől, a perfüggség lehetősége másfelől mindenképpen behatárolja.

A döntést *indokolni* kell. Szóbeli tárgyaláson hozott döntést röviden is lehet indokolni és azonnal ki kell hirdetni. Az indokolási kötelezettség nemcsak azért áll fent, mert a másodfokú bíróságnak meg kell győződnie a felfüggesztés indokoltságáról, hanem elsősorban azért, mert a feleknek nyújtandó bírói jogvédelem megköveteli, hogy a bíróság az elrendelés valós és törvényes okairól számot adjon.

3.6 A ZPO 148. §-án alapuló felfüggesztés joghatása

A joghatások elemzésénél röviden ki kell térnünk a ZPO 249. § előírásaira, mivel e törvényhelyben alapján különböztetjük meg egymástól az eljárásjogi és anyagi jogi hatások csoportjait.

A felfüggesztés *eljárásjogi* hatása, miszerint a felfüggesztés tartama alatt a határidők folyása megszakad, majd a felfüggesztés megszüntetésével tovább folytatódik. Baumbacher Komemntára szerint az eljárás továbbfolytatásakor a feleknek „teljesen új” határidők nyílnak meg. Ugyanakkor a már lejárt határidőket a bíróság nem nyithatja meg újra a felek előtt.

A felfüggesztés anyagi jogi határidőkre gyakorolt hatása a fentieknél összetettebb. Az eljárás felfüggesztésével nem ér véget az anyagi jogi határidő korábbi megszakadása (pl. az elévülés megszakadása), így csak a felfüggesztés megszűnése után kezdődik el egy új elévülési időtartam, akkor, ha – esetleg -- az eljárást megszüntetik.

A felfüggesztés alatt a peres felek minden *egymás elleni, egymással szembeni* percselekménye hatálytalan. A bíróság felé végzett percselekményük azonban nem hatálytalan, akkor sem az, ha ezek elvégzésére a törvény egymás ellenében kötelezi őket. Így a perbeli meghatalmazott elbocsátása és az új képviselő bejelentése hatályos percselekmény. Egy írásbeli beadvány azonban már csak a bíróság felé fejt ki joghatást.

A bíróság percselekményei közül a felfüggesztés kihirdetése, kézbesítése minden körülmény között, még a felfüggesztést elrendelő szóbeli tárgyalás után is megengedett.

3.7. A felfüggesztés vége

A felfüggesztés az előzetes kérdés eldöntése után a bíróság rendelkezése alapján ér véget. Akkor szüntethető meg, ha a felfüggesztésre okot adó törvényi feltételekben változás következett be.

A ZPO 150 §. alapján azonban a felfüggesztést elrendelő bíróság az eljárást bármikor folytathatja. A 149. § (2) bek. szerint az eljárást folytatnia kell, ha azt bármelyik peres fél kéri, és *egy év* a felfüggesztés kezdete óta eltelt. Folytatnia köteles akkor is, ha a felfüggesztésre okot adó körülmények már megszűntek. Egy év után a felek kérelmére sem köteles azonban a bíróság az eljárást folytatni az eljárást akkor, amennyiben a felfüggesztésre okot adó körülmények változatlanul fennállnak.

3.8. A ZPO 148. § analóg alkalmazása

A törvényi tényállás – írja Peters – köszönhetően funkciójának és az eljárások formálásában betöltött szerepének, rendkívüli módon alkalmas az analóg alkalmazásra. Az analóg alkalmazás esetében a bíróságoknak gondosan kell vizsgálniuk a felfüggesztésre kerülő eljárás és a másik – idegen – eljárás közötti függőséget (Abhängigkeit). Az analóg alkalmazást kizárja, ha a bíróság és a felek olyan törvénymódosításra várnak, amelynek visszaható hatálya nincs. Egy várható felsőbb bírósági állásfoglalás vagy útmutatás esetében sem jöhet szóba a felfüggesztés, helyette inkább az eljárás szünetelése alkalmazható.

A 148. § analóg alkalmazásának aktualitását a peren kívüli eljárások egyre növekvő száma adja. Azokban az eljárásokban, ahol *valódi* jogvita van (Farkas József terminológiájával: perközeli eljárások) így mind az ellenérdekű fél, mind a vitatott jogtárgy adott, a ZPO 148. § analóg alkalmazását nem lehet kizárni. Ugyancsak

alkalmazható azokban a pert megelőző eljárásokban, ahol az eljárási előfeltételekről más hatóságnak vagy bíróságnak kell döntenie.

A jogirodalom egyéb tényállásokra is kiterjeszti a törvényhely analóg alkalmazását. A Baumbach Kommentár – hivatkozva egy tartományi munkaügyi bíróság eljárására – a kollektív munkaügyi jogviták esetén az üzemi tanács és a management üzemen belüli egyezségére várva találta jogszerűnek a per 148. § alapján történő felfüggesztését.¹⁴⁸

Kötelező a 148. § analóg alkalmazása az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése esetén.¹⁴⁹ A Rendelet hatálya alapján folyó jogvitáknál a törvényhely analóg alkalmazásának kötelezettségét a szakirodalom külön hangsúlyozza. A Baumbach Kommentár szerint a 148 § analóg alkalmazására nemcsak az európai közösségi jog rendelkezése alá tartozó ügyekben van lehetőség, hanem minden nemzetközi elemet tartalmazó eljárásban.

Összefoglalva tehát a német eljárásjog a ZPO 148.§ alkalmazhatóságát tekinti megoldásnak azokban az esetekben, ahol a Rendelet 27. cikke alapján az eljárást fel kell függeszteni. Mivel a Rendelet jogforrási jellegéből következően új törvényi tényállás megalkotására éppúgy nincs szükség, ahogy a német eljárásjognak a Rendelettel ellentétes normáinak alkalmazására sincsen törvényes lehetőség, a joggyakorlat – bírói korrekciókkal ugyan – de meg tudja oldani e feladatokat. Ennek ellenére nem tagadható, hogy a ZPO 148. § intézményes rendszere a közösségi jog felfüggesztést szabályozó normáitól eltér. A legnagyobb különbség a párhuzamos eljárások közötti kapcsolat erősségében mutatható ki, de a felfüggesztés szabályainak rendszertani elhelyezkedése sem azonos a két eljárásjogban. A közösségi jog normáinak hatályba lépésével ún. *szabály dualitás* jött létre, azaz a tagállami - nemzeti eljárásjog intézménye mellé bekerült egy azonos elnevezésű, ám alapvetően más jogi tartalmakat hordozó jogintézmény. Feltehető, nincs ez másképpen a magyar polgári eljárásjog esetében sem.

4. Az eljárás felfüggesztése a magyar perjogban

4.1. Általános áttekintés

A magyar Perrendtartás *sem az eljárás, hanem a tárgyalás* felfüggesztéséről rendelkezik. A Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlatát követve a Fővárosi Ítéltábla szerint a *tárgyalás felfüggesztéséről a perindítás hatályának beállta előtt nem lehet*

¹⁴⁸ Baumbach– Lauternbach – Abers – Hartman: i.m. 705.

¹⁴⁹ Uo. 705 – 706 o.

határozni.¹⁵⁰ A bírói gyakorlat álláspontja alapján tehát a Pp. 128. §-ában foglalt perindítás (keresetlevélnek az ellenféllel való közlése, és a per első tárgyalására való idézés szabályszerű kézbesítése) után alkalmazhatóak a törvényhely rendelkezései. Hasonlóan vélekedik a Perrendtartás 2007-ben megjelent Kommentára.¹⁵¹

Amíg a bírói gyakorlat ragaszkodik a tárgyalás, ezzel együtt a folyamatba tett per felfüggesztéséhez, a jogirodalom tágabb értelemben, az eljárás felfüggesztéséről beszél. Kengyel Miklós úgy véli, hogy „*a tárgyalás felfüggesztését helyesen az eljárás felfüggesztésének kellene nevezni, mivel a kiváltott hatás nem a tárgyalás, hanem az eljárás menetében idéz elő átmeneti megakadást.*”¹⁵² Kengyel véleményét osztja a Szabó Imre által szerkesztett Pp. Kommentár¹⁵³.

Rövid bevezetőnk arról árulkodik, hogy a magyar jogirodalom és joggyakorlat megosztott abban a kérdésben, mikortól lehet alkalmazni a felfüggesztés intézményét. A közösségi jog szempontjából nézve a vita voltaképpen *lényegtelen*. A Rendelet alapján a második bíróságnak ugyanis megkeresése után, amennyiben tudomást szerzett az első bíróság eljárásáról, azonnal fel kell függesztenie az eljárást, függetlenül attól, hogy a per nála milyen szakaszban van. A közösségi jog így inkább a jogirodalom álláspontját támogatja, hiszen a Rendelet alapján alkalmazható felfüggesztéssel nem kell – sok esetben nem is lehet -- bevárni a perindítás hatályának beállítását.

A magyar polgári perjog példája egyébként kiválóan szemlélteti, miért jöttek létre és mivel indokolhatóak a közösségi jog autonóm intézményei. Nyilvánvaló, ha a per tárgyalási szakaszba jutásától függene a másodikként megkeresett magyar bíróság perfelfüggesztő döntése – azaz a Legfelső Bíróságnak és a Fővárosi Ítéltáblának a nemzeti – tagállami jog alapján folytatott gyakorlatát követnénk ezekben a perekben – jogalkalmazásunk ellentétes lenne a Rendelet szabályaival. Megfordítva megállapítható, hogy a közösségi jog alá tartozó párhuzamos eljárások esetében a magyar joggyakorlat irányadó álláspontjának érvényesítése *kizárt*. A jogirodalom álláspontja azonban a

¹⁵⁰ Legfelsőbb Bíróság Pf. IV. 20.932 / 1983. (BH 1984.361.) illetőleg a Fővárosi Ítéltábla 2. Kpkf. 50.400/2003/3. (BH 2004.262.) határozata

¹⁵¹ Német János – Kiss Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. Budapest, Complex Wolters Kluwer csoport, 2007. I.kötet 891. o. Ugyancsak erre az álláspontra helyezkedik a Wopera Zsuzsa által szerkesztett tankönyv, valamint Király Lilla szakvizsga előkészítő tankönyve. Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári Perjog Általános rész*, Budapest, Complex Wolters Kluwer csoport, 2008. 357. old. Király Lilla: *Polgári Eljárásjog I.* Budapest, Dialog Campus, 2003.216. o.

¹⁵² Kengyel Miklós: *Magyar Polgári eljárásjog*, Budapest, Osiris Kiadó, 2006. 253. o.

¹⁵³ „*A tárgyalás felfüggesztése – ellentétben azzal amit sugall – gyakorlatilag nem csupán a tárgyalás, hanem a teljes eljárás, vagyis a per folytatásának felfüggesztését jelenti, illetve eredményezi*” Kapa Mátyás – Szabó Imre – Udvarý Sándor (szerk: Szabó Imre): *A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény magyarázata*, Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó. 2006. 654.o.

közösségi jog célkitűzésével összhangban áll, mivel a felfüggesztésre az eljárás bármelyik – így a peralapítás előtti – szakaszában is lehetőséget lát.

Perrendtartásunk a per felfüggesztésének két esetkörét rendezi. Az egyik az ún. *fakultatív felfüggesztés*, a másik a *kötelező felfüggesztési* esetköre. A kötelező felfüggesztés esetei adott, a Pp. által rögzített törvényi tényállások (Pp. 153.§). A törvénytörvény elemzése alapján látható, miszerint egyik törvényi tényállás sem tartalmazza – hasonlóan a német ZPO-hoz – egy másik Európai Unió tagállamban a Rendelet alapján megindított peres eljárás miatt elrendelendő felfüggesztés lehetőségét. E tényből kiindulva a Rendelet hatálya alá tartozó felfüggesztés elrendelésének megengedhetősége a fakultatív esetek körében keresendő. Azzal a kitéttel, miszerint a felfüggesztés jogkövetkezményeit a Pp. 155. §-a a felfüggesztés valamennyi esetére azonos módon fogalmazza meg.

4.2 A felfüggesztés fakultatív lehetőségei

A Pp. felfüggesztésre lehetőséget adó esetei több szempont alapján csoportosíthatóak. Így a folyó peres eljárás előkérdése eldőlhet *bíróság* (büntető vagy polgári) vagy *közigazgatási hatóság*¹⁵⁴ előtt, így ez a csoportosítás az alkotmányos hatalommegosztás szabályaiból eredő hatásköri-intézményi szempontokon alapul. A bíróságok között a törvény megkülönböztet *büntető* és *polgári* bíróságot, s ezzel figyelembe veszi a jurisdictio alkotmányos és jogi sajátosságait. A Pp. tekintettel van arra, vajon az előzetes kérdést eldöntő eljárás megindult-e vagy nem, ezzel eljárásjogi különbséget tesz *folyó* és *jövőbeli* (megindítandó), ezen belül *hivatalból* indítandó és a *fél kérelmére* induló eljárások között. A törvény szövegezése a polgári eljárás fogalmával operál, ami arra utal, nemcsak a peres, hanem a polgári nem-peres eljárásokban eldönthető előzetes kérdést is figyelembe veszi a törvényhozó, azonban a polgári nem-peres eljárások esetében *csak a bírósági hatáskörbe* tartozó eljárásokra terjed ki a törvényi tényállás. Ennek alapján jogszerűen állapította meg 1992-ben a Legfelsőbb Bíróság, hogy a *közjegyzői eljárás nem tekinthető bírósági eljárásnak, ezért a folyamatban levő közjegyzői eljárás a per tárgyalásának felfüggesztésére nem ad alapot*¹⁵⁵ E szempontok kombinációját összefoglalva a polgári peres (és bírósági nem-peres) eljárásokban eldöntendő előzetes kérdés esetében csak akkor lehet a tárgyalást (eljárást) felfüggeszteni, ha az már *folyamatban* van.

¹⁵⁴ A hatályos szöveg *államigazgatási hatáskörrel* beszél, ami ma már anakronizmus. Mind a kommentárok, mind a jogirodalom közigazgatási hatóság eljárását érti a szöveg alatt.

¹⁵⁵ Legfelsőbb Bíróság Gf. III. 30 138/1992. sz. (BH1992. 544)

A törvényben meghatározott eljárások közös jellemzője, hogy azoknak a felfüggesztésre kerülő per eldöntésének szempontjából egy *előzetes kérdést* kell eldönteniük. Másodszor, a felfüggesztésre kerülő per *függ* az előzetes kérdés elbírálásától, azaz az eljárások viszonyában nem pusztán érintőlegesség, avagy érintettség áll fent, hanem ennél jóval szorosabb, már-már kauzális kapcsolat.

A fakultatív felfüggesztés eseteiben a törvény – szemben a kötelező felfüggesztés esetkörével – nem határozza, és nem is határozhatja meg pontosan és egzaktan az előzetes kérdés (előkérdés) konkrét és egyedi jellegét. A kötelező esetekben mindenestre tudjuk, hogy mire, milyen eljárási vagy anyagi jogi kérdésben kell bevárnia a felfüggesztést elrendelő bíróságnak a döntést. A meghatározhatatlan előkérdés természetesen csak a bírói jogértelmezéssel definiálható, s ebben a magyar bírói gyakorlat meglehetősen termékeny volt. Így a szóvédjeggyel azonos megjelölés használata miatt indult védjegybitorlási per eldöntésének nem előkérdése az, hogy a bitorló utóbb a szóvédjeggyel hasonló (annak egy elemét tartalmazó) megjelölésre közösségi védjegyoltalmat szerzett és e közösségi védjegyoltalom érvénytelenítése iránt eljárás indult. A társasági határozat felülvizsgálata iránt indított pernek nincs halasztó hatálya az ugyanezen határozattal kapcsolatos változásbejegyzési eljárásra. Kisajátítási ügynek nem előkérdése a kártalanításra jogosult ingatlantulajdonosok személyének tisztázása, ezért ez okból a per tárgyalásának felfüggesztésére nincs lehetőség.¹⁵⁶

4.3. Az előzetes kérdés problematika a közösségi eljárásjog szempontjából

A magyar szabályozás és hazai bírói gyakorlat esetében – miként a németországi jogalkalmazásnál -- felvetődik az a probléma, vajon a Rendelet 27. cikkének körében lehet-e (analóg módon) alkalmazni a Pp. 152. §. (2) bekezdésében foglaltakat. Azaz a magyar bíróság a felfüggesztést elrendelő végzésében hivatkozhat-e arra, miszerint a Magyarországon másodikként indított per előkérdése – nevezetesen a joghatóságot eldöntő kérdésben – egy másik tagállami bíróság eljárásában dől el. A válasz nem egyszerű és meglehetősen ellentmondásos.

Egyfelől – mint írtuk – a közösségi rendelet közvetlenül alkalmazandó, így a bíró felfüggesztő határozatában minden különösebb nemzeti – tagállami jogcím nélkül magára a Rendeletre hivatkozhat. Másfelől a Pp. megkövetelte „*folyamatban lévő ügy*” kritériumait a Rendelet 30. cikke szintén autonóm módon adja meg, azaz az előkérdést eldöntő ügy folyamatba lépését (a per megindulása) nem a magyar Pp. 128. §

¹⁵⁶ A Legfelsőbb Bíróság hivatkozott ítéletei megtalálhatóak: BH2007. 413., BH2004. 383. BH2003. 134.

rendelkezései szerint kell megítélnünk. Így, ha az elsőként megkeresett bíróság eljárása nem meríti a magyar Pp. 128. § kritériumait, folyamatban lévőknek kell azt tekinteni -- amennyiben a Rendelet feltételeit teljesíti.

Bonyolultabb a helyzet a Pp. azon megfogalmazásával, miszerint a bíróság akkor is felfüggesztheti a tárgyalást, ha a per *eldöntése* attól függ, hogy egy másik eljárásban a per előkérdését miként bírálják el. A Rendelet 27. cikke alapján felfüggesztésre kerülő peres jogvita esetében *nem a per eldöntése függ* az előkérdés megválaszolásától (elbírálásról, határozathozatalától), hanem a perelőfeltételek – a per törvényes megengedhetőségének – fennállásának vagy hiányának megállapítása. Kicsit általánosabban fogalmazva, a közösségi rendelet által szabályozott esetekben nem a jogvita tárgyával összefüggő előzetes kérdés merült felt, hiszen a joghatóságról hozott döntés jogi természete a perbe vitt (anyagi) jogtól és anyagi jogi igény (pertárgy) eldöntésétől (amit a Pp. 212. § (1) bek. szerint ítélettel lehet eldönteni) alapvetően különbözik.

Véleményünk szerint tehát a magyar szabályozás csak nagyon halvány analógiára ad lehetőséget, a másodszor megkeresett bíróságnak a közösségi jog normái alapján kell az eljárást felfüggesztenie. Az ítélkezési gyakorlat ismeretének hiányában nem tudunk beszámolni a bírósági álláspontokról, mivel a jogalkalmazás – hasonlóan a jogirodalomhoz – inkább az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának kezdeményezésének kérdéskörére (Pp. 155/A. §) összpontosított.

4.4. A felfüggesztés eljárásjogi feltételei

A felfüggesztés kezdete a bírói döntés, de mivel a Pp. külön fellebbezést enged a felfüggesztést elrendelő határozat ellen (Pp. 155.§ (3) bek.) a felfüggesztés kezdő időpontja a bírói döntés jogerőre emelkedése. A felfüggesztés megszüntetése a törvény alapján bármikor lehetséges, sőt a felfüggesztést elrendelő határozatát a bíróság maga is megváltoztathatja. A megszüntető határozat ellen nincs helye fellebbezésnek, mivel az elrendelő végzés *nem köti* a bíróságot. Az ítélkezési gyakorlat a felfüggesztést elrendelő végzést pervezető végzésnek tekinti, ugyanakkor a felfüggesztés megszüntetésére és az eljárás folytatására irányuló kérelmet elutasító végzést nem, így ez ellen fellebbezésnek van helye¹⁵⁷. A törvényi szabályok és a jogalkalmazói értelmezések miatt tehát a felfüggesztés *eljárásjogi értelemben* a megszüntető végzés meghozatalának időpontjában szűnik meg.

¹⁵⁷ Vas Megyei Bíróság Pf. 20 553/1989, BH. 1990. évi. 8/303 sz. illetőleg Legfelsőbb Bíróság P. törv. III. 20 083/ III. 20 083/ 1982. BH 1982. évi 10 / 426. sz. ítéletei.

Anyagi jogi szempontból az eljárásjogi szabályozástól eltér mind a keletkezés, mind a megszűnés időpontja. A felfüggesztés az *előkérdés* felmerülésekor válik szükségessé, így a felfüggesztés megszüntetése az előkérdés eldöntése *után* szükségszerű. Mivel a Pp. folyamatban lévő párhuzamos eljárásokra – bírói és közigazgatási – bízva az előkérdés rendezését, ezért az előkérdés elbírálása akkor fejeződik be, ha azt az adott eljárásra releváns jogi normák alapján jogerősen eldöntötték. Tehát a fellebbezés elbírálása, az alaki jogerő beállta után (amennyiben előterjesztettek jogorvoslati kérelmet), ám az előkérdés végleges eldöntése nem függ(het) a rendkívüli perorvoslat megengedhetőségétől.

A szabályozás anyagi jogi és eljárásjogi intézményei és normái egymással nincsenek összhangban. Semmilyen szabály nem tiltja például, hogy a bíróság a másik eljárás döntésének bevétele nélkül megszüntesse a felfüggesztést (a gyakorlatban számtalanszor megteszi), tehát eljárásjogi szempontok alapján véget vetve a felfüggesztésnek ítéletet hozzon. Megszüntetheti a felfüggesztést akkor is, ha annak anyagi jogi szükségessége még fennáll. Az ellentmondás kiküszöbölésére a jogalkotó közvetlenül a Pp. 260. § (1) bek. a.) pontba foglalt (az un. *novum*, azaz új tény, bizonyíték vagy jogalkalmazói határozat felmerülése) rendkívüli perorvoslati lehetőséget tartja fent. Abban az esetben, ha a bíróság megszüntetve a felfüggesztést nem várja be annak az előkérdésnek az eldöntését, amely valamely tényállási elemet, vagy figyelembe vehető hatósági határozatot eredményez, valóban megnyílik a perújítás útja – természetesen csak akkor, ha a perújított ítélet a félre kedvezőbbnek ígérkezik.¹⁵⁸

Előfordulhat azonban, hogy az alapeljárásban a felfüggesztést azért kéri a fél, mert más polgári bíróság előtt per van folyamatban az ellenfelével. Nem ritkán, de az előkérdésnek minősíthető peres eljárás ítélete befoghatja a felfüggesztett peres eljárásban vitatott jogot. Így, ha a felfüggesztést a bíróság megszünteti, két egymással azonos jogi terjedelmű ítélet szülehet, ugyanazon felekre és ugyanazon tényállásra. Jóllehet a gyakorlatban ilyen helyzet nehezen áll elő, de elmondható, az előkérdésben folyó per ítéletének be nem várása kiválthatja a két jogerős ítélet megjelenését. A perújítás ekkor a 260. § alapján – ez a „*res iudicata*” esete – szintén lehetséges, s egyúttal korrigálható a felfüggesztés nem kellően átgondolt megszüntetése. Ekkor a perfüggőség alá tartozó esettel állunk szemben, hiszen amennyiben a peralapításkor merül fel egy, a felek jogvitáját lezáró jogerős ítélet léte, az újabb peres eljárás indítása tilos.

¹⁵⁸ Kapa Mátyás – Szabó Imre – Udvary Sándor (szerk: Szabó Imre): *A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény magyarázata*, Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó. 2006. 1040.o.

A törvény a végzés vonatkozásában szintén szűkszavú. Csak a törvény általános szabályaira támaszkodó bírói gyakorlat alapján jelenthetjük ki, hogy a bíróság a felfüggesztést elrendelő végzését indokolni köteles, s indokolásában meg kell jelölnie röviden azokat a tényeket és jogi indokokat (*jogcímkötöttség*) amelyekre támaszkodva meghozta döntését.¹⁵⁹ Az indokolás elmaradása súlyos eljárásjogi szabálysértés.

A közösségi eljárásjog hatálya alá tartozó ügyekben – erre vonatkozó szabályozás hiányában – a magyar Perrendtartás egyes előírásait kell alkalmazni, más normákat a közösségi jogi rendelkezések kizsorítanak. Az előbb bemutatott rendelkezések közül nyilvánvalóan nem alkalmazhatóak sem a felfüggesztés kezdetére sem a felfüggesztés megszüntetésére vonatkozó szabályok, azonban a bíróságnak a *magyar jognak megfelelő végzést* kell hoznia, amit a magyarországi peres eljárásokat szabályozó jogi normák és a magyar joggyakorlat kritériumai szerint köteles indokolni, továbbá olyan döntéssel köteles elrendelni az eljárás felfüggesztését, amely ellen fellebbezés terjeszthető elő. A felfüggesztést elrendelő végzéséhez azonban a magyar bíróság a határon átnyúló – és a Rendelet hatálya alá tartozó -- ügyekben alapvetően *kötve van*, mivel a felfüggesztés megszüntetésével *be kell várnia* az elsőként megkeresett bíróság joghatósági döntését. A Pp. 155. § (3) bekezdésének első mondatát (a felfüggesztést rendelő bírósági határozat ellen fellebbezésnek van helye) tehát alkalmazni kell, a második mondatot viszont rendkívül korlátozott mértékben alkalmazhatja (a bíróság az ilyen határozatot maga is megváltoztathatja), csak akkor, ha később esetleg kiderül, még sincs felfüggesztésre okot adó eljárás egy másik tagállamban, és döntése ellen már fellebbezésre sincs a feleknek lehetőségük.¹⁶⁰

A végzést – közösségi ügyekben -- hivatalból kell meghozni, láttuk e bírói kötelezettség nem zárja ki a felek aktivitását. A felek a bíróság tudomására hozzák (hozhatják) a párhuzamos eljárás tényét, közlésükkel előidézve a mérlegelést kizáró döntést. A szabályok szintén alkalmazandóak a közösségi eljárásjog alapján végbemenő magyarországi peres eljárásokra, függetlenül a Pp. meglehetősen ellentmondásos előírásaitól. A törvény alapján – erre az álláspontra helyezkedik mind a kommentár-, mind a jogirodalom – ugyanis a határozat meghozatalát a bíróság mellett a felek is

¹⁵⁹ Legfelsőbb Bíróság Gf.IV.30 026/1989. BH 1989. évi 4/412. sz.

¹⁶⁰ E helyzet a közösségi jog szempontjából befoghatatlan. Nem nagyon számol a közösségi jogalkotó ugyanis azzal, hogy esetleg valaki rosszhiszeműen azt állítja, párhuzamos eljárás van folyamatban egy másik tagállamban, amit – ráadásul -- az ellenfél nem is vitat. Igaz a közösségi jogról szóló irodalom ismeri az un. „torpedó keresetek” fogalmát, de ekkor is valódi perekről és bírósági eljárásokról van szó. A nem valóságos perek esetében a felfüggesztő végzés elleni fellebbezésben a másik fél vitathatja a párhuzamos per létét, így a fellebbezési bíróság a valóságnak megfelelő döntést hozhat. Tág problémahatárokat érintünk, a közösségi jog kulturális kontextusát, a Nyugat – és Közép Európai társadalomfejlődés különbségeit.

kezdeményezhetik (vö. egyoldalú felfüggesztés iránti kérelme elutasító döntés elleni fellebbezés kizártsága), ám a döntés *egyértelműen* a bíróságé, aki a felek által felhozott tények alapján (a fakultatív csoportban természetesen) *mérlegel*. Dönthet úgy is, hogy nem függeszti fel az eljárást, ez a döntés azonban a Rendelet 27. cikkének esetkörében *kizárt*.

4.5. A felfüggesztés joghatása.

A tárgyalás (eljárás, per) felfüggesztésének joghatását a Pp. 155. §-a rendezi. A jogi következmények két csoportja egyértelmű: így a határidők megszakadnak, valamint a felfüggesztéshez nem kapcsolódó perceseletek hatálytalanok. Kivételként: a bíróság a gyermektartási perben (hivatalból vagy kérelemre) a felfüggesztés alatt ideiglenes intézkedéssel tartásdíjat állapíthat meg, illetőleg – így a Német János és Kiss Daisy által szerkesztett Kommentár – megtehet minden olyan intézkedést, amelyek perenkívüli eljárásként nem jelentik a per folytatását.¹⁶¹

A felfüggesztés alatt a per folyamatban lévőnek minősül, azaz a perfüggőség szabályait szintén alkalmazni kell. A felfüggesztés alatt kizárt a perek egyesítése¹⁶² elkülönítése vagy (részleges) áttétele.

A felfüggesztés megszűnésével a határidők újra kezdődnek. A magyar jogi irodalom és joggyakorlat nem foglalkozik az anyagi és eljárási határidők felfüggesztéssel összefüggésbe hozható eltéréseivel, illetőleg a felek és a bíróság perceseleteknek különbségeivel.

5. Összefoglaló összehasonlítás

Az összehasonlítás két síkon történhet, a tagállami- nemzeti jogok és a közösségi jog viszonyában, valamint a magyar – német eljárásjog eljárásjogi rendelkezéseinek egymásra vetítésével. Kezdjük ezen utóbbival.

A német és a magyar eljárásjog számos megoldása hasonlít egymáshoz, a szabályozási logika, a törvényi tényállások sokszor nagyon közel állnak egymáshoz. Ennek okát abban látjuk, hogy a magyar eljárásjog a német jogcsaládhoz tartozik, továbbá a hatályos Pp.-t megelőző un. Plósz-féle perrendtartás (az 1911. évi I. tc.) mintája az akkori ZPO (1877.) volt. A hasonlóságok ellenére mára már – köszönhetően a történeti fejlődésnek – részletkérdésekben, intézményi megoldásokban,

¹⁶¹ Német János – Kiss Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. 896. o.

¹⁶² Legfelsőbb Bíróság P. törv. I. 21 290/1992. BH 1993. évi 10/618, illetve Legfelsőbb Bíróság Pf. V. 20 979 / 1995. BH. 1995. évi 11/648. sz.

jogértelmezésekben és a bírói joggyakorlatában két egymástól eltérő perjogról beszélhetünk.

Témánk szempontjából a leginkább szembeötlő különbség, hogy a magyar eljárásjog a Rendelet hatálya alá tartozó ügyekben fel sem veti az analóg jogalkalmazás gondolatát, amíg ezt Németországban mind a jogirodalom, mind a bírói gyakorlat erősen támogatja. A német eljárásjog felfüggesztést lehetővé tévő tényállása (a fakultatív esetkört nézve mindkét tagállami – nemzeti jog esetében) ugyanakkor általánosabb, generálisabb, a magyar konkrétabb és a bíróságok alkotmányos – szervezeti rendjéhez igazodó tényállás. A Pp. megköveteli a felfüggesztésre kerülő és az előkérdést megválaszoló eljárások között a szoros kapcsolatot, amit Németországban a német dogmatika helyett a jogirodalom – és bírói gyakorlat – fogalmazott meg. Mindenesetre a német eljárásjog generálisabb tényállása jóval nagyobb lehetőséget biztosít az értelmező jogalkalmazásra (analogia), mint a magyar.

A közösségi jog szempontjából egyfelől nem igen van (nem lehet) eltérés a kötelező normaalkalmazás ténye és terjedelme között, másfelől azonban a közösségi előírásokon túl már mindegyik eljárásjog eltérő joggyakorlatot alakított ki. Gondoljunk a határozat elleni fellebbezés típusaira, a felfüggesztés joghatására, a határozat közlésére. Ezek az eljárási intézmények nemcsak különbözőképpen ágyazódnak bele a tagállami-nemzeti jogba, hanem más és más jogrendet alakítottak ki.

Fejezetünket egy tézis megfogalmazásával zárjuk. A mellett, hogy elemzésünk alátámasztja (érthetővé teszi) a közösségi jogalkotó nemzeti-tagállami jogtól való elszakadási törekvését, ezzel együtt az autonóm intézmények kialakításának szükségességét, látnunk kell, a tagállami jogalkalmazás *megkettőződött*. A közösségi jog *intézményes egységesítése* a tagállamok vonatkozásában jogalkalmazói és *dogmatikai diverzifikációt* épített ki, melynek eredményeként összetett és hihetetlenül bonyolult előírásokat kell számos egyszerű esetben alkalmazni. Tudjuk, tézisünk megerősítéséhez más jogcsaládok és jogrendszerek vizsgálatára is szükség lenne, de reményeink szerint a további kutató munkánk során a szükséges elemzéseket el tudjuk majd végezni.

V. Német jogirodalmi álláspontok a perfüggőségről

1. Érvek a ZPO szabályainak alkalmazhatósága ellen

A ZPO 261. §-a nemzetközi ügyekben történő alkalmazásának egyik legkitartóbb ellenzője Rolf Schütze. Schütze még 1963.-ban, tehát majdnem öt évvel a Brüsszeli Szerződés előtt publikálta első – elutasítást megfogalmazó – tanulmányát. Az eltelt időben változatlanul képviselt álláspontja mellett számos gyakorlati és elméleti ellenérvet sorakoztatott fel, igaz – hozzá kell tennünk – az egymással ellentétes ítéletek elkerülése érdekében számos megoldási javaslattal élt.

Schütze kiindulópontja szerint az elismerési prognózis nem igen valósítható meg, mert a bíróságtól olyan képességeket követel meg, melyekkel az nem rendelkezik. Ebből viszont szükségszerűen következik az, hogy a belföldön (párhuzamosan) előterjesztett keresetet a külföldi eljárás „javára” nem lehet elutasítani.

Mégis akkor miképpen lehet elkerülni a párhuzamos ítéleteket? Schütze felfogása szerint az egymással divergáló ítéletek csak akkor problematikusak, ha azok ugyanazt a hatást ugyanazon időben és térben fejtik ki. Az a kérdés, vajon egy ítélet Németországban elismerhető-e, mindaddig, amíg az ítélet elismerése bizonytalan nem válaszolható meg. Az elismerési eljárás formálisan kötött és jogilag szabályozott eljárás, ennek keretében a külföldi ítélet jogszerűségéről meg lehet győződni. Az eljárásban a német jogrendnek nem megfelelő ítélet elismerése kizárható, vagy ellenkezőleg, joghatása elismerhető.

Schütze másik érve, hogy a német és a külföldi bíróságok minősége között lényeges különbség van. A német jog szerint továbbá nem kérdéses az, hogy egy meghatározott, adott bíróság eljárása és döntése iránt előterjesztett igény nem utasítható vissza, azaz a német bíróságnak az adott jogvitában törvényes kötelezettsége eljárni. A külföldi bíróság eljárása a német bíróság törvényes eljárási kötelezettségét nem kérdőjelezheti meg.

Egy másik ellenérve szerint a különböző országok különböző eljárásjogi rendszerek keretei között intézik el a jogvitát. Ennek következtében az ítéletek más „eljárásjogi háttérben” születtek meg, így a német jogrend számára problematikusak. Schütze érvel még az eljárásokban felmerülő perköltségek közötti eltérésekkel, így olcsón és költségmentesen lehet elérni „pyrrhusi győzelmeket” külföldön.

Schütze mindezek ellenére, vagy tán mindezek miatt a forum shopping elvének következetes alkalmazását támogatja. Szerinte az elsőként elindított eljárásnak van

nemzetközi eljárásjogban értékelhető perfüggőségi hatása, így annak a peres félnek lesz elsőbbsége aki minél előbb, minél gyorsabban előterjeszti a keresetét.

Dogmatikai érve szerint a ZPO 261. §-át kizárólag belföldi eljárásokra alkotta meg a törvényhozó. Álláspontjának dogmatikai magyarázata, miszerint a ZPO 328. §-a (a külföldi ítéletek elismeréséről) kizárja a ZPO 261. § alkalmazását. Amennyiben ugyanis a ZPO 261.§ külföldi eljárások perfüggőségére is vonatkozna, nem lenne szükség külön elismerési feltételekre.

Schütze szerint a kettős eljárások a joggal való visszaélés tipikus esetei. Különösen akkor, ha azonos felperes indítja őket különböző országokban, vagy az alperes „megfordított perállásban” terjeszt elő a felperesi igényeket megakadályozandó kereseteket. Ezeket az eljárásokat ki kell zárni, de nem a perfüggőség szabályai alapján, hanem mint a joggal való visszaélés eseteit. Ugyanakkor vizsgálni kell minden egyes peres eljárásban, hogy valóban jogszerűtlen-e az igény előterjesztése. A vizsgálat eredményeképpen – végső esetben – az elismerés megtagadásával még mindig kizárható a külföldi ítélet a belföldi (német) jogrendszerből.

A ZPO 261. §-ának a külföldi eljárásokra való alkalmazása ellen érvelt Christan Dohm. Schützevel egyezően az elismerési prognózist keresztülvihetetlennek tartja, azért is, mert lehetséges un. „negatív elismerési” prognózis. A negatív elismerési prognózis visszamenőleg érvénytelenítené a perfüggőséget, ami eljárási képtelenség. Dohm e miatt a külföldi eljárásokra, különösen a közösségi jog alapján értelmezhető tagállami eljárásokra a ZPO eljárást felfüggesztő rendelkezésének (ZPO 148 §) alkalmazását javasolja.

A bemutatott szerzők mellett a német jogirodalom más szerzői meglehetősen differenciált érveléssel utasítják el a külföldi eljárások perfüggőségi hatását, egyúttal a ZPO 261. § alkalmazását. Egyes szerzők szerint amennyiben figyelembe vennék a külföldi eljárások hatását sérülne az alkotmányban minden polgárnak biztosított bírósághoz fordulás alapjoga. Ez a jog – ami a külföldieknek megadatott – a német bíróságokhoz fordulás jogát tartalmazza, és nem vonatkozik a külföldi eljárások megindítására. Ebben az összefüggésben értelmetlen az elsőként megindított külföldi eljárás prioritásáról beszélni.

Az alkotmányos alapjog megvalósul akkor is, ha a külföldi bíróság ítéletét belföldön elismerik, és ezzel a német bíróság joghatóságának hiányát deklarálják. Nem sérül az alapjog, amennyiben a külföldi bíróság a német jog szerint elismerhető határozatot hoz.

Más argumentációk a német bíróságok alkotmányban biztosított elsőbbségi jogáról beszélnek. Ez az érvelés azonban az alkotmányból nem vezethető el, sem a szó szerinti, sem a jogirodalmi értelmezés nem támasztja alá.

A jogirodalmi álláspontok másik csoportja a külföldi eljárások perfüggőséget kiváltó hatása mellett számos gyakorlati és elméleti érvet sorol fel. Bettina Heiderhoff idézett könyvében – egybevetve az intézmény alkalmazásával járó előnyöket és hátrányokat – inkább az előnyöket tekinti mérvadónak. Így a peres felek kettős eljárások megelőzésére irányuló érdekét, a bíróságok munkaterhének csökkentését. Ugyanakkor hozzáteszi, a gyakorlatban nem mindig bizonyítható, hogy a munkateher csökkenése a perfüggőséggel összefüggésben áll-e, avagy ellenkezőleg, a jogeset feldolgozására nem kell-e éppen több időt fordítani a perfüggőség keletkezésével.

A bíróságoknak ezért nem csak gyakorlati megfontolások miatt fűződik érdekük a más tagállamokban folyó eljárások figyelembe vételéhez. Minden állam köteles a felségterületén működő bíróságokat a peres felek rendelkezésére bocsátani, és megakadályozni azt, hogy a nemzetközi eljárásjogi normái alapján a bíróságok költségkímélés jogcímen megtagadják a jogszolgáltatást.

A külföldi eljárások perfüggőségi hatását más elméletek a külföldi ítéletek jogerő hatásából vezetik le. Így Reinhold Geimer szerint a külföldi eljárások perfüggőségi hatása megfelel a külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása németországi rendjének. Mivel az ítéletek elismerésének és végrehajtásának gyakorlata kialakult és bevált, ezért a még folyó eljárások figyelembe vétele szinte természetesnek mondható.

A külföldi ítéletek elismerését másképpen a külföldi jogerő figyelembe vételének nevezhetnénk. A perfüggőségnek, mint a jogerő „elő-stádiumának” figyelembe vétele ezért logikusan nem mellőzhető. Ennek hiányában a bíróságok egymással való versenyfutása fenyeget, vagy ellenkezőleg, kivárják egymás döntését, hogy a saját munkájukat megspórolják. Így aztán előállna az a helyzet, hogy egy korai pozitív elismerési prognózis ellenére az ítélet elismerését a ZPO 328. § (1) bek. 3. pontja alapján meg kellene tagadni.

A perfüggőség hiánya még számos problémát okozna. Utat nyitna bírók nacionalizmusának, illetve lehetővé tenné, hogy a „nehéz esetektől” megszabaduljanak. A törvényalkotó kifejezett álláspontja – amely a ZPO 328. §-ának 1986-os újrafogalmazásakor egyértelműen körvonalazódott --, hogy a külföldi bíróságoktól elvárja a német bíróság előtt elindított eljárás perfüggőséget keletkeztető hatásának elismerését. Amennyiben a jogalkotó az elismerési klauzula keretében törekvését

határozott módon explicitté tette, abból kell kiindulni, hogy mindezt a – a kölcsönösség alapján – a német bíróságoktól is elvárja.

Walter Habscheid ennél tovább ment, és kifejezetten a német bíróságok perfüggőséget beállító kötelezettségéről szólt.

Az itt röviden felidézett elméletek és álláspontok a nemzetközi polgári eljárásjog terminológiai és fogalmi rendszerén belül értelmezhetőek. Az európai államok – közöttük az EGK tagállamainak igazságszolgáltatási együttműködése a Brüsszeli Szerződés hatályba lépéséig a nemzetközi polgári eljárásjog keretében folyt. Így két, vagy többoldalú szerződések rendezték a polgári bíróságok teendőit, illetve a nemzeti jogok *lex fori* elvén álló eljárási szabályai a polgári peres folyamatokat. Csak a Brüsszeli Szerződés megkötése, majd a Közösség jogrendszerének tovább épülése terelte át a bírósági együttműködést egy másik területre, a közösségi polgári eljárásjog, majd európai unió polgári eljárásjogának területére. A továbblépés természetesen nem hatással volt a német jogi irodalomra, s Brüsszeli Szerződéssel a perfüggőségi tanok új története kezdődött el. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nemzetközi polgári eljárásjog illetéktelennek tekintené magát az európai unió polgári eljárásjogának problémáiban, így kézikönyvekben, illetőleg számos jelentős szerző munkásságában az európai unió közösségi jogának perfüggőségi intézménye változatlanul a nemzetközi polgári eljárásjog részét képezi.

2. Argumentációk a közösségi jog bázisán

A következőkben a Brüsszeli Szerződés (Luganói Egyezmény) majd a Brüsszel-I. Rendelet perfüggőségi szabályait értelmező álláspontokat mutatjuk be. Mindenképpen különbséget teszünk a Rendelet előtt és annak hatályba lépését követő értelmezések között. Módszertanunkat nemcsak a jogforrás jellegének megváltozása indokolja, hanem az, hogy számos – az elmélet által hosszan taglalt -- probléma a Rendelettel megszűnt problémának lenni (pl. a perfüggőség beállításának kérdése). Látni fogjuk, ezek az elméletek már nem a ZPO 261.§ alkalmazásának kérdéseit feszegetik, hanem az európai közösségek tagállamainak bíróságai közötti perfüggőségre koncentrálnak.

a. *A Brüsszel I. Rendelet előtt*

A perfüggőség problémáját Karsten Otte összefoglaló nagy művében a

különböző peres eljárások közös tárgyának elemzésén keresztül mutatja be.¹⁶³ Kiindulópontja szerint az azonos peres ügyekben hozott egymásnak ellentmondó ítéletek sértik a jogbiztonságot, széttörik a feleknek biztosított állami jogsegélyt, és gyengítik az állami jogszolgáltatásba vetett bizalmat. Az anyagi és eljárásjogi szabályok rendszere csakis ellentmondásoktól mentes bírói határozatokat tud befogadni. A nemzeti – tagállami jogon átnyúló jogvitákban azonban az egymásnak ellentmondó, párhuzamos ítéletek nemcsak az egyes tagállami jogrendet sértik, hanem a nemzetközi jogrendet.

A probléma megoldása során a különböző peres eljárások tárgyának koordinációjából kell kiindulni, és erre a polgári eljárásjogok eddigi megoldásai már számos megoldási mintát dolgoztak ki. Így a perfüggőség esetére a felfüggesztés, a keresetlevél visszautasítása, a keresetek összekapcsolásának szabályait. Elkerülte azonban a figyelmet a különböző keresetek egy bíróság előtti, jogilag érvényes összekapcsolásának lehetősége, holott erre mind a tagállami jogok, mind a Brüsszeli Szerződés, illetve Luganoi Egyezmény lehetőséget ad.

Az eljárásjogi rendszer alappillére a bírói ítéletek jogereje. Meg kell vizsgálni, mire terjed ki ez a jogerő, hiszen a párhuzamos eljárások preventív szabályai a különböző ítéletek egymásnak ellentmondó jogerő hatását zárják ki.

Ebből az aspektusból vizsgálva nem mindegy, hogy mit nevezünk egymásnak összefüggő kereseteknek és peres eljárásoknak. Mind az Európai Bíróságnak a Brüsszeli Szerződés nyomán kialakuló ítélkezési gyakorlata, mind az egyes tagállami nemzeti jogok pontos, de egymástól eltérő meghatározásokat adnak az összefüggő keresetek fogalmára. Úgy tűnik azonban, hogy az Európai joggyakorlat sokkal szélesebben határozza meg az összefüggő keresetek (eljárások) fogalmát, mint akár a német, akár a francia eljárásjog. Ebből kiindulva meg kell vizsgálni az összefüggő eljárások feltételeit, összetevőit, fel kell tenni a kérdést, anyagi, eljárásjogi vagy más szempontok alapján lehet meghatározni az összefüggő eljárások fogalmát? Ki kell ugyanakkor térni arra is, hol a határ az összefüggő eljárások meghatározásánál, s ez a kérdés különösen az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatát elemezve fontos.

A tagállami és a közösségi eljárásjogban az egymással összefüggő peres eljárások meghatározásának alapja a *pertárgy azonosság*. A tagállami és a közösségi jogok azonban egymástól eltérő módon határozzák meg a pertárgy fogalmát. Vagy túl szoros (német) vagy túl tág (Eu jog), attól függően, hogy a nemzeti eljárásjog a jogerő hatás terjedelmét milyen eljárásjogi „mélységben” határozza meg. Éppen ezért meg kell

¹⁶³ Karsten Otte: *Umsassende Streitsentscheidung, durch Beachtung von Sachzusammenhaengen*. Mohr Siebek. 1998. Tübingen.

vizsgálni a nemzeti – tagállami szabályozás tartalmát és ennek a pertárgyra, ezen keresztül a perfüggőségre vonatkozó szabályait. Egyedi és sajátos a közösségi jogban kialakított lényegi azonosság (Kernpunkttheorie) elmélete, amely a 1987 óta, a Gubich / Palumbo ítélet óta uralja a közösségi jog perfüggőségi dogmatikáját. Ez az ítélet a közösségi eljárásjognak „sokba került”, többek között abba, hogy az ítélet óta nem nagyon lehet különbséget tenni az egymással kapcsolatban lévő (ezért perfüggőséget előidéző) és az egymáshoz kapcsolódó keresetek (perek, eljárások) között. Nota bene az egymáshoz kapcsolódó keresetek perfüggőségi hatást váltanak ki, holott a jogkövetkezményeknek – még a Brüsszeli Szerződés, illetve Luganoi Egyezmény szövege szerint is – egészen másnak kellene lenniük.

Az ítéleti terjedelem a német jogban kialakult és ma már nem vitatott intézmény. Az anyagi jogerő a felek között (inter partes hatás) abszolút kötőerő, egy jogerős ítélet ezen túlmenően köti a második bíróságot is, s megakadályozza a második per keletkezését. Az anyagi jogerő azonban csak akkor vált ki ilyen hatást (ne bis in idem, perfüggőség), ha és amennyiben a korábbi döntés tárgya azonos az újabb eljárás tárgyával. Ennek következtében a korábbi döntés a második döntés *előkérdése*, mégpedig negatív perelőfeltétele, amely – azonos pertárgyak esetében – abszolút döntési tilalmat vált ki. Az első ítélet ilyen kötőhatása (Bindungswirkung) a jogerőben gyökeredzik, és kialakul akkor is, ha az első eljárásban született döntés szakmailag téves döntés volt. A kötőhatás nemcsak a bíróságot tehermentesíti (ebben az értelemben), hanem eljárási garanciákat is ad, mégpedig hosszútávra.

Éppen a garanciális hatások miatt van azonban mélyebb elemzésre szükség. Elsőként különböző fogalmakat kell egymástól megkülönböztetni, látszólag azonos összefüggéseket különböző fogalmi keretbe elrendezni. Először, a pertárgy (*Streitsgegenstand*) fogalma. A pertárgy a kereseti kérelem alapja, a jogvita tárgya. Jogerőre nem a pertárgy jogtárgyi tartalma lép, hanem az a döntés, ami a bíró hoz és amit az ítéletébe foglal, azaz az ítélet tárgya (*Urteilsgegenstand*). Azaz a jogkövetkezmény a pertárgya épülő ítéleti döntéshez kötődik, így a jogerő is ehhez kapcsolódik.

A német eljárás jog hosszú és több álláspontot felmutató vitája után megegyezett a pertárgy fogalmában. Így a jogirodalmat (és a joggyakorlatot) uralma ma már az ún. kéttagú eljárási pertárgy fogalom (zweigliedrige prozessuale Streitsgegenstandsbegriff). Ezt a felperes keresete, a kereset alapját képező tényállás és az arra épülő, jogalapot tartalmazó kereseti kérelem határozza meg. A problémák akkor keletkeznek, ha a

keresetlevélben több kereseti kérelmet terjesztenek elő, a keresettel elérni kívánt jogi cél több életviszonyon nyugvó tényálláson (Lebenssachverhalten) alapul, vagy több azonos tényállásra épül, illetőleg különböző jogi normához, mint jogkövetkezményekhez vezet. E kapcsolódások megkövetelik az ítéleti tartalom (Urteilsgegenstand) individualizációját. A jogerőt, az érvényes vagy nem érvényesíthető jogkövetkezményeket ugyanis korlátozni kell az ily módon szétszedett ítéleti részekre. A kereseti tényálláson alapuló kereseti kérelem, és az ítélet rendelkező részének értelmezései (a tényelőadások) kötöttek – köszönhetően a bírói összegző munkának és döntésnek. A perfüggőségi kifogás ezért csak akkor vezet sikerre, ha a második eljárás pertárgya részben, vagy lényegében, illetve szó szerinti megfogalmazásban azonos a már eldöntött kérdéssel, ha a kereseti kérelemben foglaltakkal szemben már van egy kontradikciós eljárásban született érvényes és hatályos ítélet, illetőleg, ha az első ítélet a második prejudikciója.

Az első ítélet és a kereseti kérelem tárgyának részekre bontása nem feltétlenül vezet az ítéleti részek jogerejéhez. Ennek nemcsak teoretikus, hanem praktikus okai is vannak, a ZPO 322. § szerint az ítélet indokolása nem rendelkezik anyagi jogerővel. Ugyancsak nem terjed ki valamennyi, a felek által előadott eljárásjogi kérelemre, kiterjed ugyanakkor minden eldöntött anyagi jogi kérelemre, azokra az előadott tárgyi kérelmekre, amelyeken az érvényes jogkövetkezmények nyugszanak. Az uralkodó jogfelfogás szerint tehát az ítélet tárgyát beszűkíti a bíróság értelmező tevékenysége és vizsgálódásának köre. A jelenlegi jogelméleti felfogás szerint a jogerős nem terjed ki sem a tényállás megállapítására, sem a jogvita anyagának jogi besorolására vagy megítélésnek jogi következtetésére, sem a jogviszony megállapításának elemeire, de még a kifogások és jogorvoslatok indokolására sem. Nem lesz jogerős a ténybeli megállapítás, a prejudiciális kérdésekről szóló döntés, avagy az első ítélet indokolása. Nem lesz jogerős a tökekövetelés egy kamatokról folyó perben, a szerződés kötésének, vagy fennmaradásának ténye, ha kereseti kérelem a szerződés teljesítésére, kártérítésre vagy a szolgáltatás visszatérítésére irányul.

A jogerő időhatárát a perújrafelvétel határideje szabja meg, egyébként nincs határideje.

A német jogirodalom történeti vitáinak egyike, még a ZPO őisének, a CPO megalkotásakor, alaposan körbejárta a jogerő terjedeleme kérdéskörét. Savigny nevéhez fűződik az az álláspont, amely szerint a jogerő a bírói döntés valamennyi elemére kiterjed. Szerinte *„minden, amit bíró eldönt, jogerővel rendelkezik, így nemcsak a*

*keresetről vagy viszont-keresetről szóló döntés, hanem a jogerő mindazokat a döntéseket eléri, amelyek a kereseti vagy viszont-kereseti kérelem érintett jogokhoz ... kapcsolódnak.,*¹⁶⁴

Az ellenvéleményt Unger képviselte, aki szerint „*az ítéleti jogerő olyan messze hat, ahogy az ítélet tartalma maga; az ítélet valódi és teljes tartalmával határozható meg a jogerő terjedelme és tárgya maga is.*”¹⁶⁵ Az ítélet konkrét és önálló döntéseket csakis a konkrét kereseti kérelemről tartalmaz, azaz sem a keresettel összefüggő, sem a prejudikatív kérdésekről nem tartalmaz döntést.

A CPO végül a szűkebb, Unger nevéhez kapcsolódó eljárási tanokra építette dogmatikáját. A kodifikációs bizottság álláspontja a CPO 283 § kapcsán az volt, hogy a feleket elsősorban védeni kell a meglepetést okozó és jogtalansághoz vezető döntésektől, ezért megengedhetetlen, hogy a felek olyan jogerős döntésekkel találják szembe magukat, amelyek a per fő tárgyából egyáltalán nem következnek. Végül a CPO szabályozása egyértelműen az egyes bírói döntések biztos elhatárolódásához vezetett.

A jogi szabályozás azonban számos kérdést nem zárt le. Így a megítélt jogkövetkezmény alapjául szolgáló ítéleti tényállás problematikáját sem. Az első eljárásban megállapított jogkövetkezmény nem fogja át a második eljárásban megállapítható jogkövetkezményeket. Az első ítélet tartalma ugyanis nem kapcsolódik szükségszerűen a második ítélet tartalmához, sőt az sem biztos, hogy a tartalmi kérdések egyáltalán szóba kerülnek. *A tényálláshatások (Tatbestanswirkung) végül is nem vezetnek el a döntések tartalmi koherenciájához.* A döntés anyagi jogi helyessége nem érinti az ugyanazon felek – vagy harmadik fél – közötti további jogviszonyokat.

A német jog szerinti döntési koherencia nem váltható ki a prejudikációs hatásokkal sem, azaz más bíróságnak azonos tárgyban hozott döntésével. Ilyet a német jog nem ismer. A bírói függetlenség által meghatározott ítélkezési gyakorlatban egy másik bíróság döntése nem szolgál általános jogforrásként a joggyakorlat számára. Ugyanazon tény és eset kiválthat ugyan különböző döntési ellentmondásokat, azonban ezek a jogorvoslati eljárásokban korrigálhatóak.

Az anyagi jogerő klasszikus tanát az utóbbi időben számos kérdésben újragondolták. Így felvetődött, hogy a tárgyilag összefüggő, de nem azonos pertárgyak esetére is ki kell-e terjeszteni a jogvédelmet, mi a helyzet a jogerővel a szerződés esetében, ha az a bírói döntés az előszerződésre vonatkozik, kérdésessé vált a részbeni keresetek (és ítéletek) jogerejének terjedelme, végül felvetődött, hogy az Európai

¹⁶⁴ Savigny: System des heutigen Römischen Rechts. VI.350.429.451.

¹⁶⁵ Unger: II. 615 – 645.

Bíróság joggyakorlata, a széles jogerőhatás következtében nem kellene-e átgondolni a német jogsi szabályozást.

Az összefüggő, de tárgyilag nem azonos keresetek vonatkozásában a német jogirodalom álláspontja egy tárgyilag lehatárolt jogerő-hatásban körvonalazódott. Ezekben az esetekben a perek tárgyai eltérnek egymástól, de valamelyest összekapcsolódnak egymással. A perfüggőség – a pertárgy azonosság hiányában -- nem áll be, de az egyik per tárgya nem előkérdése a másik peres eljárásnak sem. Ugyanakkor nem kielégítő a ZPO 148. § alkalmazása sem, mivel a peres eljárás felfüggesztése leszűkíti az összefüggést a két per között. A jogirodalomban az a javaslat született, hogy a jogerőhatást ki kellene terjeszteni az ítélet indokolására is, így a jogerősen megállapított tényállás és a majdan eldöntendő kérdés alapját képező tényállás között a tartalmi összefüggések alapján keletkezik a jogerőhatás. Az objektív jogrend támogatja ezt a tartalmi kapcsolatot, mivel a jogerős ítélet megállapítása és a megítélendő jogi következmények között *anyagi jogi kapcsolat van*.

A rész keresetek (Teilklage) kérdése látszólag egyszerű, valójában azonban összetett kérdés. Amennyiben a részleges kereset nem fedi a második eljárás kereseti kérelmét, mivel az is részleges, csak más kérdésben az, fel sem merülhet a jogerő hatás kiterjesztése. Más a helyzet azonban akkor, ha az első ítéletben eldöntött tárgy részben előkérdése a második eljárásnak. Mivel legtöbbször egymást kiegyenlítő perek folynak, ahol a keresetek is egymást kiegyensúlyozzák, a ZPO szerint a jogerő hatás beáll az első bírói döntéssel eldöntött keresetei kérelem vonatkozásában. Azonban sem jogvédelem, sem a jogi célok nem érvényesülnek, ha a második ítélet másként dönti el ugyanazt a kérdést. Mivel már a pusztán divergencia is ellentmond az anyagi jognak, a peres eljárások egymást kiegyenlítő funkciója végleg felborul. Ebben a kérdésben – Otte álláspontja szerint – a jogalkotó elemi dogmatikai tévedést követett el.

A viták és egymásnak ellentmondó álláspontok abba a konszenzusban látszanak kikristályosodni, miszerint a részleges keresetek esetében inkább a keresetek tartalmi összefüggését (Sinnsuzammenhaenge) lenne célszerű elismerni, de perfüggőségi hatás nélkül. A két részleges (egymást kiegyenlítő) keresetet úgy kellene megítélni, mint egymással azonos előkérdéseket, mivel mindegyik kérelem egy – egy előkérdése (részkérdése) a peresített teljes jogviszonynak. A bíróságnak a teljes jogviszonnyal kellene döntenie, ezt egyébként pergazdaságossági okok is indokolják. Így a jogerő hatás kiterjesztése nélkül a felek megfelelő és jogvitát lezáró megfelelő döntéshez jutnának.

Az ítéleti jogerő nemcsak a felekre, hanem más (harmadik) személyek irányában is hat (inter omnes hatás). A jogerő hatás három dimenzióját kell megvizsgálnunk, az ítéleti tényállás, az ítélet jog keletkeztető hatását (Gestaltungswirkung), valamint a kötő hatását (Bindungswirkung).

Az ítéleti tényállás hatása a különböző döntések belső, tartalmi koherenciájához vezet. A harmadik fél jogi helyzetére (Rechtsstellung) az ítéleti tartalom ezen oldala egyáltalán nincs kihatással. A döntés anyagi jogi helyessége nem érinti sem a felek között kialakuló további jogviszonyokat, sem a harmadik felet. A tényállás csakis normatív rendelkezés esetében rendelkezik ilyen kihatással.

Az ítélet jog-keletkeztető hatása vitatott a jogirodalomban. A jog-keletkeztető hatás ugyanis egy anyagi jogi jogállapot bírói döntéssel elrendelt átrendezése (Umgestaltung). A jog-keletkeztető döntésnek, mindenekelőtt a peres felek és a per résztvevőinek anyagi jogi alapjának megállapítására figyelemmel, jogerősnek kell lennie. A perben nem részt vevő harmadik személy oly módon kapcsolódik a jogalakító jogerős döntéshez, hogy vagy a jogalakító döntés jogereje közvetlenül kihat rá (kraft), vagy csak abban az értelemben (és ez az általános), miszerint a jogerősen megváltoztatott joghelyzet kihatása számára nem kérdőjelezhető többé meg. E vonatkozásban a belső kapcsolatokban megjelenő jogerő hatás kicserélhető a jogalakító hatással. A peres felek megbízhatnak a harmadik jogi helyzetének átalakítása során kialakult jogi kapcsolódásban, és abban az értelemben hivatkozhatnak rá, hogy a harmadik a jogerős döntéshez van kötve.

A kapcsolati hatás inter omnes oldala abban jelenik meg, hogy az anyagi jogerő kiterjed a peres felek és minden nem peres fél jogalany jogviszonyára. Az anyagi jogi koherencia itt egy pillanatra az összes jogalany számára optimálisan megvalósul.

Korántsem egyszerű a helyzet, ha a jogerő hatást a jogutódok vonatkozásában vizsgáljuk. Jogutódlásról ugyanis nemcsak anyagi és eljárásjogi értelemben beszélhetünk, hanem mind az alapper (és alapidöntés), mind a másodlagos eljárás során bekövetkezhets. Sőt az első peres eljárásban meghozott ítélet jogereje kiterjed az elbírált anyagi jogviszonyban később belépő jogutódra is. Ezeket a lehetséges összefüggéseket elemezve megállapítható, hogy a második eljárásban belépő harmadik félre akkor is kiterjed az első ítélet jogereje, ha az első eljárásban mint közömbös harmadik fél szerepelt. Az első eljárásban megszületett döntésnek azonban a harmadik fél jelentős anyagi jogi jogmegállapításával kell találkoznia. A harmadik fél jogi pozíciójának ebben az értelemben attól kell függenie, hogy az első eljárásban meghozott döntés

összekacsolható az ő jövőbeli anyagi jogi helyzetével.

Összefoglalóan megállapítható, a harmadik személlyel szemben az ítélet jogerejének csak anyagi jogi hatása mutatható ki, eljárásjogi értelemben csak közvetlen eljárásjogi jogutódlás esetében beszélhetünk erről. A harmadik fél számára tehát a jogerő-hatás korántsem természetes. A perben nem érintett harmadik fél, avagy nem résztvevő a peres döntésben annak anyagi jogállapotot előidéző változásán keresztül érintett. Ez azonban eljárásjogi értelemben vett jogerőhatást nem jelent, így a harmadik fél irányában a jogerő hatás összes eleme, összetevője sem érvényesül. Többek között a jogerőhöz kapcsolható perfüggőség sem. Kivétel ez alól, ha a harmadik közvetlen jogutóddá válik egy már elbírált életviszonyban.

Még ilyen hatása sincsen az ítélet egyes elemeinek. Ezek sem a felek irányában, sem egy külső, harmadik fél irányában nem fejtenek ki hatást. Az ítéleti elemeknek jogerőhatása csakis a közbenső megállapítási kereset esetében van.

Amennyiben nem a jogerő-hatást, hanem az ítélet kapcsolódási hatását (Bindungswirkung) nézzük a harmadik fél irányában, elmondható, az anyagi jogi rend peresítése valamennyi résztvevőt érinti. Az első per peres felei és egy harmadik fél közötti eljárás felfüggesztése csak akkor értelmes, ha az eljárás felfüggesztése az anyagi jog értelmi (tárgyi) összefüggéseit (Sinnzusammenhaengen) nem töri össze. Ez áll mindkét eljárás hatásköri és illetékességi szabályaiból adódó kapcsolódásokra is. Hogy vajon e miatt egy külföldi, harmadik felet érintő ítélet elismerése megtagadható-e egyedül attól függ, hogy az összeegyeztethetetlen ítélet harmadik felet érintő ellentmondása visszavezethető-e a Brüsszeli Szerződés 27. cikke 3. pontjára – azaz a perfüggőségre.

Az ítélet indokolási részének harmadik személyre gyakorolt hatása külön vizsgálendő. A német eljárásjog a harmadik személy (nem peres fél) számos eljárásjogi helyzetét szabályozza, így a kérdésfeltevésnek rendkívül nagy jelentősége van. Ismerünk fő-, és mellék beavatkozót, perbehívottat, az ő jogállásukra számos esetben a törvény megfelelő rendelkezést tartalmaz. Számos esetben azonban a törvényi szabályozás elégtelen.

A német eljárásjog nem ismeri a több peres eljárás kulminációját (Mehrparteienprozess), mind a jogi helyzet, mind a vitahelyzetek szabályozásában egy kétoldalú viszonyrendszert tételez fel (Gegnerschaftsverhaeltniss). Az eljárási jogviszony duális koncepciói alapján épül fel (Zweiparteiensystem). Csak a szubjektív keresethalmazat vezet el több peres félhez, így az alapvető kettős eljárási jogviszony

egy alperes több felperes, vagy egy felperes több alperes (passive Streitsgenossenschaft) jogviszonyára módosul. A harmadiknak nincs a perben a peres felet megillető perpozíciója, illet a perbe való belépésekor sem nyer el, de nem alakul ki többes duális jogviszony sem (ellentétben a francia jogban otthonos, a perbe belépő harmadik által vezetett beavatkozási vagy jótállási keresettel). Mindenképpen egy eljárásról van tehát szó. A bírói döntés kiterjed az első eljárás peres feleinek jogviszonyára, ezért jöllehet az ítéleti jogerő a harmadik félre kiterjed, vele szemben a végrehajthatóság hiányzik.

A harmadik fél a perben számos ok és tényező miatt vehet részt. Így a beavatkozást kiválthatja a peres vita lerövidítésének érdeke. A ZPO 66. § (1) bek. szerint a beavatkozónak saját, aktuális jogi érdekének kell a beavatkozáshoz fűződnie, azaz nem mindegy, hogy az első eljárásban melyik fél győz. Ennek értelmében a peresített jogviszonyra kiterjedő anyagi jogi jogerőre vonatkozó döntési igénynek be kell folyásolni a harmadik fél anyagi jogi helyzetét. Az első eljárás kimenetelének tehát érintenie kell a harmadik fél jogi helyzetét, mégpedig abban az értelemben, hogy a harmadik jogi helyzete a jog által szerveződik újra.

A jogi érdek azonban nem jelenti azt feltétlenül, hogy a jogerő hatás szükségképpen kiterjed a harmadik fél helyzetére. Elegendő, hogy a perbe belépő harmadik fél az első eljárás végkimenetel után már nem tudja sem jogát érvényesíteni, sem azt megvédeni, mivel ez gyakorlatilag kizárt, illetve mindent egybevetve előreláthatóan kilátástalan. A harmadik fél ezért valamelyik fél mellett lép fel, mint egyidejűleg érintett (Mittbetroffener).

A pert tárgya a beavatkozó vonatkozásában különös módon alakul. A harmadik, beavatkozó fél előzetes eljárásban való érintettségét nem alapozza meg, hogy az első eljárásban született ítélet indokolása kihat a jogi helyzetére. Ugyancsak nem elegendő az általános jogi kérdésekhez, jogmegállapításhoz, vagy előkérdés eldöntéséhez fűződő csupasz anyagi érdekelttség sem. Elégtelenek a teleológiai - értelmi összefüggések, az első ítélethez fűződő prejudikális igény. *Szükséges ellenben a harmadik és a beavatkozásával támogatott fél közötti jogviszony előkérdéséhez fűződő érdekelttség, ami nem a peres felek közötti jogviszony előkérdéséhez kapcsolódik.* A pertárgyon keresztüli kapcsolat és beavatkozás szűkebb tehát, mint az ítélet részeihez kapcsolt hatásokon keresztül kialakuló érdekelttség.

A beavatkozás elemzése további perkoordinációs elemzésekhez vezet el. Így például felvethető a tényállás megállapításán keresztül kialakuló kapcsolat koordinációs szerepe. Otte szerint csak akkor jön létre a tényállás megállapításán keresztül a peres

eljárások koordinációja, ha a peres eljárások tárgya ugyanaz a közös tényálláson nyugszik. Ez a közös tények (joghatás nélküli) azonosságát jelenti.

Egy, a peres eljárások közötti átfogó koordináció azonban a pertárgyak alapján képzelhető el. Nem tartható az a nézet, amely szerint az első eljárásban kijelölt pertárgy független a perek egymás közötti koordinációjától. Amennyiben ugyanis az első ítélet a kereseti kérelemben megjelölt részleges kereseti követelés vagy az ítélet részleges döntési terjedelme miatt csak a követelés egy részéről dönt, az ítéleti joghatás átfogó és a többi részre is kiterjedő módon alakul. A peres felek és a harmadik fél viszonyában ez a döntés a prejudiciális kérdés megállapítását jelenti, és ily módon kiterjed a teljes jogviszonyra. Ugyanakkor nem dönt a beavatkozó, vagy a per más résztvevője és a peres felek közötti jogviszonyról.

Az ítélet indokolása ellenben nem. A német jog nagyon szűk keretek közé szorítja a jogerő érvényesülését, az ítélet indokolása nem váltja ki a fenti hatásokat, csak a döntés. Ez is csak akkor, ha a külső, harmadik fél a perbe belép, és peres résztvevővé válik. Döntése szabad, és nem befolyásolható.

Összefoglalva tehát: a német jogban a jogerőhatáson keresztül megvalósuló perek közötti koordináció szűk körű. A harmadik fél kapcsolódása a jogerőhatáshoz inkább csak anyagi jogilag valósul meg, a jogerő-hatáson keresztül nem. A jogerő minden törvényi előírás ellenére *inter partes* hat. Nem másként. A harmadik felet érintő eljárásokban számos anyagi jogi ellentmondás keletkezhet, különösen akkor, ha a harmadik fél csak az első, vagy csak a második eljárásban érintett. Gyakorlatilag ez szabályozhatatlan, mivel a harmadik döntésén múlik, részt vesz-e az eljárásban, avagy nem.

A témakör kifejtését a határon átlépő ítéleti hatásokkal folytatja Otte. Ennek során nemcsak azt kell elemezni, hogy a Brüsszeli Szerződés a különböző idegen (nemzetállami) megoldásokkal szemben miképpen szabályozza az ítéleti hatásokat, hanem a szerződésből kiindulva (*vertragsautonominische Auslegung*) meg kell válaszolni, mit jelent az egymással összeegyeztethetetlen (*unvereinbar*) ítélet fogalma.

Az összehasonlító elemzéssel tisztázható, az anyagi jogerőhatás (*res iudicata*) szabályozása a Brüsszeli Szerződést aláíró országokban, függetlenül az egyes jogok anyagi és eljárási jogviszonyokról alkotott felfogásától, lényeges különbségeket hordoz. Néhány országban lényeges különbségeket ismernek el az ítélet részeinek joghatása között, a többség azonban csak a döntésnek magának a joghatását ismeri el, a jogerő az ítélet többi részét nem fogja át.

Számos kérdés vetődik fel, amennyiben a különböző ítéletek nemzetközi elfogadásáról kell szabályokat alkotni. Lehetséges az első ítélet figyelmen kívül hagyása, de lehetséges, hogy a két ítélet egymással össze sem egyeztethető. Kialakulhatnak egymástól elütő jogi természetű párhuzamos eljárások, így a teljesítésre és megállapításra irányuló eljárások, de elképzelhető más jogi eljárás is. Mindezeket az eltéréseket és ellentmondásokat fel kell oldani.

Az ellentmondások feloldhatóak intertemporal, vagy territorial. Az intertemporális feloldás a prioritás elvén alapul, azaz a leggyorsabb bíróság oldhatja meg az ügyet. A prioritás elve a nemzetközi ügyekben érvényesül, ennek különböző szabályait a Brüsszeli szerződésen kívül az egyes államok belső jogrendje is tartalmazza.

A territoriális elv lényege, hogy egy bírói döntés akkor élvez előnyt, amennyiben az elismerő ország bírósága hiányzik.

A német jog az összeegyeztethetetlen ítélet definícióját pontosan körülírja. A jogi norma visszanyúlik az anyagi jogi jogerőtanra. Ennek értelmében a később megszületett ítélet nem hajtható végre, prioritása az első ítéletnek van. Még akkor is kikapcsolja a második ítélet jogi hatását, ha jogellenes, vagy az első ítélet jogereje szembe megy a jogi renddel. A német jog tehát egyértelműen a prioritás elven alapul.

A Brüsszeli Szerződés szerint a határon átlépő ítéletek elismerése automatikus, a nélkül megy végbe, hogy bármilyen eljárásra az elismerő országban sor kerülne. A teljesítésre irányuló ítéletek a szerződés 31. cikke szerint egyszerűen végrehajthatóak. Az elismerési automatizmus azt honorálja, miszerint a döntés megfelelő és elégséges eljárási garanciák mellett született meg. Sem a joghatóság valóságosságának, sem a perfüggség figyelembe vételét nem vizsgálják.

A szerződés szerint össze nem egyeztethető az ítélet – és ezért nem is hajtható végre –, ha a kizárólagossági joghatóság szabályát megsértették, illetőleg ha a perfüggség ellenére, azt figyelmen kívül hagyva hoztak határozatot.

Az ítéletek el nem ismerése a közösségi jogban a Jénárd jelentésig megy vissza. A jelentés – inkább a belga és francia, mintsem a német jogra támaszkodva – egymással össze nem egyeztethetőnek tekintett minden olyan ítéletet, amely már az indokolásában is egymásnak ellentmond, avagy az egyik indokolása ellentmond a másik döntés jogkövetkezményének.

A Szerződés azonban nem csak ez irányban mozdult el. Az un. közrendi klauzula szerződésbe foglalása az össze nem egyeztethetőség legfontosabb elemét adta

meg. Az EB azonban mindezt még számos ítéletében bővítette.

A Gubisch / Palumbo ügyben az összeegyeztethetlenséget teleológiai érveléssel fejtette ki. Így a híressé vált „Kernpunkttheorie” értelmében amennyiben a különböző pertárgyak között közös központi elem van, a két per vonatkozásában már beáll a perfüggőség, tehát az így született ítéletek egymással összeegyeztethetetlenek lennének. A perfüggőség azonban mind a felek szemszögéből, mind a nyilvánosság előtt pergazdaságossági szempontokat szolgál, jóllehet az egymásnak ellentmondó ítéleteket ki lehetne zárni az ítélet elismerésének megtagadásával.

Az azonban biztos a perfüggőséget minden olyan konstellációban meg kell állapítani, ahol az eljárások tárgyai (Verfahrengegenstände) azonosak. A perfüggőség egyet jelent az egymással össze nem egyeztethető ítéletek megakadályozásával. A két keresetnek a perfüggőséghez vezető összefüggése az összeegyeztethetetlen ítéletek megállapításának szükséges, ám nem elégséges feltétele.

A további feltételek megállapítása az EB joggyakorlatából olvasható ki, mégpedig oly módon, hogy megvizsgáljuk, milyen ítéleteket tekintett egymással összeegyeztethetőnek. Természetesen más ítéletek pedig éppen az összeegyeztethetlenség fogalmát fejtik ki. Ennek során – alkalmazva az EB terminológiáját – ismerünk teljes és részleges összeegyeztethetlenséget is. A teljes összeegyeztethetlenség ugyanakkor azt sem zárja ki, hogy a pertárgyak különbözőek legyenek. Erre jó példa teljesítési keresettel szemben támasztott negatív megállapítási kereset. De egymással össze nem egyeztethetőek azok a nem kontradiktórius eljárásban született döntések is, amelyek tárgya egymást kizárja. Pl. az ingó kiadása és az oszthatatlan jogra vezetett végrehajtás kumulációja nem lehetséges.

Az összeegyeztethetlenség fogalmának problémái számos jogelméleti és joggyakorlati konfliktushoz vezettek. Így pl. a High Court of Justice (Anglia) egy döntésében kifejtette, hogy az EB az össze nem egyeztethetőség fogalmát a szerződés céljából vezette le, holott a nemzeti eljárásjogok ettől eltérő értékeket követnek. Számos jogeset bizonyítja, a nemzeti jog fogalmai lényegesen eltérnek az EB értelmezésétől. Különösen élesen vetődnek fel az eltérések akkor, amikor végre kell hajtani az ítéleteket, sőt akkor is. Azonban az ítéletek akkor is eltérhetnek egymástól, ha jogi természetük nem követeli meg a végrehajtást. Pl. a negatív megállapítási ítélet összeegyeztethetetlen a teljesítési ítélettel, de végrehajtásáról beszélni értelmetlen.

Az eddigi gondolatmenetnek megfelelően Otte vizsgálja, mi a helyzet akkor, amikor a különböző ítéleti részek jogerő hatását állítja az elismerés, ill. el nem ismerés

központjába. Az EB egyik ítélete ugyanis az „egymást kölcsönösen kizáró jogkövetkezmények” esetére kimondja az össze nem egyeztethetőséget.

A Brüsszeli szerződés államiban az ítéleti elemek jogkövetkezménye alapvetően eltér egymástól. A kérdés nem válaszolható meg, annál is inkább, mivel nincs egységes európai jogerő fogalom és intézmény. Sem a nemzeti magánjogok (IZVR) sem az egyes eljárásjogok elemzése nem vezet eredményre. Más elméleti mezőre kell az elemzést terelni.

Az összeegyeztethetlenség fogalma kezdetektől fogva a pertárgy fogalomra épült. Ennek értelmében csak az tudott egymással kollodálódni, ami jogerősen eldöntésre került. Hiába döntöttek egy formális kereseti kérelem fölött, a kollízió akkor is csak a pertárgyazonosság esetében volt lehetséges. Az ítéleti indokolások közötti ellentmondás szóba sem jöhetett.

Voltak olyan nézetek, amelyek szerint az összeegyeztethetlenség nem függ a formális pertárgyak direkt ellentmondásától. Ebben a döntésnek az eredménye a meghatározó, abban az értelemben, miszerint a döntés végrehajtható, anélkül, hogy ez egy másik ítéletnek a teljes rendszerévek (Gesamtsbetrachtung) szembe futna.

Az EB ugyanazon felek közötti ítéleteket akkor is összeegyeztethetetlennek tekintette (Gubisch / Palumbo), ha az ítéleti döntések csak részben fedték le egymást. Ez következik egyébként a Kernpunkt elméletből is. A bíróság álláspontja a Brüsszeli Szerződés 27. cikkének 3. pontjából nem vezethető le. Ugyanakkor ez az EB döntés lemond a Szerződés azon megfogalmazásáról, mely szerint a döntések összekapcsolt hatása (bindende Wirkung) maga kiválthatja az ítélet el nem ismerését.

A Szerződés 27. cikkének tartalma sokkal fontosabb az ítéletek hatása, és a peres eljárások koordinációja szempontjából, mintsem azt elgondolnánk. Ugyanis a szerződés itt egy nagyon széles értelmezési keretet ad az össze nem egyeztethetőségre, másfelől a szerződés norma szövege a 21. és 22. cikkektől (perfüggőség) eltérő koordinációs lehetőséget biztosít a peres eljárások számára.

Ennek értelmében az össze nem egyeztethetőség nemcsak a teljesen vagy részben azonos pertárgyak esetében áll fent, hanem a jogviszonyról szóló prejudikális döntések, vagy a különböző pertárgyak ugyanazon előkérdésének eltérő megítélése esetében is.

A 27. cikk alapján kiépíthető eljárási koordináció éppúgy megakadályozza az össze nem egyeztethető döntéseket, mint a 21. cikkbe foglalt perfüggőségi akadály. A koordinációs normáknak éppen ez a céljuk.

Ezt az álláspontot alátámasztja a szerződés immanens és autonóm értelmezése. A szerződés célja, hogy az ítéletek szabad elismerését a lehetőségekhez képest hatékonyra tegye, továbbá az elismerés megtagadásának okait a lehető legkisebb mértékűre csökkentse. Az elismerés akadályai ezért nagyon visszafogottá lettek, csak akkor alkalmazhatóak, ha az elismerő állam jogi rendjének effektív fenyegetettsége felmerül. E szerződési célokat szolgálja a szerződés 27. cikkének 3. pontja.

Az irodalom számtalanszor kritizálta a szerződés azon kifejezését, amit az azonos igény (németül: *desselben Anspruch*) kifejezés takar. Amennyiben arra az álláspontra helyezkedünk, hogy itt kizárólag eljárásjogi értelemben vett igényről van szó, akkor nagyon szélesre nyílik az elismerés kapuja, hiszen a legtöbb aláíró országban az eljárásjogi igény intézménye a legkülönbözőbb. Ezért nehéz azonosságot találni.

Végül különbséget kell tenni egy direkt és indirekt jogerő konfliktus között. Az ítélet rendelkező részéből eredő direkt jogerő konfliktus esetében prejudiciális jogerőhatásról van szó, mivel az ítélet elismerése, illetve az eredmény jogerős indokolása mindenképpen befolyásolja a másik ítéletet. Gubisch és a Tatry ügyekben azonban nem erről van szó. Ezekben az esetekben ugyan az ítéletek össze nem egyeztethetősége fennáll, azonban nem a második ítélet eltérő indokolása vezetett ide. Egy direkt jogerőkonfliktus csak akkor alakult volna ki, ha nem a perjudiciális esetről van szó, hanem arról, hogy az ítéletek egymás kölcsönös kioltásával fenyegetnek.

Otte ezután a peres eljárások más koordinációs sémáját és lehetőségét elemzi. Abból indul ki, hogy a 21. cikk mellett a szerződés 27. cikke egy másik utat biztosít a párhuzamos eljárások koordinációjára. Ebben, a szerződéses biztosította lehetőségrendszerben nem kell szigorúan csak az egyik eljárásra koncentrálni, hanem korrigálni az első eljárás jogilag vagy jogtechnikailag súlyos fogyatékoságát is. A 21. cikk alapján ugyanis ez lehetetlen, az első eljárásnak a megelőzési princípium szerint abszolút prioritása van, tekintet nélkül annak jogi minőségére.

A párhuzamos eljárások koordinációja iránti igény nem a nemzetközi, vagy határon átnyúló ügyekből keletkezett. Ugyancsak koordinálni kell az egyes nemzeti – tagállami jogrendszereken belül maradó, de vagy helyileg különböző helyen futó, vagy időben eltérő időpontban folyamatba tett pereket. Az egyes eljárások régi és alapvető megoldása, hogy ezt a felperes dönti el, a jog pedig a hatásköri és illetékességi szabályokkal biztosítja a felperes választását. A párhuzamos eljárások szabályai azonban számos esetben mind az eljárásjog, mind az anyagi jog oldaláról motiváltak, vagy számos megoldást a kollíziós és a pertárgyhoz igazodó eljárási normák alakítottak

ki. Részben e megoldásokat befolyásolták különböző pertaktikai megfontolások éppúgy, mint a joggal való visszaélés lehetőségének megszüntetése.

A német jog mindezt a ZPO 261. § -ában pontosan szabályozza. A ZPO előírása szerint a per tárgyának és a peres feleknek részben, vagy teljesen azonosnak kell lennie. A perfüggőségi hatás a formális kereseti kérelemhez kapcsolódik, ez szabja meg kiterjedését és hatását.

A német jog és jogirodalom alaposan kidolgozta a perfüggőség kérdéskörét. Otte még egyszer végig elemzi a klasszikus kérdéseket, különösen a pozitív teljesítésre irányuló és a negatív megállapítást elérni akaró kereseti kérelmek lehetséges esetkörét.

A perfüggőség szoros kapcsolatban áll a peres eljárás felfüggesztésével. A szerző elemzése ezért kiterjed a felfüggesztés minden lehetséges esetére, kihangsúlyozza azonban, hogy felfüggesztésre a ZPO 147 § szerint csak akkor kerülhet sor, ha a különböző keresetek egymással *jogi kapcsolatban (rechtliche Zusammenhaeng)* állnak. A jogi kapcsolat kifejezés szerinte elhatárolódás a ténybeli kapcsolatoktól, ami nem zárja ki, hogy ugyanazon bíróság előtt több kereset is jogilag összefüggjön egymással. A ZPO ugyanakkor a felek azonosságáról hallgat, ezt a kérdést átlépi.

A ZPO 148. § szemlélete más. Az eljárást e szakasz alapján akkor függesztik fel, ha, anyagi jogi összefüggések vannak a perek között, mivel az előzetes kérdés (Vorgreiflichkeit) erre utal. Ezek az esetek az eljárások közötti értelmi – tárgyi összefüggéseket takarnak (Sinnzusammenhaeng), ami a pertárgyak azonosságát sejteti. Avagy azt, hogy az eljárások tárgyában hozott döntések a jogerős döntés szintjén befolyásolják egymást. A jogirodalom túlnyomó többsége ma ezen az állásponton van.

A ZPO 148. §-át összehasonlítva a Brüsszeli Szerződés 22. cikkével, felvetődik a kérdés, a Brüsszeli Szerződés ugyanilyen szoros összefüggést takar, mint a ZPO? A kérdés megválaszolását megnehezíti, hogy a ZPO 148.§ normacélja még ma sem világos. Sem a CPO sem a későbbi törvényszövegek nem nyújtanak kellő eligazodást. Ezért a német jogból kiindulva nem nagyon lehet a Brüsszeli szerződés szövegét sem értelmezni. A jogösszehasonlító vizsgálat után azonban az is megállapítható, hogy a szerződést aláíró államok ugyancsak eltérő módon szabályozzák ezt a kérdést, tehát a tagállami – nemzeti jogok felől közeledve a peres konnexitásának, koordinációjának rendszere a közösségi jogban nem vizsgálható.

Mindebből kiindulva tehát a szerződés belső, immanens és autonóm értelmezését kell elvégezni. A szerződés leszögezi, a szerződés a stabil jogbiztonság

garanciájának közös érdekéből indult ki, a különböző országokban zajló párhuzamos eljárásokat ezért kell megakadályozni. A 21. és 22. cikk értelmében, amennyiben felmerül a párhuzamos eljárás gyanúja, azonnal fel kell függeszteni a pert, ám a 27. cikk 3. és 5. pontja csak a döntések össze nem egyeztetettségéről szól. E kettős rendelkezés kétségtelen felerősíti a jogvédelem lehetőségét, és a közösségen belül feljavítja a jogvédelem esélyét. A szabályozási síkok és normák között azonban lényegi eltérések adódnak.

A Brüsszeli Szerződés törekvése, célja, hogy megakadályozza a különböző, a szerződést aláíró tagállamokban a párhuzamos eljárások lefolytatását, és ezzel kiiktassa az egymásnak ellentmondó ítéletek forrását. A szerződés 8. szakaszából ez egy egyértelműen kiderül, a 21. és a 22. cikkek pedig kifejezetten e célt szolgálják. A 27. cikk 3. és 5. szakaszai pedig az összeegyeztethetlenség esetére tartalmaznak szankciókat. A preventív rendelkezések megerősítik a közösségen belül a jogvédelmet, valamint feljavítják a tagállami döntések közösségen belüli alkalmazhatóságának esélyét. A 21. és 22. cikkek alkalmazása akkor jöhet szóba, amikor vagy a Brüsszeli Szerződéshez, vagy a Luganói Egyezményhez tartozó valamely tagállam bírósága előtt már elindultak az eljárások (anhaengig gemacht). A szerződés körébe nem tartoznak azok a keresetindítások, amikor azokat ugyanazon tagállami bíróságok előtt indítják, vagy egy harmadik, a szerződési körbe nem tartozó harmadik állam előtt indulnak el. Ebben az esetben a megfelelő nemzetközi jogi előírások az irányadóak.

Az „ugyanazon pertárgy” (desselben Gegenstand) fogalmának, ami szerződés explicit megfogalmazása számos funkciót tulajdoníthatunk. Mindenekelőtt fel kell hívni arra a figyelmet, hogy a szerződés szövegét a Luganói Egyezmény megváltoztatta. Ezzel megakadályozta, hogy a második eljárást újra kelljen kezdeni akkor, amikor az elsőnek megkeresett bíróság kinyilvánítja joghatóságának hiányát. Elkerüli a „negatív kompetencia összeütközéseket”, azaz azokat az eseteket, amikor a második bíróság joghatóság hiányára hivatkozó elutasító döntése után az első bíróság sem engedi a pert lefolytatni, és ezzel nem lesz olyan bírói fórum, ahol a jogvitát elbírálják. De megakadályozza azt is, hogy a második bíróság még akkor elutasítsa a per lefolytatását, amikor az első bíróság még nem is döntött joghatóságáról. A folyamatban tartás azonban mind az elévülési határidők számítása, mind az elévülés megszakító hatása szempontjából is előnyös, megakadályozza, hogy ezek hatása gyorsan eliminálódjon.

A Luganói Egyezmény a korábbi, a felek kérelméhez kötött felfüggesztés helyett a felfüggesztésről szóló döntést hivatalból teszi kötelezővé. Ezzel a felek akarata

és kérelme alól kikerült a perfüggőség jogkövetkezményéről szóló döntés.

Az új rendelkezések ugyanakkor lehetővé tették az eljárások koncentrálódását (Verfahrenskonzentration). A második bíróságnak az első bíróság joghatósági döntése után a keresetet el kell utasítania, semmilyen más döntés meghozatalára nincs lehetősége. Másik döntése – amennyiben az első bíróság a joghatóságának hiányát állapítja meg – az eljárás folytatása.

Hasonlóan az „ugyanazon pertárgy” megfogalmazáshoz, a szöveg az egymással „összefüggő” (Zusammenhang) keresetek meghatározásánál is számos újdonsággal rendelkezik. E rendelkezés és megfogalmazás mögött a belga jog szabályozásának rendszere áll, amely a keresetek Konexitásáról (Konexitäet) beszél. Ezt a bíróságnak hivatalból kell figyelembe venni. Az új szöveg lehetővé teszi, hogy a konnexitás megállapítása esetén a bíróság egyből elutasítsa a keresetet.

Két döntési lehetőség áll tehát fent: az eljárás felfüggesztése, amit a perfüggőség vált ki, illetve a konexitás miatt az eljárás lefolytatásának visszautasítása. Az előző a 22. cikk 1. bekezdésében, a második lehetőség a 22. cikk 2. bekezdésében található meg. A 22. cikk szerint a kereseteknek egyáltalán nem kell azonosnak (identisch) lenni, nem arról van szó, hogy az *ugyanazon pertárgyról* folyó különböző eljárások koordinációját miként biztosítható, hanem arról, hogy *különböző pertárgyról* folyó, de tartalmilag azonosnak feltételezhető egyedi pertárgyak koordinációja miként megy végbe.

Az új szabályozás – ellentétben a ZPO 148. § -al – a prioritás elvre épül. A *prioritás elve a Brüsszeli Szerződés* valódi per-koordinációs alapelve. A ZPO rendszerében a felfüggesztésre akkor is sor kerülhet, ha *később* merül fel olyan kérdés, amely az egyik per előkérdésének minősül. Az eljárásoknak egy kritériuma van, elindítottak (anhaengig) kell lenniük. A ZPO belső *tartalmi* összefüggést feltételez a perek között.

A prioritás elve a felfüggesztés felé vezet, de másképpen. Megakadályozza, hogy a felfüggesztésre a két per egyikének pertárgyából, várható ítéleti részelemekből eredő logikai kapcsolat, vagy a jogvédelmi igény tartalmi értékelése következtében kerüljön sor. A prioritás elve semlegesíti a gondolati lehetőségek hatásait.

A 22. cikk azonban csak koordinációs norma, és a bíróságok eljárási képességének bármilyen értelemben felvetődő negatív, vagy pozitív vonatkozását nem érinti. A másodszor felhívott bíróság semmi esetre sem kötelezett arra, hogy a saját döntését felfüggeszse, avagy önmaga eljárási képességének hiányát állapítsa meg. Egy korábbi, a saját eljárásával összefüggő eljárás – ellentétben a 21. cikkel -- nem kötelezi

a második bíróságot arra, hogy saját eljárásában megállapítsa az eljárási képességeinek hiányát.

A 22. cikk a pertárgya építve nem alapít meg semmilyen általános bírói eljárási fórumot. Lehetőséget ad az eljárás felfüggesztésére, majd az eljárás későbbi folytatására. Az eljárási képesség rendszere megköveteli azonban eljárási képességének és joghatóságának vizsgálatát minden egyes nemzetközi ügyben. A rendelkezés ugyanakkor a feleket mind az első, mind a második eljárásban meglehetősen gondos pertvitelre figyelmezteti. A rendelkezés normaszövege ugyanis nyitva hagyja a jogi érdekvédelem és a bíróságok eljárási képességeihez fűződő érdekek irányában megjelenő kétségeket. A rendelkezés így csak akkor kötelezi eljárási képesség hiánya miatt ugyanis a kereset visszautasítására a bíróságot, ha az eljárás során alkalmazott joga kötődik az egymással kapcsolatban álló eljárásokhoz. Ez tipikus a francia, belga, luxemburgi eljárásjogban, a ZPO 147. ilyen kapcsolatot csak akkor szabályoz az eljárások között, ha azok egy bírói fórum előtt folynak.

A 22. cikk megfogalmazása ugyanakkor kétségeket is kiváltott. A szerződés alapján ugyanis amennyiben a határokon átlépő ügyek bírói fórumokra kiható hatása nem látható előre, a kapcsolat az első bíróság joga alapján – *lex fori* – ítéltető meg.

A szerződés, majd később a luganoi egyezmény megfelelő módon szabályozza a kizárólagos joghatóságokkal rendelkező bírói fórumok konkurenciáját.

A 22. cikk rendelkezései abból indulnak ki, hogy az egymással koordinálandó eljárások a különböző, a szerződést aláíró államokban indultak el. Az EB gyakorlata azonban ezzel összefüggésben mind kiterjesztő, mind szűkítő értelmezést tartalmaz. A nemzetközi magánjogban különösen nagy figyelmet kell szentelni a „harmadik” országban, ebben az esetben egy nem a szerződést aláíró államban lakó vagy tartózkodó alperesnek.

A Brüsszeli Szerződés és a Luganói Egyezmény egyik alapproblémája, hogy a pertfüggetlenség kezdete milyen időpontra tehető, mikor áll be. Mind a 21. mind 22. cikk előbb és később megkeresett bíróságról beszél. A 21. cikk alapján az először megkeresett bíróság eljárásának elsőbbsége van, a 22. cikk alapján pedig a másodikként megkeresett (később megkeresett) bíróságnak van felfüggesztési joga. A szerződés definíciója helyett a bírói gyakorlat alakította ki e fogalmak tartalmát, mégpedig keverve a szerződés immanens értelmezést a *lex fori* elvével.

Így a szerződés immanens értelmezés a Zelger / Salinitri ügyben hozott döntés, ahol az EB álláspontja szerint a „keresetet véglegesen megindítottak” (endgültig

erhoben, definitively pending) kell tekinteni ahhoz, hogy kialakítsa a szerződésben szabályozott joghatásokat. Az azonban, hogy mikor kell véglegesen megindítotttnak tekinteni a pert függ attól, mikor lépnek be a keresetindításhoz fűződő joghatások. Ez az a pont, ahol az EB áttolja az értelmezést a nemzeti, tagállami bíróságok területére.

A Zelges / Salinitri ítéletet a jogirodalom nagy része elutasítással fogadta. Az EB kettős meghatározása (szerződés immanens és tagállami jog) ugyanis nehézségeket okoz, így pl. a német eljárásjogot nem könnyű egyensúlyba hozni a szerződés immanens értelmezéssel. De fennáll a veszélye annak is, hogy kettős perfüggőség alakuljon ki, az egy időben indított keresetek konfliktusát ugyanis sem a szerződés, sem a nemzeti jog nem tudja feloldani. További problémákat okoz, hogy a szerződés a felfüggesztést az elsőfokú eljárásban teszi lehetővé, az összes többi eljárási szakaszban nem alkalmazható a felfüggesztés intézménye.

Mindenesetre meg kell vizsgálni a 21. cikk „azonos” és a 22. cikk „összefüggő” pertárgy fogalmait, tisztázni kell egymáshoz való viszonyukat. A nemzeti jogok nem foglalkoznak e fogalommagyarázatokkal, a jog-összehasonlító elemzés nem vezet eredményre. Ezért más módon kell meghatározni a fogalmak tartalmát.

Mindkét fogalom más és más helyzetre utal. A perfüggőség nem jön létre, ha a felek azonossága hiányzik. Az egymással összefüggő eljárások viszont ezekben az esetekben is összefüggenek egymással, ez igazából a bíróság szabad döntésétől függ, és e döntés alapja a pertárgyak összefüggése.

A bíróság döntési lehetősége egy szabad döntési térben alakul. Természetesen e döntési tér nemcsak beszűkíthető, hanem számos veszélyt is hordoz. Így például az előre projektált összefüggésről kiderül, hogy nem áll fent, vagy egymással semleges kapcsolatban lévő perek, ügyek kerülhetnek egymással kapcsolatban. Ezért meg kell határozni a konnexitást (összefüggés, kapcsolat) fogalmát, kritériumát.

A csupasz érdekösszefüggés nem alapozza meg a konnexitást. Az egyik félhez történő kapcsolódás, vagy egyik vállalkozási csoportban játszott tagság nem elegendő a 22. cikk előírásai szerint értelmezhető *kapcsolódás* kialakításához. Nem jön létre ugyanis a döntések egymástól függő kölcsönös hatása.

Ugyancsak nem elegendő a kapcsolódás megállapításához a ténybeli indokolások egymástól eltérő lehetősége esetében.

Nem kapcsolódásról, hanem azonos kereseti tárgyokról van szó, amikor a keresetek ténybeli megalapozottsága (Tatsachengrundlage) azonos. Ugyancsak nem alakítható ki kapcsolat azon keresetek között, amelyek különböző megvalósítandó jogi

célok irányába mutatnak. A OLG Frankfurt am Main egyik ítéletében a keresetek kapcsolódásáról beszélt, nem azonosságáról ugyanazon követelések kölcsönös beszámítása esetében.

Nem alapozza meg az egymással összefüggő keresetek fennállását az előkérdések azonossága sem.

Az EB ítéletei alapján is rekonstruálható egy szerződés immanens fogalom. Sajnos ez a fogalom meghatározás kevésbé precíz, és csak néhány elemében ad világos képet. Így a 22.cikk esetében, bár nem szükséges, de kíváncsú egy pozitív elismerési prognózis. Így ugyanis a felfüggesztés egy elismerendő ítélet esetében megindokolható, míg fordítva nem.

A bírói gyakorlat – ide értve az EB gyakorlatát is – keveri egymással a perfüggőséget és az egymással összefüggő eljárások fogalmát. Sok esetben a joggyakorlat kombinálja a kettőt. Ennek oka elsősorban az EB Gubisch ügyben hozott ítélete, ahol szintén keveredik a kettő. Holott a peres eljárások koordinációja több lépcsős és jogintézményt tartalmazó relációban történhet meg. A többségi vélemény szerint a perfüggőség blokádnak hatása azokra az esetekre szorítható vissza, amikor a jogvédelmi igény azonos, mivel a keresetek tárgya azonos (identitás áll fent).

Otte szerint az EB híres és példaként felhozott ítéleteiben nem a perfüggőség (21. cikk), hanem a 22. cikk alapján a kapcsolati szabályokat kellett volna alkalmazni. Ezeket minden probléma és aggály nélkül lehetett volna alkalmazni. Így azonban nemcsak lezáratlanok maradtak a kérdések, hanem felmerül az ítéletek túláltalánosításának veszélye, egyúttal a parttalan alkalmazás veszélye.

A párhuzamos eljárásokat – foglalható össze Otte mondanivalója – koordinálni lehet a vonatkozó kooperációs szabályok szerint is. A párhuzamos eljárások koordinálásnak célja megmarad, a jogerős ítéletek tartalma nem mond ellent egymásnak, és az ítéletek elismerhetőségét sem fenyegeti semmi. Amennyiben az egyik anyagi jogi igények érvényesítésére vonatkozik, végrehajtható. Így az igény címzettje és jogosultja meghatározott idő intervallum alatt igényét a valóságban is érvényesíteni tudja.

A perfüggőségi akadály EB általi kibővítése csak a pertárgy fogalom kibővítésével sikerült. Ezzel az EB gyakorlata számos, a szerződést aláíró ország eljárási jogával szembe megy. Eredetileg a perfüggőség a teljesen azonos igényérvényesítéseken alapult. A teljes azonosság megkövetelése azonban a különböző peres eljárásokkal megcélzott eltérő jogvédelmi igényeket eliminálja, ami a jövőben

nem igen követhető.

A jövőben meg kell teremteni az összhangot a nemzeti és a nemzetek feletti eljárásjogok között. A kompatibilitás egyik útja, hogy a nemzeti eljárásjogok az EB gyakorlatát akceptálva változtassanak jogi előírásaikon.

A Szerződés rendszerében tehát koordinációs kötelezettsége a második bíróságnak lehet. Amennyiben a 21. cikk terjedelmét nem akarjuk kibővíteni, a koordinációnak két lehetősége marad meg. Az egyik, hogy az első keresettel megvalósítani kívánt jogvédelmi igény érvényesítését (Abwehrklage) egyszerűen semmibe vesszük, vagy az igény érvényesítését a második bíróság felfüggesztő döntéséhez kapcsoljuk.

Az első lehetőség ellentmond a prioritás elvének, és ez így marad akkor is, ha a keresetet más bírói fórum előtt akarjuk érvényesíteni. A második út járható, a második bíróság eljárásának újragondolásával. E fórumot, mint a kapcsolt keresetek eljárási fórumát (Konnexitaetsgerichtsstand) újra kell szabályozni és új feladatokkal kell ellátni.

E bírói fórum alkalmas lenne a direkt jogi konfliktusok kiiktatására, és megfelelő lenne a szerződés 22. cikkéből eredő feladatok ellátására. Ugyanakkor nem akadályozná meg, hogy a perfüggőség érvényesítéséből fakadó kötelezettségének (a kereset visszautasítása) eleget tegyen.

Az eljárások koordinációjának egyáltalán nem kell a perfüggőség érvényesítésekor követett célszerűséget érvényesítenie. A kapcsolódás szükségszerű, de nem elégséges feltétel egy célszerű és tudatosan kiváltott, a per felfüggesztéséhez vezető eljárási rendszerhez, azonban a 22. cikk által kirajzol bírói döntéshez nem csak a peres ítéletek ellenmondó jogkövetkezményeiből fakadó veszély szükséges. Sokkal inkább más szempontok mérlegelése, olyan feltételek és jogkövetkezmények kockára tévése, amelyek nehezen szoríthatóak bel a pozitív jog kereteibe.

Azt azonban mindenképpen tisztázni szükséges, miben áll az összefüggése, hogyan ragadható meg. A perek közötti tárgyi összefüggés (Sachzusammenhang) több szempontja átgondolandó. Így az összefüggés jogi kapcsolatot jelent a különböző tárgyi elemek között, olyan ami vagy a tényállásban, vagy más eljárási elemekben jelenik meg. Félrevezető lenne azonban a tárgy-, jogi -, eljárási-, összefüggések megkülönböztetése. Fontos ezeknek az összefüggéseknek az erőssége, egymáshoz való viszony is. Amennyiben például két eljárás egymással szoros jogi, netán azonos kapcsolatban áll, nem a kapcsolatról van szó, és nem a 22. cikk alkalmazásáról, hanem a 21.cikk alapján a perfüggőség érvényesítéséről. Úgyhogy a kapcsolat rendszerének

kiepítésében számos variáció elképzelhető.

Az eljárások koordinációja ki kell, hogy váltsa az eljárások koncentrációját. Ennek nemcsak a fórumát kell megteremteni, hanem a bíróságok eljárási képességének összpontosítását (Zustaendigkeitskonzentration) is meg kell követelni. Az eljárási képességek e koncentrációja megköveteli az azonos bíróság előtti előzetes eljárást, ami nemcsak elképzelhető hanem az élet által sürgetően felvetett feladat is lehet.

A koncentrációra alapot adhatnak a különböző peres helyzetek. Így a kummuláció lehet tárgyi és helyi, de a különböző keresethalmazatok szintén keresetkoncentrációt alakítanak ki. Speciális a helyzet akkor, ha különböző jogterületek alapján érvényesíteni kívánt igények állnak egymás mellett, így a közigazgatási jog és a magánjog (pl. kártérítési ügyben). vagy a perbe vonás, kereset-kiterjesztés esetei.

A koordinációs mechanizmus kiépítése nemcsak az európai jog szintjén, hanem a nemzeti jog szintjén sem megoldott. A nemzeti jogok intézményei éppúgy kezelik a párhuzamos eljárásokat, mint a nemzetközi – eu – jog, azaz a perfüggőség, a per felfüggesztése nemcsak nemzetközi, hanem nemzeti jogi intézmény is. A nemzeti – tagállami jogok egy – két speciális területen ismerik a kooperációs szükségletet, általában azonban nem.

Ki kell ezért alakítani az eljárások tárgyi kapcsolódására épülő általános bírói fórumot, ahol az egymással konkuráló keresetek éppúgy kezelhetők, mint a különböző, de valahol azért összekapcsolható pertárgyi párhuzamosságok.

Ulf Hell Ottéhez hasonlóan a pertárgyak azonosságának kérdésköre felől közelít a perfüggőséghez. Könyvében¹⁶⁶ azt vizsgálja, hogy a polgároknak a Szövetségi Köztársaság Alaptörvényében (Grundgesetz GG.) biztosított igazságszolgáltatáshoz való joga miképpen biztosítható azáltal, hogy a jog, egy és kizárólag egy bírói utat (és döntést) biztosít jogvédelmi eszközül. A jogvédelmi igény leszűkítése csak úgy valósulhat meg, hogy a bíróságokat köti a másik bíróság ítélete, azaz a másik bíróság döntését nem változtathatja meg, nem bírálhatja felül, és nem negligálhatja. Álláspontunk szerint kimondva, vagy kimondhatatlanul itt a perfüggőségről van szó, hiszen a párhuzamos eljárások tilalma, a bíróságok egymás közötti koordinációja a perfüggőség klasszikus intézményén keresztül érvényesül. Ugyanakkor Heil úgy véli – hasonlóan Ottéhez – a bíróságok koordinációja, ítéletük egymáshoz igazítása nem pusztán a perfüggőségen keresztül lehetséges. Kialakulhat és jog normák útján szabályozható egy olyan kapcsolat, amikor az egyik bíróság szigorú intézményes

¹⁶⁶ Ulf Heil: Die Bindung der Gerichte an Entscheidung anderer Gerichte. Bochnum. 1983.

előírások nélkül kötődhet más bíróság vagy bíróságok döntéséhez. E kapcsolódás pedig az ítéletek joghatása révén tárható fel.

A kapcsolat (Bindung) fogalma mindezek miatt rendkívüli jelentőségre tett szert. Mit értünk a kapcsolat alatt, mit tekint kapcsolatnak, vagy kapcsolódásnak az eljárásjog, mindez nem elhanyagolható probléma.

A kapcsolat fogalmát először a pszichológiai ismeretek alapján próbálja meg Heil definiálni. A kapcsolat összeköttetést (Verbindlichkeit) tartalmaz, ami kötelező egymáshoz igazodást jelent a kapcsolat alapját alkotó társadalmi viszonyban állók számára. Az alapviszony kétségtelen rangok (és presztízsek) viszonyát jelenti, a kapcsolatban állók így nem egy „szabad” egymás mellettiségben (freien Nebenanders) állnak egymással, hanem kötött és elsőbbségi normákon nyugvó rendben.

Az eljárási törvény (ZPO) e fogalmi megközelítést a felfüggesztés intézményének törvénybe iktatásával ismerte el.

A kapcsolat fogalmának létezik egy pozitív és egy negatív oldala. A negatív oldala, hogy az egymással kapcsolatban állók cselekvési lehetőségét beszűkíti, a „másképpen nem szabad” előírását érvényesíti. Következik ez az egymással kapcsolatban álló egyenlőtlen rangviszonyából, s megjelenik olyan jogintézményekben, mint a jogorvoslat kizárása, az eljárások megismétlésének tilalma.

A kapcsolat mindezek ellenére (vagy éppen ezek miatt) egy biztonsági fogalom, mivel a későbbi ítélet kizárásával a kapcsolat szabályozásával, a negatív hatás érvényesülésével biztosítja az egyszer már eldöntött kérdés végleges eldöntését.

A kapcsolat jogi intézményesítése más fogalmaktól való elhatárolódás révén vált lehetségessé. Így a kapcsolat nem azonosítható az ítélet jogalakító hatásával, a ténymegállapító, mellék és reflexív (harmadik félre történő) hatásával. Ugyancsak nem keverhető össze az ítéletek jogmegállapító hatásával (Feststellungswirkung). Az igazi és komoly elméleti problémák azonban az ítélet materiális jogereje kapcsán merülnek fel.

A jogerő hatás – amit akár az anyagi jogi elméletek, de inkább az eljárásjogi teóriák dolgoztak ki – pontosan meghatározza a bírói döntések kötőerejét. Így nemcsak azt, hogy a bíróságoknak tilos eltérni a már eldöntött kérdések bírói megítélésétől, hanem tartalmazzák a párhuzamos és új eljárások tilalmát (ne bis idem). Ezen belül az eljárásjog pontosan tartalmazza azokat a jogi feltételeket, amelyek a bírói eljárások halmozódását akadályozzák meg. Ilyen pl. a pertárgy azonosság.

A jogerő hatást ugyanakkor további finomításokkal kell pontosítani. Így – a ZPO alapján – ki kell mondani a jogerős ítéletek prejudikális hatását. Ez abban áll, hogy a

bíró egy előbb megszületett ítélet joghatását a saját döntésének megfogalmazásakor nem hagyhatja figyelmen kívül. Ez az anyagi jogerőhatás kétségtelen pozitív oldala, hiszen a második bírónak semmilyen lehetősége nincs arra, hogy az első bíróság által eldöntött előkérdést még egyszer megítélje. E hatás a *ne bis in idem* felfogásba nem nagyon illeszthető be, mivel a pertárgy azonosság még távolról sem mutatható ki, sőt a pertárgyaknak éppen hogy nem szabad egymással azonosnak lenniük, mert akkor a második eljárás el sem kezdődhetne.

Az anyagi jogerő-hatás beáll akkor is, ha a másik oldalon a korábbi jogvitában érintett fél áll (kontradiktorischer Gegenteil), még pontosan nem áll be, és meg kell akadályozni érvényesülését akkor, ha a másik fél személye megváltozott. Itt megint arról van szó, hogy nem az azonos pertárgy az a jogerő hatás kialakulásának az előfeltétele.

A jogerő hatás kialakul a perek és eljárások között „jogi értelmi - tárgyi összefüggések” (rechtliche Sinnzusammenhang) esetében is.

Mindenképpen beszélni kell a jogerő tárgyról (Gegenstand des Rechtskraft). Ebben az értelemben a jogerő tárgya az ítélettel eldöntött kereseti igény (Anspruch). E látszólagos egyszerűség ellenére azonban nagyon nehéz meghatározni a döntés tartalmát, avagy a kereseti igény fogalmát.

A döntés (a bírói ítélet) három részből áll, a rendelkező részből, a tényállásból és az indokolásból. Az ítélet szerkezeti felépítése és rendszere azonban beszűkíti az értelmezés lehetőségét, mivel a döntés alapja, tárgya és jogkövetkezménye arra és csakis arra az esetre és ítéletre vonatkozik. A jogkövetkezmény és a döntés alapja mindezek mellett elválaszthatatlanok egymástól és egymással logikai értelemben is összefüggnek. Az uralkodó irodalmi felfogás szerint ugyanakkor az ítéletben az alap és a jogkövetkezmény mint egész (Subsumtionsschluss) alkotják a jogerő tárgyat. Ettől eltérő és ehhez nem kapcsolódó értelmezések és jogi tárgyak ugyanakkor nem osztoznak a jogerő sorsában.

A kereseti igény fogalmának meghatározása átvezet bennünket a pertárgy problémához, és ahhoz, hogy a pertárgy miként viszonyul a bírói döntés tárgyához.

A kereseti igény (erhoben en Anspruch) definiálható úgy is, mint a per tulajdonképpeni tárgya (Streitgegenstand). Ekkor a döntés valóban a per tárgyról történik. Ezen az értelmezés szerint nincs különbség pertárgy és ítéleti döntés között. A jogerő hatás beáll tehát az egész pertárgy vonatkozásában. Igen ám, de ekkor a jogerő nem pusztán a pertárgyat érinti, hanem a döntés tárgyára terjed ki, ami akkor

problematis, amikor a döntés és a pertárgy között azonosság nem állapítható meg. E felfogás megkülönböztetendő a Savigny féle elmélettől, mivel e felfogás szerint – ellentétben Savignyvel a jogerő hatása nem terjed ki az ítélet indoklására. Így a bírónak egy későbbi eljárásban csak a jogerős döntés tartalmát kell figyelembe vennie.

Az anyagi jogerő kijelöli az igazságszolgáltatás határait. E szempontokat az eljárásjogi elméletektől függetlenül figyelembe kell venni, mivel a jog korántsem egységes rendszer. A munkaügyi bíróság anyagi jogerővel rendelkező ítélete, a közigazgatási bíróság ilyen döntése egyértelműen meghatározzák a bírósági eljárások hatáskörét. A GG értelmében e bíróságok döntései azonosak a polgári bíróságok döntéseivel, így a polgári (rendes) bíróságok ezeket sem felül nem bírálhatják, sem újra nem tárgyalhatják.

Vissza kell térni most már a kapcsolat és kapcsolódás meghatározásához. Ehhez azonban az ítéletek hatását tágabb értelemben is tárgyalni kell. Meg különböztetjük az *inter partes* és *inter omnes* hatást. Beszélni kell a kapcsolat és ítéleti hatások szélesebb összefüggéséről is.

Ezek szerint a jogmegállapító ítéletek tárgyát, amely a jog megállapítása maga, a későbbi eljárást lefolytató bíró semmiféleképpen nem ingorálhatja. Ugyanígy az ítéleti tényállástól sem tekinthet el a második bíró. Így pl. az elévülési idő számításánál nem lehet figyelmen kívül hagyni az elő ítélet tartalmát. A kapcsolat szigorúan a tényállásra vonatkozik, nem az ítélet tartalmára, mint ahogy a második bírót sem az ítélet tartalma orientálja, hanem az anyagi jog megfelelő előírásai.

Az ítélet anyagi jogereje eldönti, létezik-e egyáltalán kapcsolat, kialakul-e egyáltalán valamilyen kötődés az ítéleti döntés következményeként. A legfontosabb ennek megítélésénél a pertárgy azonosság léte vagy nem léte. A kérdést természetesen nem lehet statikusan és leegyszerűsítve megítélni, mert a per alatt történhet keresetváltoztatás, keresethalmazat jöhet létre, ezek mind kihatnak a per tárgyára. Mindezeket a bírói döntéshez kell viszonyítani, így a bírói döntésben eldöntött kérdések alkotnák a per tárgyát. Ezzel azonban összemosnánk a bírói döntés tárgyát a per tárgyával, ami pl. a keresetet elutasító bírói döntést nézve meglehetősen nehéz helyzetbe (majdnem megoldhatatlan helyzetbe) vezet el.

Meg kell vizsgálni, a törvény mit és hogyan szabályoz. Létezik-e a ZPO-ban olyan norma, amely a kapcsolatra bármely előírást tartalmazna. Meg kell állapítani, léteznek ilyen előírások a törvényben, ezek több csoportba sorolhatóak.

A kifejezetten csak a kapcsolatról szóló törvényi előírások szó és norma tartalom

szerint is rendezik a kapcsolat számos elemét. Pl. a polgári és büntető bíraskodás kapcsolatáról szóló ZPO norma, az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok közötti kapcsolatáról szóló jogi előírás, az ítéletek egységes szerkezetéről és renjéről szóló jogi norma, az anyagi jogerőről szóló előírások, a bírói döntések szakkérdésben való egymáshoz igazításáról szóló előírások.

A kapcsolatok és a kötődések azonban nemcsak az elsőfokú eljárásokban mutathatóak ki, hanem a másodfokú eljárásokban is. Így a másodfokú bíróság kötve van a jogorvoslat tartalmához és az első fokú bíróság ítéletéhez. A felülvizsgálat során a felülvizsgálati bíróság a felülvizsgálatra felterjesztett bíróság ítéletének tényállásához kötve van.

A bíróságok általában véve kötve vannak a hatásköri és illetékességi rendszerhez, azaz a másik bíróság eljárási képességéhez. Ezen belül a magasabb bíróság hatásköri vagy illetékességet kijelölő döntéséhez a bíróságoknak igazodniuk kell. Sőt azokhoz a döntésekhez is, amelyek kijelölik, melyik terület az ügy elintézésének gazdája (Rechtsweg).

A fentiekén kívül más norma előírások és jogintézmények szintén a bíróságok egymás döntésének figyelembe vételét írják elő. Ezek lehetnek „klasszikus” perintézmények, pl. a per (eljárás) felfüggesztését lehetővé tevő bírói jogosultság (előkérdés esetében). E körbe tartozik azonban a ZPO azon lehetősége, amikor a pert olyan beszámítás miatt függesztik fel, amely elismerése nem bírói útra tartozik.

A jogi előírások számos esetben beszűkítik a bíróságok kapcsolódásának lehetőségét. Így a büntető és polgári eljárás egymáshoz való kapcsolódása korántsem probléma nélküli. Pl. a polgári ítélet jogerős tényállása alapjául szolgál-e a büntető bíróság további, bűnösséget megállapító ítélezési tevékenységének? A büntető eljárási kódex nem mondja ezt ki explicit módon, azonban -- a német jog előírásai szerint -- bizonyos kérdéseket csak a polgári bíróság ítélete mondhat ki. Pl. tulajdont csak a polgári bíróság állapíthat meg.

Speciális kérdéseket vetnek fel a jogot elismerő, jogról lemondó és a mulasztási ítéletek. A jogelismerő és a jogról való lemondást kimondó ítélet a későbbi, felperes elleni perekben kapcsolati hatással rendelkezik, ezt a második bíróságnak figyelembe kell vennie.

Ulrich Herrmann könyvében a perfüggőség általános, sajátosan a német jogban

megtalálható, valamint a nemzetközi jogéletben kialakult kérdéseivel foglalkozik.¹⁶⁷ Megközelítésének szempontja speciális, azt vizsgálja, hogy a már egyszer meghozott bírói ítélet miképpen hat ki egy olyan ún. harmadik félre, aki nem volt az első per részese, ám az ellene, vagy éppen az ő kereset indítására folyó perben a bírónak mindenképpen figyelembe kell vennie a korábbi döntést.

Legelőször a jogerő és a perfüggőség közötti „rokonságot” elemzi a szerző.

Szélesen elterjedt az a nézet, ami szerint a perfüggőség nem más, mint előre hozott jogerő hatás. Kérdés azonban, egy harmadik féllel szemben valóban megállja-e a helyét egy ilyen vélemény. Ezért meg kell vizsgálni, valóban széles körű rokonságban állnak-e egymással a jogerő és a perfüggőség?

A *jogerő ősi* jogintézmény. A római jogtól használják, e jogerő fogalom és intézmény képezte alapját a modern jogi szabályozásnak. Alapvetően a jogerő anyagi és eljárásjogi hatásáról beszélünk azóta is. Ugyanígy megkülönböztetjük a jogerő hatás pozitív és negatív hatását. A jogerő kérdését egy perben hivatalból kell vizsgálni.

A *perfüggőség* leginkább a perfüggőségi kifogás, a perindítási tilalom, a viszont kereset emelés és a keresetváltoztatás tilalma felől vált ismertté. Ugyanakkor nem vált sohasem megnyugtatóan eldöntötté az a kérdés, a perfüggőséget hivatalból kell-e figyelembe venni, vagy valamelyik fél kérelmére (előadására.) Mindenestre, amennyiben összehasonlítjuk a perfüggőséget és a jogerőt egymással több lényeges eltérést találunk. Minden eltérés azonban arra mutat, itt két *egymással alig találkozó* intézményről van szó. A két intézmény belső összefüggése – a számos vélemény és nézet ellenére – csekély jelentőséggel rendelkezik. Mindenesetre a két intézmény párhuzamosan fejlődött ki, és egymást kölcsönösen befolyásolta.

Az egymásba épülés elméletének legfontosabb érve, hogy a két jogintézmény között *célazonosság* van. Közös céljuk a párhuzamos ítéletek elkerülése, az egymással ellentétes döntések lehetetlenné tétele. E mellett a perfüggőség még pergazdaságossági célokat is szolgál. Mindez azonban az újabb irodalomban vitatott. Ezek lényeges következtetése, miszerint a perfüggőség az egymással konkuráló ítéletek megakadályozásában nem játszik szerepet, ezért e tézis dogmatikailag tarthatatlan.

Az irodalmi álláspontok szerint van azonban más közös célja is a két intézménynek. A jogerő nemcsak az egymással konkuráló ítéletek megakadályozása, hanem a jogbiztonság szolgálója. Hasonlóan a perfüggőséghez. Mindent egybevetve azonban megállapítható, a perfüggőség és a jogerő közös célazonossága e szempontok

¹⁶⁷ Ulrich Herrmann: Die Grundstruktur der Rechtsaengigkeit. Prozessrechtliche Abhandlungen, Heft 65. UNI Bonn. 1987.

alapján sem tartható. Különösen nem nemzetközi vonatkozásban, mivel az elismerési klauzula alkalmasabb az összeegyeztethetetlen ítéletek negligálására, mint a jogerő.

Megvizsgálva a két intézmény közötti kapcsolatot, úgy tűnik a kettő azonossága, szoros rokonsága nem tartható. Nem tartható alkotmányossági szempontból sem, jóllehet mindkettő a GG garanciális intézményei közé tartozik. A jogerő azonban konkrét és semmivel nem helyettesíthető egyedi tartalmakat hordoz, a perfüggőség általános alapelv, konkrét jogalakító hatása nincs. A perfüggőség továbbá pertárgy azonosságnál fejt ki a hatását, további perindításra nem hat ki. Nem így a jogerő, amely minden további perindítást megakadályoz. Összevetve tehát, sokkal inkább inkongruenciák, mintsem párhuzamos hatások mutathatóak ki a perfüggőség és a jogerő kapcsolatában. Az nem vitatható, hogy a két intézmény bizonyos vonatkozásban párhuzamosan fut egymással, de a kölcsönhatás közöttük csekély. Ahhoz, hogy a perfüggőség és a jogerő egy, a perben nem érintett harmadik személyre azonos hatást váltson ki, mindkét intézmény belső szerkezetének azonosnak kellene lennie.

A perfüggőség intézményének *belső szerkezetét* vizsgálva a következő összefüggések bontakoznak ki. A ZPO 261. § csak azokra a jogi eljárásokra vonatkozik, amelyek a ZPO alá tartoznak. A perfüggőség a felek akaratához kötött, és addig áll fent, amíg a felperes a keresetétől el nem áll. Eddig a pontig a perfüggőség a felek rendelkezési jogából fakadó érdekeltsége alatt áll, amihez jelentős közérdek fűződik. Ugyanakkor a perfüggőség számos olyan jogi helyzetet is levéd, amelyeket más intézmények védelme alatt is állnak, pl. a hatásköri vagy a bírósági eljárási képességet szabályozó szabályok hatása alatt. A perfüggőségnek keresetvédő jellege van, a bíróság és a felek bizonyosak lehetnek a felől, hogy egy megindult eljárás keresetét más fórum előtt nem terjesztik elő.

A ZPO-ban szabályozott perfüggőséghez kapcsolódó joghatások közül a leginkább vitatott a kereset változtatás tilalma volt. Hosszú, és történetileg is meglehetősen szerteágazó viták keresztüzében állt az intézmény. Végül egyetlen egy racionális érv szolgált mellette: ez pedig alperes védelme. Ez azonban meglehetősen problematikus, mivel az alperes törvényben meghatározott jogvédelme nem biztos, hogy az alperes tényleges perbeli érdekét szolgálja.

A ZPO 265. § a perfüggőség joghatásait szabja meg. Amíg a jogirodalom és a joggyakorlat nagyrészt harmonikus és megfelelő intézményi szabályozásnak tekinti a törvényhelyet, addig az alaposabb elemzés számos problémát hoz a felszínre. Így például figyelmen kívül marad, hogy egy peres eljárást nemcsak azáltal lehet

veszélyeztetni, hogy új eljárást indítanak, hanem számos más módon is meg lehet teremteni a jogi bizonytalansághoz vezető alternatívákat.

Ami a viszont-kereset tilalmát illeti, ez voltaképpen nem jelent mást, mit az eredeti, a keresettel meghatározott pertárgy védelmét. A szabályozás szerint ehhez nem lehet hozzányúlni.

A közbeeső megállapítási kereset esetében bármelyik fél kérheti, hogy a bíróság a peres eljárás közepette a vitatott jogviszonyról közbeeső megállapító ítéletet hozzon. Az intézmény Savigy munkásságára nyúlik vissza, aki a jogerő-hatás (teljes) kidolgozásakor az ítélet rendelkező részén felül az ítélet valamennyi részének jogerő hatását – így az indokolási részének is – dolgozta ki. A vitatott jogviszonyról szóló megállapítás az ítélet indokolási részének tartozéka, mivel a bíróság ebben tudja a jogviszonyt értelmezni. Ebből kiindulva a feleknek joga van a per közben kérni a jogviszonyról szóló bírói véleményt (közbeeső megállapítás), amely egy rendelkező rész nélküli ítéletet eredményez. A jogintézmény célja a bírói döntés alapjának jogerős rögzítése, ami pergazdaságossági célokat is szolgál. A közbeeső kereset igazából megváltoztatja a per tárgyát, hasonlóan a viszont – keresethez. Amíg azonban a viszontkereset tilalma beáll, a közbeeső megállapítási keresetet a ZPO támogatja.

A mellék-beavatkozás (Nebenintention) funkciója és célja a harmadik, perben részt nem vevő személy, akinek jogi érdeke a perhez kapcsolódik, részvételének biztosítása. Itt egy már a perfüggőséggel biztosított perről van szó, amelyben a pert kinyitják egy harmadik fél felé. A harmadik fél újabb szempontokat vonhat be a peres eljárásba, holott az a viszony, ami őt a felekhez köti, nem képezte a peresített jogviszony részét. A perfüggőség, azáltal, hogy rögzíti a peresített jogviszonyt (a per tárgyát), lehetővé teszi, hogy a peren kívül álló, de a per tárgyával összefüggő jogviszony a már folyó perben jogvédelmet kapjon. Ez a jogviszony nem a per tárgyának része, mert a ZPO nem teszi lehetővé a három fél közötti egyidejű peres eljárást. Az ítélet mégis befolyásolja ezt a külső jogviszonyt, s az ítéletnek éppen nem a rendelkező, hanem az indokolásai része játszhatja ebben a legnagyobb szerepet.

A perfüggőség nemcsak a mellék, hanem a fő beavatkozás előtt is kinyitotta a kaput. A fő beavatkozás iránti kereset (Hauptinterventionsklage) sok esetben a ZPO által privilegizált. Az előtt a bíróság előtt lehet előterjeszteni, ahol az első fokú jogvita elindult. A rendelkezések alapján megállapítható, végül a perfüggőség biztosítja ennek az intézménynek a működését, mivel a perfüggőség az, amely meghatározza azt a pertárgyat, amelyhez a beavatkozási kereset csatlakozhat.

Összefoglalva tehát a perfüggőség számos eljárási intézmény előfeltétele. Minden heterogenitás ellenére kimutatható egy közös sajátosság, ez pedig a pertárgy (és az ítéleti tárgy) tárgyi – szaktárgyi (sachlichen) kiszélesítése. Ugyanakkor a perfüggőség másik hatása a jog által nem támogatott tárgyi – szaktárgyi kiszélesítés megakadályozása, az eredeti pertárgy védelme.

A pertárgy védelem a peres eljárás stabilizációját jelenti. Így a bíróság eljárási képességének (Zustaendigkeiten) megállapítása után már nincs lehetőség a peres eljárás fórumának megváltoztatására. Ezzel a perfüggőség a felhívott bíróság eljárási képességét garantálja, a meghozandó ítélet egyik alapfeltétele. Megakadályozza azt is, hogy az egyszer már eljárási képességét kinyilvánított bíróság egy későbbi változással ezt a képességét elveszítse.

A német jogtudomány kérdésfeltevését nemzetközi relációkban gondolta végig Andreas Buschmann 1995. ös könyvében.¹⁶⁸ A könyv aktualitása – írta –, hogy felperes nemcsak a nemzeti – tagállami, hanem a nemzetközi porondon is számos bíróság között választhat keresetének előterjesztésekor. Több joghatósággal rendelkező bíróság (és állam) között választhat. Ugyanakkor az is előfordul, hogy a már megindított per alperese talál magának egy joghatósággal rendelkező fórumot és ott indítja meg az eredeti felperessel szemben a pert. A párhuzamos perek esetében találkozunk a pozitív kompetencia konfliktussal, amit fel kell oldani. A szabályozás biztosítja a pert indító félnek, hogy a számára kedvező bírói fórumot keresse meg (forum shopping), azonban ezen túlmenően kezdenie kell valamit a párhuzamos eljárásokkal is.

A szabályozás nemzeti – tagállami szinten nem igen eredményes. A ZPO analog módon alkalmazott rendelkezései – bár erről rengeteg vita van – még valahogy biztosítanák a párhuzamos perek megakadályozását, azonban az igazi megoldás európai vagy nemzetközi, közösségi jogi szinten keresendő. A Brüsszeli Szerződés megfelelő szabályi például rendezik e kérdést (21. cikk.), ám számos új problémát vet fel a szabályozás.

Az egyik ilyen probléma, hogy a perfüggőség nemzetközi intézménye nemzeti – tagállami válaszokat vet fel, mivel a nemzeti tagállami jog tartalmazza a perfüggőségi hatásokat. Mindez azonban semmit nem ér, mivel a belföldi jogintézmények negligálhatják a nemzetközi perfüggőség szabályait. Így, ha a német bíróság úgy dönt, az ítélet várhatóan nem ismerhető el, a perfüggőségi hatás nem áll be.

¹⁶⁸ Andreas Buschmann: *Rechtsaengigkeit im Ausland als Verfahrenshindernis*. Ludwig – Maximilian Universitaet, München. 1995.

Tisztázni kell ezért a nemzetközi perfüggőség rendszerének intézményét. A nemzetközi perfüggőség kétségtelenül az első előjele annak, hogy a másik országban született ítéletet a másik ország elismeri. Ezért kell a később induló eljárást kizárni azzal, hogy egy másik országban előbb elindított eljárásban született döntés joghatását érvényesülni hagyjuk.

A különböző országokban folyó párhuzamos eljárások megakadályozandóak, már csak gazdasági okokból is. A jogbiztonság miatt meg kell akadályozni továbbá az egymást kizáró ítéletek meghozatalát is. Az egymással összeegyeztethetetlen döntések ezért nem ismerhetően el.

A nemzetközi perfüggőség megfelelő eszköz ahhoz, hogy a döntési kollíziókat megakadályozza. Nem szabad azonban más intézményektől elszakítva szemlélni és elemezni. Az ítéletek kollíziója számos joghatást vált ki, többek között az ítélet el nem ismerését, mivel az egy későbbi eljárásban született, avagy a több, egymással divergáló külföldi ítélet között kell választani. De rendelkezésre állhat a speciális perújítási kereset (Restitutionsklage) is.

Először a nemzetközi perfüggőség jogi dogmatikáját kell tisztázni. A kérdéskör tisztázását sokáig akadályozta az ún. prozessuális nacionalizmus (prozessuale Nationalismus) -- Németországban különösen Schütze --, amely egyértelműen kimondta, mivel a jogerőhatás az adott ország területi főhatalmához (Hoheit) kötődik, a külföldi perfüggőség belföldön nem fejthet ki joghatást (Extra territorium ius impune non paretur).

A nemzeti nacionalizmust a jogfejlődés több lépcsőben számolta fel. Nemcsak a ZPO változásai, hanem a BGH döntései is hozzájárultak a perfüggőség nemzetközi intézményének (és gondolatának) meghonosodásához. Döntő lépés az 1968 -as Brüsszeli Szerződés.

A Brüsszeli Szerződés számos kérdést nyitva hagyott. Különösen a nemzeti és a közösségi jogintézmény kapcsolódásában merültek fel meg nem oldott problémák. A szerződés alapelve szerint a korábban felhívott, megkeresett bíróság abszolút prioritást kap, ítélkező hatalma minden más állam bíróságával szemben abszolút. Ezt a felperes alapítja meg akkor, amikor a bírósághoz benyújtja a keresetét. A felkeresett bíróság (és állama) azonban a kereset benyújtásával kötelezettséget is vállalt a jogvita elintézésére. A perfüggőség alatt a megkeresett bíróságot védelem (eljárási jogvédelem, prozessualer Rechtsschutz) illeti meg minden más állam minden más bíróságával szemben. Így minden máshol benyújtott keresetet vissza kell utasítani, vagy az eljárást fel kell

függeszteni.

Amennyiben az egyik államban született ítéletet a másik államban elismerik, az ítéletet újra nem kell elismertetni. Az igazságszolgáltatási hatalom kizárólag a végrehajtásra koncentrálódik és redukálódik. Ellenkezőleg, amennyiben az ítélet elismerését megtagadják, semmi akadálya nincsen egy új eljárás lefolytatásának. A jogi rendelkezések mögött az alapvető értékrendszer áll, ami szerint a bíróságok ítélkező tevékenysége között nem lehet különbséget tenni, ezek egyenlő értékűek.

A perfüggőség hatásának kialakulásához több feltételnek egyszerre kell teljesülnie. Így fontos a *megkeresés időpontja*. Ugyancsak fontos a *pertárgyak azonossága*. Ezzel kapcsolatban ki kell emelni, amennyiben csak kapcsolat van a pertárgyak között, a szerződés 22. cikke értelmében nem a perfüggőség joghatása áll be, hanem a később megkeresett bíróság a külföldi bíróság ítéletét figyelembe véve ítéletet hozhat a peres jogvita tárgyáról.

A nem a szerződés alá tartozó ügyekben még – a német jog szerint – egy pozitív elismerési prognózis is szükséges.

A nemzetközi perfüggőség elemzésekor nem lehet elmenni a nemzetközi jogerő-hatás elemzése mellett. A külföldi ítélet belföldi elismerése ugyanis azt jelenti, a külföldi ítélet belföldön fejt ki jogerő hatását, azaz belföldön akadályozza meg a párhuzamos eljárások újra indítását, a már lezárt jogvita újra indítását, sőt a jogerős ítélet a belföldön később megindult eljárások esetében belföldi perfüggőségi hatást vált ki. Ugyanakkor ki kell hangsúlyozni, a jogerő és a perfüggőség nem azonosak egymással. A perfüggőség a felek rendelkezési joga alatt áll, amennyiben a felperes pl. eláll a keresettől megszűnik, majd ha újra keresettel fordul a bírósághoz, újra beáll. A jogerő hatás viszont ki van véve a pártok akarata és peres eljárási cselekménye alól, ám jogi terjedelme és joghatása az elismerő állam joga által meghatározott.

A Brüsszeli Szerződés és a Luganói Egyezmény az európai államok viszonylatában teremtettek új helyzetet. Azonban – igazodva a szerződés nemzetközi jogi jellegéhez – a szerződés előírásainak érvényesülése mindenképpen ki van téve a szerződést kötő államok akaratának és a szerződés előírásainak. Igaz ezt az EB többször értelmezte, azonban ettől függetlenül a szerződés nemzetközi jogi kereteit átlépni nem lehet. Hatályban maradtak a kétoldalú szerződések is, az Eu szerződések által nem érintett, illetve a szerződés alól kivont területek vonatkozásában e szerződéseket kell alkalmazni.

A szerződés által nyitva hagyott kérdések közé tartozik az a probléma, vajon a

joghatás hiányának kinyilvánítása a második bíróság által összeegyeztethető-e a német joggal, tekintve azt, hogy a szerződés 21. cikke nem a bíróságok eljárási képességét határozza meg¹⁶⁹.

Nem igazán értelmezhető a kereset elutasítása sem (Klageabweisung). Ugyanis az újabb szerződések egyrészt megnyitották a lehetőséget az eljárás felfüggesztése előtt, másfelől a kereset eljárásjogi okokból történő elutasítása a német eljárás szerint számos, a szerződés kereteibe nem igazán illeszthető jogkövetkezménnyel jár együtt.

Nem igazán világos, a második bíróság döntése kötelező, vagy bírói mérlegelés kérdése. A német jog szerint ebben a bíróságnak nincs mérlegelési kérdése. Amennyiben a lex fori elvén állunk, a német bíróságnak kötelező a jogkövetkezményt, a kereset elutasítását alkalmaznia.

A konnexitás esetében (22. cikk) a bíróság részére nyitva áll egy „enyhébb szankció” alkalmazásának lehetősége is. Ekkor nem kell a keresetet elutasítani, hanem az eljárás felfüggesztésével, majd az első bíróság döntésének bevárásával meg lehet valósítani a párhuzamos eljárások koordinációját.

A perfüggőséget a szerző a közösségi jogban elfogadott és alapelveként számon tartott „forum shopping” szempontjából is elemzi. A forum shopping igazából a felperes választási szabadságát jelenti, s ezt a választási szabadságot nemcsak a jog, hanem a jogirodalom, valamint az EB is akceptálja. Amennyiben a felek – élve a forum shopping elve által biztosított szabadságukkal – különböző tagállamokban fordulnak a bíróságokhoz, a perfüggőségi szabály (és annak jogkövetkezményei) blokkolják választási szabadságukat. Ezzel együtt számos kedvező perlési lehetőséget – így az alkalmazandó jog, az eljárás nyelve, jogismerete, helyismeret – iktatnak ki. Ugyanakkor a perfüggőség hatása attól is függ, a felek milyen – szimmetrikus avagy aszimmetrikus – perállásban indítanak-e keresetet.

A bíróságok oldaláról nézve számos konfliktus keletkezik akkor, amennyiben a bírói fórumok ütköznek egymással. A pozitív kompetencia konfliktust az elsőbbségi elv el tudja hárítani, a negatív kompetencia konfliktust (amikor egyetlen egy bíróságnak sincsen az ügyre vonatkozó eljárási képesség) a Brüsszeli Szerződés már nem tudja kezelni. Amennyiben a peres felek között azonos a felállítás, igazából a helyzet a felperes jogérvényesítésének ellehetetlenüléséhez vezet. Nemcsak a forum shopping elve, hanem

¹⁶⁹ A német fordításban: a második bíróságnak a kötelezettsége „für unzuständig zu erklären”. A hivatkozott elmélet szerint a normahely nem Zuständigkeitsnorm, mivel a bíróságok eljárási képességéről a német jog rendelkezhet (csak). Ráadásul úgy néz ki, hogy a másodszor megkeresett bíróságnak nem az eljárási képességével van baj, hiszen ezzel nemzetközi szinten rendelkezik.

a jogbiztonság alapelve is sérül ez által.

A Brüsszeli Szerződés a nemzeti jogokra bízta annak meghatározását, mikor kell a keresetet beadottnak tekinteni, azaz mikortól beszélhetünk a bíróság megkereséséről. A tagállami – nemzeti jogok ezt az időpontot egymástól ugyancsak eltérő módon szabályozták. Ráadásul a perfüggőség bekövetkezését is eltérő szabályokkal rendezték. Ugyanakkor a perfüggőségnek nemcsak eljárási, hanem anyagi jogi hatásai is vannak, s ezek – köszönhetően a szerződési szabályozásnak – a különböző tagállamokban különféle időpontban és eltérő módon következnek be. Ugyanakkor természetesen azonos joghatások sem zárhatóak ki – köszönhetően a kontinentális jog közös talapzatának.

A Brüsszeli Szerződés 21. és 22. cikkét elemezve az látható, nemcsak szakirodalmi, hanem ítéletekkel alátámasztott joggyakorlati konszenzus uralkodik abban, hogy a perfüggőségnek két típusa alakult ki. A belföldi, tagállamokon belüli eljárásokban a belföldi (tagállami, nemzeti) jog perfüggőségi szabályait kell alkalmazni, a határon átnyúló, és a szerződés hatálya alá tartozó ügyekben a szerződés közösségi jogi szabályait. Azonban ezek a szerződési szabályok visszautalnak a lex fori elvének megfelelően a nemzeti – tagállami jogra (Doppelqualifikation). A jövőben ez tarthatatlan, így a konfliktus feloldására különböző szabályok képzelhetőek el.¹⁷⁰

A Brüsszeli Szerződés természetesen nem oldotta meg a nemzetközi magánjog kérdéseit. A szerződés köréhez nem tartozó országok esetében ugyanis más szabályok szerint kell eljárni és más szabályok alapján kell megállapítani a perfüggőség beállításának időpontját, avagy annak anyagi jogi és eljárásjogi tartalmát. A fő szabály azonban ezekben az esetekben, hogy a perindítás helyének joga a döntő, sőt még az is lehetséges, hogy nem a szövetségi, hanem a tartományi eljárásjog szabályait kell alkalmazni.

A Brüsszeli Szerződés autonóm értelmezése különösen a pertárgy fogalmának (Streitgegenstand) meghatározásakor fontos. Az EB leginkább számottevő ítéletei (Gubisch / Palumbo, illetőleg Zelges / Salinitri) nemcsak pozitív kifejtését adták meg a pertárgy fogalomnak, hanem számos fogyatékoságot, netán hiányt is magukkal hoztak. Az EB a perfüggőséget három azonossági követelményre építi, így azonosnak kell lenni a feleknek, a kereseti kérelem alapjának, és a kereset tárgyának.

A keresetek tárgyi (Gegenstand) azonosságáról akkor beszélünk, ha azok központi elemei (Kernpunkt beider Klagen) megegyeznek. Ennek következtében a

¹⁷⁰ A szerző ezen javaslataival nem foglalkozunk, mert a későbbi rendelet egyértelmű és világos választ adott a vitatott kérdésekre.

marasztalásra irányuló és a negatív megállapításra irányuló (de később előterjesztett) kereset tárgya azonos, aminek következtében beáll a perfüggőség.

E kérdésnél maradva az EB döntést értékelve meg kell állapítani, hogy az EB nem foglalkozott azzal, elemezte vajon a perfüggőség helyett nem alkalmazható-e a szerződés konnexitásra (kapcsolatra) építő 22. cikke. Az EB hallgatása ellenére a nemzeti – tagállami bíróságok előszeretettel alkalmazzák e rendelkezéseket, különösen részleges keresetek (Teilklagen) találkozásakor. E tendencia azért is jelentős, mert azokban az esetekben, amikor a jogeset nem esik a Brüsszeli Szerződés alá, voltaképpen a lex fori alapján járnak el a nemzeti – tagállami bíróságok, ami egy, az EB gyakorlatáról teljesen elütő joggyakorlathoz vezetett. A jövőben tovább kell mennie az EB –nek a megkezdett úton, és egy egységes európai jogi térség kialakításának érdekében a tagállami – nemzeti jogértelmezést és joggyakorlatot ki kell iktatnia.

Az egységes európai jogi térség kialakításának egyik akadály a legtöbb tagállamban meglévő, elismerési prognózis intézménye. E szerint egy másik országban folyó per akkor vált ki perfüggőségi hatást, ha az abban született ítélet a hazai jog szerint elismerhető, azaz joghatás kiváltására alkalmas döntés. A Brüsszeli Szerződés lényegesen könnyített az intézmény alkalmazásán, sőt a szerződést aláíró államokban vagy a közrendi klauzulára korlátozta azt, vagy kiiktatta. Nem iktatta azonban ki ezen intézményt a nemzetközi magánjogból, a Brüsszeli Szerződéshez nem tartozó államokkal összefüggő joggyakorlatból.

E szerint a pozitív elismerési prognózis a külföldi ítéletek jogerőhatásának biztosításáról és a perfüggőségi hatás kialakulásáról gondoskodik. Ugyanakkor a perfüggőség hatása a külföldi ítélet jogerejéhez igazodik, a perfüggőség nem terjedhet tovább, mint a jogerő terjedelme. A pozitív elismerési prognózis megakadályozza azt is, hogy a belföldi eljárást lefolytassák, még akkor is, ha végül a megszületendő ítélet mégsem ismerik el belföldön. Ebben az esetben a belföldi felperes új keresetindítással érvényesítheti jogait, vagy a felfüggesztett eljárás továbbfolytatásával. Problémát okozhat, hogy a külföldi, és el nem ismert ítélethez vezető eljárás alatt belföldön semmilyen jogvédelmet nem élvez, egyetlen egy reménye, hogy az ítélet majd belföldön végrehajtható lesz. A ZPO megoldása – a Reichsgericht 1892-es ítélete óta – hogy a külföldi perfüggőségnek a belföldi perfüggőségével azonos hatásúnak (terjedelműnek, tartalmúnak) kell lennie, ami azt is jelenti, a másodszor megkeresett belföldi bíróság döntési kompetenciája fennáll akkor, amennyiben a külföldi bíróság ítéletének elismerését végül megtagadják.

A Brüsszeli Szerződés 21. cikke azonban a pozitív elismerési prognózist kizárja. A szerződés ugyanakkor mégsem ad teljes mértékben zöld utat a külföldi ítéleteknek, mivel egyes, egyedi esetekben meg lehet az elismerést tagadni. Ilyen a már említett közrendi záradék alapján az ítélet közrendbe ütközése, az eljárás szabálytalansága, az összeegyeztethetetlen ítélet, a korábbi belföldi perfüggőség ellenére lefolytatott eljárásban született ítélet, egy harmadik országban született ítélet, a kölcsönösség alapelveinek megsértése. Látható, a szerződés számos esetben hagyott kibúvót a tagállamoknak arra, hogy az ítéletek elismerését (és végrehajtását) megtagadják. Mindez nem érinti a perfüggőséget, mert az a szerződésben szabályozott előfeltételek megléte esetében mindenképpen beáll.

Külön problémát okoz, ha a másodszor megkeresett bíróság kizárólagos joghatósággal rendelkezik. Belföldi relációban a helyzet egyértelmű, ha a másodszor megkeresett bíróságnak a hatásköre vagy illetékességi köre kizárólagos, az elsőnek megkeresett bíróságnak a keresetet vissza kell utasítani (oka: *unzustaendigkeit*). A szerződés szerint azonban más a helyzet, a második bíróságnak meg kell várnia az első bíróság jogtaóságról szóló döntését, és ha az pozitív a keresetet még akkor is vissza kell utasítania, ha kizárólagos joghatósággal rendelkezik. Hozzáteesszük, az más kérdés, hogy az ilyen ítélet végrehajthatatlan lesz, mert a szerződés előírásai mellett a jogrendbe (közrendbe) is ütközik. Éppen ez az intézmény, ahol a leginkább kimutatható a közösségi és a nemzeti – tagállami jog eltérése, különbsége.

b. A Brüsszel I. Rendelet után

A párhuzamos eljárások megakadályozása a közösségi (és a hazai, német) jog egyik legfontosabb feladata – állítja Eike Christian Mittenzwei könyvében.¹⁷¹ Könyve jóval a Brüsszel I. rendelet után született meg, így alkalma volt nemcsak az új jogszabályt, hanem az új bírói gyakorlatot is elemzésének körébe vonni. Párhuzamos eljárások kialakulhatnak a hatályos hatásköri, illetékességi és joghatósági szabályok alapján, különösen az európai igazságszolgáltatási rendszerben, ahol egy bíróság nemcsak helyi illetékességgel vagy hatáskörrel, hanem európai joghatósággal is rendelkezik. Az európai polgári eljárásjog fejlődése, a különböző rendeletek hatályba lépése lehetővé tette, hogy a nemzeti – tagállami bíróságok tevékenységük legkülönbözőbb területén (ítélkezés, bizonyítás felvétel, végrehajtás) európai közösségi

¹⁷¹ Eike Christian Mittenzwei: *Die Verhinderung von Verfahrenskollision nach deutschem und europäischem Zivilprozessrecht*. Peter Lang GmbH. Frankfurt am Main. 2006.

bírói fórumként működjenek.

A közösségi jog ugyanakkor rendelkezik a párhuzamos eljárások megakadályozásáról (polgári ügyek joghatósági rendeletének 27. cikke), a perfüggőségről, a különböző bírósági eljárások egymáshoz való viszonyáról (ítéletek elismerése, végrehajtása). Mindezek ellenére a nemzeti – tagállami jogok párhuzamos intézményei is működnek, nem függesztették fel hatályukat, sőt néha az intézmények tartalma alapvetően ellentétes az európai polgári eljárásjog normatartalmával. Csak egy példa ezek közül a teljesítésre és a negatív megállapításra irányuló keresetek megítélése a német és az európai polgári eljárásjog szerint. Ugyanennek a jogi tartalma az EB és a német bírósági gyakorlat ill. joggyakorlat ütközőzónájában látható.

Mindezek miatt Mittenzwei először a pertárgy fogalmat tisztázza. Az EU „Kernpunktheorie” elmélete nemcsak közismert, hanem különböző ítéletekbe kifejtésre került. Kevesen figyeltek azonban arra fel, hogy ez a joggyakorlat *nem a formális kritériumokon alapul*, hanem a keresetek *anyagi jogi tartalma* kap különösen nagy hangsúlyt.

A német bírói gyakorlat az EB jogfelfogását számos döntésben próbálta meg érvényre juttatni. A bírói gyakorlat azonban hamar kiváltotta a jogirodalom (meglehetősen heves) kritikáját. Számos szerző az EB jogértelmezését és felfogását a hazai (német) jogtól teljes mértékben elkülönült (és elkülöníthető) joggyakorlatnak tartja, de van olyan felfogás is (Christian Dohm), aki a pertárgy fogalom értelmezését újra a *lege fori* illetékességébe helyezné vissza. E szerzők ellen igazából egy lényeges érv szól, ez pedig az európai polgári eljárásjog fogalmi rendszerének megteremtése. Szükséges az autonóm fogalmak kidolgozása, s ez lényegében már a Brüsszeli Szerződés autonóm értelmezésével elkezdődött.

Hogyan teremthető meg egy európai pertárgy fogalom? Mindenképpen kellene valamilyen formális kritériumot is adni (hasnolón a német joghoz), továbbá ki kellene dolgozni a nemzeti jogoktól független fogalomrendszert is. Nagy kérdés, hogy ennek a pertárgy fogalomnak az EB értelmezésénél tágabbnak, avagy éppen szűkebbnek kell-e lennie? Meg kell azt is vizsgálni, a pertárgy fogalom, amely a felfüggesztés intézményén keresztül a párhuzamos peres eljárások koordinációját is elvégzi, miképpen hat a klasszikus peres intézményekre és alapelvekre, mint a felek egyenrangúsága, a pergazdaságosság, stb.

Mindehhez először a német polgári perjog pertárgy fogalmát vizsgálja meg először a szerző.

A történeti és az irodalmi álláspontok áttekintéséből egyfelől megállapítható, a pertárgy kérdése a német joggyakorlat és jogtudomány központi kérdése. Az azonban megállapítható, hogy amíg a pertárgyak a kereset határozza meg, az alperes inkább a Kernpunkttheorie álláspontján található. Ez különösen abból a tényből állapítható meg, ahogy az EB az ítélete során a felek közötti jogviszonyt elemezte, és a német anyagi jogi pertárgy (különösen az újabb irodalomban fellelhető) fogalomhoz közeledve határozta meg a pertárgy fogalmát. Ez ugyanis nem volt más, mint a felek közötti jogviszony analízise, ami a német jog szempontjából az anyagi jogi pertárgy fogalom alapja. Az AB ugyanakkor, amikor a felek érdekét állította a pertárgy fogalom középpontjába, el is távolodott ettől az állásponttól, és egy eljárásjogi fogalomalkotás irányába lépett.

A továbbiakban a szerző megvizsgálja a jogerőhatás, perfüggőség német és közösségi jogi elméleteit, összefüggéseit. Számunkra érdekes a közösségi jogi elemzése.

A külföldi ítéletek elismeréséhez számos érdek vezet. Így a felek érdeke, a bíróság és az állam érdeke, továbbá a nemzetközi jogi rendhez fűződő általános jogi érdek. A felek az ítéletek elismerésével megspórolják a második belföldi eljárás költségeit és fáradságait. A felperes számára különösen megterhelő lenne, ha egy második belföldi eljárásban is a jogáért kellene küzdenie, különösen azért, mert a számára biztosítható jogvédelem ez alatt az idő alatt „lebegne”, ami megengedhetetlen. De az alperes számára, különösen amennyiben az első per nyertese lesz, sem mindegy, vajon egy újabb perben kell-e álláspontját és jogait érvényesíteni. Mindennél sokkal fontosabb, hogy az adós egy érvénytelen ítélet tudatában külföldre, és elérhetetlen helyre viheti az adósságának fedezetéül szolgáló vagyonát.

Az európai jogcsaládok mindegyike szabályozza a külföldi ítéletek belföldi érvényesíthetőségét. A német jog megoldásai ismertek. Mindezeket a Brüsszel I rendelet azonban felülírta azzal, hogy a rendelet jogforrási jellegénél fogva – még, ha dogmatikája megegyezik is a Brüsszel I Szerződéssel – kikényszeríti a tagállamokban a másik tagállamban hozott ítélet elismerését és végrehajtását.

A rendelkezések következménye mindenképpen megjelenik a klasszikus dogmatikában. Így a másodszor megkeresett bírónak az első bíróság eljárását a nélkül kell elfogadnia, hogy egyáltalán mérlegelhetné az első bíróság meghozandó döntésének tartalmát, avagy jogerő hatását. Kikapcsolódik az ítéletek prejudiktuma is, mivel az első ítélet semmiképpen nem lesz prejudikális kérdése a másodiknak, lévén nem születik meg a második ítélet. Nem jönnek tehát létre egymással összeegyeztethetetlen

(unvereinbare) ítéletek.

Az egymással párhuzamos eljárások koordinációját a perfüggőség és a peres eljárás felfüggesztésének intézményei végzik. Az intézmények elemzését a jogirodalom alaposan elvégezte. Amire azonban nagyobb figyelmet kellene fordítani, a perfüggőség kettős, anyagi és eljárásjogi joghatása. A felfüggesztés intézményénél nem kell ilyen kettős hatással számolni, ez az intézmény egyértelműen eljárásjogi intézmény. Elsősorban a folyamatban lévő eljárást szolgálja, ezzel szemben a perfüggőség a jogerő védelmét látja el. A felfüggesztés kötelező, ha meghozandó döntés jogereje köti a bírót, ennyiben a felfüggesztés a jogerő hatáshoz kapcsolódik. A felfüggesztés esetében a két eljárás pertárgyának sem azonosnak, sem megegyezőnek nem szabad lennie. Amennyiben ez a helyzet, akkor perfüggőségről beszélünk és nem a per felfüggesztéséről.

A külföldi bíróságok eljárásait szintén koordinálni kell. Erre számos intézményes megoldás született, a német jogban az elismerési prognózis, a külföldi bíróságok eljárása esetében beálló perfüggőség, de ide tartozik a Brüsszel I rendelet számos előírása is. A szerződéshez képest előrelépés, hogy a keresetindítás időpontját a rendelet egyértelműen meghatározza, így a szerződés – lege forira támaszkodó – bizonytalanságát kiiktatta. Ez azonban a német perjogtól nagyon messze eső rendelkezés és lényegében a per elindítását, a bírósághoz való kötését (anhaengigkeit) időpontjára teszi a perfüggőség beállítását. Nem rendelkezik a szabályozás ugyanakkor olyan helyzetekről, mint a német jogban honos *közbenső megállapítási kereset* (Zwischenfeststellungsklage), avagy a viszontkereset. Amennyiben ugyanis a viszontkeresetet a szóbeli tárgyaláson terjesztik elő, és itt veszik jegyzőkönyvbe (protokolliert ist), a perfüggőség a ZPO szerint a viszont kereset vonatkozásában ebben az időpontban áll be. Erről a Brüsszel I Rendelet nem rendelkezik, ezért e téren marad a lex fori szabályozás. Ennek következtében viszont az Eu szabályozás nem teljes, csak részleges.

A problémák megoldására egy rugalmas perkoordinációs rendszer kiépítése kínálkozik. Azt nem lehet tagadni, hogy a polgári eljárások egyik célja a perek közötti koherencia megteremtése. Ehhez azonban szükséges a nemzeti és a közösségi jogok viszonyának újra definiálása, mivel számos kérdés és probléma a nemzeti jogok különbségéből adódik. Bizonyos jogterületeken született bírói ítéletek joghatása ugyanis tagállamonként eltér egymástól. Ugyanakkor élesen ki kell domborítani bizonyos alapelveket, így a felek egyenlőségének (Waffengleichheit) elvét, az állami jogvédelem igénybevételének alkotmányosságát.

V. Perfüggőség párhuzamos (peres és egyezségkötési) eljárások esetében

A Polgári Perrendtartást módosító 2008. évi XXX. törvény 12.§-ának rendelkezése szerint 2009. Január 1-től a jogi személy gazdálkodó szervezeteknek egymás közötti jogvitáikban a keresetlevél benyújtása előtt meg kell kísérelniük jogvitájuk peren kívüli elintézését. A novella arról hallgat, hogyan és milyen fórum előtt kell a jogvitát rendezni, továbbá abban sem igazít el, milyen jogi jellemzőkkel bír majd az egyeztetés eredményeként megszülető vitarendezési megállapodás. Mivel a feleknek nem kötelező a már működő döntőbírói-közvetítői szolgálathoz fordulás – jóllehet a törvény nem tiltja, mint ahogy eddig sem tiltotta – feltehető, egy magánjogi megállapodás születik majd a vitarendezés eredményeként. A törvény indokolása sem ad választ problémánkra, ezért úgy tűnik a jogalkotó valóban egy polgári-magánjogi egyezséggel záruló egyeztetésre gondolt.

2008. májusában az Európai Parlament és a Tanács a 2008/52/EK számú irányelvében határozott kötelezettségeket rótt a tagállamokra a mediáció, azaz a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés intézményes és szervezett kiépítésére. Közvetítésen az irányelv a *„viták takarékos és gyors, bíróságon kívüli rendezését”* érti, olyan, a *„felek igényei szerint kialakított eljárásokat”,* amelyek *megállapodással* végződnek. E megállapodásokat – így az irányelv -- a felek *„nagyobb valószínűséggel tartják be önként”,* ezért vélhetőleg a felek korrekt és fenntartható kapcsolatban maradnak vitájuk rendezése után is. Megjegyezzük, a tanácsi irányelv szövege kísértetiesen hasonlít a magyar jogszabály indokolására, jóllehet a kissé formátlan ná sikerült Pp. novella mellett az irányelv kifejezetten *szervezett* és különböző magatartási szabályokat működtető *közvetítői eljárást* ír elő.

A magyarországi törvénymódosítás és a közösségi jog irányelv egy célt szolgálnak: kiépíteni végre a perelkerülés intézményes útjait, csökkenteni a drága és hosszadalmas bírói eljárásokat, demokratizálni a joghoz jutás különböző formáit. E törekvések nem újak és nem ma fogalmazódtak meg. Az irányelv 1999-ig, az Európa Tanács Tamperei üléséig vezeti vissza a mediációs intézményrendszer kiépítésére tett kísérletek kezdetét. Nem ismeretlen az egyeztetés, vagy a per előtti érdekközelítés hazai jogunkban sem, mivel a magyarországi jogi szabályozás történetében állandóan jelen voltak – a perrendtartásban vagy azon kívül elhelyezett rendelkezésekkel – a közvetítések, egyezségkötések és a megállapodásra kényszerítés normatívái.

Magyarországon a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény a korábbiakhoz képest kiszélesítette, egyúttal intézményesítette a mediációt, így Magyarországon jelenleg nem a kezdeti lépések kialakításánál tartunk. Az Európai Unió tagállamai sem ma kezdték el a peren kívüli vitarendezések kialakítását. A németországi ZPO a közelmúltban (2002/2004) vezette be a kötelező bírói egyezségkötés intézményét, 1995-ben Franciaországban, 1999.-ben Angliában (és Walesben), 2004-ben Olaszországban, Ausztriában, Svájcban fogadtak el hasonló tartamú, a közvetítéses vitafeloldást kialakító jogszabályokat.¹⁷²

A közvetítői, egyezségkötési ügyekben – Európa szerte -- sokszínű, változatos elnevezésű és tartalmú határozatok születhetnek és születnek. A határon átnyúló ügyek sajátossága azonban, hogy a határozatok (megállapodások) gyakran egy másik tagállamban realizálódnak, ezért nem mindegy, a közösségi jog, avagy a tagállamokban a végrehajtást szabályozó jogszabályok támogatják, elősegítik, avagy akadályozzák a jogvita feloldó megállapodások érvényesülését, kikényszerítését. A sok tekintetben mintaadó és rendeleti formában megszületett szabályozás – a Tanács 44/2001/EK rendelete, az un joghatósági rendelet¹⁷³ – azonban e téren *nem egyértelmű*, mivel az 58. cikk első mondata szerint „*a bíróság által az eljárás során jóváhagyott egyezség, amely a végrehajtható abban a tagállamban, ahol megkötötték, a címzett tagállamban a közokiratra vonatkozó feltételekkel azonos feltételek szerint hajtható végre.*” Ergo a magyar Pp. 148. § alapján jóváhagyott, és a magyar törvény szerint teljes körű ítéleti hatállyal rendelkező bírói egyezség nem osztja, és nem oszthatja az ítéletek sorsát akkor, ha az a közösségi rendelet hatálya alá tartozó ügyben született. Mi lesz akkor a mediációs eljárás során kötött megegyezéssel, avagy a felek egyeztetésének eredményeképpen létrejött megállapodással?

Tanulmányunk a bevezetőben felvetett kérdéseket járja körül. Bemutatja, a jogpolitikai törekvések – eredjenek azok közösségi, vagy tagállami politikai szereplőtől

¹⁷² A magyar perjog számára évszázados eligazítást adó német ZPO (Zivilprozessordnung) legutóbbi reformjai után pl. a bíróságnak kötelező a felek egyezségkötését – akár írásban is – létrehozni, s ebben – az ügyvédkényszer miatt – a felek jogi képviselőinek a bíróval együtt kell működniük. (ZPO 278. §) A bírónak az egyezségkötés minden előnyéről felvilágosítást kel adnia, különösen arról, hogy a felek az egyezséggel mennyi időt, fáradságot és költséget takarítanak meg. Más eljárásjogi kultúrában hasonló kezdeményezések történtek, így az angol polgári eljárásjogot 1996.-ban megreformáló törvény a feleknek a per tárgya felett gyakorolt hagyományos befolyását jelentősen beszűkítve a bíróságok kezébe adott fontos, az ügy elintézésére kiható érdemi hatásköröket. A *managerial judges*, avagy más – az USA-ból származó elnevezéssel – a *case management* a hagyományos bírósági permodellek komoly és intézményes alternatívájává vált. Vö: Hans-Joachim Musielak: Grundkurs ZPO. 9. Auflage. Verlag C.H.Beck. München. 2007. 181.o. A ZPO reformokról lásd Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris Kiadó. Bp. 2003. 139 – 147. o. ill. J.A. Jolowicz: On Civil Procedure. Cambridge University Press. 2000.

¹⁷³ A továbbiakban Rendelet. A Tanács 44/2001/EK Rendelete (2000. december 22.) a polgári és a kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

– nem harmonizálnak teljesen a dogmatika lehetőségeivel, illetőleg a sokszínűre változott, történetileg számos megoldást, irányzatot és elképzelést felvonultató mediáció korántsem jár együtt a jogbiztonság követelményét követni akaró jogi megoldásokkal. Elemezni fogjuk azt a helyzetet, amit a mediációs eljárások a perfüggőség intézményének kikapcsolására gyakorolnak, utat nyitva ezzel az – éppen elkerülni kívánt – párhuzamos eljárásoknak. Szándékaink szerint bemutatjuk a magyar szabályozás példáján a közösségi jog és a tagállami-nemzeti jog ütközőzónáját, ahol jelentős feszültségek mutathatóak ki az európai közösség egységes, azonos minőségű jogszolgáltatást célul kitűző rendszerével szemben.

1. Egyezségkötés, békéltetés a német ZPO rendszerében

A jogszabály pontos normatartalma a következő:

I. Alapvetés

1. A jogi norma célja

Az újból szabályozott ZPO 278. §-a 2002. Január 1.én lépett hatályba. A törvényhely az eljárás minden szakaszában és minden időpontjában egy centrális nézőpontot (elvárást) állított a bíró tevékenység és bíró eljárási célok közé. A bírónak ezután már sohasem csak a jogvita törvényes és jogszerű eldöntésére kell gondolnia, hanem különösen nagy mértékbe kell figyelnie a jogvita békés rendezésére, arra, hogy kötelezettsége a jogbiztonságnak, (Rechtsfrieden) mint az eljárás egyik céljának megvalósítása. Ehhez a ZPO új 278. §-a különböző bírói lehetőségeket kínál fel. Az általános – az 1. bekezdésben szabályozott – békés megegyezés mellett a ZPO egy kötelező egyeztetést rendel el az eljárás kezdetén (2. bek.). Mindebből kiindulva a perbeli egyezségkötésnek és az ehhez hasonló békés megegyezések különböző formái jöhetnek számításba.

A jogbiztonság elvének megvalósítása mellett a bírói tevékenységnek a jogvita békés megoldásával figyelemmel kell lennie a költségtakarékosságra, és arra, hogy a jogviszonyok jövőbeli alakításával a békés megegyezés további peres eljárásokat háríthat el (prozessverhütende Wirkung). A bíróságok leterheltségét figyelembe véve a végül is a jogvita békés lezárásának kiemelkedő funkciója a bíróságok tehermentesítése.

Mindehhez jön még az elért eredmény flexibilitása, és az a lehetőség, hogy a perfüggőséget nem eredményező döntéssel még egy harmadik személyt is be lehet vonni az egyezségkötés körébe. Mindezen céloknál és elvárásoknál adódóan érintkezési pontok és áthatások a bírónak a jogvita békés lezárását célzó fáradozása és a bíróságon kívüli egyeztető fórumok eljárása között, amelyek már hosszú idő óta a mint a polgári igazságszolgáltatás alternatívái kerültek szóba, és túlnyomó részben elnyerték a maguk jelentőségét.

A bíró egyezségkötési kísérletnek nem egyedüli célja a perbeli egyezség megkötése. Sokkal inkább a törvényhely céljával egyezően az a bírói törekvés, hogy felek vitát megszüntető megegyezésének bármely formáját elérje, így a perbeli egyezség mellett a keresettől való elállást, a fellebbezés visszavonását, a teljesítési nyilatkozat megadását, a jogelismerési vagy joglemondási nyilatkozatot. Egy, a jogvitát lezáró döntés és a békés megegyezés összehasonlításánál nem szabad sem az ítélet első(felső)rendűségéből, sem annak indokoltságából kiindulni. A békés megegyezés különböző formáit sokkal inkább a bírói vitamegoldással azonos rangúnak kell tekinteni.

A polgári peres eljárás célja a szubjektív jog megállapítása és érvényesítése volt és marad. Ez úgy biztosítható, hogy felek bíróság előtti békés megegyezését a jogbiztonság követelménye érvényesítéseként tekintjük. Mind a felek rendelkezési joga, mind a magán-autonomiája központi és elengedhetetlen alapelve a békés egyeztetési eljárásnak. Ezért már ebben a pillanatban el kell vetni minden, a feleket kényszerű eszközökkel megegyezésre bíró megoldásokat. A polgári peres eljárás céljához, a szubjektív jog érvényesítéséhez való kapcsolatból következik az eljárás alakításának (Prozeßgestaltung) normatív programozottsága. Ugyanúgy a békés megegyezés és egyezségkötés joghatása is a jogi rendből (Rechtsordnung) következik. Ez levezethető abból is, hogy a bíró a békéltető tárgyaláson szintén köteles a felek felvilágosítására (kioktatására).

Mindennél lényegesebb azonban, hogy a jogvita egyezséggel történő lezárása nem mehet végbe semmilyen nyomás alatt. A bíró a nyomásgyakorlás eszközeként nem vetheti be sem a pervesztességgel való fenyegetést, sem a perköltségek kockázatára való utalást azért, hogy feleket megegyezésre bírja. Az egyezségkötés azonban a bíró mindennapi munkájának könnyítését, az ítéletszerkesztéshez szükséges munka megspórolását sem jelentheti. Ugyanúgy nem lehet cél a nehéz jogi problémák, vagy az

alapvető jelentőségű jogi kérdések kikerülése. Annak, hogy ezeknek az elveknek a joggyakorlat nem tesz eleget, legszebb példája a „kényszeregyezés” (Zwangsvergleich) fogalma. Az a kísérlet, hogy a feleket nyomás alatt tartsák azért, hogy elérjék a perbeli egyezés megkötését, számos bírót fogva tartja. Mint ahogy az új, kötelező egyezségkötési tárgyalás is ezen szempontokból nézve kevésbé tűnik szerencsésnek.

2. Keletkezéstörténet

A békés megegyezés ideája olyan régi, mint maga a vitamegoldásra szakosodott peres eljárás. Mindenesetre a CPO 1877-ben még olyan határozott törvényi tényállást nem ismert, mint a mai 278. §. Csak a tehermentesítő törvény (Entlastungsgesetzgebung) az első világháború illetve a Weimári Köztársaság alatt vezetett oda, hogy a törvénybe iktassák a bíró számára azt a hivatalos rendelkezést, amely szerint a bíró a vitatott kérdésben való döntés mellett békéltető szereppel (schlichtende Rolle) is rendelkezik. Így vezették be aztán 1924.-ben a kötelező egyeztetési eljárást a helyi (Amtsgericht) bíróságokon, amely azonban nem volt sikeres. 1950.-ben a törvényhozás ezt az eljárást eredménytelensége és jelentéktelensége miatt hatályon kívül helyezte, és helyette bevezette a helyi bíróságokra nézve azt a normatív előírást, amely a jelenlegi ZPO 278. § első bekezdésének felel meg. A ZPO egyszerűsítő novellája (Vereinfachungsnovelle) 1976.-ban ezt a szakaszt újra fogalmazva a ZPO 279. §-ba iktatta be. A törvényhozó a 2001-es ZPO reformmal a 278. és 279. §-at alapvetően megváltoztatta, és kísérletet tett arra, hogy a bírói egyezségkötések valamennyi formáját a 278. § (1) bekezdésbe összpontosítsa. Ezalatt az 1. és 3. bekezdéseket lényegében a korábbi 279. §-ból emelte át. A 2. 5. 6. szakaszokat pedig újként fűzte a 278. § szövegéhez. Mindent összevetve a törvényhozó az egyeztetési folyamatot (tárgyalásokat) ebből a szempontból keményebb és határozottabb intézményként akarta újraszabályozni. Mindezzel egy-időben a polgári igazságszolgáltatásra, az egyezségkötési folyamatok lényegi és az eljárás elejére hozott kiszélesítésével ráakott terheit is megkísérelte elhárítani.

II. A per alatti békéltetés az (1) bek. szerint

1. Szabálytartalom

Az 1. bek. szerint a bírónak az eljárás minden szakaszában, helyzetében tekintettel kell lennie a jogvita békés elintézésére. A törvény által alkalmazott „soll”

kifejezés ahhoz a határozott kijelentéshez vezet, hogy itt valóban a bíró eredeti és valódi kötelezettségéről van szó, még akkor is, ha ennek elmulasztását a törvény nem szankcionálja. A 278. §. (1) bek. szó szerint azonos a korábbi 279. §. (1) bek. 1. mondatával. Ettől eltérően a korábbi 296. § azonban tartalmazta 1976.-ig azt a szabályt, miszerint a bíró feljogosított (berechtig) az egyezségkötések és békéltetések létrehozására.

Az 1. bek. szabálya egyértelművé teszi, hogy a jogbiztonság megóvása és helyreállítása egyértelműen az eljárás célja. Mindettől eltekintve azonban a kötelezési előírás és a megegyezés figyelembe vétele oly módon került azonban megfogalmazásra, hogy a bíróság az egyeztetésről le is mondhat akkor, amennyiben az egyeztetés adott egyedi esetben nem célszerű, avagy kilátástalannak tűnik.

2. Időpont

A törvény az egyeztetési kísérlet időpontjának az eljárás minden szakaszát (Lage) alkalmasnak tartja. A gyakorlatban az egyezségkötésekre gyakran csak a per tárgyra és jogi alapjára vonatkozó nyilatkozatok után, a bizonyítás felvételt követően, esetleg részben vagy egészben az első vagy a második fokon kerül sor. Mindez azt jelenti, hogy ezek az egyezségek a nem kívánatos vagy kedvezőtlen ítéleteket akadályozzák meg, avagy a bíróság által egyértelművé tett ítéletek előre hozott elismerését szolgálják. Végül is a megfelelő időpont meghatározásában az adott egyedi, konkrét jogeset a döntő. A békés megegyezés kísérlete gyakran nincs összekapcsolva a szóbeli tárgyalással, akár az eljárás írásbeli szakaszában is lehetséges az egyezségi javaslat előterjesztése. Ez különösen az új szabályozás során beiktatott 6. bek szempontjából fontos.

3. Dogmatikai alapok

A bíró békéltetések egyik lényegi (ha nem a legfontosabb) dogmatikai alapja a peres feleknek a peresített jogviszony feletti magánautonómiája. Ehhez jön eljárásjogi szempontból a peres felek rendelkezési joga. Ezen alapelvek nyitják meg a peres felek előtt azt az anyagi jogi és eljárásjogi lehetőséget, hogy a vitatott jogról szóló nyilatkozatunkban jogukról lemondjanak, azt elismerjék, vagy egyezséget kössenek. Ez az áttekintés azt jelenti, miszerint a perbeli egyezség megkötése nem rendelhető alá a különös legitimációs követelmények egyedi esetének. Ennek az elvnek ellentmond az a gyakorlatban gyakran követett eljárás, hogy perbeli egyezséget csak meghatározott körülmények között szabad kötni, így pl. bizonyítás felvétellel jelentkező bizonyítási

kockázat jelentkezésekor, vagy a tárgyalás és bizonyítás után jelentkező jogorvoslati kockázat esetében. Legitimnek tekinthető azonban egy részletfizetési megállapodás is. Minden ilyen egyedire utaló nézőpont azonban túl szűk. A jogbiztonság követelménye, megóvása és biztosítása, a felek között, vagy a felek és a harmadik fél közötti jogviszonyok garantálása azonban nem engedi meg az egyezségkötés és békéltetés szűk, netán egyes adott esetekre való korlátozását. Ettől teljesen különbözik a kérdés, vajon a bírónak, a peres felek megegyezését, békítését kialakító eljárásában vannak-e határok. E nézőpontok a szakirodalomban részben felmerülnek. Ennél azonban sokkal lényegesebb, hogy a bírónak az ő saját, megegyezést szolgáló aktivitása, fáradozása, eljárása során az érvényes jogszabályokra kell támaszkodnia. Az egyedi önálló bírói cselekvéseknek nem lehet feladata az egyedi bírói szociális védelem megteremtése, a felek egyenlőtlen helyzetét anyagi jogilag kiegyenlítő kompenzáció, vagy a szükségtelen törvények alkalmazása. A bírónak az ténybeli és jogi helyzetet adott, amit a felek egy előzetes előadás során teremtettek meg, a bíró az anyagi pervezetés szabályai szerint eljárva (ZPO 139. §) azonban szabadon elősegítheti a felek anyagi helyzetét kiegyenlítő egyezség megkötését.

A bíró peres megegyezés keretei között betöltött aktív szerepéből azonban nem következik, hogy a mindenre kiterjedő tényállás felderítési kötelezettsége a 278. § szerinti egyezségeknél alárendelődjön a vizsgálati maxima (Untersuchungsmaxima) elvének. Mivel a bírói egyezségkötési tevékenység nem vezet egy sajátos eljárást lezáró döntéshez, sőt az egyezségkötés az eljárás minden szakaszában szóba jöhet, valamint ez a tevékenység az egész eljárásba integrálódik, tevékenysége a polgári peres eljárás általános szabályai és követelményei alá rendelődik. Egyes esetekben szabadon lehetséges, hogy a bíróságnak az egyezség létrehozását megkísérlő tevékenysége a jogvita eldöntésétől elválik, különösen akkor ha az ügyet egy kiküldött vagy megkeresett bíró elé, illetve bíróságon kívüli egyeztető fórumok elé utalja. Mindent összevetve a bírói magatartás határozott határvonalat a 278. § 1. bekezdése alapján nem lehet megadni. Ezért sokszor inkább az eljárás azon céljából, ami a jogbiztonság megvalósítását jelenti, kell a konkrét esetek és egyedi jogvitáknál kiindulnunk.

A 278. § alapszerkezete nagyfokú hasonlóságot tartalmazva visszautal a ZPO 139. §-ra. Mindkét normahely a bírónak az egyedi eljárásokban tanúsítandó aktív szerepét támogatja. Egyik törvényhely esetében sem szabad azonban arra gondolnunk, hogy a bíró aktív szerepe átlépheti (felülírhatja) a bíró és a törvény (anyagi vagy formális) kapcsolatát.

4. Alkalmazási területek

A bíróság peres egyezés megkísérlésére vonatkozó törvényi kötelezettsége minden polgári peres eljárásra és minden bírói fórumra vonatkozik. A ZPO 278 § (1) bekezdése tehát érvényes előírás az elsőfokú helyi bíróság eljárására éppúgy, mint a tartományi bíróság fellebbezési eljárására, avagy a tartományi legfelsőbb bíróság és a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati eljárására. Ettől meg kell különböztetni a (2). bekezdésben szabályozott kötelező egyeztetési eljárást, ami a jogorvoslati eljárásban nem követelhető meg.

A peres egyeztetés iránti kötelezettség nem csak a perbíróságok eljárására vonatkozik – melyek amelyek minden formális döntés nélkül kialakíthatnak egy megegyezésen nyugvó egyezséget, hanem vonatkozik a megkeresett és kiküldött bíró eljárására is. E fórumokhoz egyébként a perbíróság a feleket külön döntéssel is utasíthatja (5. bek. 1. mondat). A kiküldött bíró mindig a perbíróság része (tagja), a megkeresett bíró a helyi bíróság bírója (Amtsgericht), akit egy jogsegély keretében, bírói döntéssel kérnek fel eljárási cselekmények végzésére.

Mihelyt az egyezségi kísérlet a tartományi bíróságon, vagy egy magasabb bírói fórum előtt, vagy családi jogi ügyben alakul ki, az eljárás azonnal a kötelező ügyvédi képviselő (Anwaltszwang) szabályi szerint alakul. A kötelező ügyvédi képviselő alóli kivétel a megkeresett és a kiküldött bíró előtti eljárás. E kivételt a ZPO 78. § (3) bekezdése rendeli el, akkor, ha a felek jogi védelme számos szempontból nem indokolt. Ennek ellentéte az egyesbíró előtti eljárás, ahol a kötelező jogi képviselő minden esetben indokolt. Az ellenkező véleményt különösen 1976-ig sokan képviselték, ma már azonban e véleményeket nem kell komolyan számításba venni. Jogellenes és érvénytelen (unzulässig) lenne ezért, ha az egyes bíró a kötelező jogi képviselő alá tartozó esetekben a ZPO 278. § 5. bekezdés 1. mondata alapján a jogvitát ügyvédi közreműködés nélkül utalná a egyeztetésre a kiküldött bíró elé. Egy egyesbíró előtt ügyvédi közreműködés nélkül kötött peres egyezés nem fejt ki joghatást, ezért végrehajtási jogcímmel sem rendelkezik.

A felek személyes megjelenése

A törvényhely 3. bekezdése szerint a bíróság elrendelheti a felek személyes megjelenését. A kötelező előírás a korábbi rendelkezésekkel ellentétben egyértelművé és világossá tette, hogy a törvényhozó a bíróságokat kötelezni akarta e rendelkezések megtételére. Ebben az esetben a feleket személyesen kell idézni, sőt hivatalból. A

korábbi jogi előírásokkal szemben a bíróság a feleket pénzbírság kiszabásával is kényszerítheti. Amennyiben az egyik, vagy mindkét fél nem jelenik meg az egyezségkötési eljárás megszakad. A bíróság ebben az esetben a jogvita tárgyalásos megoldása felé megy el. Nem alkalmazható az eljárás szünetelése ebben az esetben, mivel ez a rendelkezés a nem a személyes megjelenésre, hanem mindjárt fél együttes mulasztására vonatkozik.

III. A kötelező egyeztetési eljárás a 2. bekezdés szerint

A szabályozás tartalma

2002. január 1. óta a törvény az elsőfokú bíróságokat arra kötelezi, hogy a jogvita szóbeli tárgyalása során a jogvita békés megoldását mint célt szem előtt tartva egy kötelező egyezségkötési eljárásból induljon ki. E szabályokkal a törvényhozó egy régebbi, 1924 és 1950 közötti időszakban hatályban volt szabályokhoz kapcsolódik, amely mindenekelőtt a munkaügyi bíróságok előtti eljáráshoz. Az 1. bekezdésben szabályozott és a 2. bekezdésbe írt ZPO rendelkezések között azonban nincsen rangsor. Mindkét jogi előírás ugyanazt a célt szolgálja és egyenlő rendelkezésként állnak egymás mellett. Az egyeztetési eljárás nem követeli meg a fél erre vonatkozó kérelmét, ez hivatalból rendelendő el. Mindenesre a törvényhozó még tervezte egy a felek kérelmére kötelezően elrendelhető egyeztetés bevezetését, amely alól nem lett volna kivétel. Ez az elképzelés azonban nem került be a törvénybe. Mindenesetre, ha a bíró nem tartja be e szabályt, és nem rendel el kötelező egyeztetést, a feleknek nincs lehetőségük jogorvoslat előterjesztésére. A ZPO 252. § (Rechtsmittel bei Aussetzung) nem alkalmazható, az 567. § (Sofortige Beschwerde) pedig nem jöhet szóba.

Kivételek

A törvény két kivételre lát lehetőséget, ezekben az esetekben a bíróság a kötelező egyeztetési kísérlettől eltekinthet. Először ez az eset akkor merül fel, ha egy külső, bíróságon kívüli egyeztető fórumon a felek közötti egyeztetés eredménytelenül zárult le. Ezek között az esetek között különösen azok jöhetnek szóba, amikor az EGZPO 15 § szerint az egyes tartományi jogokban meghatározott egyeztetési eljárások szerint, még a keresetlevél beadása előtt a feleknek kötelező konzultáción (mediáción) kell részt venniük. Akkor is lemondhat a bíróság az egyeztetési eljárásról, ha az felismerhetően kilátástalannak tűnik (2. bek. 1. mondata). A törvény szövege egyértelművé tette, hogy a bíróságnak az egyeztetésnek a szubjektív meggyőződésén

alapuló lehetséges kilátástalanságát még a peres eljárás kezdetén prognosztizálnia kell. E rendelkezés kizárja, hogy az előre látható kilátástalanságot egy későbbi időpontban érvényesítse. A törvénynek az a további egyértelmű megfogalmazása, ami szerint a kilátástalanságnak felismerhetőnek kell lennie, oda vezet, hogy kétség esetén az egyeztetési tárgyalást el kell rendelnie. A felismerhető kilátástalanságot a bíróságnak nem szükséges teljes bizonyossággal megállapítania, de annak legalább túlnyomórészt valószínűnek kell lennie.

Az egyes eseteket tekintve a kilátástalanság mindenesetre akkor ismerhető fel, ha az előzetes eljárásokban a felek közötti frontok megkeményedése tapasztalható, vagy a felek egyértelműen és felismerhetően az alapkérdések eldöntését várják a bíróságtól és ezért egy minta eljárást (Musterprozeß) akarnak lefolytatni. Ugyanez a helyzet akkor, ha a bíróság meggyőződése szerint az adott jogvitában a fél általában véve nem kész (képes) (vergleichsbereit) az egyezség megkötésére, vagy mindkét fél az egyeztetés során a másiknak ellentmond.

Semmilyen indokolási kötelezettsége nincs a bíróságnak, ha eltekint az egyeztetés kitűzésétől. A felekkel ellentétben szabadon adhat megalapozott útbaigazítást a megkezdett eljárás adott, egyedi esetére nézve. A GG 101 § 1. bekezdésében szabályozottak megsértése (meghallgatási kötelezettség) nem jöhet szóba akkor, ha az egyeztetési eljárást nem tűzi ki. Egyfelől a meghallgatás szabálya a GG értelmében a jogvitát tárgyaló eljárásban (streitigen Verfahren) érvényes, másfelől az a bíró prognózis hogy az egyeztetési tárgyalás, ami az egyes, adott esetben kilátástalan, a ZPO 278. § (1) bekezdése alapján az eljárás bármelyik szakaszában korrigálható (és akkor az egyezség megköthető).

Alkalmazási terület

A törvény 2. bekezdésében szabályozott bírói kötelezettséget, miszerint a bíróság a szóbeli tárgyalást egyeztetési kísérlettel kell, hogy megkezdje, a legtöbb elsőfokú polgári peres eljárásban alkalmazni kell. A törvényhely szabályait tehát az első fokon eljáró helyi bíróságok mellett a tartományi bíróságok első fokú eljárásában is alkalmazni kell éppúgy, mint a különböző különleges eljárásokban. Mindezek ellenére a 2. bekezdés esetében a jogorvoslati eljárásokban nem alkalmazható, így a fellebbezés, a felülvizsgálat, során, ahol az egyeztetési kísérlet nem megengedett. E fórumokon sem tiltott azonban az 1. bekezdés szerinti egyezségkötés.

Nem egyértelműen tisztázott az a kérdés, vajon a kötelező egyeztetési eljárás szükséges-e a családi jogi eljárásokban, a perújítás során, az okiratokkal kapcsolatos perekben (Urkundeverfahren), a váltóperekben, vagy az ellentmondással perré alakuló fizetési meghagyásos perekben, a keresetváltozás, a külföldi okiratok elismeréséről szóló, avagy a végrehajtási perekben. Egyfelől a 278. § argumantációja alapján a rendelkezés rendszertani elhelyezkedésére alapozva úgy tűnik, a szabály minden első fokú eljárásra vonatkozik. Másodszor azonban a EGZPO 15.a. § (2) bekezdése szerint különös eljárásokká nyilvánított eljárásokban, ahol egy külső egyeztető fórum előtti egyeztetés szükséges nem tűnik alkalmazhatónak. A törvényhozó a ZPO 278. § (2) bek. szerinti egyeztetést nem követelheti meg akkor, amikor a törvény egy külső egyeztetési eljárást külön előír. Egyes esetekben persze a vitának nincs nagy jelentősége sem. Egyébként amennyiben a bíróság az egyeztetést lehetségesnek tartja, az 1. bek alapján bármikor megkísérélheti azt.

A felek személyes megjelenése

Az általános szabályok szerint elrendelt egyeztetéshez hasonlóan a bíróság a peres eljárás kezdetén álló kötelező egyeztetés során is elrendelheti a felek személyes megjelenését. Ehhez a feleket személyesen kell idézni, és hivatalból. E rendelkezés különbözik a ZPO 141. §-ba foglalt személyes megjelenésre idézéstől, amikor a per tárgyában teendő nyilatkozat megtétele végett (Aufklärung des Sachverhalts) idézik meg a peres feleket. Az egyik fél meg nem jelenése esetében az eljárást azonnal a szóbeli tárgyaláshoz kell csatlakoztatni (azaz azzal kell továbbfolytatni). Ebből kiindulva meg nem jelent féllel szemben éppúgy kiszabható a rendbírság, mint a meg nem jelent tanúval szemben. A felek személyen megjelenésének elrendelésekor a bíróságnak figyelembe kell vennie a felek személyiségének fontos jellemzőit, például milyen messze van a fél lakóhelyétől a bíróság, de más tényezőket is mérlegelnie kell. Így például a nagy gazdasági szervezetek vagy bankok elleni perekben mindenképpen ésszerűtlen és nem elvárható az, ha a jogi személy elnökségét vagy vezető menedzserét (Geschäftsführer) már az eljárás kezdetén személyes megjelenésre kötelezik. Éppilyen hasonló lenne a helyzet akkor, ha a társasház igazgatásával kapcsolatos perekben az összes bérlet személyes megjelenésre idéznék. Itt a bíróságnak az egyes esetekre jellemző sajátosságok szerint kell eljárnia. Ennek megfelelően, amennyiben a személyes megjelenésre kötelezett felek nem jelennek meg **személyesen**, nem alkalmazható a 4. bekezdés, azaz az eljárás szünetelése. Mivel a 4. bekezdésben a felekről és nem a személyes megjelenésre kötelezett felekről van szó, a szabályt úgy kell értelmezni, hogy

felek helyett megjelenő jogi képviselő kizárja a szünetelés elrendelését. Egyedüli szankciós eszköz a meg nem jelent felekkel szemben a rendbírság kiszabása. A 4. bekezdés egy normális mulasztást szabályoz.

Az egyeztetési eljárás lefolyása

A törvény előírja, hogy a szóbeli tárgyalás a perbeli egyeztetésből indul ki. Az egyeztetés tehát szigorúan a bírósági tárgyalás határnapjának kezdetén helyezkedik el. Az egyes eljárási lépések és az eljárás lefolyása azonban nincs a törvényben közelebbről meghatározva. Ehhez nagyon közel áll az a bírói eljárás, hogy a bíróság a feleket röviden bevezeti a per tárgyi-, és jogi összetevőibe, alapjába. Ehhez kapcsolódva ajánlatos a feleket személyesen meghallgatni. Egy egyeztetési tárgyalás továbbá úgy néz ki, hogy a bíróság – a saját szempontjából – a feleket felvilágosítja a per tárgyi és jogi összetevőiről, az egyezségkötés kockázatáról. Egy értelmes és helyénvaló egyeztetés nem éri el a célját akkor, ha az egyik vagy másik felet „tudatlanságban” (unwissend) hagyja, csak azért, hogy őket a kompromisszumra rábeszélje. Csak az eldöntendő problémákról adott tisztességes felvilágosítás bázisán, egy mindkét fél érdekeit szem előtt tartó dialógusban tud a bíróság megfelelő egyezségi javaslatot előterjeszteni.

Nem különösen segítőkész a törvényi megfogalmazása a 2. bekezdés második mondatának. E megfogalmazás mindenképpen fedi a ZPO 139. § 1. bek. 1. (anyagi pervezetés) mondatát, ám mind cselekvési utasítás (előírás) itt üres formula. Végül is az előírás az összes körülmény szabad mérlegelésre mutat, arra, hogy a törvényhozó ebben a stádiumban a bírónak biztosította a mind a tényállás, mind a jogi helyzet minél mélyebb felmérését. A ténybeli és a jogi helyzet végleges és egyértelmű lezárását jelentő bírói értelmezésre ebben a stádiumban a bíró természetesen nem kötelezhető. A szabad mérlegelés azonban azt is jelenti, hogy a bizonyítás felvétele az eljárás ezen szakaszában még nem jöhet számításba sem.

Az egyeztető tárgyalásokról jegyzőkönyvet kell felvenni.

IV. A jogvita másik bíró elé utalása, illetőleg az 5. mondat szerinti javaslat

A jogvitának a 2. bekezdés szerinti kötelező egyeztetési eljárása lehetővé teszi a 5. mondatba foglalt pótlólagos megoldás alkalmazását. Ennek megfelelően a bíróság a feleket egyeztetés lefolytatásának céljából egy megkeresett vagy kiküldött bíró elé

utalhatja. A bíróság ilyen döntése bírói végzéssel történik. A törvény a bírói döntés indokolásaként semmilyen konkrét okot nem említ. Az eljárási célokat tekintve arra az álláspontra kell helyezkedni, hogy a bíróság a saját mérlegelési jogkörében mindig a legjobb megoldást választja, hogy a jogvita békés megegyezéssel érjen véget.

Ebből kiindulva kell értelmezni a 278. § 5. bek. 2. mondatát is, hogy a bíróság bizonyos esetekben a feleket bíróságon kívüli egyeztető fórumokhoz utasíthatja. Ezáltal válik lehetővé, hogy mindazokat a feleket, akik egy folyó és hivatalos (offiziellen) eljárásban vannak, egy speciális mediációs fórum el, vagy a bíróságon kívüli más egyeztető fórumok elé utalja. A törvényi megfogalmazás mindazokra az egyeztetési formákra gondol, amelyek a korábbi jogi szabályozás által kodifikált egyeztetési fórumok. Az irodalomban részben már követelték, hogy a keresetindítás ellenére bizonyos jogvitákban a bíróságon kívüli egyeztetést lehetővé tegyék. Ezt a követelményt a törvény az 5. bekezdésben túlnyomóan biztosította, és ennek megfelelően a 251. § alkalmazását (szünetelés) rendelte el. Arra az esetre, amikor a feleknek szóló azt ajánlják, hogy kíséreljék meg egy mediációs fórum igénybevételét, számos egyéb a bírósághoz közelálló mediációs fórumok igénybevételére szolgáló javaslat nyer kidolgozást. Az elmúlt években a különböző modellkísérletek nagy számban kerültek kidolgozásra, (különösen Alsó Szászország, Bajorország, Mecklenburg- Előpromenária, Hessen, Rajland – Pfalz tartományokban). Mindmáig megoldatlan azonban az a probléma, mi történik akkor, ha bíró vagy mediátor a RberG előírásaiba ütköző magatartást tanúsít. E probléma a jövőbeli RDG által sem nyer egyértelmű megoldást.

V. A szabályozás kritikája és a statisztikai fejlődés

Miközben az 1. bekezdés alapján kialakuló általános szabályozási rend megfelel a bírói megítélésről kialakított általános képnek és széles körben elfogadott, a 2. bekezdés alapján kialakított kötelező egyeztetési tárgyalás szabályai számos kritikát váltottak ki. Történeti szempontból is meglepő volt a törvényhozói döntés. E szabályozás elődjét ugyanis 1950.-ben a nyilvánvaló és kétségtelen sikertelensége miatt a törvényhozó kiiktatta a törvényből. De meglepő a kötelező peres egyeztetés szabályrendszere a mai, modern mediációs eljárások szempontjából is. Elismert tény, hogy a szabad akaraton alapuló eljárás a mediációs eljárások lényegi alapelvét alkotja. Végül a törvényi szabályozás számos kétséget váltott ki az időpont tekintetében is. Így

gyakran és jó okból mutattak arra rá, hogy az egyezségkötési eljárások számára nem a bírósági eljárás kezdete a legjobb, hanem gyakran csak a bizonyítás felvétel utáni szakasz, vagy részben a másodfokú eljárás, az eljárás kezdetén ugyanis a felek megegyezési készsége még legtöbbször hiányzik. Mindezek miatt félő, hogy az egyeztetési eljárás a bírói eljárás elején csak gyakran vezet sikerre. Kétségtelen mindez azt is jelentheti, hogy a gyakorlatban az egyeztetés részben egy külsőségeken alapuló rituálévá válik, és sokkal inkább a jogvita elmélyedését, mint a békés megegyezést szolgálja.

Különösen elgondolkodtatóak azok az esetek, amelyekben a kötelező egyeztetési eljárás – összekötve a felek általános személyes idézésével – a kötelező ügyvédi képviseleti eljárásban egy elviselhetetlen ellenségeskedéshez vezetett. Az eljárások során a sokféleképpen szabályozott felektől nem várható el, hogy minden egyeztetési időpontot figyelembe vegyenek. Itt egyértelműen kimutatható, hogy a 278. § 2. és 3. bekezdése a polgári peres eljárásokban általában véve nem alkalmas a konfliktusok megoldására.

Gyakorlati nehézségeket okoz a kötelező egyeztetési eljárás különösen ott, ahol a bíróságnak számos kis jelentésű ügyben kell egy délelőttre kitűznie az első tárgyalás határnapját. A mai napig sokszor alkalmazott gyűjtő határnapok biztosan nem egyeztethetőek össze a kötelező egyezségkötési eljárással.

Végül átgondolásra hív fel az is, hogy a jogalkotó a 2. bekezdésben nem reflektált a munkaügyi bíróságok eljárására. Ennek ellenére a gyakorlatban nem ritkán arra hivatkoznak, hogy a meggyezések magas száma, a különböző anyagi jogterületeknek és az eltérő vitakultúra feltételi között jön létre, ezért a szabályozás nem igen vihető át az általános polgári peres eljárás területére. A törvényhozó maga mindezt a szabályozás alapjainál figyelembe vette, ám most mégis azt az alapelvet képviseli, hogy a megegyezések száma a polgári peres eljárások területén éppen az ilyen szabályozásnak köszönhetően megnőtt. Nem nézve most, az Mt. 54. § és a ZPO 278. § 2. bekezdésének összehasonlításánál azt, hogy a munkaügyekben az egyeztetés nem a munkaügyi bíróságok előtt folyik, hanem egyedül az elnök egyeztet a felekkel. A munkaügyi bíróságok eljáró bírásaival így a felek semmilyen kapcsolatot nem alakítanak ki. Ezért a gyakorlatban a felek egyeztető eljárása és a jogvitáról szóló tárgyalási szakasz időben egymástól elkülönül. E tartalmi különbséget, funkciót és az eljárás

lefolytatását nézve mindez a polgári peres eljárásoktól különbözik. A strukturális különbségeket a törvényhozó félreismerte.

Egy, a ZPO reformról 2002 és 2004 között készített statisztikai vizsgálat szerint a helyi bíróságok (Amtsgerichten) összes eljárásának 58%-ában, a tartományi bíróságok összes eljárásnak 64%-ában a szóbeli tárgyaláson valamilyen egyeztetési eljárás végbement. Egyértelműen nőtt a peres egyezségkötések száma 2002 és 2004 között. a helyi bíróságokon ez 9,9 % ról 13,1 % ra, a tartományi bíróságon 17,6 % ról 21,5 % ra emelkedett. A legnagyobb ugrás éppen 2001 és 2002 között figyelhető meg. Az, hogy a peres egyezségkötések a törvényi reformnak köszönhetőek-e, a számok nem árulják el. A bírók és az ügyvédek válaszaiból készített kérdőíves véleményfelmérés szerint azonban a törvény és az egyezségkötések között nincs látható és erős összefüggés. A pozitív trend ellenére azonban a 2. bekezdés speciális megítélésében ajánlatos inkább visszafogott véleményt képviselni.

A számok az eljárásban alkalmazott 5. bekezdésről meglehetősen extrémnek tűnnek. Ennek ellenére a 6. bekezdésben szabályozott egyeztetési javaslat lehetőségének megítélése nagyon pozitívnak tűnik.

V. Gyakorlati tanácsok az egyeztetési eljárásokhoz

Már hosszú idő óta tapasztalható intenzív fáradozás arra nézve, hogy az egyeztetési tárgyalások strukturális áttekintését és gyakorlati útmutatóját összeállítsák. Szigorú módszert és kényszerítő szabályokat azonban az ember ezekben az esetekben nagyon nehezen fog találni. A bírók számára – miként az ügyvédek számára is – központi jelentőséggel bír, hogy az egyezségi javaslatot és az egyeztetési tárgyalásokat a mindig az adott tényalaphól és jogi helyzetből kell kifejleszteni. Ehhez szükséges az egyeztetési tárgyalások – bíró és ügyvéd általi – jó előkészítése. A sikeres egyeztetési eljárás további fontos előfeltétele a felek személyes jelenléte, amit a bíróságnak a 3. bekezdés alapján, ugyanúgy mint a 278. § 2. bek. 3. mondata szerint el lehet és kell rendelnie. Végül a sikeres és korrekt egyeztetési tárgyalás előfeltétele, hogy a bíró a saját szempontjából a tény és jogalapról korrekt felvilágosítást adjon. Az, hogy ez a központi előfeltétel adott-e, a szóbeli tárgyalás lefolyásától is függ. A bírónak ki kell dolgoznia mindkét oldal érdekhelyzetét és különböző nézőpontját, a felek beadványait és nyilatkozatait komolyan kell vennie, és a megoldások keresésében a felekkel komoly dialógust kell folytatnia. Különösen fontos a felek mögötti érdekek megismerése, és

ezen érdekek lehetőség szerinti közelítése. Mindenekelőtt a modern mediáció dolgozott ki ilyen sajátos aspektusokat. A bíró további feladata továbbá, hogy a felek számára világossá tegye egy jó egyezség előnyeit. Egyes esetekben az egyezség a felek és a résztvevők számára költség és idő kímélő lehet (pl. ha egy jogorvoslat kiesik), nem kell azonban alábecsülni a lehetséges személyi bosszúság és emocionális költség alacsony szintjét sem. Az egyezség továbbá a peres felek pozíciójából fakadó, az eljárás alatt keletkező avagy ott egyértelművé váló kockázatát egyértelműen leszűkítheti. A peres egyezségkötések gyakran a különböző szélesebb egyeztető tárgyalásokat célozzák meg. Az egyezséggel mindegyik fél megőrzi a saját arcukat, hogy a jövőben az üzleti és a magánéletben egy jobb bázison építkezzenek tovább. Jelentős továbbá a megoldási módszerek variabilitása, így egy harmadik félnek az eljárásba való bevonása, hogy a felek közötti gyűjtőanyagot kioltás avagy olyan megoldást keressenek, amelyben a minden vagy semmit megoldás nem érvényesül többé. Mindezek az előnyöknek azonban nem szabad oda vezetniük, hogy egy egyeztetési kísérletet minden áron kikényszerítsenek, avagy megegyezés eredményét kényszerítő eszközökkel ériék el.

VI. A perbeli egyezség

1. Alapvetés

A vita sikeres rendezése, akár a békéltető eljárásban, akár a jogvitáról döntő tárgyaláson megvalósulhat a felek eljárási cselekményeivel is, így a keresettől való elállással, jogelismeréssel, különösen egy szerződésbe foglalt egyezség megkötésével. Amennyiben a felek szerződésbe foglalják a megegyezésüket, peres egyezségkötésről beszélünk, amely a ZPO 794. § (1) bek. 1. pontja szerint végrehajtható. A peres egyezségkötés a német bíróság előtt egy időben jelen lévő felek közötti szerződéskötés. A peres egyezség megkötéséhez szükség van egy meghatározott formára, ugyanis okiratba kell foglalni vagy a bírósági jegyzőkönyvbe kell felvenni, vagy egy külön mellékletbe (okiratba – Anlage ZPO 160. §.). A szerződést a szerződést megkötő feleknek el kell olvasniuk és jóvá kell hagyniuk. A perbeli egyezséget a perben álló felek kötik, vagy a peres felek és egy külső harmadik fél között köttetik. Az egyezségbe a per tárgyát egészben vagy részben be kell vonni, azonban sem a perfüggőségre okot adó pertárgyat, sem olyan kérdéseket, melyek egy másik jogvita tárgyát képezik nem lehet bevonni az egyezségbe. A peres egyezség lényegéhez tartozik, hogy a feleknek a vitatott jogviszony mibenlétéről kialakított bizonytalanságát a kölcsönös kiegyenlítés

útján le lehet győzni. A korábbi törvényi szabályozással ellentétben a törvényhozó a peres egyezség különböző formáit alakította ki.

2. *A törvényi szabályozás*

Sajnos a peres egyezségről a ZPO-ban csak nagyon hiányos és szétszórta, egyedi kérdéseket tartalmazó szabályokat találunk (ZPO 81, 83. § (1) bek., 118. § (3) bek., stb.), távolról BGB 127. §. 779. §. – írják a Müncheni Kommentár szerzői.

3. *Peres egyezség és az elállási klauzula*

Nem egyértelmű a törvényi szabályozás a peres egyezségtől való elállás tekintetében. Egy teljesen normális peres egyezségről van szó, amely a ZPO 794. § (1) bek. 1. pontja alapján végrehajtható, amelyet a fél képviselőjében annak ügyvéde kötött meg, jöllehet az ügyfelével még szeretne az egyezség elfogadásáról megbeszélést tartani. Ebben az esetben az ügyvéd a bíróságtól egy határidőt kap az elállás bejelentésére. Amennyiben a fél, vagy a peres képviselő ezen határidő alatt nem nyújt be elállási nyilatkozatot, az egyezség joghatása kialakul.

4. *Írásbeli peres egyezségi javaslat egyetértési kikötéssel*

A peres egyezségkötés új formáját vezette be a ZPO 278. § 6. bekezdése, amit a JuMoG tovább bővített. Ezután egy perbeli egyezség oly módon is megköthető, hogy a bíróság a feleknek egy írásbeli egyezségi javaslatot terjeszt elő, és a felek az egyezségi javaslatot a bíróság irányában nyilatkozva elfogadják, illetőleg a felek egy közös írásba foglalt egyezségi javaslatot terjesztenek elő a bíróságnak. Ebben az esetben csak akkor jön létre egyezség, ha felek arról pozitív formában nyilatkoznak, illetőleg a bíróság az egyezség létrejöttét és joghatását bírói vizsgálat után határozatával megállapítja. A bíróságnak az első esetben (bírói egyezségi javaslat) is határozatává meg kell állapítania a felek által elfogadott egyezség létrejöttét és tartalmát (megállapító végzés). E mellett megfelelően alkalmazni kell a ZPO 164. § ba foglalt, és a jegyzőkönyvekre vonatkozó szabályokat is. A felek egyetértésével létrehozott egyezségi javaslat bevezetése a ZPO 278. §. Bekezdésében nagyon közeli intézménye a VwGO hasonló rendelkezéseinek, amely már 1991 től hasonló rendelkezéseket ismer. A törvény ezen újításait üdvözölni kell. A törvény nyitva hagyta azt a kérdést, mi történik akkor, ha a felek a bírói írásbeli egyezségi javaslatot változtatásokkal fogadják el. Az eredményt tekintve annak semmi jelentősége nincsen, hogy az új javaslat egy új bírói egyezségkötési javaslatához vezet, amit a felek elfogadnak, avagy ezt a felek olyan (új) javaslatának tekintjük, amelyet a bíróságnak vizsgálnia, majd megállapítania kell. A BGB 127a § formai előírásai az

egyezségkötés 6. bekezdésben szabályozott típusára nem alkalmazhatóak. A munkajogban megkövetelt írásbeli forma (BGB 623. §) ellenben figyelembe veendő.

5. *Ügyvédi egyezség*

Minthogy a korábbi egyezségkötési típusok a bírósági eljárásban résztvevőket és a bírósági eljáráshoz kapcsolódó keresetet feltételezett, az egyszerűsítési törvény (Rechtspflegevereinfachungsgesetz) 1990.-ben a 796.a § rendelkezéseiben a végrehajtási jogcímek különös, jogvita nélküli típusát iktatta be. Alapvetően egy bírósági eljáráson kívül megszületett egyezségről van szó. Az egyezség megkötése mindkét fél ügyvédeknek nyomós és meggyőző együttműködéséből következik, akiknek az egyezséget, a felekkel együtt alá kell írniuk. Az intézmény kinyilvánított célja a jogvita békés rendezése.

VIII. A kötelező bíróságon kívüli vitarendezés

1. *Alapvetés*

2000 Január 1-én lépett életbe a bíróságon kívüli vitarendezések támogatásáról szóló törvény. A törvény 1. szakasza a perrendtartásba az EGZPO 15. §-val bevezetett intézményhez kapcsolódott. Ez az új szabályozás egy kísérleti kikötést vezetett be, ami által az egyes tartományi törvények a keresetek befogadását (Zulässigkeit) attól tehetik függővé, hogy korábban a felek megkísérelték-e egy elismert egyeztető fórumon egyezségük megkötését. Ez különösen a vagyoni követeléseket érinti 750 Euróig, de érinti a szomszédjogok érvényesítésére vonatkozó igényeket, és a személyiségi jogsértéseket. E rendelkezés alól kivételek a családi jogi jogviták, a perújítás, az okiratokkal kapcsolatos perek, a váltóperek, a fizetési meghagyásos eljárás és a végrehajtási perek. Az AGG 2006 Augusztus 14. től hatályba lépő rendelkezései kiterjesztették a kötelező bíróságon kívüli egyeztetést az esélyegyenlőségi törvény megsértéséből eredő polgári jogi jogvitákra is.

2. *Történeti fejlődés*

A német jog polgári ügyekben korábban nem ismerte a bíróságon kívüli fórumok előtti kötelező egyeztetést. Az első kísérletek ebben az irányban a kilencvenes évek közepéig, a polgári bíróságok tehermentesítésének átgondolása során születtek meg. Egy lehetséges törvényjavaslat 1996 Októberében indult ki a Bundesratból. A Szövetségi Tanács javaslatát az Igazságügyi Minisztérium intenzíven feldolgozta, és a

jogügyi bizottság tanácsai után, mint törvényjavaslat került a törvényhozó elé. A Bundestag 1998. 7. hó 18-án fogadta el a törvényt. A Bundesrat kifogásainak köszönhetően végül a törvény elfogadása a 13.-ik képviselői ciklusban zátonyra futott. 1999 folyamán a törvény elfogadása iránti igények megújultak, és a törvény-előkészítés folyamata újra megindult. A törvényt 1999. december 15.-én fogadták el, és 2000 Január 1.én lépett hatályba.

3. Tartományi megvalósítás

A szövetségi törvény végül az szövetségi államoknak ad felhatalmazást arra, hogy a keresetindítás jogi hatályainak beálltát az egyes jogi ügyekben egy bíróságon kívüli egyeztető fórum igénybe vételétől tegyék függővé. Az azóta eltelt időben a következő szövetségi államok hoztak a bíróságon kívüli egyeztető eljárásról törvényt: Baden – Württemberg, Bajorország, Brandenburg, Hessen, Észak – Rajna Vesztfália, Saarland, Sachsen Anhalt, Schweslig – Holstein. A maradék nyolc szövetségi tagállam a mai napig elutasította a törvény átültetését. Megfigyelhető, hogy Baden – Württemberg kivéve mindegyik szövetségi állam a törvény elfogadására határidőt szabott meg. A kötelező bíróságon kívüli békéltetés kidolgozása ezek szerint 2005 december 31. ig volt várható, azonban azóta ezt a határidőt meghosszabbították 2008 december 31. ig. Egy tudományos követő vizsgálatnak kell azt ezen a határidőn belül kiderítenie, hogy a kötelezettségnek eleget tesznek, avagy ismét határidő hosszabbítás következik.

4. Értékelés

Az új törvényi szabályozás lehetőséget nyitott az állami bíróságok tehermentesítésére és egy új vitakultúra kiépítésére. A törvény ugyanakkor jelentős problémákat és veszélyeket hordoz. Így például szabályainak a különböző tartományi jogokba történő átültetése jelentős bizonytalanságot hordoz. De ugyancsak veszély keletkezhet a gyakori egyeztetési kötelezettségből is. E veszély különösen ott jelentkezik, ahol az egyik fél az igényét fizetési meghagyás útján kívánja érvényesíteni. A kötelező alkalmazás távol esik a békéltetés és mediáció igénybevételének szabad akaraton nyugvó és széles körben elfogadott alapelvétől. De a békéltetés szétszabdolásánál megfigyelhető az időbeli késleltetés veszélye mellett a költségek növekedése is. Az ilyen és hasonló fenyegető veszélyeket és problémákat, a törvényhozó a tervezete elleni figyelmeztetésnek és gondolatoknak szánva megfogadta.

A ZPO reform (2006) következtében a 2002 – 2004 között az EGZPO által bevezetett egyeztetések egyre kisebb számban jelennek meg, kb az ügyek 1% -a tartozik ide.

11. Általános bíróságon kívüli egyeztetés

1. Alapelvek

A jogvita békés megoldásának különböző formái, a kötelező bíróságon kívüli békéltetések mellett a bíróság előtti és a bíróságon kívüli egyeztetésnek különböző sokoldalú lehetőségei fejlődtek ki. A békéltetések, egyezségkötések, megegyezések adott formáinak és típusainak száma áttekinthetetlenül nagy. Terminológiailag és tartalmilag a következő területeket különböztethetjük meg:

a **tárgyalások**, azaz a bilaterális és multilaterális megbeszélések, a kerekasztal konferenciák és a tanácsadásnak hasonló formái, a tárgyalások, felvilágosítások, amelyek végbemehetnek komoly és keményebb formák nélkül, vagy közömbös harmadik fél nélkül is.

a **közvetítések**, azaz az igazi mediáció különböző formái, a tárgyalási és megbékélési segítség, ahol egy semleges harmadik fél megkísérli, hogy a feleknek megtalálja a konfliktus egységesen elfogadott megoldását. A mediáció sajátossága e mellett, hogy a semleges harmadik félnek semmilyen nyomást nem szabad a felekre gyakorolnia, nem lehet saját döntése, és a felek a saját békéltetési és egyezségkötési megoldásukról sem győzhetik őt meg, sőt ezt meg sem kísérelhetik.

az **egyeztetés**, azaz egy eljárás, amelynek alapelvei szerint egy semleges harmadik az autoritásával megkísérli a felekkel a saját egyeztetési vagy egyezségkötési javaslatának elfogadását

a **bíraskodás**, ahol a békéltetés egy eredeti, az állami bíróságokon kívüli autoritási formára alapul, így például a választott bíróságon

2. A polgári peres eljáráshoz való viszony

Az egyes bíróságon kívüli egyeztetés formáin belül az első kettő semmilyen formában nem kapcsolható a polgári peres eljáráshoz, ugyanakkor a választott-bíróság kizárja az állami bíróság előtti eljárást (ZPO 1032. §.). Az egyeztetés területén egyébként az alábbiakat kell különösen tekintetbe venni:

- Eljárási költségkedvezmények. A bírósági eljárásban a perköltségeket a bíróságon kívüli egyeztetés igénybevételeitől kell függővé tenni. A perköltség kedvezmények a szegényebb peres feleknek csak az állami bíróságok előtt járnak, a bíróságon kívüli egyeztető eljárásban nem. Ezen változtatni kell, mert ez az NSZK alaptörvényébe ütközik.

- Perelhetőség. A BGH ítélete szerint a felek olyan szerződéses megegyezése, amikor a keresetindítás előtt egy bíróságon kívüli egyeztető fórumhoz kell fordulni, elvezet a perelhetőség azonnali lefolyásához (kimeríti a perelhetőséget?) így az ezzel együtt emelt keresetet vissza kell utasítani (ok Unzulässigkeit). Egy ilyen, a felek privátautonómiáján nyugvó szerződés megkötése tehát általában elvezet a perelhetőséghez. Amennyiben szabadon átgondoljuk, hova vezet a bíróságon kívüli egyeztető fórum döntésének ilyen megítélése, az eredményt problematikusnak tűnik. A perelhetőség kimerítése minden olyan esetben egyébként megsemmisül, amennyiben az egyeztetési eljárást az ellenfél – alperes – megszakítja.

- Utasítás. Az egyes esetekben a már folyamatba tett jogvitát a bíróság egy bíróságon kívüli egyeztetési fórum elé utalhatja. Ez lehet, hogy a fórumok versenyeztetését figyelembe veszi, amely az Ipari – és Kereskedelmi Kamaráról szóló törvény 27. § a. Ennek megfelel a ZPO 278. § 5. bek. 2. és 3. mondata.

2. Egyezségkötési eljárások és polgári perek. Jogesetek és jogirodalmi nézetek a közösségi jogban.

Az Európai Unió területén élénk figyelem kíséri a jogalkalmazás határon átnyúló esetjogát. Különösen megélénkül a kutatói és jogirodalmi érdeklődés akkor, ha az egyik tagállamban előírt kötelező mediációs eljárással párhuzamosan a másik tagállamban a felek egyike pert indít, vagy (netán) mindketten egyszerre veszik igénybe a mediátor segítségét.

Friederika Stumpe az IPRax 2008. évfolyamának első számában egy német-spanyol vonatkozású ügyről számolt be.¹⁷⁴ A Mannheimi Munkaügyi bíróságon indult eljárással párhuzamosan Barcelonában ugyanazon felek között kezdetét vette az egyeztető eljárás, lévén Spanyolországban kötelező a munkaügyi perek előtti (bírósági)

¹⁷⁴ Friederike Stumpe: Torpedo – Klagen im Gewand obligatorischer Schlichtungsverfahren – Zur Auslegung des Arts. 27. EuGVO. IPRax. 2008/ 1. sz. 22. old.

egyeztetés (békéltetés). A mannheimi bíróság felfüggesztette az eljárást a 44/2001. EK rendelet 27. cikke alapján, és – röviddel a német bíróság után -- ugyanezt tette a barcelonai munkaügyi bíróság. A német bíróság a felfüggesztő döntését azonban később hatályon kívül helyezte. Indokolása szerint a Rendelet 27. cikke „*bíróság előtt indult eljárásról beszél*”, a békéltető eljárás pedig még helyszínére tekintettel (bíróság előtt folyt Spanyolországban) *sem* bírósági eljárás, mivel a békéltetés *nem kereset*tel indul. Mindezek alapján – állapította meg a német bíró -- a 27. cikk nem alkalmazható, a békéltető eljárás nem keletkeztet perfüggőséget.

A spanyol munkaügyi bíróság (mint egyeztető, békéltető fórum) a német bíróság *eljárására* tekintettel – és egy kicsit (Stumpe szerint) aggályos érveléssel -- függesztette fel a békéltető eljárást, és később sem rendelte el annak folytatását. Az eljáró bíró szerint – érvelése részben összecseng a német bíróság álláspontjával – a békéltető eljárás nem meríti ki Rendeletnek a keresetindítás alatt megfogalmazott tényállását, ezért békéltető eljárás esetében perről nem beszélhetünk. A békéltető eljárás bár nélkülözhetetlen előfeltétele a perindításnak, de mégsem azonos magával a per megindításával. Mindebből következik, hogy nincs párhuzamos eljárás, így nem kerülhet sor az eljárás felfüggesztésére. Mivel azonban Németországban bíróság járt el, és a német bíróság már megindította eljárását, továbbá a békéltetés Spanyolországban szintén bíróság előtt zajlik, ezért megalapozott a Rendelet 27. cikkének alkalmazása, hiszen két bíróság párhuzamosan valóban nem járhat el ugyanazon ügyben.

Stumpe szerint mind a két bíróság a Rendelet *szó szerinti értelmezéséből* indult ki. A Rendelet szó szerinti értelmezése a bírói eljárások jogi fogalmainak összekeverése mellett oda vezetett, hogy a spanyol bíróság a német bíróság határozatát figyelembe véve voltaképpen a saját eljárási képességét (Zuständigkeit) kérdőjelezte meg, holott egy bíróság eljárási képességéről szóló döntést egy másik tagállam bírósági döntése nem befolyásolhat.

A helyzet megoldása során a bíróságok nem vették figyelembe az Európai Bíróság gyakorlatát. A Bíróság a *Gasser/MISAT* ügyben¹⁷⁵ nemcsak azt tette világossá, hogy a Rendeletet a közösségi jogfogalmak alapján kell értelmezni (autonóm értelmezés), hanem azt is, miszerint a „kereset” intézményének fogalmát nem „technikai értelemben” kell kialakítani. A keresetet olyan felperesi nyilatkozatnak kell tekinteni, amely az érintett tagállamok eljárási jogából eredő „igényérvényesítési kötöttséget

¹⁷⁵ Erich Gasser GmbH contra MISAT Srl. C-116/02. sz. ügyben 2003 december 9. én hozott ítélet. EBHT. 2003. I. 14693.o.

teremti meg”.¹⁷⁶ Ugyanezen értelmezés alapján a „Bíróság” fogalmát sem szabad minden esetben szükségszerűen technikai értelemben használni, hanem bíróság alatt értendő minden olyan fórum, amelynek eljárása döntően megfelel egy jogilag korrekt – a jogszabályok alapján zajló -- eljárásnak.

Stumpe mindezek alapján úgy összegez, bár kétségtelenül nem felelnek meg egymásnak automatikusan a bíróság előtt keresetlevéllel induló eljárások és a békéltető fórumok előtt induló eljárások, mégis annak a bíróságnak, amely előtt keresetlevél beadásával indul az eljárás, fel kell függesztenie saját eljárását a Rendelet 27. cikke szerint mindazokban az esetekben, amikor párhuzamosan a másik tagállamban egy békéltető eljárás indul valamely más (vagy bírósági) békéltető (egyeztető) fórum előtt. Álláspontját a joggyakorlat alátámasztja. Amennyiben ugyanis a felek a békéltető eljárásban véglegesen megegyeznek, akkor a keresettel induló bírósági eljárásra nem kerül sor, így az elveszti létjogosultságát. De igaz ennek az ellenkezője is, a felek megegyezésének hiányában a bírósági eljárás zöld utat kap. Gyakorlatilag tehát a (kötelező) békéltetési eljárás és a bírósági peres eljárás jogi minőségüket tekintve *azonos* eljárások, mivel az egyik eljárás átvezet a másikba. Az egyeztetés és a peres eljárás a jogvita feloldási folyamatának különböző állomásait képviseli, ám mindkettőjük közös azonossága ugyanazon felek adott konfliktusának megoldása.

A szerző felhívja a figyelmet arra, a Rendelet szoros értelmezése gyakorlati képtelenségekre vezethet. Amennyiben a bírói és a békéltetői eljárás összekapcsolása kizárt, a kereset beadása után egy másik tagállamban nem lenne esély sem az egyeztető eljárásra, hiszen – e szabály alapján -- a keresetindítás után az egyeztető békéltető – eljárás jogilag tilos. Látnunk kell a probléma sokkal mélyebb, mivel – utaltunk rá – a ZPO szerint a bírónak a polgári peres eljárásban az egyezségkötési kísérletre a törvény erejénél fogva sort kell kerítenie (amennyiben ennek törvényes előfeltételei fennállnak).¹⁷⁷

Stumpe a jogeset függvényében átértékeli a 27. cikk korábban közmegegyezéssel elfogadott értelmezését. Véleménye szerint a 27. cikk rendelkezéseinek jogpolitikai célja a párhuzamos eljárások, ezzel együtt az egymásnak ellentmondó döntések elkerülése. A jogalkotó a rendelet céljainak megfogalmazásával ki akarta zárni a rosszhiszeműen indított perek lehetőségét is, *ám nem akarta megakadályozni a békéltetésen nyugvó vitarendezési eljárásokat*. Az már a tagállami –

¹⁷⁶ A német szövegben: „Anhängigmachen eines Anspruch”

¹⁷⁷ Avagy a magyar perjog szerint, ahol a munkaügyi bíróság tárgyalása „a felek megegyezésére irányuló egyeztetéssel kezdődik.” Pp. 351. §. (1) bek.

nemzeti eljárásjogi rendszerek egymástól eltérő szabályozásának problémája, hogy a jogvita azonos tárgyi tényállására¹⁷⁸ milyen különböző eljárási rendet írnak elő. Ugyancsak a tagállamok belső jogrendjének szabályozási kérdése – ezért kívül esik a közösségi jog kompetenciáján –, hogy a vitafeloldási eljárásokat miképpen egyeztetik össze a többi tagállam eljárási rendszerével. Községi szabályozási körbe tartozik azonban a párhuzamos eljárások megakadályozása, a felek jogvitájának rendezésére alkalmas különböző eljárási lehetőségek biztosítása (vitarendezési eljárások), az eljárások gazdaságosságának, a jogvédelmi igény érvényesülésének biztosítása. Mindennek következtében a közösségi szabályozással egyáltalán nem ellentétes, ha egy egyeztető (békéltető) eljárás egy másik tagállamban megindított bírósági eljárásra a 27. cikk szabályai alapján perfüggőséget vált ki.

Az ismertetett jogirodalmi álláspont – kétségtelenül – a 2008-as mediációs irányelv felé mutat. Meg kell azonban jegyeznünk, a bírósági eljárások regulatív rendszere minden tagállamban kidolgozottabb, mint az egyeztető eljárásoké, sőt a békéltető eljárásokban még nyomokban sem lelhető fel az egyes tagállami – nemzeti eljárásjogokban a kézbesítésre, keresetindításra hozott, és szinte patikamérlegen kimért szigorú szabályozás. Így például az a kérdés, mikor kell az eljárást megindítottnak tekinteni, az európai perjogi kódexek alapján számos eljárásjogi kritérium szerint válaszolható meg, de egyeztető eljárások esetében hiába kutatnánk világos kritériumok után. Amennyiben azonban a békéltető eljárásokat a Rendelet hatálya alá tartózonak tartjuk, nyilván a közösségi norma, a Rendelet 30. cikke az irányadó¹⁷⁹. Így az eljárást akkor kell megindítani, ha az eljárást megindító irat az egyeztető fórumhoz megérkezett. A rendelet azonban tekintettel van a különböző igazságügyi rendszerek kézbesítési szokásaira, ennek megfelelően dönt a bíróság megkeresésének (felhívásának) időpontjáról. Súlyos kétségek merülnek fel annak vonatkozásában, vajon ezek a kézbesítési szabályok a bíróságon kívüli eljárásokban alkalmazásra kerülnek-e. Hiányos és féloldalas tehát a Rendelet vonatkozó szabályának jogi környezete, s ebből nem csekély mértékű jogbizonytalanság eredhet.

¹⁷⁸ A német szövegben erre a *Sachverhalten* fogalmát használja a szerző.

¹⁷⁹ 30. cikk. ... a bíróság felhívottnak tekintendő (1) az eljárást megindító irat, illetve azzal egyenértékű irat bírósághoz történő benyújtásának időpontjában, feltéve hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az alperes részére történő kézbesítés érdekében számára előírt intézkedések megtételét, vagy (2) ha az iratot a bírósághoz történő benyújtást megelőzően kell kézbesíteni, abban az időpontban, amikor azt a kézbesítésre hatáskörrel rendelkező intézmény megkapja, feltéve, hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az iratnak a bírósághoz történő benyújtása érdekében a számára előírt intézkedések megtételét. Hivatalos magyar fordítás az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium honlapján.

A jogirodalmi álláspont mögött az elmúlt évek Európai Bírósági gyakorlata és annak jogirodalmi kommentára állnak. Az ítélezési gyakorlat és az erre támaszkodó jogirodalom a perfüggőség kiváltásához nélkülözhetetlen eljárási azonosság kritériumát a jogvitában előterjesztett keresetek (kérelmek) lényegi elemeinek azonosságára vezette vissza.¹⁸⁰ Az EB irányt mutató ítélete a Gubisch / Palumbo ügyben született, amikor a bíróság kifejtette, miszerint az azonos igény fogalmát a keresetek azonos ténybeli alapja, az azonos jogszabályi hivatkozás, az azonos tárgyi és anyagi jog, valamint a keresetekkel elérni kívánt azonos célok merítik ki.¹⁸¹ Kétségtelen e kritériumok alapján az egyeztető eljárás és a keresettel elindítható peres eljárás kezdő iratai jogilag *azonos kérelemnek* tekinthetők.

A dátumokból könnyen megállapítható, az EB értelmezése még a Rendelet kibocsátása előtt keletkezett. Nem minden kritika nélkül fogadta és értelmezte azonban a jogirodalom a Gubisch / Palumbo ügy ítéletét. Így Stefan Tiefenthaler Ausztria Luganoi egyezményhez történt csatlakozásának értékelése kapcsán arról írt, az EB állásfoglalása *kikerülte* az azonos pertárgy kérdésének eldöntéséhez szükséges *anyagi jogi* problémákat, de eleget tett a különböző tagállami-nemzeti jogrendszerek eltérő intézményrendjéből fakadó kihívásoknak. Az autonóm értelmezés azonos szintre emelte ugyanis a francia „demandes ayant le meme objet et la meme cause” és a német „Gegenstand und Grundlage” fogalmakat.¹⁸²

A hosszabb időre visszatekintő ítélezési gyakorlat tehát valóban előkészíthette a békéltető – egyeztető eljárások és bírósági perek azonosságán alapuló perfüggőségi gyakorlatot. Talán ez a gyakorlat lesz az, amelyre a sokszínű és egymással inkonzisztens egyeztetési eljárások (és határozataik) felfűzhetőek lesznek, illetőleg erre a joggyakorlatra építve meg lehetne oldani az egyeztető eljárásokban született határozatok közösségi jogi joghatását.

A gondok és problémák azonban nem az egyeztető fórumok elé kerülő ügyek és a bíróságok által tárgyalta perek tárgyi azonosságának – különbségének kérdéskörében válnak akuttá és megoldhatatlanná. A legnagyobb akadályt a fórumok igazságszolgáltatási státuszának eltérő jellege okozza. Az európai (közösségi)

¹⁸⁰ A német jogirodalom ezt az un „Kernpunkttheorie” néven emlegeti.

¹⁸¹ Gubisch Maschinenfabrik KG contra Guilo Palumbo 144/86. sz. ügyben 1987 december 8. án hozott ítélet. EBHT 1987. 4861.o. Az ítélet német jogirodalmi kritikáját ismerteti Dieter Leipold. Dieter Leipold: Internationale Rechtshängigkeit, Streitsgegenstand und Rechtsschutzinteresse – Europäisches und Deutsches Zivilprozessrecht im Vergleich. Im: Gedächtnisschrift für Peter Arens. Herausgegeben von Dieter Leipold, Wolfgang Lüke, Shozaburo Yoshino. C.H.Beck'se Verlagsbuchadlung, München 1993. 230. old.

¹⁸² Stefan Tiefenthaler: Die Streitanhängigkeit nach Art 21 Lugano – Übereinkommen. Zeitschrift für Rechtsvergleichung. Int. Privatrecht und Europarecht. 38. Jahrgang 1997. 67. old. Ugyanerről a problémáról Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 328. old.

eljárásjogban fel sem vetődik a Rendelet 27. cikkének alkalmazási körében, hogy egy bíróságon kívüli fórum szóba jöhetne. Jan Kropholler kommentárában egyértelműen a bírói fórumok előtt emelt keresetről esik szó, a Kommentár mind a Rendelet jogvédelmi céljait, mind a közösségi jog alapelveit (elsődlegesség elve) kizárólag a bírói fórumokhoz kapcsolva tekinti értelmezhetőnek.¹⁸³ Ugyancsak ezen az állásponton van Heinrich Nagel és Peter Gottwald, akik a nemzetközi polgári eljárásjogról szerkesztett kommentárjukban fel sem tételezik, hogy a bíróságon kívül más eljárási szervezet (vagy szervezetek) eljárása felmerülhetne.¹⁸⁴ Említettük, az igazi problémát a Rendeletnek a határozatok végrehajtásáról szóló előírásai jelentik, melyek még a bíróság előtt megszületett egyezségeknél sem adják meg az ítéleti státuszt. Nyilvánvaló az ítélet elsőbb (ha nem felsőbb) rendűségét a Rendelet azon „szó szerinti” értelmezése betonozza be, amelyet Stumpe éppen elhagyni akar.

A magyar kommentárirodalom szintén elképzelhetetlennek tartja, hogy a bíróságon kívüli más fórumok párhuzamos eljárásai kiválthatják a 27. cikkben szabályozott perfüggőséget. Kengyel Miklós és Harsági Viktória könyvükben bírósági eljárásról beszélnek azzal, hogy – kiterjesztő értelmezésként -- az igazságszolgáltatáson *belül* elképzelhető a bírósági tisztségviselő, vagy más bírósági szerv eljárása.¹⁸⁵ Az a probléma azonban nem merül fel – igaz messze vezetne – vajon a bírósági szerv előtt elindult egyeztető eljárás e körbe tartozik-e? Wopera Zsuzsa és munkatársai által írt Kommentár sem tér ki a bíróságon kívüli eljárások kérdésére.¹⁸⁶ Mindenesetre a dialógust érdemes lenne folytatni, mivel a magyar szöveg a Rendelet alkalmazhatóságát a „bíróság jellegére tekintet nélkül” fordítással határozza meg. E megfogalmazás pedig a szűken vett bíróságoknál tágabb intézményrendszerre utal.¹⁸⁷

3. Magyarországi helyzetkép -- áttekintés

A magyar perjogi irodalom és szakmai közvélemény a XX. század elejétől fogva keresi az alternatív, a polgári pereskedést elkerülő intézményrendszer kiépítésének

¹⁸³ Kropholler, Jan: Europaisches Zivilprozessrecht. Kommentar zu EuGVO, Lugano Übereinkommen und Europaischem Vollstreckungstitel. Verlag Recht und Wirtschaft GmbH. Frankfurt am Main. 2005. 346. old.

¹⁸⁴ Nagel, Heinrich – Gottwald, Peter: Internationales Zivilprozessrecht. OVS Verlag. Dr. Otto Schmidt. Köln. 2007. 306. old.

¹⁸⁵ Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Magyar Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest. 2006. 67-68. old.

¹⁸⁶ Wopera Zsuzsa (szerk.) Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unióban. Complex. Wolters Kluwer csoport. Budapest 2005. Ugyez mondható el a német nyelvterület egyik legnagyobb hatású kommentárjáról. Europaisches Zivilprozessrecht. Hrg: Thomas Rauscher. Seiller. European Law Publisher. 2006.

¹⁸⁷ Vö. Európai polgári eljárásjog. Szerkesztette: Osztovits András. HvgOrac. Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2004. 50. old.

lehetőségét. Sárffy Andor 1930.-ban megjelent munkájának címe például „*A peráradat csökkentése a peren-kívüli eljárás fejlesztése útján*”.¹⁸⁸ A cím világossá teszi Sárffy törekvését: a perek számát a (mai szóval) nem-peres eljárások kiépítésével csökkenteni, ezzel megőrizni a társadalom és az alattvalók békéjét.¹⁸⁹

Az 1911. I. tc. külön rendezte a községi bíráskodást, a békebíró eljárását, a választott bíráskodást. A törvény ezzel jelezte, a rendes bírói fórumok mellett jogilag legitim útnak tekinti az alternatív bíráskodás szervezetét. Az 1911. évi I. tc. szemléletmódjának eredményeképpen az 1952. évi III. törvény (Pp.) előkészítésének 1951 őszi anyagában még találunk a Békebíróságok rendszerére vonatkozó javaslatokat, természetesen a Békebíróságokat a szocialista bíráskodás integráns részeként képzelte el a törvényelőkészítő. A végleges Pp. már mellőzte az alternatív jogvita fórumait, a választott bíráskodás pedig e korban szóba sem jöhetett.¹⁹⁰ 1957 után a jogpolitika évtizedekig kísérletezett az un. társadalmi bíróságok kiépítésével, ám e fórumok működésképtelennek bizonyultak.¹⁹¹ Ugyanakkor a családjogi és házassági perek szabályai, a munkaügyi döntőbizottságok rendszere azt az illúziót keltette, esélye lehet egy bírósági pert kikerülő alternatív (egyezségkötéssel záruló) közvetítői rendszernek.

A jogállami fordulat – az alkotmányos követelményekre építve – a polgári bíráskodást eleve a jogállami keretek között működő hivatásos bírói fórumrendszerhez kötötte. Tette ezt abban az időben, amikor Európában és a tengerentúlon már megfogalmazódtak az igények egy más típusú konfliktusfeloldás iránt.¹⁹²

A magyarországi fejlődés a XX. sz. kilencvenes éveinek közepére több jelentős, a konfliktusok feloldásában lényeges szerepet játszó intézmény teremtett meg. 1996-tól működik az Országos Érdekegyeztető Tanács mellett a Munkaügyi Közvetítő és Döntőbírói Szolgálat, amely a kollektív munkaügyi jogviták esetében nyújt mediációs –

¹⁸⁸ Dr. Sárffy Andor: *A peráradat csökkentése a perenkívüli eljárás fejlesztése útján*. Magyar Jogászegylet Könyvtára. Bp. 1930.

¹⁸⁹ „... a per megzavarja az alattvalók közti békét, amelynek fenntartása egyik legfőbb célja az államhatalomnak. „Uo. Bevezetés

¹⁹⁰ Részletesen: Gyekiczky Tamás: *Helyzetjelentés. Levéltári iratok polgári eljárásjogunk történetéből*. I. 1951 – 1958. Gondolat – Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Karának Kiadványai V. Budapest, 2006.

¹⁹¹ Fleck Zoltán: *Jogszolgáltató mechanizmusok az államszocializmusban. Totalitarizmus elméletek és a magyarországi szocializmus*. Napvilág Kiadó. Budapest, 2001.

¹⁹² A reformok két síkon jelentek meg. Egyfelől a polgári bíróságok eljárását és az eljárásokat szabályozó joganyagot reformálták meg, másfelől a polgári bíróságok mellett életre hívtak különböző vitarendezési fórumokat. A polgári bíróságok megreformált eljárása két irányba mutatott: a nagyobb, és a bírói felelősséget növelő szakszerűség valamint a bíróságok peren kívüli vitarendezési hatáskörének bővítése irányába. A változásokat generálta az igazságszolgáltatási rendszerek demokratizálódási folyamata, a jogszolgáltatás mindenki számára történő biztosítása, a „joghoz jutás” emberi jogi, és alkotmányos alapjoggá emelése. (*Access to Justice*)

közvetítői – szolgáltatást.¹⁹³ A közbeszerzések területén a közbeszerzési törvény állította fel a Közbeszerzési Döntőbizottságokat, és hasonló intézmények működnek a fogyasztóvédelem területén.

A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény célja kifejezetten *a polgári jogviták bíróságon kívüli rendezésének elősegítése*. A törvény a természetes és más személyek személyi és vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült polgári jogviták rendezésének intézményes eszközeit kívánta megteremteni. Nem terjedt ki hatálya a más törvényekben szabályozott békéltetői vagy közvetítői eljárásokra, és a törvény a Perrendtartás számos különleges perében peresített jogvitában szintén kizárta a közvetítői eljárást. Ezért a származás megállapítása iránti perekben, a szülői felügyelettel és a gondnoksággal kapcsolatos eljárásokban, a közigazgatási perekben és a sajtó helyreigazítási eljárásokban nincs helye mediációnak. Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a mediáció igénybe vétele *fakultatív*, és – jogszabályi változás után – 2009 Január 1.-től csak a mediáció tényéről kell nyilatkoznia a mediációs eljárás után pert indító félnek.¹⁹⁴ A mediáció a mediátor (közvetítő) előtt zajlik, célja valamely írásbeli megállapodás létrehozása. A törvény részletesen szabályozza, ki lehet mediátor, milyen feltételek alapján veszik nyilvántartásba, és hogyan ellenőrzik működését. A szabályozás egyik fontos szabálycsoportját a mediátor eljárására vonatkozó előírások alkotják.

A közvetítői eljárást a feleknek írásban kell kezdeményezniük, az országos jegyzékből közös megegyezéssel kell kiválasztaniuk az eljáró közvetítő személyét. Több közvetítői is eljárhat ügyükben, azonban ilyenkor a feleknek a több közvetítő költségét meg kell fizetnie.

A törvény külön eljárási rendet határoz meg a közvetítő tevékenységére. Külön szabályozza a meghallgatást, a személyes jelenlét eseteit, formáit, a szakértő részvételét, a megállapodás létrehozását. A jogszabály 36. § (1) bek. szerint *a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás nem érinti a feleknek azt a jogát, hogy a vitás ügyekben igényüket bírósági vagy választott bírósági eljárás keretében érvényesítsék*. A törvény

¹⁹³ A szolgálat eljárási szabályzata, amelyet az OÉT 2007 január 26.-án hagyott jóvá megjelent a Magyar Közlöny 2007/ 30. számában.

¹⁹⁴ A Pp. 80.§ (3) bek. értelmében amennyiben a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás ellenére valamelyik fél bírósághoz fordul, a pert indító fél a per eredményétől (pernyertesség vagy pervesztesség) függetlenül kötelezhető a perben felmerült valamennyi költség viselésére. 2009 Január 1.-től ugyanígy kell a eljárni a fogyasztóvédelem területén a békéltetési eljárásban megkötött és jóváhagyott egyezség esetében akkor, ha valamelyik fél – az egyezség ellenére -- a bírósághoz fordul.

idézett rendelkezése ezzel éppen a mediációt, és a közvetítői eljárással elérni kívánt célokat semmisítette meg.¹⁹⁵

A hatályos jogrend intézményeit rendszerezve -- felsorolásszerűen – az alábbi közvetítői / egyezségkötési intézményekről, és típusokról beszélhetünk.

I. Egyezségkötés, megállapodás az igazságszolgáltatáson belül:

a. Egyszerűsített vitarendezési eljárások. Elsősorban a Pp. 127.§ alapján, így az azonnali egyezségkötés, vagy az egyezségkötésre idézés intézménye.

b. Per alatti egyezségkötés a Pp. 148. § alapján.

c. Egyező akaratnyilvánításon alapuló házassági bontóperek egyezségkötése.

d. A munkaügyi jogvitákban (Pp. 355.§) létrejött egyezségkötés.

e. A felek rendelkezési jogából fakadó per alatti „kvázi egyezség”, amikor a felek előzetesen lemondanak fellebbezési jogukról.

f. A fizetési meghagyásos eljárásban, amennyiben a kötelezett nem terjeszt elő ellentmondást.

II. Egyezségkötés, megállapodás az igazságszolgáltatáson kívül:

g. Kifejezett, és célzott perelhárító eljárások: a közjegyző előtti egyezségkötések¹⁹⁶ vagy a mediációs megállapodások.

h. Konfliktusfeloldó eljárások: munkaügyi közvetítői és békéltetői eljárások, közbeszerzési döntőbizottságok eljárása, fogyasztóvédelmi megállapodások.

i. Polgári magánjogi egyezség.

III. Választottbíróági eljárások.

Az 1994. évi LXXI. törvény hatálya alá tartozó eljárások.

¹⁹⁵ Nincs sok adatunk arra a kérdésre vonatkozóan, hogy ma Magyarországon milyen ügyekben folyik közvetítői eljárás és mennyire sikeresek ezek. Német János 2004 –ről kb. 721 eljárásról tudósít, s az intézmény sikerét inkább annak jövőjében, semmit számszerűsíthető ügyszámaiban látja. Német János: A polgári ügyekben folytatott mediáció (közvetítés) kezdeti időszaka Magyarországon. In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XX. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László emlékére. Szerk.: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa. HVG-Orac. Lap és Könyvkiadó Kft. Bp. 2007. Id. mű. 269. o.

¹⁹⁶ Gondot okozhat, hogy a közjegyzői egyezségkötéseket az igazságszolgáltatáson kívülre helyeztük, holott a közjegyző – az 1991. évi XLI törvény 1.§. (4) bekezdése értelmében – „a jogszabály által meghatározott hatáskörében az állam igazságszolgáltató tevékenysége részeként jogszolgáltató hatósági tevékenységet végez.” Álláspontunkat éppen e törvényi rendelkezés alapozza meg, mivel egy tág, a jogkereső közönség számára nyújtott szolgáltatás nem igazában tartozik az állami igazságszolgáltatás rendszeréhez. Kétségtelen, a közjegyző egyezséget jóváhagyó okirata közokiratnak minősül, és mint ilyen – a törvényi feltételek megléte esetén -- végrehajtási záradékkal látható el. (1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról. /Vht./ 21.§.)

Hazai jogunkban tehát a megegyezés, egyezségkötés számos intézménye adott. Ugyancsak szabályozott és jogilag legitim ezen eljárások határozatainak, döntéseinek státusza. A szabályozottság ténye azonban nem jelenti azt, hogy az egyeztető eljárások „végeredménye” megnyugtató módon simulna be eljárásjogunk rendszerébe. Bővebb elemzésünk előtt csak arra az egy tényre utalunk, hogy az intézményesült mediációk nagy részében (a per alatti egyezségkötések értelemszerűen nem tartoznak e körbe) még sikeresség esetében sincs kizárva a perindítás lehetősége. Igaz, egy megkötött megállapodás (egyezség) után a megállapodást támadó fél a polgári perben meglehetősen nehéz helyzetbe kerül, azonban a peresítés lehetőségének fenntartása eleve megkérdőjelezi a perelkerülő eljárások intézményesítettségének értelmét. Hosszú út vezet tehát a végső sikerhez, a „rögös út” tényét azonban a jogirodalom – mentségére – már jó előre jelezte.¹⁹⁷

4. Megállapodások és az egyezségek jogi státusza

4.1. A peres egyezség modellje

Az egyezségi intézmények bemutatását Perrendtartásunk 148. §.-ának elemzésével kell kezdenünk. Az idézett törvényhely első bekezdése szerint „*a bíróság a per bármely szakaszában megkísérelheti, hogy a felek a jogvitát vagy a vitás kérdések egy részét egyezséggel rendezzék*”.¹⁹⁸

A rendelkezés fontos dogmatikai pilléreken, anyagi jogi és eljárásjogi alapelveken áll. Az egyezségkötésben a törvény a *feleknek* biztosítja a meghatározó szerepet, mivel az egyezség megkötése a perbe vitt anyagi jogukkal való rendelkezési jogukból következik. A törvényhely egyértelműsíti: az egyezséget a felek megegyezésének tartja. Németh János és Kiss Daisy által szerkesztett Pp. Kommentár

¹⁹⁷ Gáspárdy László: A polgári per alternatívái de lege ferenda. In: Polgári eljárásjog a XXI. sz.-ban. PTE ÁJK. Dialog Campus Kiadó. Pécs. 2002.

¹⁹⁸ A törvény 2009. Január 1-től hatályos szövege a következő:

148. § (1) A bíróság a per bármely szakaszában megkísérelheti, hogy a felek a jogvitát vagy a vitás kérdések egy részét egyezséggel rendezzék.

(2) A bíróság - amennyiben annak sikerére esély mutatkozik, különösen, ha a felek bármelyike kéri - tájékoztatja a feleket a közvetítői eljárás lényegéről, igénybevitelének lehetőségéről, és ezzel összefüggésben a szünetelés szabályairól [137. § (1) bek. a) pont]. Ha a felek a közvetítői eljárás során egyezséget kötnek, azt a 137. § (3) bekezdésében meghatározott határidőn belül a bírósághoz jóváhagyás végett benyújthatják, ebben az esetben a bíróság az eljárást folytatja és a (3) bekezdés szerint jár el.

(3) Ha az egyezség - ideértve a (2) bekezdésben meghatározott egyezséget is - megfelel a jogszabályoknak, a bíróság azt végzéssel jóváhagyja, ellenkező esetben pedig a jóváhagyást megtagadja, és az eljárást folytatja.

(4) A bíróság által jóváhagyott egyezségnek ugyanaz a hatálya, mint a bírói ítéletnek; a jóváhagyó végzés ellen beadott fellebbezésnek az egyezség végrehajtására nincs halasztó hatálya.

szerint a bírósági egyezség egyik eleme a felek magánjogi, a jogvitát lezáró, egybehangzó akaratnyilvánításon alapuló szerződéskötése.¹⁹⁹

A bírói szerep az előbbiekből fakadóan *segítő*, az egyezséget *előmozdító*, de semmi esetre sem kényszerítő magatartás. A bíróság a per bármely szakaszában megkísérelheti a jogvita egyezségi rendezését, azaz nemcsak az alapeljárás első és másodfokú bírói fórumain, hanem a rendkívüli perorvoslati eljárásokban is, azzal a szűkítéssel, hogy az alapeljáráson kívül csak a rendkívüli perorvoslatokban előterjesztett *kérelmek keretei között* nyílik az egyezség megkötésére jogi lehetőség.

A peres eljárás során kötött egyezség a perbe felmerült valamennyi kérdésre kiterjedhet, de nincs akadálya annak, hogy a felek csak bizonyos kérdésekben kössenek egyezséget. Ekkor a peres eljárás az egyezséggel nem érintett vitás kérdésekben tovább folyhat.²⁰⁰

A felek magánjogi megállapodásának másik következménye a bírói ítélet mellőzésében történő megállapodás. A magyar történeti jogirodalomban általánosan elfogadott nézet szerint az egyezség kettős természetű intézmény, alapvetően magánjogi megállapodás, amely a magánjogon túlmutatva, közjogi konzekvenciákat eredményez. A hatályos Pp. 148. § (2) bekezdése szerint az egyezséget a bíróság – amennyiben megfelel a jogszabályoknak – végzéssel jóváhagyja, és az a törvényhely negyedik bekezdése szerint *bírói ítélettel azonos hatályú* határozatnak minősül. Így a hatályos szabályozás megtartotta az egyezségkötésnek a korábbi jogunkban kialakult kettős természetét.²⁰¹

A peres egyezség alapja a feleket a perbe vitt anyagi joguk tekintetében megillető rendelkezési jog. Ugyanakkor a felek az egyezségkötésük során rendelkezési jogaikat az eljárási joguk irányába is gyakorolják. Az egyezségkötési kérelem előterjesztése ugyanis egyúttal az ítélet meghozatala ellen irányuló, annak mellőzését

¹⁹⁹ A jogirodalom ugyanakkor rávilágít arra, az így létrejött egyezség *eltér* a polgári jogi egyezségkötéstől, mivel a peres egyezség körébe beletartozik a felperes kereseti követelésének teljes elismerése, ezért létrejöttéhez nem szükséges a polgári jogi egyezség kölcsönös engedményeken alapuló kompromisszuma. Vö. Ptk. 240. §. (3) *A szerződést egyezséggel is lehet módosítani. Egyezség esetén a felek a szerződésből eredő vitás vagy bizonytalan kérdéseket közös megegyezéssel úgy rendezik, hogy kölcsönösen engednek egymásnak.* Németh János – Kiss Daisy: A Polgári Perrendtartás Magyarázata. Második, átdolgozott kiadás. Complex, Wolters Kluwer Csoport. Budapest, 2007.877.old.

²⁰⁰ E kérdésben a dogmatikai szabályozás nem segít eligazodni. Ugyanis, ha az egyezség csak bizonyos vitatott kérdésekre terjed ki, az egyezségbe be nem vont kérdések tekintetében a per akár meg is szüntethető. Ennek egyik formája lehet a felperes keresettől való elállása, vagy a közös permegszüntetési kérelem előterjesztése.

²⁰¹ Magyar Gézánál szerint a peres egyezség olyan szerződés, amelyet a per tárgya fölött kötöttek. A pert az egyezség megszünteti ugyan, ám új magánjogi kötelmet teremt. A peregyezség a perjogban szabályozott egyezség. Magyar Gézánál – Nizsalovszky Endre: Magyar Polgári Perjog. Budapest, 1939.

kérő megállapodás. Mindebből következik, egyezséget csak az a fél köthet, aki a per tárgya felett rendelkezhet, és akinek perbeli cselekvőképessége nem csorbult.

Az egyezés megkötése -- a feleknek az anyagi és eljárási jogukkal való rendelkezésére alapítva -- ítélet hatályú határozatot eredményez, olyan bírói parancsot, amely jogerős, végrehajtható, továbbá kiváltja a felek egyezségével rendezett kérdések újraperesítésének tilalmát (perfüggőségi hatás). A jogrend a bírói végzéssel jóváhagyott egyezés stabilitását kiemelten védi, így a Pp. 262. §.-a a bírói egyezés elleni perújítást csak korlátozottan teszi lehetővé, a Pp. 271. §. (1) bek. h.) pontja pedig az egyezséget jóváhagyó végzés ellen kizárja a felülvizsgálatot.

A Pp. 148.§ által szabályozott egyezséget a *bírói fórum előtt* lehet megkötni. A bírói gyakorlat szigorú értelmezése szerint perbeli egyezés csak a felek tárgyaláson elhangzott, egyező akaratnyilatkozata alapján jöhet létre. A bíróság azt az egyezséget, amelyet a felek a tárgyaláson kívül kötöttek nem hagyhatja jóvá, amennyiben azt a felek okiratba foglalva nyújtják be. E szabály alól kivétel az új, 2009. Január 1-től hatályos un. per alatti közvetítői egyezés lehetősége. Természetesen annak a gyakran alkalmazott megoldásnak sincs akadálya, amikor a felek – közvetítő nélkül – kötött és okiratba foglalt egyezségkötésüket a tárgyaláson megismétlik, jegyzőkönyveztetik, majd így kérik a bíróság jóváhagyását.

A bíróság kötelezettsége – az 1995. évi LX törvény módosítása óta – az egyezésnek a jogi rendbe történő beilleszthetőségének (jogszabályoknak megfelelés) vizsgálata. Akkor hagyható jóvá az egyezés, amennyiben *az megfelel a jogszabályoknak*. A Kommentárirodalom felhívja a figyelmet arra, a vizsgálatot a bíróság *hivatalból* köteles lebonyolítani, a bíróság megtagadja a jóváhagyást, amennyiben az egyezés jogszabályokba ütközik. Kengyel Miklós szerint az egyezésnek csak a kógens jogszabályokba ütközése váltja ki a bírói jóváhagyás megtagadását, a felek – az egyezségkötés magánjogi természetéhez igazodva -- ugyanis a diszpozitív szabályoktól egyező akaratnyilvánítással eltérhetnek.²⁰²

A megtagadás esetköréről a jogirodalom meglehetősen széles lehetőségmezővel számol be. A Legfelsőbb Bíróság joggyakorlata szerint meg kell tagadni a jóváhagyást, ha az egyezséggel rendezni kívánt jogviszony semmis szerződésen alapul, avagy jogszabályok kijátszására irányul.²⁰³ A bennünket különösen érdeklő esetekben azonban akkor is meg lehet tagadni az egyezés végrehajtását, ha az *végrehajthatatlan*.

²⁰² Kengyel Miklós: Magyar Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 338. old.

²⁰³ Legfelsőbb Bíróság P. törv. III.20.040/1982. (BH. 1983. évi 1/25 sz.) illetőleg: Legfelsőbb Bíróság Gf. V. 31.201/1984. (BH. 1986. évi 8 / 338. sz.)

A magyar jog szerint tehát – támaszkodva e bírói gyakorlatra – csak *végrehajtható egyezség* hagyható jóvá. Ehhez a Legfelsőbb Bíróság joggyakorlata alapján kétség nem fér. Az LB több ítéletében leszögezte, miszerint végrehajtható csak az egyezség, amely konkrét, számszerűsíthető kötelezettséget tartalmaz, avagy belőle a számszerű kötelezés levezethető.²⁰⁴

A végrehajthatóság előfeltétele, hogy az egyezség világos és érthető rendelkezéseket tartalmazzon. Vita esetében az egyezségből ki kell derülni, mit tekintünk „*ítélt dolognak*.”²⁰⁵ Másként fogalmazva, az újraperesítés tilalmának feltétlen érvényesülése miatt az egyezséget jóváhagyó bírói végzésnek egyértelmű módon tisztázni kell – következik ez az egyezséget jóváhagyó végzés ítéleti hatályából – a fél, a tény és a jogazonosság körét. Az egyezséget jóváhagyó végzés a per „érdemi” befejezésének számít, ezért az egyezségkötés körébe bevont kérdésekben sem a per megszüntetésének, sem a már lezárt peres eljárás újbóli megnyitásának nincs helye.

Összefoglalóan tehát a magyar Pp. 148. §. alá eső egyezségkötés nemcsak dogmatikailag és perelméletileg kidolgozott, és kifinomult rendelkezéseken nyugszik, hanem a felek rendelkezési jogát tiszteletben tartva a felek számára megnyugvást hozó, végrehajtható és a jogvita újraperesítését tilalmazó határozatot eredményez. A magyar jogi dogmatika nem zárja ki, hogy az egyezségek megkötésére a határon átnyúló ügyekben kerüljön sor. A Pp. 148. §.-ának minden előírása érvényesül e határon átnyúló ügyekben is, hiszen eljárásjogilag nincs különbség (nem is lehet) belföldi és hazai ügycsoportok tárgyalása között. Mindettől függetlenül a megszületett egyezség – láttuk – a 44/2001 EK Rendelet 58. cikke szerint nem ítéletként, hanem közokiratként hajtható végre az Európai Unió tagállamaiban.

4.2. Egyezségkötési helyzetek a magyar Perrendtartásban

A Pp. Pp. 127. §.-ában felkínált – Kengyel Miklós találó kifejezését használva²⁰⁶ – „perelhárító egyezség” joghatása a törvény alapján azonos a 148. §.-ba foglalt bírói

²⁰⁴ LB. BH 1983 / 120. vagy LB. BH. 1992. 178. „...A bíróság által jóváhagyni kért egyezségnek ... mindazokat az anyagi jogi elemeket tartalmaznia kell, amelyek nem teljesítés esetén az egyezségben vállalt kötelezettség kikényszeríthetőségét a bírósági végrehajtás szabályai szerint lehetővé teszik. Tévedett tehát a bíróság, amikor az egyezség jóváhagyása kérdésében a nélkül határozott, hogy a felek az ingatlan értékesítésének határideje, valamint az értékesítés kikényszerítésének módja (pl. árverési értékesítés) tekintetében is megállapodtak volna. Az említett hiányosságok miatt egyik fél sincs abban a helyzetben, hogy nem teljesítés esetén az egyezség végrehajtását eredményesen kérje.”

²⁰⁵ LB BH. 1992. évi 478 sz. „A bíróság által jóváhagyott egyezségnek ugyanaz a hatálya, mint a bírói ítéletnek, ezért az egyezségből egyértelműen ki kell tűnnie, hogy mit lehet *ítélt dolognak* tekinteni. „

²⁰⁶ Kengyel Miklós: Magyar Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó. Budapest, 2005. 33. old.

egyezséggel. Ennek ellenére az egyezség létrejöttének perjogi környezete, illetve az a szituáció, amelyben az egyezséget a felek kezdeményezik, számos elemében eltér a peres eljárásban kötött és a bíróság által jóváhagyott egyezséget kiváltó (jogilag értelmezett) helyzettől.

A törvény két lehetőséget, két perbeli szituációt szabályoz. Az első az *egyezségi kísérletre idézés*, a másik a *szóbeli egyezségi kérelem azonnali elbírálása*.

Az egyezségi kísérletre idézés feltételeit perrendtartásunk pontosan meghatározza. Olyan – egyetértve Szabó Imre által szerkesztett Kommentárral – nem-peres eljárásról beszélhetünk, amelynek végeredménye egy bírói ítélettel azonos hatályú bírói határozat lesz.²⁰⁷ Az eljárás két részből tevődik össze, az egyezségi kísérletre történő idézés iránti kérelem előterjesztéséből majd magából az egyezségkötésből. A törvény külön hangsúlyozza, az egyezségkötésre történő idézés kibocsátását *keresetindítás előtt* lehet kérni, azaz nem pusztán a Pp. 128. §. szerinti perindításnak, hanem magának a *keresetlevél előterjesztésének hiányában*. Természetesen az a fél, aki az eljárást kérelmével elindítja, nem mulaszthatja el a kérelem tartalmi elemeinek előadását – keresetének érdemi összefoglalását –, hiszen a kereset tisztázása számára létfontosságú, mivel az egyezségkötés megíiusulásakor ezt azonnal – jegyzőkönyvezhető állapotban – elő kell adnia. (127. §. (3) bek.) Azt a kérdést, vajon mikor kell az összefoglaló előadást megtennie a törvény nyitva hagyja, ám feltehető, a bíróság az idézés kibocsátása előtt meg akar győződni az egyezségkötés tartalmi, tárgyi és jogi indokoltságáról.

Az egyezségkötésre idézést a perre *hatáskörrel és illetékességgel* rendelkező helyi bíróságnál lehet kérni. A törvényből egyértelmű, a kérelem elintézésének fórumának meg kell egyeznie a (majdani) peralapítás fórumával, annál is inkább, mert a bírói határozat legitimációja kizárólag ekképpen biztosítható. Viszont csak helyi bírósági hatáskörbe tartozó ügyekben lehet az idézés kibocsátását kérni, ami azt jelenti, az ügyek nagy (és jelentősebb része) ki van zárva a perelhárító egyezség megkötésének lehetőségéből. A Legfelsőbb Bíróság jogértelmezésében tovább ment, egy 2003.-as eseti döntésében leszögezte, miszerint „*egyezségi kísérletre idézést csak helyi bíróság előtt lehet kérni, kizárólag abban az esetben, ha az ügy elbírálására illetékes helyi bíróságnak hatásköre van az - egyezségkötés hiányában perré alakuló - eljárás lefolytatására is.*”²⁰⁸

²⁰⁷ Kapa Mátyás-Szabó Imre-Udvarý Sándor: A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény magyarázata. II. Kötet. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2006. 529. old.

²⁰⁸ Legfelsőbb Bíróság BH. 2003. 244. sz.

A legfőbb bírói fórum a törvény logikáját kiterjesztette. Amennyiben az egyezség nem jön létre, és a felperes ragaszkodik a peres jogvita bírói lezárásához – a törvényhely 3. bekezdése értelmében – perré alakul át az eljárás. E peres eljárást valóban csak az a bíróság folytathatja le, aki hatáskörrel és illetékességgel rendelkezik *az adott jogvitára*. A perré alakuló eljárás – szerintünk -- egy másik jogi helyzet, mivel a feleket nem köti már a sikertelen egyezségi kísérlet, így a felperes a keresetét felemelheti, vagy – törvényi rendelkezés alapján – áttérhet másik illetékességi okra. Ekkor -- amennyiben a perré alakuló eljárásra a bíróság hatásköre és illetékessége hiányzik --, a Pp. 129. § alapján áttételnek van helye, ezzel az eljárás alkotmányos rendje helyreállítható. Mindezeket a lehetőségeket az LB álláspontja nem veszi számításba, a bíróság perbeli legitimációjának kérdéskörében a perré alakuló eljárásból következtet „visszafelé”.

Az egyezségi kísérletre idézés kibocsátását követi egy *tárgyalásszerű* eljárási helyzet. Így a kétoldalú *meghallgatásra* hatánapot tűz ki a bíróság, ugyanakkor a felek megjelenésének illetve mulasztásának jogkövetkezményei eltérnek a tárgyalás elmulasztásnak jogkövetkezményeitől. Amennyiben az idézést kérő fél nem jelenik meg (vagy az ellenfél kívánatára a keresetet nem adja elő) az okozott költségben kell őt marasztalni, amennyiben pedig az ellenfél nem jelenik meg, és perré alakul át az eljárás akkor az eljárás költségét a megindítandó perhez kell hozzászámolni – azaz a pernyertesség és pervesztesség arányában (az általános költségviselési szabályok szerint) valamelyik félre (felekre) ráterhelni.

Érdekes módon a Pp. nem foglalkozik az egyezség létrejöttének szabályaival, egy utaló mondattal a 148. § alá rendeli az egyezség jóváhagyását. Azaz, amennyiben az egyezség megfelel a jogszabályoknak, azt a bíróság jóváhagyja. Ugyancsak a 148. §-ból analóg módon kell levezetnünk a bíróság vizsgálódási körét, és a felek ezzel kapcsolatos magatartási kötelezettségeit.

A törvény szószavúan foglalja össze a másik perelhárító egyezmény típusnak, a *szóbeli egyezségi kérelem azonnali elbírálásának* szabályait. A perrendtartás szövege szigorúan a szituációra szorítkozva fogja be a helyzetet: a felek idézés nélkül egyezségkötés céljából jelennek meg a bíróság előtt. Egyébként a teljes 127. § analóg alkalmazását rendeli, ami – elvileg -- szinte parttalanná (kiterjeszthetővé) változtatja az egyezségkötés lehetőségeit. Mindenesetre az biztos, a közös megjelenés eredménye egy végrehajtható, ítélet hatályú bírói határozat lesz.

A rendelkezést az 1972. évi 26. tvr. iktatta be Perrendtartásunkba, s az indokolás szerint azért, mert „előfordulhat, hogy a felek idézés nélkül megjelennek a bíróság előtt, és a közöttük létrejött egyezség jóváhagyását, vagy vitájuknak egyezséggel való rendezését kérik. Minthogy a gyakorlatban vitás volt, hogy a 127. § ilyen esetben alkalmazható-e, ezt a tervezet egyértelműen megállapítja.” Mivel a 127. §-ba rendezett perindítás kizárja a közösen megjelent felek egyezségkötését, feltehető, az analóg alkalmazás szigorúan az egyezségi kísérletre történő idézés szabályaira vonatkozik. Ezzel a kiterjesztő alkalmazás lehetősége megszűnik, vagyis a megyei bírósági hatáskörbe tartozó ügyekben, nem lehet közös megjelenés útján sem egyezséget jóváhagyó végzés meghozatalát kezdeményezni.

A 127. §-ba foglalt egyezségkötési szituációk – főleg a közös megjelenés esetére vonatkozó szabályok – feltételezik a felek konszenzuális magatartását. E konszenzus mögött állhat egy magánjogi megállapodás – amit bírói fórum előtt a bírói határozatokat megillető jogi jellemzőkkel akarnak felszerelni –, avagy egy processzuális érdekkonszenzus, mivel a peres egyezség létrejöhet – láttuk – a magánjogi kompromisszum nélkül is. Főleg az egyezségi kísérletre történő idézésre áll a processzuális érdekkonszenzus, hiszen az egyik fél a másik nélkül indítja meg az eljárást, így feltételezhető, hogy majd a tárgyalásszerű meghallgatáson kötik meg anyagi jogilag releváns egyezségüket.

Tisztázni kell azt a kérdést, vajon a határon átnyúló ügyekben lehet-e alkalmazni a Pp. 127. §. egyezségkötési rendelkezéseit. Véleményünk szerint, amennyiben a magyar bírói fórumok joghatósága megáll, és a közösségi jog nem rendeli kizárólagos bírói fórumnak a megyei bíróságot, nem lehet kizárni a *perelhárító egyezségkötés* lehetőségét. Ugyanakkor e rendelkezések alapján nem érdemes egyezséget kötni, hiszen az így született egyezségek közösségi végrehajtására a Brüsszel-I Rendelet 58. cikke vonatkozik.

Elmondhatjuk, eljárás jogunk a peres szituáción kívül, egy lényegében nem peres eljárás megnyitásával is felkínálja a jogi konfliktusokban érintettek számára a megegyezés, az egyezségkötés lehetőségét. Ezekben az eljárásokban olyan bíró jár el, aki – nem lévén peres eljárás – „nem felelős a vita eldöntéséért”, mivel nincs bíróság előtt zajló peres jogvita sem. A bíró azonban nem annyira mediátor, mint az állami autoritást képviselő eljárási szereplő, mivel jóváhagyó végzésével megnyitja az egyezségkötés előtt az ítéleti jogkövetkezményeket. Belföldi hatásában az így létrejött egyezség megfelel az ítéletnek, ám határozata a nemzetközi porondon fogytékos jogi

hatással rendelkeznek. A magyar jog szerint megkötött azon megállapodások, egyezségek azonban, amelyek mögött nem áll bírói autoritás, már belföldi hatásaikban is eltérnek a bíróság által jóváhagyott egyezségektől.

4.3. Egyezségkötés fogyasztóvédelmi vitákban.

A fogyasztóvédelem a határon átnyúló jogviták sajátos szereplője. Speciális és sajátos aspektusból közelít a fogyasztói jogvitákhoz a 2008/52/EK irányelv is.²⁰⁹ Számos szerző ugyanakkor a fogyasztóvédelem speciális szabályait a nemzetközi magánjog, és a közösségi jog alapelveitől eltérőnek – ha azokkal nem ellentétesnek -- tekinti, mivel szerintük a fogyasztóknak adott pozitív privilégiumok sértik az egyenlő elbánás elvét²¹⁰.

Magyarországon a fogyasztóvédelemre külön törvény vonatkozik, a (többször – legutóbb éppen 2008.-ban -- módosított) 1997. évi CLV. törvény. (Fgy.tv.) A jogszabály a fogyasztóvédelem szerves részeként külön „Békéltető Testületet” állított fel, megteremtve ezzel a fogyasztó és a vállalkozások²¹¹ közötti konfliktusok rendezésének fórumrendszerét.

A békéltető testület eljárása kettős. Vagy a fogyasztó és a vállalkozó közötti egyezség létrehozására irányul, vagy a vitás ügy eldöntésére. Mindkét eljárás célja a fogyasztói jogok „gyors, hatékony, egyszerű és költségkímélő érvényesítésének” biztosítása.

A békéltető testület hatáskörébe tartozik a *„fogyasztó és a vállalkozás közötti, a termék minőségével, biztonságosságával, és a termékfelelősségi szabályok alkalmazásával, a szolgáltatás minőségével, továbbá a felek közötti szerződés megkötésével, és teljesítésével kapcsolatos vitás ügy ... bírósági eljáráson kívüli*

²⁰⁹ Az irányelv preambuluma 11. pontja az irányelv hatálya alól kiveszi a „fogyasztói panaszrendszereket”. Tehát a határon átnyúló fogyasztóvédelmi vitákban az irányelven alapuló intézmények mellett egy önálló, Magyarországon az Fgy.tv.-re épülő vitarendezési fórum működik majd. E felfogást erősíti meg az irányelv preambuluma 18. pontja, amely szerint a *„a fogyasztóvédelem területén a Bizottság ajánlást fogadott el, amely megállapítja azokat a minőségi minimumkritériumokat, amelyeket a fogyasztói jogviták közös megegyezésen alapuló rendezésében eljáró bíróságon kívüli testületeknek felhasználniuk kell.”*

²¹⁰ Haimo Schack: Internationales Zivilverfahrensrecht. Verlag C.H.Beck. München. 2006 102. old. Schack szerint a fogyasztóvédelem különös szabályai az „actor sequitor forum rei” elvébe ütköznek. Az Európai Bíróság gyakorlatát részletesen elemzi a Wopera Zsuzsa által szerkesztett Kommentár a 97.-103. oldalon. Wopera Zsuzsa (szerk.): Polgári Eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. Complex. Wolters Kluwert csoport, Budapest. 2006.

²¹¹ A vállalkozás fogalma alá a Fgy.tv. szerint az tartozik, aki a fogyasztókat érintő vagy esetlegesen érinthető tevékenységet önálló foglalkozásával vagy gazdasági tevékenységével összefüggő célok érdekében végzi.

rendezése: e célból egyezség létrehozásának megkísérlése, ennek eredménytelensége esetében pedig az ügyben döntés hozatala... „

A törvény (Fgy.tv.) alapos és részletes eljárási szabályokat tartalmaz a békéltetői testület illetékességére, a testület tagjaira (kiválasztás, összeférhetetlenség, kizáró okok) nézve. A békéltető testület eljárását a törvény igazi eljárási jogszabályként szabályozza. A békéltető eljárás elindításának feltétele, hogy a fogyasztó vitáját az érintett vállalkozással közvetlenül megkísérelje. (Fgy.tv. 27. §.) Csak ennek eredménytelensége után indulhat meg (a fogyasztó kérelmére) az eljárás.

A békéltető testület előtti kérelmet nemcsak az érintett fogyasztó, hanem – csatolt meghatalmazással – bármely természetes, vagy jogi személy, így a fogyasztói érdekek képviselőjére szerveződött szervezet is előterjesztheti. A kérelem előterjesztésének határidejére a Ptk. elévülési rendelkezéseit kell alkalmazni.

A kérelem tartalmi kellékeinek meghatározása után a törvény (Fgy.tv.) – ötvözve a Pp. és a választott bírósági eljárás szabályait – a felek autonómiájának és egyenlőségének tiszteletben²¹² tartásával rendezi az eljárás számos kérdését, így a kölcsönös iratváltás és a meghallgatás rendjét.

Az eljárás első fázisa az egyezségi kísérlet. Ennek során a tanács elnöke egyezséget kísérel meg létrehozni a felek között. Amennyiben ez megfelel a jogszabályoknak, a *tanács azt határozatával jóváhagyja*. Amennyiben nem felel meg a jogszabályoknak, vagy nem jön létre egyezség, úgy az eljárás tovább folyik. Az eljárás folytatása esetében a testületi tanács határozattal zárja le a vitát, azaz eldönti azt. Az ügy befejezésére a törvény 90 napot biztosít, e határidő legfeljebb egyszer 30 nappal hosszabbítható meg.

A tanács – egyezség hiányában -- két típusú határozatot hozhat. Vagy *ajánlással* él, amennyiben a vállalkozás az eljárás kezdetekor úgy nyilatkozott, hogy a tanács döntését kötelezőként nem fogadja el (vagy egyáltalán nem nyilatkozott), vagy *kötelezést* tartalmazó határozatot, amennyiben a panasz megalapozott, és a vállalkozás (külön eljárási rend szerint tett) alávetési nyilatkozatában a békéltető testület döntését magára nézve kötelezőnek ismerte el.

A határozatok joghatásának jogi szabályozásakor számos problémát kell megoldani. Így gondoskodni kell a határozatok érvényesítéséről (végrehajtás), vagy megtámadhatóságuk tartalmáról, módjáról és szabályairól. A törvény (Fgy.tv. 33.§ (4) bek.) tizenöt napos teljesítési határidőt biztosít a kötelezést tartalmazó határozatra, ami

²¹² A törvény 30.§ (2) bek. szerint: „Az eljárás során a tanács köteles a feleket egyenlő elbánásban részesíteni”

– nem teljesítés esetén -- a Vht. 23/A §. alapján végrehajtási záradékkal látható el.²¹³ Végrehajtási záradék kérhető a tanács által jóváhagyott egyezségekre is, feltehetőleg amennyiben az kötelezést tartalmaz (Fgy.tv. 36.§ (3) bek.).

A tanács határozata ellen nincs helye fellebbezésnek, de a bíróságtól kérhető a határozat érvénytelenítése. E keresetindításra akkor van lehetőség, ha a tanács összetétele, vagy eljárása a fogyasztóvédelmi törvénybe ütközött, a békéltető testületnek nem volt hatásköre az eljárásra, így/vagy a kérelmet a Fgy.tv. alapján meghallgatás nélkül el kellett volna utasítani. A vállalkozás az ajánlást megtámadhatja akkor, amennyiben az nem felel meg a jogszabályoknak. Az érvénytelenítési per a Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint nem közigazgatási per, mivel nem a közigazgatási eljárás szabályai szerint zajlott az alapeljárás. Az LB szerint a határozat érdemi felülvizsgálata szintén kizárt.²¹⁴ A per alperese a békéltető testület, akit a peres eljárásban teljes perképesség illet meg.

Nem minősül azonban a határozat megtámadásának a fél azon döntése, hogy igényét bírósági eljárás keretében érvényesítse. (Fgy.tv. 34.§ (1) bek.) Pontosan fogalmazva: a fél a rá nézve kedvező (részben kedvező) határozat meghozatalakor éppúgy a polgári bírósághoz fordulhat igényének érvényesítése miatt, mintha kedvezőtlen határozat született volna. Valljuk be, annak realitása, hogy kedvező határozat esetében bírósághoz forduljon csekély, mivel a békéltető testületi eljárásban született határozat eleve végrehajtható.²¹⁵ A vállalkozás a kötelezést tartalmazó határozat ellen²¹⁶ érvénytelenítési keresetet terjeszthet elő éppúgy, mint ahogy a bíróságtól kérheti az ajánlás hatályon kívül helyezését. (Fgy.tv. 34. §. (4) brk.)

Tanulmányunk gondolati rendszeréből következően fel kell tennünk azt a kérdést, vajon a fogyasztóvédelmi törvény békéltetésre vonatkozó rendelkezései alkalmazhatóak-e a határon átnyúló ügyekben. A kérdés eldöntéséhez nem elég csak a békéltető testület eljárási legitimációját vizsgálnunk, hanem a törvény hatályát kell szemügyre vennünk. A törvény egyértelmű, a jogszabály – ezzel együtt a békéltetési eljárás – kiterjed minden, a terméknek az Európai Gazdasági Térségben letelepedett üzletszerű előállítójára, termelőjére, helyreállítójára vagy felújítójára. Kierjed továbbá

²¹³ 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról. (Vht.)

²¹⁴ LB. EBH 2005. 1284. illetve BH2005. 411.

²¹⁵ A Fgy.tv. 36. § (3) bek. szerint: *“Ha a vállalkozás a tanács kötelezést tartalmazó határozatát, vagy a határozattal jóváhagyott egyezséget a teljesítési időn belül nem hajtja végre, a fogyasztó kérheti a bíróságtól a tanács határozatának végrehajtási záradékkal történő ellátását.”*

²¹⁶ A korábbi törvény nem határozta meg egyértelműen, vajon az ajánlás ellen igénybe vehető-e az érvénytelenítési pert. A jogi norma szövegének interpretációja alapján az ajánlás ellen előterjeszthető kereseteket nem zárták ki. A 2008.-as törvény módosítás egyértelműen megengedi az ajánlás elleni érvénytelenítési per megindítását.

arra, aki a terméken elhelyezett nevével, védjeggyével vagy egyéb megkülönböztető jelzés alkalmazásával önmagát a termék gyártójaként tünteti fel; vagy a gyártónak az Európai Gazdasági Térségben letelepedett meghatalmazott képviselőjére (ha maga a gyártó nem az Európai Gazdasági Térségben letelepedett) ilyen képviselő hiányában az importálóra.

Mivel a békéltető testület illetékessége a fogyasztó lakóhelyéhez vagy tartózkodási helyéhez, fogyasztóvédelmi szervezet esetében a bejegyzett képviseleti székhelyhez igazodik, a békéltetési eljárás megindítható a fogyasztó magyarországi lakóhelye, székhelye, tartózkodási helye esetében minden, az EGT.-be tartozó vállalkozás ellen.²¹⁷

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, a fogyasztóvédelmi vitákban létezik, és kialakult a perelkerülés hatékony útja, s ez az út a békéltető testület által jóváhagyott egyezségkötés, vagy a békéltető testület eljárásában meghozott döntésen keresztül állami kényszerrel végrehajtható határozathoz vezet. Az egyezség és a kötelező határozat elsődlegesen Magyarországon hajtható végre, de – bemutatjuk -- a közösségi jog sem zárkózik el e határozatoknak egy másik tagállamban történő végrehajtása elől. Annak a fogyasztónak, aki egy másik tagállamban minden nehézség nélkül végrehajtható határozathoz szeretne hozzájutni, még mindig a 44/2001 EK rendelet alapján megindított polgári perben hozott ítéletet javasolhatjuk. A perindítás jogát a Fgy.tv nem korlátozza, mivel – láttuk --, a törvény a bírósághoz fordulás lehetőségét kifejezetten fenntartja a fogyasztó számára.²¹⁸ Igaz, perindítás esetében a perindító fogyasztónak szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy az EK rendelet tárgyi és személyi hatálya, valamint az „autonóm módon értelmezett” jogfogalmak nem minden téren esnek egybe a magyar Fgy.tv. fogalom-, és intézményrendszerével. Például amíg a magyar törvény hatálya „a vállalkozások azon tevékenységére terjed ki, amely a fogyasztókat érinti vagy érintheti”, addig az EK rendelet e körben egységes elnevezést nem alkotott, hanem a szolgáltató működési területével, illetőleg az általa létesített

²¹⁷ A jogszabály indokolása és a kommentárirodalom alapján e megállapításunkat teljes mértékben igazoltnak látjuk. A fogyasztóvédelmi törvény (Fgy.tv.) 1997-től napjainkig tartó története nemcsak a közösségi irányelvek implementációjának fogható fel (így pl. a Tanács 1986. december 22-i 87/102/EGK Irányelvének --A fogyasztói hitelre vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről), hanem több, a fogyasztóvédelem területén született rendelet végrehajtásának (így pl. az Európai Parlament és a Tanács 2004. október 27-i 2006/2004/EK rendeletének -- A fogyasztóvédelmi jogszabályok alkalmazásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről). Mindezek eredményeképpen a fogyasztóvédelmi jog eleve az Európai Unió közösségi joganyagába ágyazódik, abból ered, és oda kapcsolódik.

²¹⁸ A fogyasztóvédelmi ügyek joghatóságáról: Kengyel Miklós – Harsági Viktória Európai polgári eljárásjog. Osiris Kiadó. Budapest, 2006. 246-252.

ügyeletek jellegével határozta meg a kereskedő-szolgáltató fogalmát, és mindenképpen megköveteli a fogyasztói szerződés megkötését (létezését).

5. Az egyezségek közösségi végrehajthatása, és a felmerülő problémák

A 44/2001 EK rendelet előírásait idézve utaltunk arra, még a peres eljárásban született bírói végzéssel jóváhagyott egyezség is „csak” a közokiratra vonatkozó feltételek alapján hajtható végre a Rendelet 58. cikke alapján. A jogirodalom azonban a Rendelet 57. cikkének alkalmazásával lehetőséget lát a bírói egyezségek körén kívül kötött megállapodások végrehajtására akkor, ha az okirat kielégíti az alaki követelményeket, vagy közokiratként nyilvántartásba vették. Feltétel továbbá, hogy az okirat a származási tagállamban végrehajtható, és a másik tagállam területén azt végrehajthatónak nyilvánítsák a Rendeletben lefektetett eljárás alapján.

E kérdéskörben a szakirodalomban kifejezetten „zűrzavar” uralkodik. Egyfelől a jogirodalom nem egy képviselője már a „bírság előtt kötött” egyezségek köréből is kizárja a mediációs megállapodásokat, illetve az ügyvéd közreműködésével kötött egyezségeket. Ansgar Staudinger szerint az ilyen egyezségek nem tartoznak az 57. cikk körébe, mivel nem közokiratba foglalták őket, így magánjogi szerződésnek minősülnek, nem pedig közhatalmi jegyeket viselő jogi aktusoknak.²¹⁹ A magyar fogyasztóvédelem rendszerében született – és előbb bemutatott – egyezségnek, ami a Fgy.tv szerint végrehajtható határozat, ha nem is ilyen, de hasonló problémákkal kell szembe néznie.²²⁰

Amennyiben a békéltető testületi egyezség az alaki feltételeknek megfelel, az 57. cikk alapján a címzett tagállamban végrehajthatóvá nyilvánítása kérhető. A végrehajtást kérőnek azonban számolnia kell a végrehajthatóvá nyilvánító eljárás sajátosságaival.²²¹ A Rendelet 57. cikke szerint a végrehajtás helye szerinti államban a 38. cikk szabályait kell alkalmazni, azaz a határozat végrehajthatóvá nyilvánítása csak a 43. és 44. cikkekben foglalt jogorvoslat előterjesztésekor tagadható meg, vagy kizárólag

²¹⁹ Ansgar Staudinger: Öffentliche Urkunden und Prozessvergleiche. in: Thomas Rauscher (Hrg.) Europäisches Zivilprozessrecht. Kommentar. 2. Auflage (2006)

²²⁰ A Vht. a békéltető tanács kötelezést tartalmazó határozatára engedi meg a végrehajtási záradék rávezetését. (Vht.23/A §.) Mivel a Fgy.tv a békéltető tanács egyezségeit jóváhagyó határozatára is kiterjeszti ezt (Fgy.tv.36.§ (3).bek) mind az egyezség, mind a kötelezést tartalmazó határozat Magyarországon végrehajthatóvá nyilvánítható. Természetesen jogi analógia alapján szintén megoldható a helyzet, mivel a békéltető tanács határozattal hagyja jóvá az egyezséget, így a határozat fogalmába az egyezséget jóváhagyó határozat is beletartozik. A bennünket inkább érdekel, az az, hogy a 44/2001 EK Rendelet alapján az EU másik tagállamában mind az egyezséget jóváhagyó határozatra, mind a kötelező határozatra kezdeményezhető végrehajtás.

²²¹ Úgy tűnik, megfelelő megoldásnak mégiscsak a perindítás és a 44/2001. EK rendelet alapján hozott bírói ítélet mutatkozik – akkor természetesen, ha a jogvita a Rendelet hatálya alá tartozik.

akkor, ha „*ha az okirat végrehajtása a címzett tagállam közrendjével nyilvánvalóan ütközne.*” A bemutatott okiratnak meg kell felelnie a származási tagállamban a hitelesség megállapításához szükséges feltételeknek, így a magyar jog dönti el végső soron az okirat hitelességének kérdését.

A bíróság által jóváhagyott egyezség a Rendelet 58. cikke alapján a közokiratra vonatkozó feltételekkel azonos feltételekkel hajtható végre. A közokiratra vonatkozó feltételeket a fent bemutatott 57. cikk tartalmazza, tehát a bírói egyezségeket jóváhagyó -- a Pp. 148.§ alapján, vagy annak kiterjesztő alkalmazásával hozott – végzésekre is érvényes a 38. cikkbe foglalt eljárás. A végrehajtást megkönnyíti, hogy a Rendelet formanyomtatványán a származás helye szerinti bíróság „tanúsítványt” állít ki az egyezségről (V. melléklet).

Megállapításaink azokra az egyezségekre vonatkoznak, amelyek a 44/2001 EK rendelet hatálya alá tartoznak. Nyilvánvaló, hogy az írásunkban röviden bemutatott (és meglehetősen intézmény-gazdag) magyar jogi szabályok alapján kötött egyezségek majd mindegyik típusában kimutatható a közösségi relevancia. Meg kell jegyeznünk, a nem ítélet hatályú egyezségkötések semmilyen „perfüggőséget” nem eredményeznek, sőt a végrehajtás természetéből adódóan a végrehajtás elrendelése csak a végrehajtást elrendelő országban fejthet ki joghatást. Egy esetleges párhuzamos végrehajtás során a nemzeti-tagállami jogok megfelelő biztosítékot nyújtanak ahhoz, hogy az adós elkerülje a számára hátrányos párhuzamos eljárásokat.²²² A jogi helyzet ugyanakkor ennél jóval összetettebb. A magyar fogyasztóvédelmi törvény nem zárja ki a fogyasztó perindítási jogát – láttuk – még sikeres egyezségkötés, vagy számára előnyös határozat esetére sem. A perindítás – amennyiben a Rendelet hatálya alá eső ügyről van szó – perfüggőséget eredményez egy újabb perindítással szemben, de nem eredményez perfüggőséget a békéltető testület eljárásában meghozott határozat (jóváhagyott egyezség) ellenében indított perben. A módosított Fgy.tv. 28/A. § (4) bekezdése alapján ugyanakkor a békéltető testület elnöke a „*kérelmet – meghallgatás kitűzése nélkül – elutasítja, ha megállapítható, hogy a felek között ugyanabból a ténybeli alapból származó ugyanazon jog iránt korábban más békéltető testület előtt eljárást indítottak, közvetítői eljárást indítottak, per van folyamatban, vagy annak tárgyában már jogerős ítéletet hoztak.*”

Úgy tűnik, az intézményes megoldások tovább színesítik a palettát, újabb szabályozási hézagokat teremtenek. A következőkben a 2008-as mediációs irányelv

²²² Magyarországon a Pp. alapján a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti per jöhet elsősorban szóba. (Pp. 360- 370/A §) Kengyel Miklós – Harsági Viktoria: Európai Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó. Budapest, 2006. 430. old.

bemutatásával tisztázni szeretnénk azt a kérdést, egyszerűbb, átláthatóbb, vagy ellenkezőleg még összetettebb és még bonyolultabb jogi helyzet alakul-e ki az irányelv tagállami inkorporálása után.

6. A mediációs irányelv követelményei

Az irányelv preambuluma számos hivatkozással utal a közösségi jogalkotó „örök” törekvéseire: az egyezségkötések, peren kívüli vitarendezések intézményeinek kiépítésére. Nem tagadható, a röviden bemutatott magyar mediációs törvény a Bizottság 2002.-ben kiadott zöld könyvének hatására született. Ugyanakkor az is igaz, hogy az Unió tagállamaiban a második évezred elején elhatározott eljárási reformok sem születtek volna meg a közösségi jogpolitika határozott törekvései nélkül.

A 2008-as irányelv új, a korábbi törekvésekből le nem vezethető előírásokat tartalmaz. Az irányelv elvárásait számba véve pontosan kirajzolható a kialakítandó intézményrendszer, felrajzolható a korábban kiépített és a jövőben létrehozandó intézmények közötti határmezsgye.

Először a negatív feltételeket vesszük számba, azaz azokat az eljárásokat, folyamatokat, helyzeteket és intézményeket, ahol nem alkalmazhatóak az irányelv elvárásai.

a. Nem alkalmazhatóak a polgári és kereskedelmi ügyeken kívül. (Preambulum 10. pont.)²²³

b. Nem alkalmazhatóak olyan jogokra és kötelezettségekre, amelyekkel a felek – releváns jogszabályok hiányában – nem rendelkeznek.

c. Nem alkalmazhatóak a szerződéskötést megelőző eljárásokban.

d. Nem alkalmazhatóak a bírósági jellegű eljárásokra, azaz az egyes bírósági békéltetési rendszerekre, a fogyasztói panaszrendszerek elintézési módjára, a választott bíraskodásra, a szakértői testületek és a vita rendezésére hivatalos ajánlást kiadó személyek vagy testületek eljárására.

e. Nem alkalmazhatóak a vita eldöntéséért felelős bíró eljárására.

f. Nem alkalmazhatóak a bírósági eljárás során kialakított egyezségi esetekre, vagy olyan eljárásokra, amikor a bíró eljárása során külső „segítőt” vesz igénybe.

²²³ Megjegyezzük, nem egyértelmű e tilalom, mivel a Preambulum 20. pontja, a házassági ügyekre vonatkozó joghatósági rendelet (2201/2003/EK Rendelet) végrehajtási és elismerési szabályainak alkalmazhatóságát nem zárja ki. A 21. pont pedig kifejezetten „családjogi közvetítésről” szól.

g. Nem sértheti az irányelv a közvetítés igénybevételét kötelezővé tevő, azt ösztönző, vagy szankcionáló nemzeti jogrendszereket. Hozzáteesszük, az irányelv ugyanakkor kifejezetten nem zárja ki előírásainak alkalmazását a belföldi közvetítési eljárásokra.

h. Az irányelv nem érintheti a közvetítés eredményeképpen létrejött megállapodások végrehajtására irányuló tagállami szabályokat.

Összefoglalva: egy olyan új intézményrendszer kialakításáról van szó, amelyet nem a meglévő intézmények helyett, azokat kiváltva, esetleg megreformálva kell létrehozni. Az új mediációs rendszert önálló strukturális formában, a korábbiaktól eltérő működési móddal felszerelve kell kiépíteni. E követelmények a pozitív -- előíró -- szabályokból egyértelműen kiderülnek:

a. Az irányelv a határon átnyúló ügyek mediáció intézményének megteremtésére kötelezi a tagállamokat.

b. A közvetítés igénybe vétele önkéntes, kezdeményezése a felek rendelkezési jogának körébe tartozik.

c. A közvetítés közvetítő részvételével zajlik.

d. Az irányelvet alkalmazni kell a bíróság által elrendelt közvetítésre, vagy akkor, ha a tagállami jog ír elő kötelező közvetítést.²²⁴

e. Alkalmazandó annak a bírónak az eljárásában is, aki nem „felelős” az ügy eldöntéséért, de a nemzeti jog szerint közvetítői tevékenységet végezhet.

f. Az eljárást a felek maguk irányítják, megszakíthatják, belátásuk szerint újratekezhetnek.

g. A közvetítés eredményeképpen létrejött egyezség az Európai Unióban végrehajtható dokumentum.

h. A közvetítésnek „strukturált” eljárásnak kell lennie, azaz a processzuális szabályoknak alkalmazkodniuk kell a közvetítői eljárás belső – szerkezeti -- logikájához.

Összegezve: az irányelv az intézményes közvetítés megteremtését határozta el, olyan eljárás felépítését, ahol a felek, a közvetítő pontos, jogilag szabályozott szerepet kapnak, amely hatékony (végrehajtható) eredményhez vezet.

Az irányelv a jogpolitikai célkitűzéseket konkrét jogdogmatikai szabályokká fordítja át. A szabályok között több előremutató értelmező rendelkezést találhatunk, így – tanulva a korábbiakból – az irányelv meghatározza a jogalkalmazás alapfogalmait

²²⁴ E rendelkezés kifejezetten elletétes az önkéntességgel, de az irányelv egyértelműen fogalmaz.

(autonóm fogalomként) --, például a határon átnyúló vita fogalmát, avagy az elévülési idő kívánatos alakításának irányát.

Határon átnyúló vita „*az olyan vita, amelyekben legalább az egyik fél a másik féltől eltérő tagállamban rendelkezik állandó lakhellyel, vagy szokásos tartózkodási hellyel abban az időpontban, amikor a.) a felek a vita felmerülését követően megállapodnak a közvetítő igénybevételéről; b.) a közvetítést bíróság rendelik el, c.) a közvetítés igénybevételére vonatkozó kötelezettség keletkezik; vagy d.) a feleket a bíró felhívja a közvetítés alkalmazására.*”

Ugyancsak határon átnyúló a jogvita akkor, ha ezekben az időpontokban a felek a közvetítést követően az állandó lakóhelyüktől vagy tartózkodási helyüktől eltérő tagállamban bírósági vagy választott bírósági eljárást indítottak.

Kétségtelenül e definíció a határon átnyúló ügyek fogalmát egy új dimenzió, az idő dimenziója segítségével pontosítja. Szintén lényeges és fontos dogmatikai következményekhez vezet az elévülési idő tagállami újraszabályozásának kikényszerítése, valamint az egyezségi megállapodás végrehajthatóságának megteremtése.

Az *elévülési idő* problémája már eddig is jelentős feszültségeket váltott ki az európai jogtudományban. Különösen azok az országok vitatták a közösségi joggyakorlat számos ítéletét, ahol az elévülés megszakadásához nem volt elég a keresetindítás, hanem csak a kereset egyik típusa (a marasztalásra, vagy követelésre irányuló) váltotta ki az elévülési idő megszakadását.²²⁵ A közösségi joggyakorlat szerint viszont – a keresetek minőségüktől függetlenül – általában véve megszakítják az elévülést, így például a marasztalásra irányuló kereset helyett a másik tagállamban benyújtott negatív megállapítási kereset. Az irányelv most – véleményünk szerint – szakítani akarván a rossz hagyományokkal (és vitákkal) egyértelművé teszi, miszerint „*a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy az elévülési időszakra vonatkozó szabályaik ne akadályozzák meg a feleket abban, hogy bírósághoz, vagy választott bírósághoz forduljanak, ha a közvetítési kísérletük sikertelen.*” (Preambulum 24. pont.)

²²⁵ A német jogban az elévülés a BGB 204. §. (1) bek. 1. pontja szerint a teljesítésre vagy a megállapításra irányuló keresetindításkor szakad meg. A negatív megállapítási kereset nem vált ki ilyen joghatást. Ennek értékelése *J. von Staudinger: Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*. Berlin, Sellier – de Gryter, 2004. 606. című könyvében és *Baumbach Adolf – Lauterbach Wolfgang – Abers Jan – Hartman Peter: Zivilprozessordnung*. 62. neuarbeitete Auflage. München, Verlag C.H.Beck, 2004. című Kommentárában található. Az intézmény Európai Jogi értékelése *McGuire Mary Rose: Verfahrensordination und Verjährungsunterbrechung im Europäischen Prozessrecht*. Tübingen, Mohr – Siebeck, 2004. könyvében olvasható.

A végrehajthatóság az irányelvben szabályozni kívánt kérdéskör kardinális pontja. Amennyiben a közvetítés során született megállapodás nem hajtható végre, úgy az irányelv nyomán felépítendő intézmények nem tudják jogpolitikai céljaikat betölteni. Az irányelv ezért a végrehajtás kérdésében egyértelműen foglal állást: *„egy adott tagállamban végrehajthatóvá nyilvánított, közvetítés eredményeképpen létrejött megállapodás tartalmát a vonatkozó közösségi vagy nemzeti jogszabályok alapján a többi tagállamban el kell ismerni és végrehajthatóvá kell nyilvánítani”*

Technikailag az irányelv elképzelhetőnek tartja a joghatósági rendeletek szabályainak analóg alkalmazását, de nem zárja ki más eljárások kidolgozását sem. Említettük, a végrehajtás új előírásai nem érinthetik a tagállamokban kialakított egyezségi megállapodások és a közvetítői eljárásokban született határozatok végrehajtásának meglévő szabályait.

Az irányelvre épülő közvetítés során született megállapodás végrehajthatóvá nyilvánítását csak akkor lehet megtagadni, ha az *„ellentétes a tagállam jogszabályaival... vagy ha a tagállam jogszabályai nem rendelkeznek az adott megállapodás tartalmának végrehajthatóságáról.”* A 6. cikk. 2. pontja szerint a végrehajthatóvá nyilvánítást bíróság vagy más erre illetékes hatóság végzi el.

A közvetítői megállapodás tehát közvetlenül *végrehajtható*, de nem jogerős határozat, mert nem is lehet az. Utalva a magyar Pp. szabályaira elmondhatjuk, a nemzetközi jogéletben léteznek viszont jogerős, ítélet hatályú bíróság által jóváhagyott egyezségek, amelyek az irányelvben megszabott közvetlen végrehajtási lehetőséggel nem rendelkeznek.

Az irányelv – jóllehet bíróságokat és bírósági közreműködőket sem zár ki – a mediációt a mediátor, a közvetítő feladatának tartja. Professzionalista közvetítőkkel számol, ahogy ezek továbbképzését, szakmai fejlődését szintén szem előtt tartja. Ugyancsak szükségessé teszi a közvetítői infrastruktúra és kultúra megteremtését, amit teljes egészében az egyes tagállamokra bíz.

7. Összefoglalás, avagy egy lehetséges út körvonalai

Az irányelv esetében – lévén közösségi másodlagos jogforrás -- a lehetőségek behatároltak, sőt mi több adottak. Ugyancsak adottak a hazai jogalkotás intézményei, melyek több szálon maguk is a közösségi jog másodlagos joganyagához kapcsolódnak. Ez az oka annak, hogy a stratégiai megoldások keresésére csak egy nagyon szűk sáv

marad szabadon. A lehetőségek kereséséhez nem árt a tapasztalatok összefoglalása, rendszerező leírása sem.

A. A közösségi irányelvben lefektetett intézményrendszer önálló, és – következve az irányelv előírásaiból – nem érinti, nem érintheti a meglévő tagállami (hazai) intézményrendszert. Bővül tehát a különböző peren kívüli egyeztetési és egyezségkötési lehetőségek eddig is sokszínűen tagolt, plurális rendszere.

B. Mivel az intézményi sokszínűség különböző megoldási módok felé tereli a jogvita feloldásra a perindítás nélkül vállalkozó feleket, kialakul a megegyezések, egyezséget jóváhagyó határozatok egymással össze nem mérhető, egymással asszinkronban mozgó rendszere.

C. A nemzetközi és az európai térségben megjelenő jogi konfliktusok feloldása számára rendkívül sokszínű választék áll majd a felek rendelkezésére. Voltaképpen a felek – vagy a megegyezést kikényszerítő szervezet (bírószék, hatóság) – döntik el, hova fordulnak, bár az irányelv nyomán kiépülő intézményrendszer a választási lehetőségeket beszűkíti.

D. A sokszínűséggel együtt jár, hogy a megállapodások, egyezségkötések, jóváhagyó határozatok jogi státusza sem szinkronizál egymással, jogi hatásuk, a kapcsolódó végrehajtási lehetőségek egymással össze nem mérhetővé válnak.

E. A klasszikus eljárásjogi intézmények és perjogi rendelkezések nagy része a kialakuló egyezségkötési mezőben érvénytelen, hatástalan és értelmezhetetlen lesz. Atipikus megoldások, új dogmatikai szabályok és intézményes struktúrák alakulnak ki. Nagyrésztük a fejlődés kezdeti stádiumában tart, esetleg részlegesen működik, de számtalanszor az új intézményeknek a jogi közélet sem szentel megfelelő figyelmet.

F. Az intézményi pluralizmus és asszinkronitás, valamint a dogmatikai innováció felerősítheti a jogbizonytalanságot, ami számos esetben kiszámíthatatlan és beláthatatlan következményekhez vezethet. Utat nyithat a joggal való visszaélésnek, növekedhet a párhuzamos eljárások megindításának (hazai és európai) jogi következményeket nélkülöző veszélye. A sokszínűség ára a bizonytalanság felerősödése lehet.

G. A közösségi jog új intézményes rendszert teremt a határon átnyúló ügyek kezelésére, ám annyi intézményt, ahány tagállam van. Mivel nem rendeletről van szó, ezért ajánlásait a tagállamok eltérő módon fogják inkorporálni egyébként is különböző jogrendszereikbe. Mivel a határon átnyúló ügyek – igazodva az EU gazdasági

dinamikájához – forgalma radikálisan nő, a forum shopping elvének határtalan érvényesítése kaotikus fórumrendszerhez vezethet.

H. A változások, tendenciák, intézményes megoldások iránya a magánjogi megállapodások, és egyezségek reneszánszát eredményezi. A magánjogi megállapodások az eljárásjogi intézményeken keresztül joghatás kiváltására, avagy kikényszerítésére alkalmas közjogi erőt kapnak. Felerősödhet a magánjogi egyezségkötések presztízse, nőhet társadalmi elfogadottságuk.

I. Mindezek az új megoldások azonban – mutatis mutandis – nem helyettesítik a peres intézményrendszer társadalmi hatását. A peres ítélet, a peres ítélethez kapcsolódó jogi hatások (jogerő, perfüggőség, végrehajthatóság) nem válthatók ki és nem helyettesíthetők a bemutatott vagy felvázolt perelkerülő megoldásokkal. Kiútként kívánczik a perelhárító és peres egyezségek státuszának rendezése, egy „ítélet-közeli” állapot kialakítása. Ennek határait azonban nehéz meghúzni, mivel a bírói igazságszolgáltatás alkotmányosan nem váltható ki és nem helyettesíthető be más szervezetek által nyújtott konfliktus feloldási szolgáltatásokkal. Még akkor sem, ha ezeket a határozatokat felszereljük a bírói ítéletekhez kapcsolódó joghatások egyikével - másikkal.

J. Elengedhetetlen tehát a bírói rendszer és konfliktusmegoldás továbbfejlesztése és reformja. E reformok még akkor is megkerülhetetlenek, ha a perelkerülő megoldások kidolgozásának egyik (ma már zárójelbe tett) kiindulópontja szerint a bíróság csak végső megoldásként, a komoly és nagy horderejű ügyek eldöntésénél jöhet számításba. Úgy gondoljuk, e reformfolyamatról európai minták és megoldások szólnak, ezek feldolgozása a kutatók mellett, a jogpolitikát alakítók feladata.

VI. Perfüggőség, és a párhuzamos eljárások tilalma a közösségi eljárásjog más területein.

1. A házassági rendelet szabályai

A 2201 /2003/EK. rendelet a polgári és kereskedelmi ügyek joghatóságáról szóló rendelethez hasonló joghatósági szerkezetet épített ki. Ennek következtében a perfüggőségi szabályok számos hasonlóságot mutatnak. A 16. cikk egyértelműen rendelkezik arról, hogy a tagállami bíróság az eljárást megindító irat, illetve azzal egyenértékű irat bírósághoz történő benyújtásának időpontjában -- amennyiben a kérelmező ezt követően nem mulasztja el az alperes részére történő kézbesítés érdekében számára előírt intézkedések megtételét – tekintendő megkeresettnek. A perfüggőségi hatások tehát ebben az időpontban állnak be. Alkalmazkodva az angol szász joghoz a rendelet kimondja amennyiben az iratot a bírósághoz való benyújtás előtt kell kézbesíteni, a bíróságot abban az időpontban kell megkeresettnek tekinteni, amikor azt a kézbesítésért felelős hatóság megkapja, feltéve, hogy a kérelmező a későbbiekben nem mulasztja el az iratnak a bírósághoz történő benyújtása érdekében számára előírt intézkedések megtételét.

A rendelet a bíróság számára kötelezően előírta a joghatóságának vizsgálatát. Ezen túlmenően intézkedik a perfüggőségről és a joghatósági hiány következményeiről.

Amennyiben ugyanazon felek közötti házasságfelbontással, különválással vagy a házasság érvénytelenítésével kapcsolatos eljárást különböző tagállamok bíróságai előtt indítottak, a később megkeresett bíróság az elsőként megkeresett bíróság joghatóságának megállapításáig hivatalból felfüggeszti az eljárást – írj elő a rendelet. Itt tehát külön nevesített pertípusokra vonatkoznak e szabályok, de a törvényhozó ugyanokat rendelte alkalmazni a gyerekelhelyezéssel, szülői felelősséggel összefüggő perekre is. Amennyiben ugyanis azonos jogalaphoz származó, ugyanarra a gyermekekre vonatkozó szülői felelősséggel kapcsolatos eljárást különböző tagállamok bíróságai előtt indítottak, a később megkeresett bíróság az elsőként megkeresett bíróság joghatóságának megállapításáig hivatalból felfüggeszti az eljárást.

A bíróság perceseletei a polgári és kereskedelmi ügyekről szóló rendelethez hasonlóak. Így az eljárás felfüggesztése, majd a saját joghatósági hiányának megállapítása. *Amennyiben ugyanis valamely tagállam bíróságához olyan keresetet nyújtanak be, amely tekintetében a rendelet értelmében nem rendelkezik joghatósággal, és amely tekintetében a rendelet értelmében más tagállam bírósága joghatósággal*

rendelkezik, a bíróság hivatalból megállapítja joghatóságának hiányát – írja elő ajogszabály. Ez a megállapítás pedig azzal jár, hogy joghatóságának hiánya miatt a második bíróság nem folytathatja le az eljárást. Vagy a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül el kell utasítani, avagy a keresetet vissza kell utasítani, ez a nemzeti jogoktól függ.

Lényeges újdonsága azonban a házassági rendeletnek, hogy annak a félnek, aki a később megkeresett bíróságnál indította eljárást, azt az elsőként megkeresett bíróságnál is megindíthatja, ha a második, általa megkeresett bíróság joghatósága hiányzik. Nyilvánvaló ez a rendelkezés az un. fordított felállású perekre vonatkozik és az alperes esélyegyenlőségét biztosítja. Ez pedig – tekintettel a házassági ügyekre – e perelések esetében érthető és támogatható.

A bíróság kötelezettsége az eljárás alatt kiterjed az alperesi jogok biztosítására. Látni fogjuk, ennek a végrehajtás során lesz jelentősége, mivel e kötelezettség elmulasztása kizárja a bírósági ítélet végrehajtását. A rendelet szerint, amennyiben az alperes, aki egy másik államban rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel, mint az a tagállam, ahol az eljárás megindult nem jelenik meg, a joghatósággal rendelkező bíróság az eljárást felfüggeszti, amíg meg nem bizonyosodik arról, hogy az alperes a védelméről történő intézkedéshez megfelelő időben átvette az eljárást megindító vagy egy azzal egyenértékű iratot, illetve az ehhez szükséges minden intézkedés megtörtént.

A joghatóság hiánya – tekintettel a rendelet alá tartozó eljárások specialitására – nem gátolja meg a joghatósággal nem rendelkező bíróság ideiglenes intézkedését, avagy más un. védelmi intézkedésének megtételét. Sürgős esetben a rendelet rendelkezései *„nem gátolják a tagállam bíróságait abban, hogy az e tagállam joga szerint alkalmazható ideiglenes intézkedéseket - a védelmi intézkedéseket is beleértve - hozzanak a területükön található személyek vagy vagyontárgyak tekintetében, akkor is, ha a rendelet szerint más tagállam bírósága rendelkezik joghatósággal az ügy érdekében.”*(20. cikk.) E szabály abszolút kivétel a perfüggőségi rendelkezések alól, és valóban csak a házassági (családi) ügyekben alkalmazható, tekintettel elsősorban a kiskorú érdekeire.

A joghatóság hiánya és a perfüggőség előírásának átlépése azonban csak ideiglenes jellegű lehet. A rendelet szerint ugyanis mindezek az intézkedések hatályukat veszítik, ha az e rendelet szerint az érdemi ügyet tekintve joghatósággal rendelkező tagállam bírósága megtette az általa megfelelőnek ítélt intézkedéseket.

2.A perfüggőségi szabályok jogkövetkezményei a magyar végrehajtási jogban.

A közösségi rendeletek alapján hozott bírói határozatok, egyezségek, vagy a rendeletekbe foglalt más joghatás kiváltására alkalmas iratok és statútumok egy másik tagállam területén végrehajthatóak. Az érintett állam lehet az egyik fél lakóhelyének, tartózkodási helyének állama, a gyerek tartózkodási, lakóhelyének állama, de vagyoni ügyben nem pusztán a lakóhely szerinti végrehajtás jöhet szóba. A végrehajtási jognak mindezek miatt rendelkeznie kell egyfelől a közösségi jog alapján született határozatok végrehajthatóságáról, másfelől a végrehajtás megtagadásáról – tekintettel a közösségi rendeletek kogens előírásaira. Ezek megsértése egyértelműen kizárja a határozatok végrehajtását. A tagállami jogalkotónak, így a magyar jogalkotónak is azonban gondoskodnia kellett azoknak az eseteknek a szabályozásáról is, amikor az alperes a végrehajtási eljárás alatt él jogorvoslati jogosultságával.

a. A végrehajtás elrendelése

A végrehajtás elrendelésének körében a magyar Vht. integrálta a közösségi jogi határozatok végrehajtásának lehetőségeit. Ezzel egyfelől az általános szabályok alkalmazhatóságát mondta ki, másfelől a speciális előírások megteremtésén keresztül lehetőséget adott az egyes külön rendeletek alapján született egymástól eltérő határozatok végrehajtására. Így a Vht. 13. § (1) szerint a végrehajtható okiratot akkor lehet kiállítani, ha a végrehajtandó határozat a) kötelezést (marasztalást) tartalmaz, b) jogerős vagy előzetesen végrehajtható, és c) a teljesítési határidő letelt. E feltételek a végrehajtás általános feltételei, tehát a másik tagállamból származó határozatra, vagy határozattal egyenértékű rendelkezésre is alkalmazni kell.

A kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről szóló 861/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (a továbbiakban: 861/2007/EK rendelet) szerinti eljárásban hozott ítélet alapján végrehajtható okiratot lehet kiállítani akkor is, ha az ítéletet megfellebbezték.

A kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről szóló 861/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet 15. cikkében szabályozza a rendelet alapján hozott ítélet végrehajthatóságát. A rendelet szerint az ítélet a lehetséges jogorvoslati eszközöktől függetlenül a tagállamokban végrehajtható. A végrehajtási eljárásban továbbá biztosíték nyújtása sem követelhető.

A Vht. 13. § (3) bekezdése a 861/2007/EK rendelet kötelező – és a tagállami jogot kizorító hatályú – szabályának végrehajtási rendelkezése. Lehetséges, hogy a

861/2007/EK rendelet végrehajtására abban a tagállamban kerül sor, ahol a határozatot hozták. A közösségi eljárásjog következetes e téren, így az ítéletet a határozatot hozó tagállamban is a 861/2007/EK rendelet saját normái, és nem a tagállami végrehajtási jog előírásai szerint kell végrehajtani (861/2007/EK rendelet 15. cikk (2) bek.). Amennyiben a tagállami jog a fellebbezés esetére a végrehajtás felfüggesztését írja elő, a tagállami jog szerint nem lehet eljárni az ítéletet meghozó tagállamban sem (kiszorító jelleg). A magyar jogalkotó a jogbizonytalanságot elhárítva alkotta meg a Vht. itt bemutatott rendelkezését, ám – álláspontunk szerint – a közösségi rendelet implementáció hiányában is érvényesülne, jóllehet semmi sem tiltja a rendeleti normák a tagállami jogba történő közvetlen beültetését.

A bíróság végrehajtási lapot állít ki (Vht. 16. §.) a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete szerint európai végrehajtható okiratként hitelesített külföldi határozat (bírósági egyezség) alapján. Ekkor az adós lakóhelye, székhelye - ezek hiányában az adós végrehajtás alá vonható vagyontárgyának helye, külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepe, illetve közvetlen kereskedelmi képviselte esetén a fióktelep, illetőleg a képviselő helye - szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság az illetékes bíróság.

Végrehajtási lap kiállításának van helye a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve a 1347/2003/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, a Tanács 2201/2003/EK rendeletének (2201/2003/EK rendelet) 42. cikke szerint kiállított igazolással ellátott külföldi határozat (bírósági egyezség) alapján. Ekkor a kötelezett, vagy a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság az illetékes bíróság.

Ugyancsak végrehajtási lapot kell kiállítani az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról szóló 1896/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (1896/2006/EK rendelet) szerint végrehajthatónak nyilvánított európai fizetési meghagyás alapján. A hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság az adós lakóhelye, székhelye - ezek hiányában az adós végrehajtás alá vonható vagyontárgyának helye, külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepe, illetve közvetlen kereskedelmi képviselte esetén a fióktelep, illetőleg a képviselő helye - szerinti

megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság.

Végrehajtási lap kiállításának van helye a 861/2007/EK rendelet szerint kis értékű követelések európai eljárásában hozott ítélet alapján. Az eljáró bíróság az adós lakóhelye, székhelye - ezek hiányában az adós végrehajtás alá vonható vagyontárgyának helye, külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepe, illetve közvetlen kereskedelmi képviselte esetén a fióktelep, illetőleg a képviselő helye - szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság.

A közösségi jog alapján hozott határozatok (és egyezségek) között lényegi különbség van a végrehajtási lap kiállítását megelőző eljárásban. Így a Vht. 210/A § és 210 /B § szerint kell eljárni a 44/2001/EK rendelet és 2201/2003/EK rendelet esetében, kivéve a 2001/2003/EK rendelet 42. cikke szerinti határozatot, ahol a Vht. 16 § h.) pont alapján a végrehajtás előzetes eljárások nélkül is elrendelhető. A közösségi jog jelen törvényhely alá tartozó határozatai alapján egyébként -- a vonatkozó közösségi jogi szabályainak, az ott megszabott feltételek kereteinek betartásával -- a végrehajtási lap közvetlenül kiállítható, esetükben nem kell a Vht. XII fejezetébe foglalt eljárásokat alkalmazni.

A magyar jog szerint a végrehajtás elrendelésének másik útja a végrehajtandó okirat végrehajtási záradékkal történő ellátása. A Vht. 23/B. § (1) bekezdése szerint a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a bírósági határozatok végrehajtásáról szóló 44/2001/EK tanácsi rendelet (44/2001/EK rendelet) szerinti közokiratot lehet végrehajtási záradékkal ellátni. Az eljáró bíróság az adós lakóhelye, székhelye - ezek hiányában végrehajtás alá vonható vagyontárgyának helye, külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepe, illetve közvetlen kereskedelmi képviselte esetén a fióktelep, illetőleg a képviselő helye - szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság.

Végrehajtási záradékkal lehet ellátni a 2201/2003/EK rendelet szerinti közokiratot. E záradékolásra a kötelezett, vagy a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság az illetékes bíróság.

Végrehajtási záradékkal látható el a 805/2004/EK rendelet szerint európai végrehajtható okiratként hitelesített külföldi közokirat. Ezt az adós lakóhelye, székhelye - ezek hiányában az adós végrehajtás alá vonható vagyontárgyának helye, külföldi

székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepe, illetve közvetlen kereskedelmi képviselte esetén a fióktelep, illetőleg a képviselő helye - szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság látja el végrehajtási záradékkal.

A magyar jogban a közokirat általános és valamennyi jogterületen használt fogalmát a Pp. 195. § adja meg. A közokirat azonban nemcsak a magyar polgári eljárásjogban ismert okirattípus, hanem az Európai Unió tagállamaiban általánosan elfogadott és használt okiratfajta. A közösségi jog rendeleteiben a közokirattal elismert követelésnek, vagy a közokiratba foglalt kötelezettségnek (egyezségnek) a végrehajtás szempontjából sajátos szerep jut, végrehajtóságuk ugyan biztosított, de az ítéletektől eltérő eljárási rend szerint.

A közokirat fogalmát a Vht. e szakaszába sorolt három nagy rendelete közül a 805/2004/EK rendelet határozza meg, a Brüsszel-I. és Brüsszel-II/a. rendeletek igazából a végrehajtás processzuális rendjét szabályozzák.

A közokirat -- a 805/2004/EK rendelet definíciója szerint -- *egy hivatalosan közokiratként kiállított vagy bejegyzett irat, amelynek közhitelessége az aláírásra és az irat tartalmára vonatkozik és egy hatóság vagy a származási tagállam e célra felhatalmazott más szerve által került megállapításra. Közokiratnak minősül a közigazgatási hatóságok előtt kötött vagy általuk hitelesített megállapodás a tartási kötelezettségekről.*

E kritériumok lényegében a 44/2001/EK rendelet és a 2201/2003/EK rendelet szabályai továbbfejlesztésének tekinthetők, ugyanakkor nem érintik a Brüsszeli rendeleteknek, a tagállami szabályozás meglehetősen tág autonómiáján alapuló processzuális szabályait. Mégis a rendelet közokirat definícióját a közösségi jog autonóm jogfogalmának tekinthetjük, mivel a tagállamokban használt sokféle közokiratként szereplő irat között próbált meg egy, az unióban összeurópai jelleggel használható közokirat fogalmat megteremteni.

A 44/2001/EK rendelet szerint az alaki követelményeknek megfelelően elkészített vagy közokiratként nyilvántartásba vett és valamely tagállam területén végrehajtható okiratot más tagállamok területén végrehajthatónak nyilvánítanak a rendelet 38. és azt követő cikkeken szabályozott eljárásnak megfelelően benyújtott kérelem alapján lehet (Vht.210/A.§). A közigazgatási hatósággal kötött vagy általa hitelesített, tartási kötelezettséggel kapcsolatos megállapodást szintén közokiratnak kell tekinteni.

A végrehajtásra bemutatott okiratnak meg kell felelnie a származási tagállamban a hitelesség megállapításához szükséges feltételeknek. Annak a tagállamnak a hatáskörrel rendelkező hatósága, ahol a közokiratot elkészítették vagy nyilvántartásba vették, bármely érdekelt fél kérelmére az a rendelet mellékletében szereplő formanyomtatványnak megfelelő tanúsítványt bocsát ki. A Brüsszel-I rendelet 58. cikke szerint a bíróság által az eljárás során jóváhagyott egyezség, amely végrehajtható abban a tagállamban, ahol megkötötték, a címzett államban a közokiratra vonatkozó feltételekkel azonos feltételek szerint hajtható végre.

A rendeleti kritériumok egyértelműek és világosak, a végrehajtandó közokiratnak a másik tagállamból kell származnia, a származás helyének előírásainak kell megfelelni, avagy a származási országban közokiratként már nyilvántartásba vették.

A végrehajtási záradék iránti kérelmet a 44/2001/EK rendelet (polgári és kereskedelmi ügyek) alá tartozó ügyekben sajátos bírói fórum előtt, a megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróságon, a Fővárosi Bíróság területén a Budai Központi Kerületi Bíróságon lehet előterjeszteni. A bírói fórum illetékessége az adós lakóhelyéhez, székhelyéhez igazodik, lakóhely vagy székhely hiányában az adós végrehajtás alá vonható vagyontárgyának helye alapítja meg a végrehajtási záradékot kiállító bíróság illetékességét.

A 2201/2003/EK rendelet (házassági rendelet) szerint a közokiratokat és a felek közötti azon megállapodásokat, amelyek valamely tagállamban végrehajthatók, az elismerésről és végrehajtásról szóló szabályok alkalmazásában a „határozatokkal” egyenértékűként kell kezelni. A mindkét fél közös gyermeke tekintetében a szülői felelősség gyakorlásáról valamely tagállamban hozott határozat, amely az adott tagállamban végrehajtható, és amelyet kézbesítettek, más tagállamban akkor kerül végrehajtásra, ha bármely érdekelt fél kérelmére ott végrehajthatóvá nyilvánították (Vht.210/B.§). Az illetékességet azon személy szokásos tartózkodási helye alapozza meg, akivel szemben végrehajtást kérnek, illetve bármely olyan gyermek szokásos tartózkodási helye, akikre a kérelem vonatkozik. Amennyiben a rendeletben említett helyek egyike sem abban a tagállamban található, ahol a végrehajtást kérik, a helyi bíróság illetékességét a végrehajtás helye alapozza meg. A rendelet szabályaival összhangban Magyarországon a rendeletbe foglalt közokiratot a kötelezett, vagy a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság látja el végrehajtási záradékkal.

Megjegyezzük, a két Brüsszeli Rendelet joghatósága alá tartozó ügyekben a bíróság által hozott ítéletet nem e szakasz alapján kerül végrehajtásra. A rendeletek alapján szükséges exequatur eljárást a Vht. XII. fejezete szerint zajlik, majd a végrehajtási tanúsítvány alapján a Vht. 16. § c) alapján végrehajtási lap kiállítására kerül sor.

A 805/2004/EK rendelet esetében a rendelet alapján kiállított külföldi közokirat esetében nincs külön szükség magyarországi exequator eljárásra, ezek az okiratok közvetlenül végrehajtandó okiratok. Amíg a rendelet szerint hozott bírósági határozatról végrehajtási lap állítható ki (Vht. 16. § g.) pont), addig a rendelet alapján született közokiratra végrehajtási záradék kibocsátása kérelmezhető. A szabályozás alapja a rendelet maga, amely előírja, miszerint a rendeletet a nem vitatott követelésekre vonatkozó határozatokra, bírósági egyezségekre és közokiratokra kell alkalmazni.

A rendelet szerint a „nem vitatott követelések” fogalmának minden olyan helyzetre ki kell terjednie, amikor a hitelező - akinek pénzbeli követelése jellegét és mértékét az adós igazoltan nem vitatja - az említett adóssal szemben bírósági határozatot, illetve az adós kifejezett beleegyezését igénylő végrehajtható okiratot, legyen az bírósági egyezség vagy közokirat, tud felmutatni. A követelést akkor kell nem vitatottnak tekinteni, ha annak fennállását az adós a bírósági eljárás során kifejezett elismeréssel, illetve bíróság által jóváhagyott vagy az eljárás során a bíróság előtt kötött egyezséggel elfogadta. Ugyancsak nem vitatott a követelés, ha a bírósági eljárás során a származási tagállam joga szerinti eljárási szabályokkal összhangban az adós a követeléssel szemben nem emelt kifogást, vagy miután a bírósági eljárás során korábban a követeléssel szemben kifogást emelt, ezt követően az adós nem jelent meg, illetve nem képviseltette magát a bírósági tárgyaláson, feltéve, hogy a származási tagállam joga szerint az ilyen magatartás a követelés vagy a hitelező által állított tények hallgatóságos elismerésének minősül. Nem vitatott a követelés, ha az adós azt közokiratban kifejezetten elismerte.

Az európai végrehajtható okiratként hitelesített határozatot a végrehajtás szerinti tagállamban meghozott határozatokkal megegyező feltételek mellett kell végrehajtani – írja elő a rendelet. Így a közokiratok a végrehajtási záradék kibocsátásával hajthatóak Magyarországon végre.

Az a megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság állítja ki a végrehajtható okiratot, amely az adós lakóhelyén, székhelyén, ezek hiányában az adós végrehajtás alá vonható vagyontárgyának helyén, külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi

fióktelepén, illetve közvetlen kereskedelmi képviselte esetén a fióktelep, illetőleg a képviselte helyén működik.

Meg kell jegyeznünk, a magyar bíróságoknak nemcsak az EU tagállamiból érkező végrehajtható okiratok tekintetében van jogi kötelezettsége, hanem fordítva, a magyar bíróságok határozatainak európai végrehajthatósága érdekében intézkedési kötelezettsége van. Így a Vht. 31/C. § (1) bekezdése értelmében az első fokon eljáró bíróság kérelemre kiállítja a 44/2001/EK tanácsi rendelet V. melléklete szerinti tanúsítványt, a 2201/2003/EK tanácsi rendelet I. és II. melléklete szerinti igazolást, a 805/2004/EK rendelet I. és II. melléklete, valamint IV. és V. melléklete szerinti tanúsítványt, a 861/2007/EK rendelet IV. melléklete szerinti tanúsítványt. Láttuk ezek azok az okiratok, tanúsítványok, amelyek a rendelet alapján – a tagállami jogtól függetlenül – a tagállamokban végrehajtásra kerülnek, természetesen a tagállami belső szabályok betartásával.

A közokiratot kiállító hatóság székhelye szerint illetékes helyi bíróság kérelemre kiállítja a 44/2001/EK tanácsi rendelet VI. melléklete szerinti tanúsítványt, a 805/2004/EK rendelet III. melléklete, valamint IV. és V. melléklete szerinti tanúsítványt.

A 2201/2003/EK tanácsi rendelet III. és IV. melléklete szerinti, a láthatási jogokra és a gyermek visszavételét elrendelő határozatokra vonatkozó igazolást az első fokon eljáró bíróság állítja ki hivatalból vagy bármelyik fél kérelmére a rendelet 41. cikkének (1) bekezdésében foglaltak alapján (III. melléklet), vagy hivatalból a rendelet 42. cikkének (1) bekezdésében foglaltak alapján (IV. melléklet).

Az 1896/2006/EK rendelet VII. melléklete szerinti formanyomtatványt az európai fizetési meghagyást kibocsátó bíróság állítja ki.

Bizonyos tanúsítványok és igazolások több alkalommal is kiállíthatóak. A bíróság egyes igazolásokat kérelemre kijavítja; a kijavításról szóló végzést kézbesíti a feleknek, akik a végzés ellen fellebbezhetnek. A bíróság az európai végrehajtható okiratra vonatkozó tanúsítványt a 805/2004/EK rendelet 10. cikkében foglaltak alapján kérelemre kijavítja, vagy visszavonja; a kijavításról és a visszavonásról szóló végzést kézbesíti a feleknek, akik a végzés ellen fellebbezhetnek.

Hazánk, mint az Európai Unió tagja részese a közösségen belüli igazságügyi együttműködésnek. A tagságunkat létrehozó csatlakozási szerződés szerint Magyarország 2004. május 1-jétől alkalmazni köteles a közösség rendeleteit,

vonatkoznak rá mindazok a jogforrások, melyek hatályát a csatlakozási szerződés Magyarországra megállapította.

Az igazságügyi együttműködés sokoldalú, és több szinten szerveződő kapcsolat Magyarország, az Európai Unió (Európai Közösségek) és a tagállamok között. A bírósági végrehajtási törvénnyel összefüggésben e sokszintű és több jogterületen szerveződő együttműködést le kell szűkítenünk a polgári és kereskedelmi ügyekre, illetve a családi és házassági ügyekre. Nagy általánosságban innen, ezekből az ügycsoportokból kerülnek ki a Vht. hatálya alá tartozó végrehajtási ügyek, a végrehajtást érintő, vagy ahhoz kapcsolódó határozatok és közösségi eljárások.

A közösségi jog alapelvei szerint a tagállamok bíróságai egyenrangúak, közöttük különbséget nem lehet tenni, határozataik elismerése a másik tagállamban a bizalmi elvre épülő jogszolgáltatás elemi követelménye. A magyar jogalkotónak ezért kellett gondoskodnia a tagállami bíróságok határozatainak magyarországi végrehajtásáról, amely feladatának a Vht. módosításával tett eleget. A kölcsönösség elvéből következik azonban, hogy a magyar bíróságok határozatait is végre kell hajtani a tagállamokban, a végrehajtás feltételeiről – a közösségi rendeleteknek megfelelően – pedig első lépésben már a magyar bíróságoknak kell gondoskodniuk.

Magyarország és a tagállamok igazságszolgáltatása között a kapcsolat kölcsönösen kétoldalú, azonban az együttműködés számos formája a közösségi jog hatálya alá tartozik. A közösségi jog szabályozza például a bíróságok egymás irányában elvégzendő feladatait (kézbesítés, bizonyítás felvétel), rendezi a másik tagállam bírósága által hozott határozat elismerését, jogi hatását. A közösségi jog rendelkezéseinek megfelelően a magyar bíróságok az Európai Unió bírósági rendszerének részei, a közösség igazságügyi együttműködésének alapelemei. Nemcsak a magyar bíróságnak van teendője tehát az Európai Unió másik tagállamában született bírói határozat végrehajtásáért, hanem a tagállami bíróságoknak a közösségi jog alapján végre kell hajtaniuk a magyar bíróság ítéletét is. A törvény azokat az intézkedéseket tartalmazza, melyek a magyar bíróságok (vagy más szervek) határozatainak az Európai Unió tagállamaiban történő végrehajtásához szükségesek. A bíróság a Vht. 31/C § alá sorolt okiratok kiállítása során kérelemre jár el, a kérelem elintézésben az első fokon eljáró bíróság az illetékes, még akkor is, ha esetleges fellebbezés folytán másodfokon bíralták el jogerősen a jogvitát.

A 44/2001/EK tanácsi rendelet V. mellékletét a rendelet 54. és 58. cikkének felhatalmazása alapján lehet kiállítani. Az 54. cikkben szabályozott tanúsítványt a

rendelet hatálya alá tartozó polgári peres ügyben hozott ítélet végrehajtásáért szükséges kiállítani, az 58. cikk alapján pedig a bíróság által az eljárás során jóváhagyott egyezség esetére állítandó ki a tanúsítvány. A közös formanyomtatvány azonban nem jelenti azt, hogy az ítélet és a peres egyezség jogi státusza a címzett tagállamban azonos lesz, mivel a címzett államban az egyezség a közokiratra vonatkozó feltételekkel azonos feltételek szerint hajtható végre.

A 2201/2003/EK tanácsi rendelet I. mellékletében szabályozott igazolás a rendelet 39. cikkében említett házassági ügyek csoportjára állítandó ki. A 39. cikk alapján a szülői felelősségre vonatkozó határozatok esetében állítható ki a rendelet II. melléklete szerinti igazolás. A nem egységes formanyomtatványok alkalmazását – függetlenül a 39. cikk közös rendelkezésétől – indokolja az ügyek eltérő jellege, a két ügycsoport egymástól élesen különböző adatrendszerre.

A 805/2004/EK rendelet a nem vitatott követelések európai végrehajtható okirátának bevezetéséről rendelkezik. A Vht. 16. § g.) pont alapján a másik tagállamból érkező európai végrehajtható okiratként hitelesített külföldi határozat végrehajtási lap kiállítását képező végrehajtandó okirat. A rendelet I. és II. melléklete kitöltésével – igazodva a határozat jellegéhez – a magyar bíróság vagy az ítéletét (I. melléklet) vagy az előtte kötött egyezséget nyilvánítja a tagállamok felé európai végrehajtható okirattá, ezzel nyitva meg a címzett tagállamban a végrehajtás előtt az utat. A IV. melléklet a korábbiakkal ellentétben a végrehajthatóság hiánya, avagy korlátozottsága esetében tölthető ki, az V. melléklet a jogorvoslatot követően kiállítható európai végrehajtható okiratra vonatkozó tanúsítvány (6. cikk 3. bekezdés)

A 861/2007/EK rendelet a kísértékű követelések európai eljárásának bevezetéséről szóló rendelet. A IV. melléklete szerinti tanúsítványt akkor kell kiállítani, ha az eljárásban ítélet született. A bíróság a peres felek és az ügy adatai mellett az ítélet rendelkező részéről ad felvilágosítást. A tanúsítvány legfontosabb része az a felhívás, miszerint az ítéletet a többi tagállamban végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás és az elismerés kifogásolásának bármilyen lehetősége nélkül el kell ismerni és végre kell hajtani.

Nemcsak bírósági eljárás eredményez egy, a másik tagállamban végrehajtandó határozatot. A 44/2001 EK rendelet a rendelet hatálya alá sorolt ügyekben lehetővé teszi a közokiratokba foglalt követelések közösségen belüli végrehajtását. A rendelet 57. cikkének 4. bekezdése arról rendelkezik, miszerint annak a tagállamnak a hatáskörrel rendelkező hatósága, ahol a közokiratot elkészítették vagy nyilvántartásba vették,

bármely érdekelt fél kérelmére a rendelet VI. mellékletében szereplő formanyomtatványnak megfelelő tanúsítványt bocsát ki. Ez Magyarországon a közokiratot kiállító hatóság székhelye szerint illetékes helyi bíróság, mivel ilyen tanúsítványok kiállítása Magyarországon bírói hatáskör. Meg kell jegyeznünk, a tanúsítvány kitöltése csak a végrehajtás lehetőségét nyújtja, mivel a címzett tagállamban a rendelet nem biztosítja az ítélettel azonos szintű végrehathatóságot. Így közokiratként, és nem ítéletként fogják végrehajtani. Arra viszont fel kell hívnunk a figyelmet, a közokirat tanúsítványa eltér a peres ítélet, avagy a perbeli egyezség tanúsítványától, noha a peres egyezséget szintén a közokiratokra vonatkozó szabályok szerint kell kiállítani.

A 805/2004/EK rendelet szerint a nem vitatott követelések közokiratba foglalása esetében a III. sz. mellékletet rendeli kitölteni. A közokiratokról a rendelet 25. cikke szól, ennek értelmében a tagállamok egyikében végrehajtható, a rendelet hatálya alá tartozó követelésre vonatkozó közokiratot a származási tagállam által kijelölt hatósághoz intézett kérelem alapján európai végrehajtható okiratként kell hitelesíteni, ami a III. melléklet szerinti szabványos formanyomtatvány felhasználásával lehetséges.

A származási tagállamban európai végrehajtható okiratként hitelesített közokiratot a többi tagállamban a végrehajthatóvá nyilvánítás szükségessége és végrehajthatósága megtámadásának lehetősége nélkül végre kell hajtani.

A IV. melléklet szerinti tanúsítványt a végrehajthatóság hiánya, vagy korlátozása esetében, az V. mellékletet a jogorvoslatot követően az európai végrehajtható okiratra vonatkozó helyettesítő tanúsítványként kell kiállítani. E tanúsítványokat a közokiratot kiállító hatóság székhelye szerint illetékes helyi bíróság állítja ki, kérelemre.

A 2201/2003/EK tanácsi rendelet alapján az első fokú bíróság – a jogorvoslati eljárástól függetlenül – igazolásokat állít ki. A III. mellékletben szabályozott igazolás hivatalból, vagy kérelemre, a rendelet IV. mellékletében szabályozott igazolás csak hivatalból állítható ki akkor, amennyiben az igazolás kibocsátásának jogszabályi feltételei fennállnak.

A III. melléklet jogszabályi háttere a rendelet 41. cikkének (1) bekezdése. E szerint valamely tagállamban meghozott végrehajtható határozat alapján biztosított láthatási jogokat egy másik tagállamban a végrehajthatóvá nyilvánításának szükségessége és az elismerése megtagadásának lehetősége nélkül el kell ismerni és azt végre kell hajtani, amennyiben a határozatot az eredeti eljárás helye szerinti tagállamban igazolták. Abban az esetben, ha a nemzeti jog nem írja elő a láthatási jogot biztosító

határozat végrehajthatóságát, az eredetileg eljáró bíróság a határozatot a jogorvoslat ellenére végrehajthatónak nyilváníthatja. Az eredetileg eljáró tagállam bírósága csak akkor bocsátja ki az igazolást (III. melléklet) ha az alperes távollétében hozott határozat alapjául szolgáló eljárás kezdő iratát a kézbesítési szabályok betartásával kézbesítették, ezért semmi akadálya nem volt az alperes védekezésének. További feltétel, hogy az eljárásban valamennyi érintett fél lehetőséget kapott a meghallgatásra. A jogszabályi előírások szerint a gyermeket szintén meg kellett hallgatni, kivéve, ha a meghallgatást nem tartották célszerűnek a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt. Az igazolást a határozat nyelvén kell kiállítani.

A IV. melléklet szerinti igazolást – határozat a gyermek visszavételéről – akkor kell kiállítani, ha a rendelet 42. cikkének (1) bekezdésében foglalt feltételek teljesültek. Az igazolás így kiállítható, ha a gyermeknek a valamely tagállamban meghozott végrehajtható határozat alapján elrendelt visszavitelét egy másik tagállamban a végrehajthatóvá nyilvánításának szükségessége és az elismerése megtagadásának lehetősége nélkül elismerik és végrehajtják. Ehhez szükséges a határozatnak az eredeti eljárás helye szerinti tagállamban kiállított igazolása. Az igazolás csak akkor bocsátható ki, ha a gyermek lehetőséget kapott a meghallgatásra, kivéve, ha a meghallgatást nem tartották célszerűnek a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt, továbbá a felek szintén lehetőséget kaptak a meghallgatásra. Abban az esetben, ha a bíróság vagy más hatóság intézkedéseket tesz a gyermeknek a szokásos tartózkodási helye szerinti államba történő visszavitelét követő védelme biztosítására, az igazolás tartalmazza ezeknek az intézkedéseknek a részleteit. Az igazolást a határozat nyelvén kell kiállítani.

Az 1896/2006/EK rendelet által szabályozott eljárásban született jogerős európai fizetési meghagyást a bíróság a VII. melléklet szerinti formanyomtatvány kiállításával nyilvánítja végrehajthatóvá. A rendelet 21. cikke szerint végrehajthatóvá vált európai fizetési meghagyást ugyanolyan feltételek mellett kell végrehajtani, mint a végrehajtás szerinti tagállamban kibocsátott végrehajtható határozatokat. A másik tagállamban lefolytatandó végrehajtás érdekében a jogosultnak az adott tagállam hatáskörrel rendelkező végrehajtó hatóságainak rendelkezésére kell bocsátania a származási bíróság által végrehajthatónak nyilvánított európai fizetési meghagyás másolatát, amely megfelel az irat hitelességének megállapításához szükséges feltételeknek. Rendelkezésre kell bocsátania a rendelet szerint meghatározott nyelviileg korrekt határozatot. A magyar bíróság a VII. melléklet kiadásával felszereli a jogosultat a végrehajthatóság legfontosabb kellékével, a végrehajthatóvá nyilvánított határozattal.

A Vht. fontos illetékességi szabályt tartalmaz, annak a bíróságnak kell a formanyomtatványt kiadnia, amely a fizetési meghagyást kibocsátotta.

A Vht. több, a közösségen belüli végrehajtást elősegítő rendelkezést tartalmaz. Így lehetővé teszi, hogy a 44/2001/EK rendelet V. melléklete szerinti tanúsítványt, a 2201/2003/EK rendelet I. és II. melléklete szerinti igazolást, valamint a 44/2001 tanácsi rendelet VI. melléklete szerinti tanúsítványt többször ki lehessen állítani. A rendelkezés nem vonatkozik a többi tanúsítványra és igazolásra, tehát ezek több alkalommal nem állíthatók ki.

A törvény kérelemre lehetővé teszi a 2201/2003/EK tanácsi rendelet III. és IV. melléklete szerinti igazolás kijavítását. Mivel sem a Vht. sem a hivatkozott EK rendelet nem sorolja fel a kijavítás esetkörét – szemben a hetedik bekezdésbe foglalt 805/2004/EK rendelettel – a kijavításra a Pp. 224. §-a alkalmazandó a Vht. 9. § felhatalmazása alapján. E szerint kijavításnak névcseré, hibás névírás, szám- vagy számítási hiba vagy más hasonló elírás esetén van helye. A határozatot hozó bíróság a határozat kijavítását végzéssel bármikor hivatalból is elrendelheti. A Pp. előírásaival szemben azonban a felek a kijavító végzés ellen a Pp. –ben foglalt korlátozások (a kijavítás tárgyában hozott határozat ellen fellebbezésnek csak akkor van helye, ha az a rendelkező részre vonatkozik) nélkül élhetnek jogorvoslattal.

Az európai végrehajtható okiratra vonatkozó tanúsítványt csak a 805/2004/EK rendelet 10. cikkében foglaltak alapján lehet, kérelemre kijavítani, vagy visszavonni. A kijavításról és a visszavonásról szóló végzést a bíróság kézbesíti a feleknek, akik a végzés ellen fellebbezhetnek. A rendelet szerinti kijavításnak akkor van helye, ha tárgyi tévedés folytán a határozat és a tanúsítvány között ellentmondás van. A másik esetkör a tanúsítvány visszavonása, amire akkor kerülhet sor, ha azt egyértelműen jogtalanul állították ki, azaz ha a tanúsítvány kiállítása a rendeletben megállapított követelményekbe ütközik, vagy azoktól eltérő módon jött létre.

Mivel a rendelet 10. cikkének (2) bekezdése előírja, hogy az európai végrehajtható okiratra vonatkozó tanúsítvány kijavítására vagy visszavonására a származási tagállam jogát kell alkalmazni, néhány problémával a gyakorlatnak szembe kell néznie. A kijavítás esetében az alkalmazandó hazai jog a Pp. 224. §-a, azzal az eltéréssel, hogy a felek – a rendelet szabályainak megfelelően – ebben az esetben a Pp. 224. § (4) bekezdésben foglaltakra tekintet nélkül fellebbezhetnek a kijavító végzés ellen. További eltérés, hogy a kijavítás iránti kérelem formakötött, a rendelet VI. melléklete szerinti formanyomtatványon terjeszthető elő. Az eltérések a közösségi

rendelet előírásainak kötelező alkalmazásából erednek, mivel a rendeleti jogforrás jogi jellegéből ez következik (kiszorító hatás).

A visszavonás azonban hazai eljárásjogunkban kevésbé ismert jogintézmény. Visszavonás alatt a rendelet a tanúsítvány visszavonását érti, amelyet a rendelet VI. mellékletébe foglalt formanyomtatványon (amely a kijavítási kérelemmel közös formanyomtatvány) kell előterjeszteni. A közösségi jog alapján szabályozott tanúsítvány visszavonása a magyar végrehajtási jogban a végrehajtási lap visszavonásához áll közel (Vht. 211. §).

A Vht. 31/C §-ban szabályozott eljárások sajátos nem-peres eljárások, előírásaik a Vht.-n belül kaptak helyet. A tanúsítványok és igazolások kiállítása iránti eljárások ugyanakkor mentesek az illeték megfizetése alól, mivel az illetékekről szóló 1990. évi XCI. törvény (Itv.) 57. § (1) bek. m) pontja biztosítja az illetékmentességet.

2. A végrehajtás felfüggesztése, mint eljárási szankció

A Vht. 48. § (8) bekezdése szerint a végrehajtást foganatosító bíróság dönt az adósnak a 805/2004/EK rendelet 23. cikke, az 1896/2006/EK rendelet 23. cikke, valamint a 861/2007/EK rendelet 23. cikke szerinti kérelméről. A bíróság a 805/2004/EK rendelet 23. cikkének a) pontja, az 1896/2006/EK rendelet 23. cikkének a) pontja, valamint a 861/2007/EK rendelet 23. cikkének a) pontja szerinti kérelemnek a végrehajtás felfüggesztésével ad helyt.

E jogorvoslati azon alapul, hogy az adós jogai az alapeljárásban sérültek. A magyar Vht. elsődleges jogorvoslati lehetősége tehát az eljárás felfüggesztése akkor, ha az alapeljárásban például a joghatósági szabályokat nem tartották be, avagy már egy eldöntött ügyben hoztak ítéletet, azaz a közösségi jog perfüggőségi előírásait nem tartották be.

A polgári peres és nem-peres eljárások a felek és az eljáró szerv (bíróság, hatósági szervezet) eljárási cselekményeinek láncolata. A már folyó, megindított eljárás alatt felmerülhetnek olyan körülmények, bekövetkezhetnek olyan események, amikor az eljárási cselekmények folytathatatlanok, avagy folytatásuk egyszerűen céltalan. Lehetséges, az eljárás megindításának feltételei az eljárás alatt megszűnnek (meghal pl. az adós), vagy az eljárás zavartalanságához szükséges körülmények többé nem biztosítottak (pl. a végrehajtási eljárásba bejelentkezik a zálogjogosult).

Az eljárásjogok az eljárási akadályok között a szerint tesznek különbséget, hogy hol, mikor és hogyan merül fel az eljárás folytatását megakadályozó ok, körülmény, változás. Általában, ha tartós, és külső, eljáráson kívüli körülményekben (objektív okok) áll be olyan változás, amely csak hosszabb távon hárítható el (vagy hárul el), esetleg az eljárás szereplői az eljárás során elvárt együttműködést megtagadják, szünetelésnek van helye. Felfüggesztésre akkor kerül sor, amennyiben a külső körülmények hatása az eljárásra közvetlen, az okok és körülmények kezelése az eljárás szereplőinek magatartásától függ, avagy az eljárás jogi alapjai, ezzel a legitimitása kérdőjeleződik meg. A polgári per felfüggesztésére okot adhat például a per eldöntéséhez szükséges előzetes kérdés felmerülése (Pp. 152. §). Cégeljárásban felfüggesztésre a változásbejegyzési eljárásban kerülhet sor, illetve a cég bejegyzése esetén akkor, ha átalakulás bejegyzése van folyamatban, illetve a bejegyzési eljárás folyamata alatt törvényességi felügyeleti kérelmet nyújtanak be (Ctv. 32. § (1) bek.)

A felfüggesztés olyan eljárási cselekmény, amit valaki, valamely, a törvényben, jogszabályban meghatározott szerv, szervezet elrendel. A felfüggesztéshez döntés szükséges, a felfüggesztés a döntés következtében szakítja meg az eljárást. Akkor is dönteni kell az eljárás felfüggesztéséről, ha egy külső objektív körülmény miatt kell az eljárást megszakítani, mivel a jogi szabályozás a döntésen keresztül teremti meg a külső körülmény eljárási relevanciáját.

A végrehajtás felfüggesztésének általános szabályai a Vht.-ban helyezkednek el, ezért a Vht. szabályozásának körében a Pp.-t háttérszabályként nem lehet alkalmazni. Ott viszont, ahol a Vht. maga teszi lehetővé a Pp. szabályainak alkalmazását, vagy nincs különös norma, semmi akadálya a perrendtartás előírásai alkalmazásának.

Amennyiben a végrehajtást elrendelték, a végrehajtás addig folytatódik, amíg az adós tartozását, és a törvényben meghatározott, az adóst terhelő költségeket be nem hajtják. A végrehajtás elrendelését követően azonban számos olyan körülmény következhet be, amikor a végrehajtás folytathatatlan. A végrehajtás felfüggesztésére a Vht. különböző esetekben ad lehetőséget, e lehetőségek a polgári perrendtartásba foglalt eseteknél szélesebb kört ölelnek fel. A Pp. igazából csak előkérdés eldöntésének esetére engedi meg a felfüggesztést, viszont ebben a körben meglehetősen széles mérlegelési lehetőséget biztosít a bíróságnak.

A Vht. rendelkezéseit alkalmazni kell, ha a bíróság a választott bíróság ítéletét függeszti fel (EBH2001.554.). Ennek oka, hogy a választott bíróságról szóló törvény nem rendelkezik arról, milyen körülmények között függeszthető fel a választott bírósági

ítélet, így az erről szóló döntésnél a Vht. szabályait kell alkalmazni (EBH.2000.237.). Amennyiben a felperes nem jelölte meg keresetlevelében, hogy a választott bírósági ítélet érvénytelenítését mely okból kívánja, az ítélet még a Vht. alapján sem függesztheti fel a végrehajtást, mivel döntése a választott bírósági ítélet érdemi felülvizsgálata lenne, amelyre nincs hatásköre. A Pp. szabályai sem alkalmazhatóak, mivel a Pp. a választott bírósági eljárásnak nem háttérjogszabálya (BH2001.80.).

A végrehajtás felfüggesztése bírói határozattal következik be, a bíró mérlegeli a felfüggesztésre okot adó körülménynek az eljárás folytathatóságra gyakorolt hatását. A Vht. alapkoncepciója szerint a végrehajtást kérő rendelkezési jogából fakadóan fel kell függeszteni a végrehajtást akkor, ha ezt a végrehajtást kérő kívánja. Ez valóban olyan ok, hogy a végrehajtást nem lehet továbbfolytatni, a végrehajtást kérő rendelkezésének hiányában az eljárás el sem kezdődik. Ha a végrehajtást kérő ezt kéri és a felfüggesztés másnak a jogát nem sérti bírónak igazából mérlegelés nélkül kell felfüggesztenie a végrehajtási eljárást, azonban a bíróságnak – pl. több végrehajtást kérő esetében – meg kell vizsgálnia a végrehajtás felfüggesztésének hatását a többi jogosultra. E vizsgálati kötelezettség miatt a végrehajtás felfüggesztése bírói hatáskör, a végrehajtó ebben nem dönthet.

A végrehajtás felfüggesztésének jogkövetkezménye, hogy a végrehajtás abban a fázisban, ahol a bírói döntés időpontjában tart, leáll. A már elvégzett végrehajtási cselekmények hatályát a felfüggesztés nem érinti, a határidők azonban a bírói döntés időpontjában félbeszakadnak. A határidőket a felfüggesztést megszüntető bírói végzés jogerőre emelkedésének időpontjától kell továbbszámítani. A felfüggesztés addig tart, amíg a bíróság el nem rendeli a végrehajtás folytatását, a törvény határidőt erre nézve nem tartalmaz. Természetesen a bírói határozat megállapíthat határidőt, ekkor ennek leteltével a végrehajtás továbbfolytatható. A törvényszöveg alapján a bíróságnak azonban ebben az esetben is döntést (intézkedést) kell hoznia (Vht. 51. §). Egy esetben a törvény meghatározza a felfüggesztés időtartamát, amennyiben a végrehajtás ingatlan kiürítése iránt folyik, felfüggesztés az adós kérelmére egy ízben, legfeljebb 6 hónapra rendelkezhető el

A közösségi jog speciális felfüggesztési okokat határoz meg a tagállamok számára. A végrehajtást foganatosító bíróság dönt az adósnak a 805/2004/EK rendelet 23. cikke alapján benyújtott jogorvoslatáról. Amennyiben az adós jogorvoslatot nyújtott be az európai végrehajtható okiratként hitelesített határozat ellen, felülvizsgálatot, vagy az európai végrehajtható okiratra vonatkozó tanúsítvány kijavítását vagy visszavonását

kérelmezte, a végrehajtás szerinti tagállam illetékes bírósága vagy hatósága (Vht 48. § alapján ez a végrehajtást foganatosító bíróság) az adós kérelmére a végrehajtási eljárást biztosítási intézkedésekre korlátozhatja, a végrehajtást az általa meghatározott biztosíték nyújtásától teheti függővé, illetőleg kivételes körülmények esetén felfüggesztheti azt. Hangsúlyozni szeretnénk, a felfüggesztésre kivételes körülmények között van lehetőség. Az 1896/2006/EK rendelet 23. cikke alapján, amennyiben a kötelezett kérelmezi a felülvizsgálatot, a végrehajtás szerinti tagállam hatáskörrel rendelkező bírósága a kötelezett kérelmére a végrehajtási eljárást biztosítási intézkedésekre korlátozhatja, vagy a végrehajtást egy általa meghatározott biztosíték adásától teheti függővé, vagy kivételes körülmények között felfüggesztheti a végrehajtási eljárást. A 861/2007/EK rendelet 23. cikke szerint, amennyiben valamelyik fél jogorvoslattal élt a kis értékű követelések európai eljárásában hozott ítélettel szemben (vagy ilyen jogorvoslat még lehetséges), avagy a fél felülvizsgálati kérelemmel élt, a végrehajtás szerinti tagállam hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósága vagy illetékes hatósága azon fél kérelmére, aki ellen a végrehajtást kérték a végrehajtási eljárást biztosítási intézkedésekre korlátozhatja, a végrehajtást az általa meghatározott biztosíték nyújtásától teheti függővé, vagy kivételes körülmények fennállása esetén felfüggesztheti a végrehajtási eljárást.

A Vht. speciális – a közösségi jog előírásain nyugvó – szabálya, hogy a végrehajtásnak a biztosítási intézkedésekre korlátozására a végrehajtás felfüggesztésével ad lehetőséget, e kérelmet a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezések szerint kell elbírálni.

A végrehajtás felfüggesztésének hatálya a felfüggesztést elrendelő határozat meghozatalának időpontjában áll be. A bíróság a végrehajtás felfüggesztése tárgyában 15 napon belül dönt és a felfüggesztést azonnal közli a végrehajtóval. A felfüggesztést elrendelő határozat elleni jogorvoslatnak a felfüggesztésre nézve nincs halasztó hatálya.

Amennyiben a bíróság a végrehajtást az adós kérelmére a 805/2004/EK rendelet 23. cikkének a) pontja, az 1896/2006/EK rendelet 23. cikkének a) pontja, vagy a 861/2007/EK rendelet 23. cikkének a) pontja alapján függeszti fel, pénzkövetelés végrehajtása esetén a felfüggesztés az adós munkabérének letiltására, az ingó vagyontárgyak és az ingatlan értékesítéséről szóló hirdetmény elkészítésére, a vagyontárgyak értékesítésére, továbbá a végrehajtás során befolyt összegek kifizetésére terjed ki; a többi végrehajtási cselekményt a felfüggesztés tartama alatt is foganatosítani kell.

A felfüggesztés fenntartásának indokoltságát a felfüggesztést elrendelő bíróság bármely fél indokolt kérelmére felülvizsgálja.

A Vht. a felfüggesztésre részletes eljárási szabályokat állapít meg. Így a feleknek a végrehajtási eljárás felfüggesztésére határozott kérelmet kell előterjeszteniük. Az adósnak igazolnia kell méltányolható körülményeit. A bíróság, amennyiben ez a felfüggesztésről szóló döntéshez szükséges, meghallgathatja a feleket. A felek meghallgatása bírói döntés, nem kötelező. A Vht. meghatározza, mennyi idő alatt kell a bíróságnak a felfüggesztésről döntenie. Döntésének meghozatalára 15 nap áll rendelkezésére. A felfüggesztést a bíróság azonnal közli a végrehajtóval, aki köteles a végrehajtást – a Vht. szabályai által meghatározott módon – vagy leállítani, vagy részben továbbfolytatni. A felfüggesztést elrendelő határozat elleni jogorvoslatnak a felfüggesztésre nézve halasztó hatálya nincs, így a végrehajtónak azonnal a döntés szerint kell eljárnia. Mivel a végrehajtás felfüggesztése tárgyában hozott döntés ellen a Vht. szerinti jogorvoslatnak – fellebbezés – van helye, ezért a Pp.-nek a végzések elleni fellebbezésre vonatkozó szabályai nem alkalmazhatóak (BDT.2007.1529.)

Azokban a különleges eljárásokban és perekben, amelyekben a végrehajtás felfüggesztéséről döntení lehet, a sajátos eljárási szabályokhoz kell igazodni. Így a keresetlevélben, vagy a kereset befogadása után külön kérelemben kell kérni a végrehajtás felfüggesztését, de a felfüggesztés megszüntetése szintén e szabályok szerint alakul.

A végrehajtás felfüggesztésének jogi hatásai a felfüggesztést elrendelő határozat meghozatalának időpontjában állnak be, tehát sem a kézbesítés, sem más eljárási cselekmény nem befolyásolja a felfüggesztés joghatásai beállításának időpontját. A jogi hatások speciális csoportját a Vht. jelen törvényhelye határozza meg, így a zálogjogosult végrehajtási eljárásba való bekapcsolódásának kérelmezése esetében a felfüggesztés a zálogtárgy árveréséről történő értékesítéséről szóló hirdetmény elkészítésére, illetve a zálogtárgy értékesítésére terjed ki. Ugyancsak speciális joghatásokat eredményez a felfüggesztésnek azon esete, amikor a felfüggesztés az adós méltányolható kérelmére történt, avagy a közösségi jogi rendelet alapján a végrehajtás biztosítási intézkedésekre korlátozását a bíróság felfüggesztő döntésével rendelte el. Mindezekben az esetekben, amennyiben pénzkövetelés végrehajtása folyik, a felfüggesztés az adós munkabérének letiltására, az ingó vagyontárgyak és az ingatlan értékesítéséről szóló hirdetmény elkészítésére, a vagyontárgyak értékesítésére, továbbá a végrehajtás során befolyt összegek kifizetésére terjed ki. A szabályok értelmében a

törvényi felsorolás alá nem tartozó végrehajtási cselekményeket a felfüggesztés tartama alatt is foganatosítani kell.

A felfüggesztésről szóló döntés meghozatalakor nem látható előre, meddig indokolt annak elrendelése. A Vht. a felek rendelkezési jogkörébe adja, hogy kezdeményezzék a felfüggesztés megszüntetését. Ezen alapelvből kiindulva a felfüggesztés fenntartásának indokoltságát a felfüggesztést elrendelő bíróság bármely fél – indokolt – kérelmére felülvizsgálja. A Vht. 114/A. § (7) bekezdése azonban a zálogjogosult bekapcsolódását elrendelő végzés jogerőre emelkedését követően, a bekapcsolódás elutasításakor a perindítás igazolásának elmaradása esetére írja elő a felfüggesztés megszüntetését.

A felfüggesztett végrehajtást a felfüggesztést elrendelő bíróság - illetőleg a polgári perrendtartásban vagy más törvényben megállapított más bíróság - intézkedésére lehet tovább folytatni.

A felfüggesztés megszüntetésének bírói határozatba kell kifejeződnie, mivel a felfüggesztett végrehajtást a felfüggesztést elrendelő bíróság – illetőleg a polgári perrendtartásban vagy más törvényben megállapított más bíróság – intézkedésére lehet tovább folytatni. A felfüggesztés megszüntető végzés ellen jogorvoslatnak van helye, így addig, amíg a végzés jogerőre nem emelkedik, a végrehajtást nem folytatható.

Határozott intézkedés szükséges tehát a felfüggesztés megszüntetéséhez, a többségi jogirodalmi álláspont szerint még akkor is, amikor a felfüggesztést határozott időtartamra rendelték el, és a határidő letelt.

A bírói határozat jellege (ítélet, vagy végzés) attól függ, milyen eljárásban, milyen szabályok szerint rendelték el a végrehajtás felfüggesztését. Elképzelhető, hogy a bíróság ügydöntő határozatában dönt a végrehajtás felfüggesztéséről, ami nem feltétlenül a végrehajtás folytatását jelenti.

A törvényhely szerint a felfüggesztést elrendelő bíróság dönt a végrehajtás továbbfolytatásáról. Ez nem minden esetben van így, előfordulhat ugyanis, hogy a felfüggesztést a végrehajtást foganatosító bíróság rendelte el, azonban az ügy perorvoslat folytán másik bíróság elé került, és ez a bíróság szintén jogosult döntenie a végrehajtás felfüggesztéséről. Ilyenkor a végrehajtás felfüggesztéséről ez a perorvoslati fórum dönt.

3. Jogorvoslatok a közösségi rendeletek alapján hozott határozatok esetében

A Vht. 211. § (3) bekezdése szerint a bíróság akkor is visszavonja a végrehajtási lapot vagy törli a végrehajtási záradékot, ha az adós kérelmére megállapítja, hogy a 805/2004/EK rendelet 21. cikke, az 1896/2006/EK rendelet 22. cikkének (1) bekezdése vagy a 861/2007/EK rendelet 22. cikkének (1) bekezdése alapján a végrehajtás visszautasításának, illetve elutasításának feltételei fennállnak.

A közösségi jogi rendeletek alapján született határozatok magyarországi végrehajthatóságával kapcsolatban a jogalkotónak rendelkeznie kellett azokról az esetekről, amikor a közösségi jog alapján került sor végrehajtási lap kiállítására, vagy végrehajtási záradék kibocsátására, és a végrehajtást már eleve meg kellett volna tagadni. A bíróság visszavonja a végrehajtási lapot vagy törli a végrehajtási záradékot, ha az adós kérelmére megállapítja, hogy a 805/2004/EK rendelet 21. cikke alapján a végrehajtás visszautasításának, illetve elutasításának feltételei fennállnak. A rendelet 21. cikke szerint a végrehajtást az adós kérelmére meg kell tagadni (vissza kell utasítani), ha az európai végrehajtható okiratként hitelesített határozat *összeegyeztethetetlen* egy tagállamban vagy harmadik országban meghozott korábbi határozattal. *Feltéve, hogy a korábbi határozat ugyanazon pertárgyra vonatkozott, ugyanazon felek között született, s a végrehajtás szerinti tagállamban hozták meg, vagy eleget tesz a végrehajtás szerinti tagállamban való elismeréséhez szükséges feltételeknek, és az összeegyeztethetlenséget a származási tagállamban lefolytatott bírósági eljárás során nem hozták fel, illetve nem hozhatták volna fel kifogásként.* Azaz a perfüggőségi kifogás érvényesítésének nem voltak meg a lehetőségei.

A 1896/2006/EK rendelet 22. cikkének (1) bekezdése alapján a végrehajtás elutasításának van helye akkor, ha az európai fizetési meghagyás összeegyeztethetetlen valamely tagállamban vagy harmadik országban hozott bármely korábbi határozattal vagy meghagyással. *A végrehajtás elutasításának további feltétele, hogy a korábbi határozat ugyanazon jogalap tárgyában, ugyanazon felek között született és a korábbi határozat megfelel a végrehajtás szerinti tagállamban való elismeréséhez szükséges feltételeknek, és az összeegyeztethetlenséget a származási tagállamban bírósági eljárás keretében nem lehetett kifogásként felhozni.*

A 861/2007/EK rendelet 22. cikkének (1) bekezdése alapján a végrehajtást azon személy kérelme alapján, aki ellen a végrehajtást kérték, a végrehajtás szerinti tagállam hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósága elutasítja, amennyiben a kis értékű követelések európai eljárásában hozott ítélet összeegyeztethetetlen a valamely tagállamban vagy harmadik országban hozott bármely korábbi ítélettel. *Feltéve, hogy a*

korábbi ítélet ugyanazon jogalap tárgyában, ugyanazon felek között született, a korábbi ítéletet a végrehajtás szerinti tagállamban hozták, vagy az megfelel a végrehajtás szerinti tagállamban való elismeréséhez szükséges feltételeknek, valamint az összeegyeztethetlenséget a kis értékű követelések európai eljárása során hozott ítélet meghozó tagállamban a bírósági eljárás keretében nem hozták fel kifogásként, és nem is lehetett volna azt kifogásként felhozni.

A Vht. 212. § (1) bekezdése szerint a végrehajtást elrendelő bíróság a végrehajtási lap visszavonását, illetőleg a végrehajtási záradék törlését bármelyik fél kérelmére, a végrehajtó jelentése alapján vagy saját kezdeményezéséből végzéssel bármikor elrendelheti. A végzést kézbesíteni kell a feleknek, akik a végzés ellen fellebbezhetnek.

A Vht. alapján a kérelem előterjesztésére mind az adós, mind a végrehajtást kérő jogosult, azonban más érdekeltek nem. Lehetőség van a hivatalból való eljárásra, erre a végrehajtó jelzése alapján, esetleg a bíróság saját kezdeményezéséből is sor kerülhet.

Rendkívül rugalmas a törvény a jogorvoslatra nyitva álló határidőt tekintve, a jogorvoslati kérelmek előterjesztésére bármikor sor kerülhet, a jogszabály a jogorvoslat előterjesztésére határidőt nem tartalmaz.

A végrehajtást elrendelő bíróság a végrehajtási lap visszavonásáról illetve a végrehajtási záradék törléséről végzéssel határoz, végzését mindegyik félnek kézbesíteni kell, akik a végzés ellen jogorvoslattal élhetnek. A végzés elleni jogorvoslat a fellebbezés, amit a végzések elleni fellebbezés szabályai szerint kell a másodfokú bíróságnak elintézni (Pp. 257. §).

A végrehajtási lap visszavonásának, avagy a végrehajtási záradék törlésének jogkövetkezménye, a végrehajtási eljárás *megszűnése*. Az addig végzett eljárási cselekmények hatályukat veszítik, az eljárás költségei a végrehajtást kérőt terhelik.

A Vht. 49. § (1) bekezdése értelmében a bíróság a végrehajtási eljárást felfüggesztheti, amennyiben a végrehajtható okirat ellen jogorvoslattal éltek. Erre a jogorvoslatot elbíráló bíróságnak, esetünkben a végrehajtást elrendelő bíróságoknak van hatásköre és illetékessége.

A Vht. rendkívül szűk körben határozza meg a felülvizsgálati kört. A 214. § (1) bekezdése szerint felülvizsgálati kérelemnek van helye a másodfokon jogerőre emelkedett olyan végzés ellen, amellyel a bíróság külföldi határozat végrehajtási tanúsítvánnyal való ellátásáról, illetőleg végrehajtásának elrendeléséről döntött.

A végrehajtás elrendelésével kapcsolatos felülvizsgálati kérelem előterjeszthetőségének esete nemcsak szűk, hanem meglehetősen speciális. A törvény szerint felülvizsgálati kérelemnek van helye a másodfokon jogerőre emelkedett olyan végzés ellen, amellyel a bíróság külföldi határozat végrehajtási tanúsítvánnyal való ellátásáról, illetőleg végrehajtásának elrendeléséről döntött.

A Vht. szerint a külföldi bíróság (rendes bíróság és külföldi választottbíróság) határozatát Magyarországon törvény, nemzetközi egyezmény vagy viszonyosság alapján lehet végrehajtani. A külföldi bíróság határozata akkor hajtható végre, ha a határozat megfelel a végrehajtásnak a Vht. 13. §-ba foglalt feltételeinek. A végrehajtást kérő a végrehajtási kérelemhez köteles csatolni a végrehajtandó külföldi határozatot és – szükség esetén, a bíróság felhívására – ennek magyar fordítását. Ha a külföldi határozat végrehajtható, akkor a Vht. speciális rendelkezéseiben meghatározott (16. § c), illetőleg d) pontja) bíróság végzésével a külföldi határozatra végrehajtási tanúsítványt vezet. Ebben azt tanúsítja, hogy a határozat a magyar jog szerint a belföldi bíróság (választottbíróság) határozatával azonos módon végrehajtható. A végzés jogerőre emelkedése után a bíróság a végrehajtási tanúsítvánnyal ellátott külföldi határozat alapján végrehajtási lapot, illetőleg vele egy tekintet alá eső végrehajtható okiratot állít ki (Vht. 205. § – 209. §). Ezen az alapon adott helyt a Legfelsőbb Bíróság az Osztrák Kereskedelmi Bíróság váltófizetési tanúsítvánnyal történő ellátását elutasító jogerős végzés ellen a felülvizsgálatnak, érdemben elbírálvá azt (BH2000.212.). Ugyanakkor nem ismerte el a külföldi határozat elismerését megtagadó végzés elleni felülvizsgálat lehetőségét, mivel e végzés nem tartozik a törvényi tényállásban meghatározott esetkörbe (BH2007.383.).

A bíróság végzése ellen fellebbezésnek van helye, azonban a fellebbezés csak egyfokú jogorvoslatra ad lehetőséget. A végzéssel szembeni jogorvoslat kiépítése során azonban Magyarországon – összhangban az Európai Unió szabályokkal – biztosítani kellett a kétfokú jogorvoslatot. (44/2001/EK tanácsi rendelet 43. és 44. cikk, valamint IV. Melléklete, a 2201/2003/EK tanácsi rendelet 33. és 34. cikk). Mivel magyar eljárásjog rendes jogorvoslatként csak egyfokú jogorvoslatot ismer (fellebbezés), a jogalkotó a felülvizsgálat végrehajtási eljárásban történő alkalmazhatóságának megnyitásával oldotta meg e problémát. Így a másodfokon jogerőre emelkedett végzéssel szemben 2001. Szeptember 01.-től felülvizsgálat vehető igénybe. A törvény, mintegy elismerve a tényleges helyzetet, arra utal, hogy a jogintézmény beiktatására

nemzetközi magánjog és más nemzetközi egyezményekben foglalt rendelkezések miatt került sor (Vht. 210. §).

A felülvizsgálati kérelem benyújtására és elbírálására a perrendtartás szabályai (Pp. XIV. fejezet 270–275/B. §) megfelelően irányadók.

VII. Rövidítések:

BGH: Bundesgerichtshof A Német Szövetségi Köztársaság

Legfelsőbb Bírósága

OLG(R) Oberlandsgericht Tartományi Legfelsőbb Bíróság

IPRax: Praxis der Internationalen Privat-, und Verfahrensrecht (folyóirat)

EB: Európai Bíróság

ZPO Zivilprozessordnung. Perrendtartás (Pp.)

BGB Bürgerliches Gesetzbuch Polgári Törvénykönyv (Ptk.)

NJW Neue Juristische Wochenschrift (folyóirat)

BH Bírósági Határozatok (A magyar Legfelsőbb Bíróság Határozatait ismertető folyóirat)